

Th. Dr. JOSEF KAŠPAR

UČEBNICE KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ

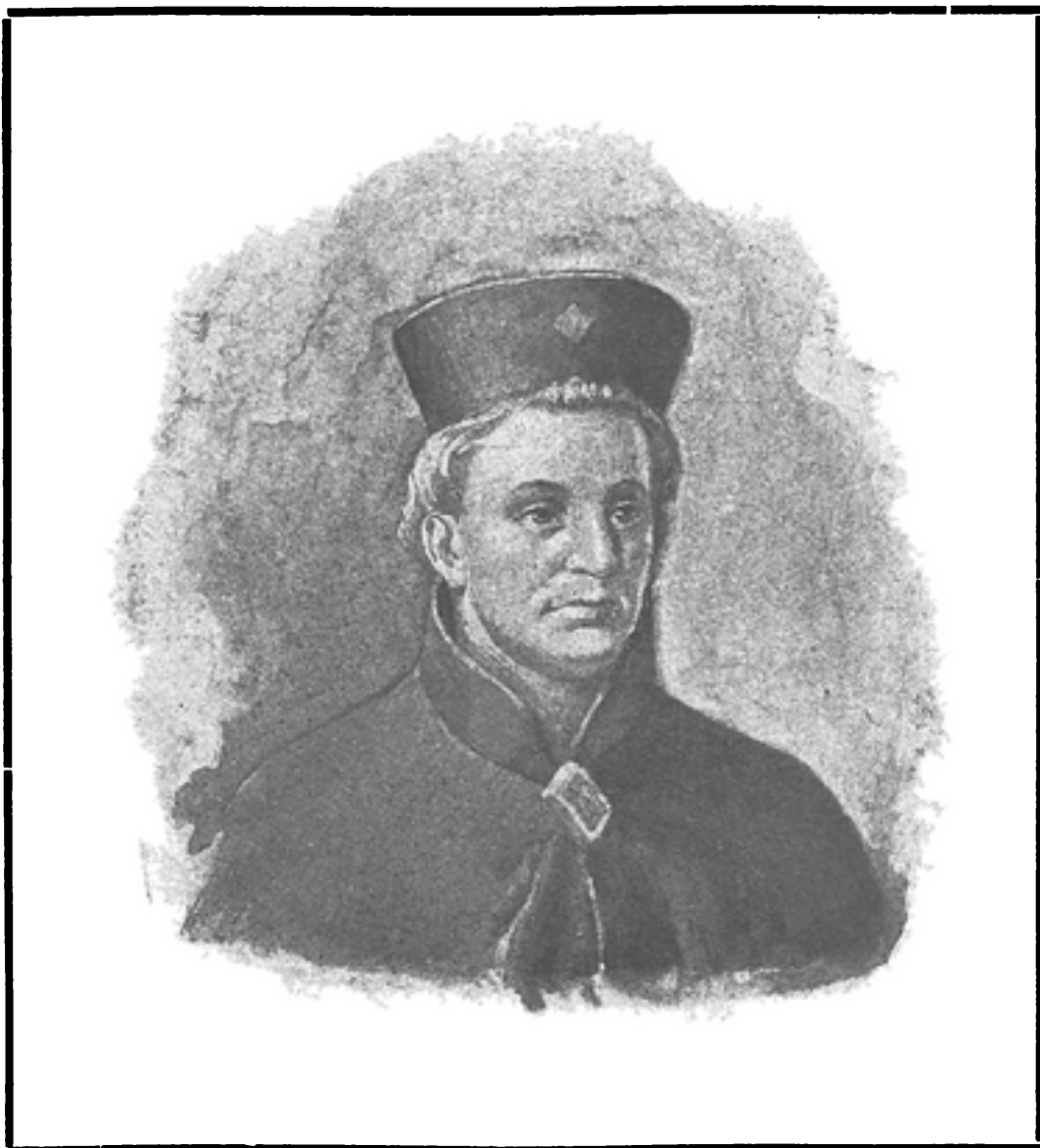
ČÁST I.

OBECNÁ—APOLOGETICKÁ

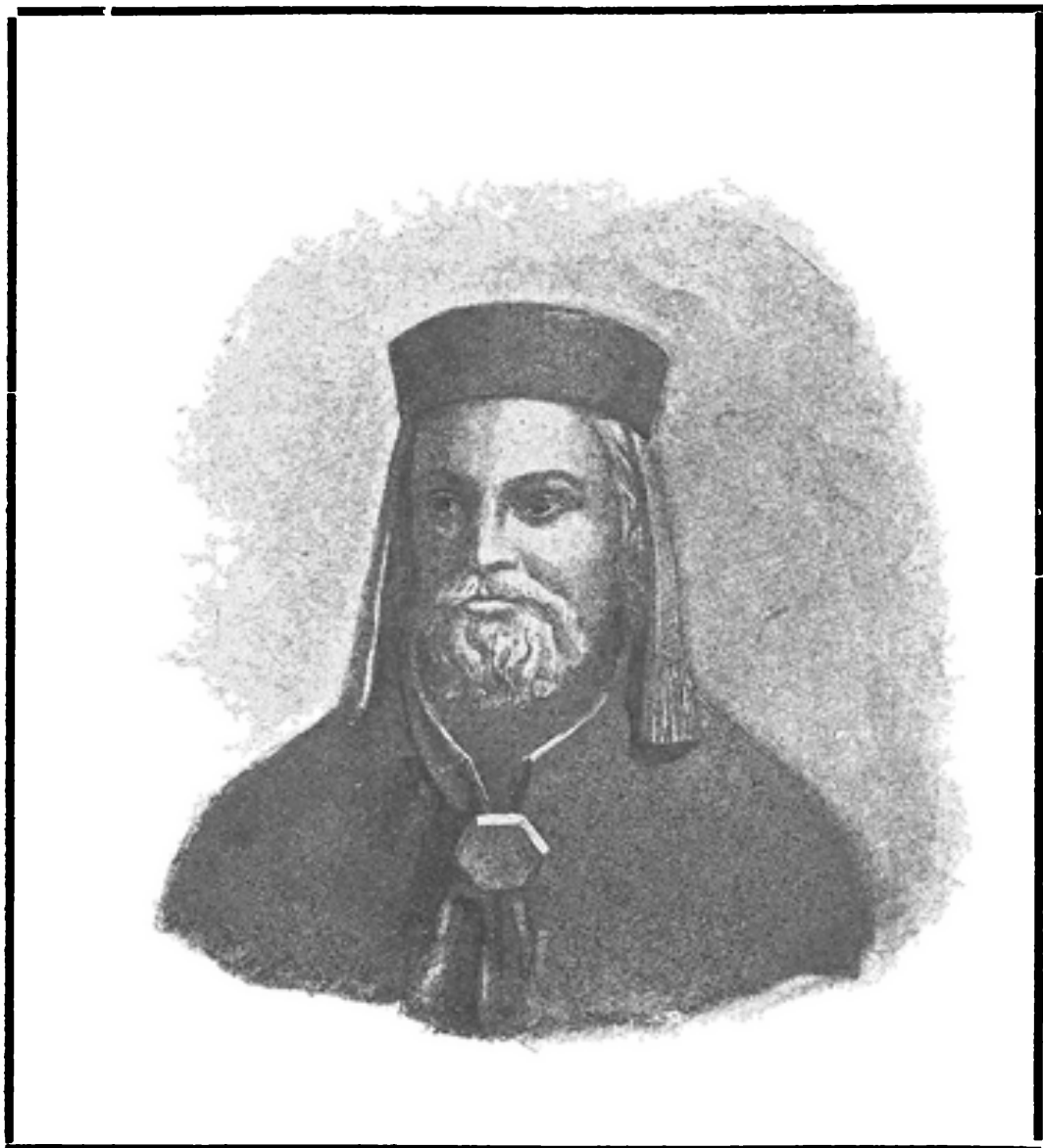
CENA Kč

V PRAZE

NAKLADATELSTVÍ ALOISE WIESNERA, KNIHTISKÁRNA.

ARNOŠT Z PARDUBIC.

KAREL IV.

UČEBNICE KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ

S ČÁSTÍ ČÍTANKOVOU

PRO VYŠŠÍ TŘÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH
A JIM ROVNÝCH ÚSTAVŮ.

NAPSAL A UPRAVIL

Th. Dr. JOSEF KAŠPAR,
PROFESOR KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ PŘI STÁTNÍM
VYŠŠÍM REÁLNÉM GYMNASIU V PRAZE-VIII.

ČÁST I. OBECNÁ — APOLOGETICKÁ.

Schválena vyneseními ministerstva školství a národní osvěty daným v Praze dne 4. září 1920, čj. 51.947..

PÁTÉ NEZMĚNĚNÉ VYDÁNÍ.

S 33 OBRAZY V TEXTU A 2 MAPAMI.

CENA Kč —

V PRAZE.
NAKLADATELSTVÍ ALOIS WIESNER, KNIHTISKÁRNA..
1929.

Schváleno vynesím Nejdůst. kníž. arcibiskupského Ordinariátu v Praze 8. června 1910 č. 5396, kníž. arcibiskup. Ordinariátu v Olomouci 7. srpna 1910 č. 9161, biskup. Ordinariátu v Hradci Králové 11. března 1909 č. 1223, biskup. Ordinariátu v Budějovicích 2. května 1910 č. 3842, biskup. Ordinariátu v Brně 16. června 1911 č. 2730.

Slovo úvodní.

Veritati — pravdě.

Účelem této knihy jest ukázati božský původ náboženství křesťansko-katolického, vyložiti a zároveň obhájeti (obhajují = ἀπολογέω, odtud apologetika) obecné a základní jeho pravdy. Za tím účelem budou předmětem této knihy rozpravy:

- I. Bůh jest.
 - II. Náboženství a člověk.
 - III. Zjevení Boží a člověk.
 - IV. Zjevení přípravné — předkřesťanské.
 - V. Zjevení Ježíše Krista — křesťanské.
 - VI. Ježíš Kristus a jeho církev.
- Doslov.

Budeme-li pozorně sledovati pořad těchto úvah, poznáme, že náboženství křesťansko-katolické, jak je podává církev křesťansko-katolická, rozumu i vzdělanému nikterak se nepříčí, nýbrž nejvyšší měrou mu vyhovuje, a proto že jest rozumné býti katolickým křesťanem. Křesťan katolík z rozprav těch uvidí, že náboženství jeho jest od Boha, jest dar Boží, jest božské, a jistě zvolá se sv. Pavlem: Víím, komu jsem uvěřil, a proto jsem jist. (II k Tim. 1, 12.)

I. Bůh jest.

Světový názor theistický.¹⁾

Náboženství křesťanské hlásá za svou první a základní pravdu: Jest Bůh, Stvořitel všech věcí.

K poznání této pravdy vede člověka:

1. P í s m o s v. slovy: Na počátku Bůh stvořil nebe i zemi (1. Mojž. 1, 1).

2. R o z u m l i d s k ý. Člověk, pozoruje-li svět kolem sebe a všímá-li si sama sebe, poznává sám svým rozumem, že Bůh jest. Vizme jen zjevy — důkazy — nejdůležitější!

§ 1. Svět sám žádá první příčiny, stvořitele, Boha.

D ů k a z p ř í č i n n ý (a i t i o l o g i c k ý).

Nekonečné řady příčin. Věčný oběh. Věčná pralátka.

1. Vše, co ve světě jest, každá bytost nebo věc má příčinu své jsoucnosti, svého bytí mimo sebe v bytosti jiné. Každá bytost nebo věc ve světě má svou vnější příčinu, bytost, na níž je závislá. B y t o s t i a v ě c i v e s v ě t ě j s o u p r o t o p o d m í n ě n é (nahodilé)²⁾, v čase povstávají a zanikají. Jsou-li však podmíněny jednotlivé bytosti a věci ve světě, jest podmíněno i to, co z těchto bytostí je složeno, p o d m í n ě n ý j e s t i c e l ý s v ě t. Je známa zásada: Co platí o částech, platí též o celku. Tak i všechn svět nemá příčiny své jsoucnosti v sobě, nýbrž mimo sebe a to příčinu vnější v bytosti, která nemá již příčiny bytí

¹⁾ Světový názor ptá se a pátrá po důvodu, po příčině světa, aby mohl vysvětliti jeho vznik, jakož i jednotlivé zjevy v něm, n. př. pohyb, život atd. Světový názor theistický uznává za původce a příčinu světa a jednotlivých jevů v něm osobního Boha.

²⁾ Bytost, která má příčinu svého bytí v jiné, zveme podmíněnou (nahodilou). Taková bytost může býti, ale nemusí.

mimo sebe, nýbrž v sobě, není podmíněná, nýbrž **n u t n á**.¹⁾ Bytost ta, majíc příčinu bytí v sobě, jest **p r v n í p ř í č i n o u** (možno též říci poslední) všech jiných bytostí, první příčinou celého světa. Bytost tato jest **B ů h**. Ježto pak vše, co jest, jest vždy od něčeho skutečného, jest i Bůh, jenž příčinou je všeho světa, bytostí skutečnou. — Podkladem tohoto důkazu je všeobecně platná zásada: Není účinku bez příčiny. Svět je, proto má svou příčinu, příčinu první, Boha, má svého skutečného původce jako jeho obraz, globus.

K stejnému poznání, že **s v ě t** má svou **p r v n í p ř í č i n u**, Boha, přišel již pohan **A r i s t o t e l e s**, jenž bytost Boží proto nazval $\eta \alpha \iota \tau \acute{\iota} \alpha \eta \pi \rho \acute{\omega} \tau \eta$, $\alpha \iota \tau \acute{\iota} \alpha \epsilon \xi \acute{\alpha} \nu \acute{\alpha} \gamma \chi \eta \varsigma$ (příčina první, nutná. Fys. II. 3. VIII. 5. 6. Metaf. III. 1.). Slavný **D e s c a r t e s** souhlasí tu s námi známým výrokem: Je suis, donc Dieu est (Cauly, Cours d'instruct. rel. Recherche de la vraie religion. XII. vyd. 8.)²⁾ **S v. P a v e l** dí: Pohané nebudou míti výmluvy, že v Boha nevěřili, neboť neviditelné vlastnosti jeho ze stvoření světa skrze ty věci, kteréž jsou učiněny, rozumem pochopené spatřeny bývají, totiž jeho věčná moc a božství. (K Řím. 1, 20. Srovn. Thomas Aq. Summa theol. 1. p. q. 2. a. 3. S. c. G. I. c. 13.)

2. K první příčině, k Bohu, ukazuje i o m e z e n o s t s v ě t a. Svět jest omezen co do látek, z nichž je složen (mohlo jich býti mnohem více), co do sil, jež v něm jen dle určitých zákonů působí, jest omezen co do času, ježto změny, které se v něm dějí, jako mají začátek, mají i konec, nejsou věčné. (Viz § 3. a 4.) Svět sám nemůže býti příčinou této omezenosti, poněvadž by musil býti dříve, než byl, (původce vždy přece musí býti před dílem, jež od něho pochází). Tak svět svou omezeností ukazuje k původci mimo sebe, k původci vyššímu, k Bohu (důkaz **k o s m o l o g i c k ý**.³⁾)

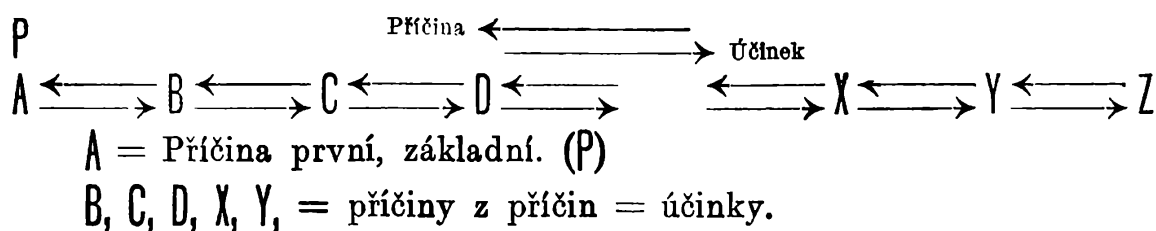
Sem tam lze slyšeti: **N e n í p r ý p r v n í a n u t n é p ř í č i n y.** Věci na světě vznikají stále ze sebe a rovnají se **n e k o n e č n ý m** a d á m příčin podmíněných, n. př. strom je ze semene, kuře z vejce a tak to jde dále v nekonečné řadě zpět (regressus in infinitum). Právě víme však:

¹⁾ Bytost, která má příčinu svého bytí v sobě, zveme nutnou. Taková bytost rvá sama sebou, nemá začátku ani konce, musí býti a nemůže nebýti. Kdyby jí nebylo, nebylo by ani všeho ostatního.

²⁾ Jsem, proto je Bůh.

³⁾ Κόσμος = svět.

a) Řada konečná příčin podmíněných je bez první příčiny nemožná, tím více však řada nekonečná. První příčiny není snad třeba pro větší nebo menší počet členů v řadě, nýbrž proto, že by v řadě samých příčin podmíněných bez první příčiny (základní) byly jen příčiny z příčin (příčiny zapříčiněné), t. j. samé účinky, avšak žádná vlastně příčina (základní, princip). (Viz připojený obrazec 1):

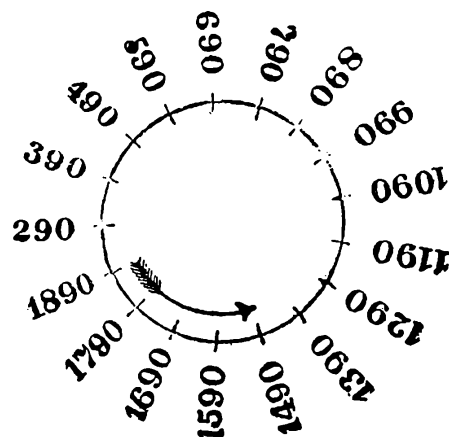

Obr. 1.

To je však proti zásadě: Není účinku bez příčiny. Proto řada skládající se jen ze samých účinků jest nemožná a to jak konečná, tak, a to ještě více, nekonečná, ježto by v ní účinků bez příčiny bylo nekonečně mnoho a tím i nekonečně mnoho nemožností. Jako řetěz, byť i sebe delší, nemůže viseti ve vzduchu bez hřebíku, tak i sebe delší řada příčin podmíněných nemůže se obejít bez první (základní) příčiny, bez Boha. Počet předků, nechť si sebe delší, nečiní přece Stvořitele zbytečným.

b) U skutečných bytostí — o takových je tu řeč — není vůbec ani možno mluvit o nekonečných řadách podmíněných příčin, poněvadž poslední, skutečný člen každé takové řady ukazuje k prvnímu, jako Z ukazuje k A (viz obrazec 1). Řada taková každou novou bytostí (příčinou) vzrůstá, nekonečné však vzrůstu nepřipouští, řada ta byla před x -lety o x -članků (příčin) menší, nekonečné však zkrácení vylučuje.

c) Rovněž tak mluvit o věčném oběhu příčin (ewiger Kreislauf, Herakleitovo: πάντα ῥεῖ¹⁾), kde prý první je příčinou druhého a druhé prvního, kde jedno ze druhého navzájem vzniká, jest nerozumné a v sobě nemožné. Vizme jen jediný zjev! Kdyby tomu tak bylo, pak strom z r. 1890 by byl příčinou stromu

Obr. 2.

¹⁾ Všecko plyne.

z r. 290, měl by účinek dříve, než byl sám. Syn byl by tu příčinou svého otce. Původce však vždy musí býti před věcí, kteráž má od něho svůj původ. (Srovn. připojený obrazec 2.)

Mimo to, kdyby vývoj ~~ten~~ byl ode vždy, od věčnosti, pak u věcí časných, z jakých je svět složen, v nekonečné té době byl by již dávno dokonán, věci časné by dávno již vzaly za své. Dnes nebylo by již žádného vývoje ani života ve světě. Vývoje o d v ě č n o s t i mimo to ani ž á d n ě h o není, nebo ten měl svůj z a č á t e k. Viz důkaz ze života na zemi — b i o l o g i c k ý ! 8.

d) Stejně tak nelze vážně mluvit o nějaké v ě č n é, s v ě t o v é p r a l á t c e, o věčných snad atomech.¹⁾ I kdyby byla taková pralátka nebo praatom, přece jako každá jiná bytost ve světě nemají příčiny jsoucnosti v sobě, nýbrž mimo sebe a to v příčině první, v Bohu, proto nejsou věčné. K a n t praví: Míti pralátku (materii) za poslední příčinu všeho, jest nesmyslné. (Schanz, Apolog. křesť. vyd. III. I. 169.) Proto i theorie K a n t-L a p l a c e o v a o vzniku světa z pramlžiny žádá příčiny p r v n í, B o h a.²⁾

e) Vážnosti našeho příčinného důkazu neseslabí námitka (Kant), že důkaz ten mluví napřed o řadě stejnorodých příčin (podmíněných) a najednou ji zastavuje u první příčiny, která jest úplně jiného řádu (nutná) a jest mimo tu řadu. Všechny příčiny, i ta první, mají prý býti téhož druhu — podmíněné. — Námitka ta rovná se tvrzení: A vypůjčil si od B hodinky, B od C atd. Tedy všichni si hodinky jen vypůjčili, žádný hodinář jich nezhotoval. To jest ona známá, důkazu našemu vytýkaná *μετάβασις εις άλλο γένος*, přechod do jiného rodu pojmů. Odpovídáme: V řetěze souvisí článek se článkem; ale kde pak zavěsíme poslední článek? Zajisté že na hřebík a ne zase na článek jiný! Právě proto, že v celé řadě příčin podmíněných nenalézáme žádné, u níž bychom přestali, — a ježto, jak jsme ukázali, nemůže všechno býti od jiného a řada nekonečná příčin podmíněných jest nemožná, jenom proto jsme nuceni, že stanovíme příčinu jiného druhu a řádu, příčinu nutnou, která je sama ze sebe a sama sebou. Vždyť z hodin

¹⁾ Atom jest nejmenší částice hmoty, nedělitelná ani mechanicky ani chemicky. Molekula jest nejmenší částice hmoty fysikálně nedělitelná; pravidelně 1 molekula prvku obsahuje 2 atomy.

²⁾ Čti J. Zeyer, Karolinská epopeja: Román o čtyřech synech Ajmonových, 406 a násl. Malgis, dobrý duch, zjevuje Renaldovi báseň o stvoření, kterou Renald na paměť věků má vtesati v chrám.

také na konec nesoudíme o původci, sestávajícím z kovových koleček, nýbrž o původci, který měl rozum a schopnosti kov takto upravit; tedy soudíme z nepatrného strojku o inteligenci a to přece také jest nemalá metabase.

§ 2. Světový pohyb žádá svého prvního původce, Boha.

D ů k a z z p o h y b u v e s v ě t ě (k i n e s i o l o g i c k ý).

Změny ve světě.

Ve světě jest p o h y b. Příčinou jeho není hmota, není látka sama. Jest dokázáno, že hmota, látka, je sama sebou nehybná, bezvládná a setrvačná, proto jest v klidu. Koule, nechť stojí i na sebe hladší ploše, sama sebou se nehne. Již Galilei stanovil proto pro hmotu z á k o n o s e t r v a č n o s t i (lex inertiae). Proto není a nemůže býti hmota příčinou pohybu.

Není-li však hmota příčinou pohybu, pak pohyb ten má svou příčinu v popudu ze zevnějška, v jiném pohybujícím. Proto pohyb jednotlivých bytostí a věcí ve světě jest podmíněn. Z toho jde, že i p o h y b v š e h o s v ě t a j e s t p o d m í n ě n, nemá příčiny v sobě, nýbrž mimo sebe a to příčinu první (základní, princip pohybu), v p r v n í m p o h y b u j í c í m. Prvním tím „pohybujícím“ jest pak bytost, která není již v pohyb uváděna ničím, je proto v klidu, od ní však vychází všechen pohyb ve světě. Bytostí tou jest B ů h. Bez této první pohybující bytosti nebylo by ve světě dle zákona Galileiho žádného pohybu, od ní vyšel k němu první popud.

Ježto tak se stalo v určitém okamžiku a pohybu dán byl u r č i t ý s m ě r a z p ů s o b (na př. od západu k východu; byťť zajisté nescíslně mnoho okamžiků i směrů i způsobů ve světovém pohybu možných), je patrné, že ten, kdo tak učiniti mohl, jednal vědomě a svobodně, že byl mimo to nekonečně mocný, že to byla bytost myslící a chtějící i všemohoucí — n á š B ů h.

A r i s t o t e l e s souhlasí s námi známým výrokem: 'Ανάγκη εἶναί τι, ὃ πρῶτον κινεῖ καὶ τὸ πρῶτον κινουὺν ἀκίνητον. (Fys. VIII. 6.)¹⁾

¹⁾ Je nutno, aby bylo něco, co první pohybuje, a to, co první pohybuje, aby bylo nehybné.

Sám Voltaire praví:

Pour ma part, plus j'y songe, et moins je puis penser,
Que cette horloge marche et n'ait point d'horloger.²⁾

Le Jeune Apologiste vyd. VII. 22.

Jako světový pohyb t. j. změna místa, tak i všechny ostatní změny ve světě ukazují k příčině první, k prvnímu měnícímu, nezměnitelnému, k Bohu. Dokaž tak sám ze zásad: Co se mění, jiným jest měněno — a každá změna jest koncem dřívějšího a začátkem nového. (Viz Kadeřávek, Obrana základů víry katol. vyd. I. 31 a násl.)

§ 3. Život na zemi žádá svého tvůrce, Boha.

Důkaz ze života na zemi (biologický).

Plození samovolné. Eozoon kanadské. Bathybius. Panspermie. Entropie světa.

1. Na zemi jest život.

Rozdíl mezi živým a neživým, ústrojným a neústrojným jest patrný ve světě při každém kroku.

2. Život na zemi vždycky nebyl, má svůj začátek. —

Věda učí, že byl čas, kdy nebylo na zemi žádného života, prázdného živoucího zrna či semene, kdy byla doba zvaná azoická. (Prvotní azoická, neživá kůra zemská, rula, svor, rulová žula.)

Cuvier dí: Život nebyl vždycky na zemi a snadno lze ukázati na okamžik, kdy na ní započal. (Disc. sur les revolut. du globe § 24. Hettinger Apolog. IX. vyd. I. 125.)

Liebig potvrzuje to výrokem: Exaktní přírodověda dokázala, že země v určité době měla takovou teplotu, že při ní byl nemožný všechen ústrojný život; dokázala, že ústrojný život na zemi měl svůj začátek. (Chemické listy str. 206. Schmitz, Apolog. vyd. V. 12.)

Jak povstal však život na zemi ve své nynější trojí způsobě: Život rostlinný, živočišný a lidský? Vznikl snad z neživé hmoty, sám sebou? Rozum do-

²⁾ Co na mně jest, čím více přemýšlím, tím duch můj více poznává a vidí, že stroj ten hodinový nemůž jít bez ruky hodináře, jež jej řídí.

kazuje, že z neživé hmoty nemohl vzniknouti žádný život, ani rostlinný, ani živočišný, tím méně duševní život lidský. Věda a zkušenost potvrzuje tento úsudek. Nikdy nebylo pozorováno, že by z neživé, mrtvé hmoty sám sebou se byl vyvinul i nejnížší, nejnepatrnější živočich; z neživé hmoty nic se nerodí (*omne vivum de vivo*). Ba naopak učenci zjistili, že všechny pokusy oživití uměním lidským neživou hmotu byly bez výsledku. (Tak dokázali Virchow, Harvey, Purkyně.) Umělé zhotovení i nejjednodušší buňky vymyká se oboru chemie. (Řeč V. Meyera na sjezdu přírodopisců a lékařů německých v Heidelberce r. 1889. Duilhé de Saint Projet-Podlaha, Apolog. křesť. víry vyd. IV. 160.)

Hmota proto není a nemůže býti příčinou života.

Nemohl-li však život povstati sám sebou z neživé hmoty a má-li, jak jsme ukázali, svůj začátek, pak nemá příčiny svého bytí v sobě, nýbrž mimo sebe, jest podmíněn a žádá pro sebe nutně příčiny první. I kdyby bylo pravdou, že všechen život se vyvinul z jediné první buňky, i ta pro sebe vymáhá první příčiny. Ježto pak jest živé jen ze živého, může první příčinou býti jen bytost živá, a to bytost vždycky živá, nutná, která, majíc život sama v sobě a od sebe, dala jej všemu ostatnímu. Bytostí tou, prvním tím původcem života, je vždycky, je věčně živý, neumírající Bůh náš (princip života). K tvořivému, všemohoucímu slovu Božímu „*germinet terra*“ — zplodíž země — „*producant aquae*“ — vydejtež vody — vzešel život na zemi.

Slavný hvězdář Secchi dí: Měla-li vůbec povstati nějaká ústrojná, živá bytost, bylo k tomu nezbytně třeba vědomé činnosti věčného stavitele. (Schill, Apolog. vyd. II. 111.) I Darwin souhlasí tu s námi, když dí: Jest jistá vznešenost v myšlence, že život se všemi svými vlastnostmi v počátku svém od Tvůrce byl dán. (Duilhé-Podlaha, Apolog. křesť. víry vyd. IV. 147.)

Z toho, co jsme pověděli, sami poznáme,

a) že není pravdou tak zvané pložení samovolné — prvopložení (*generatio spontanea, aequivoca*¹⁾), dle něhož život

¹⁾ *Generatio spontanea* = pložení samovolné; *aequivocus* = stejnojmenný, dvojsmyslný. *Generatio aequivoca*, t. j. pložení označené stejným názvem („plo-

prý povstal sám sebou z neživé hmoty. Učenci T y n d a l l a P a s t e u r dokázali naprostou toho nemožnost svými fysickými zkouškami.¹⁾ T y n d a l l praví: Experimentální vědění nemá výsledku lépe zajištěného, nežli je tento. (Duilhé-Podlaha, Apolog. kř. víry vyd. IV. 151.) V i r c h o w potvrzuje slova T y n d a l l o v a výrokem: Nikdo dosud neviděl žádného případu prvoplození, a kdo tvrdil, že viděl, pak jeho tvrzení vyvrátili přírodopisci a nikoliv theologové. (Řeč Virchowova na Mnichovském sjezdě přírodopisců r. 1877. Schill, Apolog. vyd. II. 109.)

b) že život nevyvinul se sám sebou z jakéhosi živoucího prátvora, p r a ž i v o k a. α) Praživokem tím prý bylo e o z o o n k a n a d s k é (eozoon canadense — ἥως = záře, ζῶον = živok, eozoon, zvíře zoře = zoře zvířat), v Kanadě v útvaru laurentinském (vrstva prvohorní) nalezené. Než ukázalo se, že eozoon jest vlastně a z o o n, nerost, směs hadce a vápence, jež nikterak není ústrojného původu. β) Praživokem tím není ani b a t h y b i u s (βαθύς = hluboký, βίος = život = v hlubinách žijící), kterého kdysi přírodopisci H u x l e y a H a e c k e l za prapůvod všeho života prohlašovali. Poznalo se, že bathybius není žádný živok, nýbrž nerost, vápenitý hlen, ježž někteří mořští zoofyté (na př. mořské houby) vyměšují, je-li tkanivo jejich poraněno rybářskými nástroji.

c) Z á r o d k y ž i v o t a n e d o l e t ě l y n a n a š i z e m ě s n a d z j i n ý c h s v ě t ů (panspermie). Tělesa, která k nám zalétají ze světových končin (meteority), probíhají prostorem vzducho-prázdným a nad obyčej studeným, tak že zima zničí v nich všecken ústrojný zárodek dříve, než na zemi dopadnou. A kdyby snad ústrojný zárodek vyvzdoroval mrazu, zničí jej jistě vysoká teplota, jakou způsobí v padajícím tělese tření, jakmile se setká se zemskou atmosferou.

d) T é ž č e t n í p ř í r o d o v ě d c i a f y s i k o v é d o k a z u j í a u č í, že všecken život na světě přestane. Zima a chlad světového prostoru vyrovnají po názoru těchto učenců na konec rozdíly v teplotě a způsobí temperaturu všude stejnou a to bude

zení“), co do významu však rozdílným. Vznik života z pouhé prý hmoty naznačen tu také stejným názvem „plození“ (plození bezmatečné), kteréhožto názvu se užívá o vzniku nynějších živoucích bytostí, jež vznikají jen plozením; patrně, že se tu užívá stejného sice názvu, co do významu však rozdílného.

¹⁾ Z neorganických látek nikdy se nevyvine žádný živočich, jestliže se hermeticky uzavrou, tak že k nim nemají přístupu organické zárodky obsažené ve vzduchu nebo ve vodě. Této zkušenosti užívá s úspěchem chirurgie při obvazování ran.

konec života, nebo ten je možný potud, pokud budou rozdíly v teplotě těles. Tento absolutní, nullový bod je dle výpočtu oněch fysiků (Thomson a Clausius) — 273°C (entropie světa).

Tak zašel po názoru těchto učenců život na měsíci, tak zajde dle jejich mínění i na naší zemi. Má-li však život konec, má i počátek, a to nikde jinde než v příčině první, v Bohu.

§ 4. Řád a účelnost světa svědčí o všemohoucím a nejvyšším rozumném původci, o Bohu.

D ů k a z z ř á d u a ú č e l n o s t i s v ě t a (t e l e o l o g i c k ý).

Účelnost v přírodě neústrojné a ústrojné. Instinkt. Symbiosa. Účelnost v přírodě není dílem ani nahodilé srážky atomů ani sil přírodních.

Světlem vládne pevný zákon a řád. Veškeren svět jest podle pevného zákona a řádu nejen mistrně zařízen, nýbrž i účelně spořádán a to jak v celku tak i v jednotlivostech. Při vší rozmanitosti jest ve světě podivuhodný pořádek a soulad — harmonie. Každá bytost jest ve světě pro něco, má vytčený účel a je také opatřena vším, čeho k němu potřebuje. Bytosti nižší slouží vyšším a všechny jsou pro zachování celku. — To vše ukazuje na původce světa, jenž jest nejvyšší rozumný, mocný, dobrotivý a všudypřítomný. Tím původcem iest B ů h.

1. S v ě t e m v l á d n e p e v n ý z á k o n a ř á d.

Že svět je řízen stálými, neproměnlivými zákony, o tom svědčí:

a) Z á k o n y p o h y b u n e b e s k ý c h t ě l e s , n a p ř . o b ě ž n i c e o b í h a j í k o l e m s t ř e d n í h o t ě l e s a . (V i z z á k o n y K e p l e r o v y o e l l i p t i c k ý c h d r a h á c h n e b e s k ý c h t ě l e s .) P r o t o , j e s t l i ž e v p o h y b u n ě k t e r é o b ě ž n i c e b y l a z p o z o r o v á n a ú c h y l k a , h v ě z d á ř i i h n e d s o u d i l i , ž e n a n i j i s t ě p ů s o b í n ě j a k é n e z n á m é d o s u d t ě l e s o , k t e r ě ž j e p ř í č i n o u o n é ú c h y l k y . A n o d o v e d l i u d a t i i m í s t o , k d e o n o t ě l e s o j e s t , i j e h o d r á h u a v e l i k o s t . T a k L e v e r r i e r z o d c h y l e k v p o h y b u U r a n a o b j e v i l v ý p o č t e m p l a n e t u N e p t u n a d ř í v e , n e ž d a l e k o h l e d e m b y l p o z o r o v á n (a s t r o n o m i e n e v i d i t e l n ě h o) . U v a Ź z á k o n N e w t o n ů v o v z á j e m n é p ř í t a Ź l i v o s t i (g r a v i t a c i) t ě l e s n e b e s k ý c h : T ě l e s a s e p ř í t a h u j í v p ř í m ě m p o m ě r u k e s v ý m h m o t á m , v n e p ř í m ě m p o m ě r u k e č t v e r c i s v ý c h v z d á l e n o s t í . V z á j e m n á t a t o p ř í t a Ź l i v o s t j e p r á v ě p o d m í n k o u t r v á n í v e s m í r u .

b) Zjevy optické, akustické, magnetické i elektrické, světelné i tepelné spravují se určitými, stálými zákony. Zákonům elektřiny děkujeme za vynálezy, které v naší době přetvořily v mnohém lidský život (telegraf, elektrické vozy, osvětlení atd.). Kdo dal tyto přírodní zákony? Tak táže se astronom M ä d l e r a odpovídá: Přírodopisec nikoliv, nikoliv astronom, ani fysik, ti je jen naši, ani příroda, nebo ta jich vždycky jen poslouchala. Kdo tedy jiný může býti původcem těchto zákonů než původce přírody sám? (König, Všeob. věrouka vyd. VIII. I. d. 83.) Astronom H e i s proto říkal: Nebe astronomův a nebe theologů nejsou nepřátelé (König, tamže). Náš znamenitý Z e n g e r řekl k papeži Lvu XIII.: Jako pravý astronom ve hvězdách hledám a nalézám jejich Stvořitele. (Časopis Týden 1908 čís. 5.)

2. Svět jest vedle pevného zákona a řádu zařízen a účelně spořádan. Pokroky v přírodních vědách to čím dále, tím více ukazují. Vizme jen:

A. Přírodu neústrojnou.

a) Tělesa nebeská, jakkoliv jsou rozdílná co do velikosti, hutnosti (na př. slunce, v němž by našlo místo 1,310.162 zemských koulí, má jen $\frac{1}{4}$ hutnosti naší země, Juppiter $\frac{1}{4}$, Saturn $\frac{1}{8}$, Uranus $\frac{1}{5}$, Neptun necelou $\frac{1}{8}$. Kdo to tak rozdělil a omezil?) a pohybu, přece zase svým pravidelným chodem a vzájemnou od sebe odvislostí jsou jako velikolepý hodinový stroj, který správně ukazuje čas lidem na zemi a to nejen hodiny a dny, nýbrž i měsíce, roky a století. Hodiny ty jdou přesně, svého chodu nezrychlují ani se nepozdí. Mají-li pak naše hodinky svého původce (byl to Petr Hele), musí jej také míti i mistrný světový stroj. Již C i c e r o ukazuje k tomu slovy: Quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum, cum caelum suspeximus caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis, quo haec gerantur? (De nat. deor. II. 2.)¹⁾ Pravdu proto má P í s m o, dí-li: Nebesa vypravují Boží slávu a dílo jeho rukou hlásá obloha. (Žalm 18, 2.) K o p e r n í k, mluvě o soustavě sluneční, dobře řekl: Ne můj system, nýbrž pořádek Boží. (Dreher, Malá Apolog. vyd. II. 4.)

b) Na zemi rovněž spatřujeme mistrné ve všem zařízení, důmyslné uspořádání a podivuhodnou účelnost.

¹⁾ Hledíme-li k nebi a pozorujeme-li tělesa nebeská, což může býti tak zřejmé a jasné, než že jest nějaké božství převzácného rozumu, kteréž to řídí?

V z d á l e n o s t země od slunce je taková, jaké je třeba, by země dostávala od slunce tolik právě světla a tepla, kolik potřebuje. Zemská o s a jest nakloněna k ekliptice (t. j. ke kruhu, v němž rozšířená rovina dráhy zemské zdánlivou kouli nebes protíná) v úhlu $23\frac{1}{2}$ a to působí ono příjemné a lidstvu nade všecko užitečné střídání počasí ročních.

P e v n i n a je tak položena, že mořské proudy mají snadný směr z jihu na sever a naopak, aby teplotu vyrovnávaly (nejsou přerušeny pevninou!), ne však ze západu na východ. Vody mořské, které ke dnu jsou méně slané, snadno by zahnívaly, kdyby jich měsíc svou přitažlivostí nerozčeřoval.

V o d a vůbec jeví některé zvláštnosti, které ji činí pro zemi tak potřebnou. Chladem na př. přibývá tělesům hutnosti, vodě však jen do 4°C , odtud začíná řidnouti, tak že led (0°C) jest o $\frac{1}{10}$ lehčí než voda a plave po vodě. Tím se stává, že řeky a jezera nezamrzávají až do dna a živočichové vodní nevyhynou. Účelnost tohoto zařízení jest nepochybná.

V z d u c h při svých 78·06% dusíku, 21·00% kyslíku a 0·94% argonu je jediné s to, by udržel živočichy i rostliny na živě. Každý jiný poměr těch prvků byl by jim záhubný. (Srovnej význam rostlin!) Tytéž látky ve složeninách docela nebo téměř docela stejných dávají různé výsledky (isomerie). Týž u h l í k dává saze, uhlí, grafit, diamant. Odkud to různé seskupení nejmenších částic? Odkud ona účelná snaha m o l e k u l, že se řadí tak, aby vytvořily krystal? Jest jisto, že i prvky se slučují podle přesných, určitých poměrů. Odkud ta přesnost a určitost? Odkud odjinud než od toho, o němž dí P í s m o : Omnia in pondere, numero et mensura disposuisti — od Boha.¹⁾ (Kn. Moudr. 11, 22.) P l a t o n právem mohl říci: Τὸν θεὸν ἀεὶ γεωμετεῖν²⁾ a doložiti se výrokem P i n d a r o v ý m Νόμος ὁ πάντων βασιλεὺς θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων. (Gorg. 484 B.)³⁾

B. Přírodu ústrojnou. I v přírodě ústrojná je všude zřejmá podivuhodná účelnost. Každá jednotlivá bytost jest účelně zařízena. Vizme

a) s v ě t r o s t l i n n ý. Každá rostlina je světem přírodních divů za jistým účelem zařízených. Každá její část má svůj účel a vyhovuje mu (kořen, lodyha, peň, list, květ). Rostliny nemají samo-

¹⁾ Všecky věci dle váhy, počtu a míry jsi spořádal.

²⁾ Bůh vždy vyměřuje.

³⁾ Zákon je králem všech smrtelníků i nesmrtelných

volného pohybu. Aby se však přece dostaly na slunce, jehožto vlivem toliko mohou náležitě rozkládati kyselinu uhličitou, obracejí své listy všemožným úsilím po slunci (heliotropismus), na př. slunečnice. Proto poupě skryté v houšti vyhání delší stopku; rostlina vystavená příliš horku snaží se tím většími listy zastíniti. Mnohá seménka jsou opatřena chmýřím, aby se po větru lépe šířila; z letu toho zapadají do země tím konečkem, kde jest jádro. (Divy oplodnění obilí větrem po jarním dešti.¹⁾ Které rostliny se pomalu množí, mají delší věk; které rostou na suchých místech, mají masité listy, aby více noční rosy pojaly; které mají slabou stopku, vyhánějí odnože, by se jimi zachytily.

b) s v ě t ž i v o č i š n ý.

Jen čtyři jsou hlavní prvky a základy ústrojných těles: Dusík, kyslík, uhlík a vodík. Jaká však rozmanitost útvarův z nich vzniká ve světě rostlinném a živočišném! (Divy vejce!) Orgány živočišného těla jsou buď jemnější nebo silnější, vše je zařízeno dle potřeby životní. Jinak zřízen jest pták, jinak ryba, jinak obojživelník, jinak zase pták létavý (více dutých kostí), jinak ten, jenž méně lítá, jinak pozemní a vodní. I kůže živočichů jest účelně chráněna (pověz kterak?). Koňské kopyto má asi 500 tenkých vrstev zvláštní látky, které jsou zvířeti i jezci za pružná péra.

Svět živočišný i rostlinný slouží sobě navzájem. Hmyzem se bezděčně roznáší úrodný pel ze mnohých kalíšků rostlinných k oplození druhých, tak se dostává potravy hmyzu a rostlinný druh se zachovává. (Vychodil, Apolog. křesť. vyd. I. I. 120 a násl.)

Zvláštním, účelným zařízením je v životě živočišném i n s t i n k t (instinguo = poháním). Instinkt je tajemný, smyslný pud, kterým zvíře je vždy vedeno tak, že účelně jedná, aniž je si toho vědomo. Živočich je vždy poslušen tohoto pudu a tak se zachovává. Instinkty jsou:

α) V ý ž i v y. Žádné zvíře, žijící v přírodě, se neotráví, znáje vlastnosti potravin. Kůň na př. žere 262 byliny, 212 nikoliv; ovce netkne se 141 travin, za to na 387 si pochutnává. Tak L i n n é vyšetřil. Tchoř a kuna nás učí vysrkávati vejce, otvírajíce je na obou koncích, aby vzduch do nich vešel. Veverka odhazuje prázdný ořech. Polní myši uhlodávají zrnkům konečky, by nevzklíčila. Rozličné praktiky zvířat v lapání kořisti jsou známy (na př. u pavouka; mořský rak čeká na ústřici, až otevře skořápku; tigr své oběti překousne nej-

¹⁾ Viz spis: „Názorná květena“ od Frant. Polívky sv. I., kde spisovatel mluví o účelnosti v životě rostlin.

prve hrdelnici). Mravkolev (myrmekoleon) lapá mravence v jamku, kterou si vyhrabal do písku.

β) Sebezachování.

Zvířata znají dobře své nepřátele. Ptactvo skrývá se před orlem skalním, neděsí se však říčního (ten se živí rybami). (T. Pesch, Velké světové záhady vyd. III. I. 235—274.) Mnozí hmyzové a živočichové, na př. sepie, dovedou se přizpůsobiti barvou zevnějšku svému okolí, nebo mohou si dáti barvu i svých nepřátel po případě takových druhů, kteréž jejich nepřátelé nepronásledují (mimicry!). Stavějí se jako mrtví, jako na př. zobonoska březová (*Rhynchites betulae*), jákmile vidí vrabce, co zatím jiných ptáků si nevšímá. Známý jsou stavby bobrů (ale i v zajetí v kleci chce stavěti budku!), termitů, známa jest nade všechno umělá stavba včelního plástu! Jarní motýli kladou vajíčka prostě na listy, kdežto podzimní téhož druhu je zároveň i s listím a větvemi opřádají, aby přestála zimu.

Kutílka písková vyhrabuje v písku rourky a na dno jejich snáší po jednom vajíčku. K vajíčku tomu přikládá housenku, kterou svým žihadlem na 9 jejích člancích bodne, ale tak, že ji jen omráčí, tak že housenka neshnije, nýbrž zůstává čerstvá až do dne, kdy z vajíčka vylíhnutá larva může se jí živiti. Kdo ji tomu naučil?

Některé mořské ryby ubírají se do řek, ježto jen tam mláďata jejich mohou se vyvinouti. — Bobr, křeček, kteří se z jara vylíhli, snášejí na podzim obilí, jakkoliv nemají ještě zdání o zimě. Kdo jim to pověděl?

Zvláštním zjevem v životě živočišném je symbiosa, t. j. úzké spoluzití dvou organismů, z nichž druh druhu v něčem pomáhá. Tak se sdružují někdy medusy (*Aurelia*) s mladými rybičkami rodu *Caranx*,¹⁾ chovají je pod svým tělem a brání je proti nepříteli. Ryba za to, majíc smysly dokonalejší, upozorňuje medusu na hrozící nebezpečí a odškodňuje ji tak za drobet potravy, kterou jí od úst utrhne. (Živa r. 1906, 310.)

Mimo to v přírodě vše zařízeno je tak, aby, co jednomu je snad zlé, zase prospívalo druhému. Tak se vše vyrovnává a udržuje v rovnováze. Týž mráz na př., jenž ničí bytosti užitečné, ničí také škodlivé, aby se příliš nerozmnožily. Táž bouře, která mnoho vyvrací a ničí, ta také mnoho posilňuje a upevňuje; bytosti škodlivé jednomu, přispívají druhému.

¹⁾ Kranas, dravá, mořská ryba.

Ano i bolest ve světě má podobný význam. Není-liž bolest tělesná znamením, dí Rousseau, že stroj je porušen, a napomenutím, abychom porušení to odstranili? (Rousseau, Emile IV. 355. Přeložil Dr. Krecar.) Má dojista svou oprávněnost výrok Schellův Bůh činí kříž klíčem nebes a smrt andělem zmrtvýchvstání. (Bůh a duch vyd. I. II. 409.)

c) Člověk a.

Nade vše účelně zřízeno jest lidské tělo — člověk. Svědčí o tom přímá jeho postava, ohbí noh, ramen, ruka lidská, (Aristoteles ji nazval τὸ τῶν ὀργάνων ὄργανον — orgán nad orgány, De partib. animal. IV. Schill, Apolog. vyd. II. 137.), poloha očí z předu, oko samo pravá camera obscura (temná komora), zařízení ucha, mozku, srdce, plic a ledvin, důležitost vlasů, kůže. Cuvier praví: Souměrnost lidské kostry je vzorem architektoniky. (Vychodil, Apolog. vyd. I. I. 122.)

O lidském těle lze právem užití slov **P r o t a g o r o v ý c h** :

Πάντων χρημάτων μέτρον εἶναι ἄνθρωπον.¹⁾ (Kratylos IV.)²⁾

Slavný lékař **Galenus** ukončil svou knihu o těle lidském slovy: Nepsal jsem knihu, ale pěl jsem hymnus Stvořiteli. (Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 30.)

Tak všude ve světě spatřujeme pevný, zákonitý řád, jednotný plán, podivuhodnou účelnost a při vši rozmanitosti jak v celku, tak i v jednotlivostech svrchovaný pořádek a soulad, harmonii. Vše to svědčí o rozumu nejvyšším a důmyslném, jenž plán ten vymyslel a účely ty znal, o vůli svrchovaně svobodné a mocné, která zákony ty všemu dala, prostředky k účelům vhodné vybrala a všecko spořádala. Rozum však a vůle jsou schopnosti bytosti rozumové, duševní, ducha. Tak svět se svým řádem, zákony, plánem, účelností a pořádkem ukazuje na ducha nejvyššího, rozumného a moudrého, na ducha svobodného, všemohoucího, nejvyššího dobrotivého a všudypřítomného — na **B o h a** (princip účelnosti a pořádku).

¹⁾ ἄνθρωπος z kmene ἄνθ jako ve slovech ἄνθος (výrostek, květ), ἄνθεον (kvetu), znamená vzhůru pučící, rostoucí; homo od humus (hlína); člověk od čelo, ruské čelovek.

²⁾ Člověk měrou je všech věcí. Viz o tom též Dr. F. Mareš, Fysiologie str. 27 a násl.

Po několika čerstvě ulomených a složených větvích v pralese divoch poznává stopu svého soudruha, bytosti rozumové — člověka. Podobně z velikolepé soustavy světové poznáváme bytost nejvýš rozumnou — Boha.

Tak Boha poznal již pohan *Anaxagoras*, učitel a přítel slavného *Perikleá*, a nazval jej nejvyšším Rozumem, *Noûς*.

Tak poznali Boha *Sokrates*, *Platon*, *Aristoteles* a *Cicero*. *Kepler* přesvědčivě dí: Boha v přírodě zrovna hmatám rukama. (Hlídka r. 1906 927.) Pravdiva jsou proto slova knihy *Moudrosti*: Nemoudří jsou všichni neznající Boha, kdož z viditelných, dobrých věcí nepoznali toho, jenž jest, kdož pozorující jeho díla, nevypátrali jich původce. (13, 1.)¹⁾ (Viz část čít. čl. 16.)

Rozumně usuzující, dojistá správně nyní odpovíme k otázkám:

a) Mohl-liž velikolepý řád světový povstati nahodilou srážkou atomů? Nikoliv! Příčí se to dojistá rozumu přičítati řád a pravidelnost náhodě, která nemůže býti leč jen matka zmatku. Dáti řád, zákony, všemu dáti účel, uváděti vše v pořádek a soulad, vymysleti pro vše jednotný plán může dojistá jen bytost, která je schopna mysliti a chtíti, jen bytost rozumná.

Před žádným uměleckým dílem netázal se dosud nikdo, jakou náhodou to dílo povstalo, protože každý rozumný člověk vidí, kde jest zákon, soulad, tu byl činný lidský duch. A největší umělecké dílo — svět — mohlo by povstati náhodou, bez činnosti duševní? Jest možno, aby písmena tisková sama od sebe — náhodou — se seškupila i jen v jedinou souvislou tiskovou stránku, ba v celé dílo? Co je však literatura všech národů proti knize světa s jejím nezměrným počtem skupin, řekněme jen prvků? Jako tištěná kniha není bez rozumného původce, bez myslícího autora, tak i kniha světa, kniha přírody, má svého nejvýš rozumného původce — Boha. Mimo to, kdo o náhodě mluví, stále zůstávají dlužni odpověď k otázkám: Proč atomy vytvořily jen jedno seskupení, proč se od té doby nepokusily o jiné? Proč naopak totéž jediné seskupení stále zachovávají a ho nemění?

¹⁾ Čti Sv. Čech, Modlitby k Neznámému: *Májová* —. Sig. Bouška, Duše v přírodě (úryvky). — X. Dvořák, *Sursum Corda a Soli Deo* (některé básně). Stínem k úsvitu, báseň: Dokonáno jest.

Již Cicero vyvrací učení o náhodě známým výrokem: Hoc (mundum effici ornatissimum et pulcherrimum ex eorum [atomorum] concursione fortuita) qui existimat fieri potuisse, non intellego, cur idem non putet, si innumerabiles unius et viginti formae litterarum vel aureae vel qualeslibet aliquo coniciantur, posse ex iis in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint, effici. (De nat. deor. II. 37.)¹⁾

b) Mohly snad onen důmyslný řád a pořádek ve světě způsobiti síly přírodní? Nikoliv! Ty jsou rovněž nevědomé, nemohou mysliti, tvořiti, vynalézati. Dobře dí Schiller

Wo rohe Kräfte sinnlos walten,
da kann sich kein Gebild gestalten.²⁾

„Píseň o zvonu.“

Kde není rozumové, vynalézavé, tvořivé činnosti, tam není řádu ani pravidelnosti. Ani nepatrného, pravidelného, měřického obrazce nelze nakresliti bez myšlenky. Bez myslícího ducha, jenž dovede děliti a spojovati, nestačí všechny v uhelných ložiskách nahromaděné síly, na př. světlo a teplo, k tomu, aby hnuly vlakem, ještě méně k tomu, aby jej seřídily a spořádaly, natož aby železnici vynašly. Odkud by se byly vzaly tvary medvědů, sokolů, štik, pavouků, červů, jedlí, palem, rév, zlata, olova, uhlíku a vodíku, kdyby o všech těch tvarech nejvyšš vynalézavý a rozumný duch Boží předem nebyl si představu učinil, nebyl jich vymyslel? (Schell, Bůh a duch vyd. I. II. 49.)

c) Stvořiteli nikterak také nelze učiniti výtku, že by snad svět mohl býti dokonalější, že by mnohé nedostatky mohly nebýti. Právě tento výběr poukazuje na rozumného a všemocného původce, na Boha, že tuto skupinu zvolil a nebál se nedostatků jejích. Ba právě proto položil stinné stránky vedle světlých, aby světlé při stinných tím lépe vynikly. Vždyť ani na obraze není samý jas, je tam také stín, v dramate nejsou samé hrdinné úlohy, ve stavbě není samý mramor. Proto ani svět nemůže býti bez protiv, bez kontrastů; v tom právě jest jeho krása. (Vychodil, Apolog. vyd. I. I. 130.)

¹⁾ Mysleti, že tento uspořádaný a krásný svět povstal náhodnou srážkou atomů, jest dle mého názoru totéž, jako míti za to, jestliže na zemi vysypou se přechetná písmena alfabety, nechť zlatá, nechť jakákoliv, že z nich vytvoří se Enniovy letopisy tak, aby mohly býti čteny.

²⁾ Kde hrubá síla nevědomě vládne,
tam dílo lépe nestvoří se žádné.

5. Řád mravní a svědomí ukazují k nejvyššímu zákonodárci a soudci, k Bohu.

D ů k a z z e z á k o n a — ř á d u m r a v n í h o a s v ě d o m í (p s y c h o t h e o l o g i c k ý, a n t h r o p o l o g i c k ý).

Mimo viditelný svět i vlastní nitro — d u š e — člověku svědčí o B o h u, a to:

1. Z á k o n e m — ř á d e m m r a v n í m.

Je vyšší, mravní řád — zákon; duše naše ví, že jest mu poddána, že ho má šetřiti. Zákon ten ukládá člověku povinnosti, kterých se nemůže zhostiti. Čiň dobře, varuj se zlého, nesmíš zabítí nevinného, zraditi vlasti, zrušiti přísahy, lež a krádež, nevděk k rodičům nejsou ti dovoleny. To jsou příkazy tohoto zákona a jeho povinnosti. Odkud jest tento zákon, jenž jest nad člověkem, na němž jest člověk závislý, jehož závaznost každý, i pohan i divoch, pocituje ve své duši? Člověk dobře ví, že si ho sám nedal, vždyť rád by jej někdy odstranil, jen kdyby mohl! Jeho nitro, jeho duše přesvědčuje ho, že mu jej uložila bytost vyšší, která nad ním vládne, bytost, která miluje jen dobro a vždy nenávidí zlo, bytost naprosto svatá a spravedlivá. Tou bytostí jest jediný B ů h (princip zákona).

Slova naše potvrzují i vědci klassičtí. C i c e r o dí: Lex vera atque princeps apta ad iubendum et ad vetandum ratio est recta summi Jovis. (De legibus II. 4.¹) V S o f o k l e o v ě A n t i g o n ě A n t i g o n a praví ke K r e o n t o v i, jenž jí brání čestně tělo bratra jejího Polyneika pohřbíti:

A též jsem nemyslila, že má takovou
tvůj příkaz moc, by nepsané a nezvratné
kýs smrtelník směl bohů rušit zákony.
Vždyť nejen dnes neb včera, ale po věky
ty žijí, a kdo dal je, nikdo nezví z nás.
A pro ně, vůle nikoho se nelekši,
jsem nechtěla být potrestána od bohů.

Sofokl. Antigona. Přel. Král, v. 453—459.

¹) Zákon pravý a hlavní pro rozkaz a zákaz jest správný rozum nejvyššího Juppitera.

Svědectvím nám tu jest i krásný výrok K a n t ů v: Dvě věci, čím více o nich přemýšlím, naplňují mé nitro vždy větším a větším podivem a úctou: Hvězdnaté nebe nade mnou a mravní zákon ve mně. (Kritika prakt. rozumu. Vyd. Kirchmannovo z r. 1869. 194.)

A jinde K a n t volá: O povinnosti, ty vznešené, svaté jméno, kde je tvůj tebe důstojný původ a kde jsou kořeny tvého vzniku? (Tamže 104.) Odpověď je tu jasná — v Bohu.

2. S v ě d o m í m.

Svědění, tento podivuhodný vnitřní hlas, má člověka stále k tomu, aby zákona — řádu mravního dbal. Jedná-li člověk po zákonu, t. j. dobře, svědomí ho chválí. Jedná-li však proti zákonu, t. j. špatně, zle, svědomí jej odsuzuje. Hlas svědomí možno sice přehlásiti, možno ho i nedbati, zničití však se nedá.

Ten hlas, toť výtky, svědomí to bdělé,
kdož zvuku toho zbádat může taje?
Jej žádná síla v světě neutlumí,
až k hrobu šepce teskné svoje dumy . . .

J. Słowacki. Poesie světová. Přel. O. Mokřý.

Svědění není dílem v ý c h o v y, nebo ta pomíjí, hlas svědomí však zůstává; není dílem č l o v ě k a, protože často mluví proti němu.

I kdyby čin byl korunován sebe větším ziskem a prospěchem a byl tajný všem, byl-li zlý, svědomí přes to plní duši lidskou bázní a připomíná jí tajemného soudce, jenž je všudypřítomný a proto všechno ví, jenž je nejvyšš spravedlivý a proto dobré odměňuje a zlé tresce. Tím soudcem jest B ů h (princip spravedlnosti).

Svědění mluví k člověku hlasem, jemuž nelze odpírati o p r a v - d o v o s t i: Soudce nejvyšší, Bůh, býti musí, aby ctnost odměnil, nepravost potrestal, již proto, že ctnost tu na světě tak často je zneužívána, za to nepravost — hřích — zůstává mnohdy nepotrestána, ba jest i velebena. Kdyby nebylo Soudce toho, pak jednati dobře, žítí ctnostně bylo by bláhové, za to rozumné jednati zle a žítí špatně. Tak mluví svědomí, tak volá k člověku vrozený cit pro právo a spravedlnost. Zlému připomíná vždy toho, kterého již řecký tragik Aischylos nazval Ζεὺς νεμέτωρ = Zeus odplatitel (Ἐπὶ τὰ ἐπὶ Θήβας, v. 407.) a po němž

už Říman toužil slovy: *Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.*¹⁾ (Verg., *Aeneis* IV. 625.) Náš H á l e k p ě j e:

Co načal červ, to utráví,
a znáš-li hřích, i červa znáš.

Ballady.

Za to dobrému svědomí zajišťuje klid duše, o němž *Horatius* napsal:

*Si fractus illabatur orbis,
impavidum ferient ruinae.*

Horati Carm. III. 3.²⁾

Vždy budou platiti slova *P í s m a* Spravedlnost jest věčná a nesmrtelná. (Kn. Moudr. 1, 15.)

§ 6. Lidstvo a Bůh.

D ů k a z h i s t o r i c k ý.

Souhlas národů. Svědectví slavných mužů.

Viditelný svět, mravní řád a svědomí vedou člověka k poznání a k přesvědčení, že jest nejvyšší bytost — B ů h. Přesvědčení to mělo a má vždy a všude v š e c k o l i d s t v o a s n í m i nejslavnější jeho mužové. Toho důkazem jest:

1. S o u h l a s n á r o d ů.

Národové všech věků, vzdělaní i nevzdělaní, staří i moderní, vyznávají: Jest nejvyšší bytost, B ů h.

Tak vedský *Dyaus pitar* (otec nebes) — *Vedy* (svatá věda) posvátné knihy indické — nejstarších Ariů je Řekům *Ζεύς πατήρ*, Římanům *Jupiter*, *Diespiter*, Germanům *Tyr* nebo *Zio*, *Tyus*. Staří Egypťané jmenují nejvyššího Boha *Ra* (bůh slunce), Peršané (posv. knihy *Zend-Avesta* = věda zákona) *Ahura-Mazda* (nejmoudřejší pán), Assyrové *Aššúr* (dobrý), Babyloňané *Ilu* (mocný). Hebreové poctívají jej jménem *El* (silný), *Jahve* (jsoucí), Arabové *Alláh*, Číňané *Sank-Ti* (nebes pán), Japonci *Ten-Ka* = *Tien* (mocný).

¹⁾ Vzejdiž z kostí našich mstitel.

²⁾ Nechť s praskotem řítí se vesmír,
v rozvalinách nezaleknut umře.

Negrům jest nejvyšší bůh Nsambi, Indiánům Manit (velký duch), Inti (pán slunce), Slovanům Bog (ze sanskrtského bhaga, velebný, ctihodný.)

Slavní ethnografové Tylor, Quatrefages, Humboldt, Max Müller, naši Holub (Druhá cesta po Jižní Africe II. 95, Sedm let v Jižní Africe I. 411, II. 347), Paclet (Cesty po světě 83) a Vráz (Z dalekých světů I. 62, 282 a j. V Siamu 52. Na přích rovníkovou Amerikou 255, 728, 905.) dosvědčují, že národ bez Boha nebyl dosud nalezen. Svědectví jejich sesiluje známý výrok Plutarchův:

Šel-li bys jakýmikoliv krajinami, nalezneš města bez hradeb, bez králů, bez domů, bez bohatství, bez peněz, beze škol i divadel, ale nikde nenajdeš místa bez chrámů, bez boha, bez oběti. (Πρὸς Κολλώτην 31.)

Cicero dí: Není národa tak surového, kterýž, byť i nevěděl jakého boha mítí sluší, přece by nepoznával, že nějakého mítí je třeba (De legibus I. 8.) A jinde praví: Quales sint dii, varium est, esse nemo negat, — jací jsou bohové, jest rozdílné (t. j. lidé mají rozdílné o nich představy), že jsou, nikdo nepopírá. (De nat. deor. II. 5.)

S nimi souhlasí lidstvo homerovské (9. a 8. stol. př. Kr.) výrokem: Πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι (Homer. Odys. III. 48.)¹⁾, a dávný Artemidor (žil v 2. stol. po Kr.) slovy: Οὐδὲν ἔθνος ἄθεον. (Oneirocritica lib. 7. 8.)²⁾

Souhlas národů je tu obecný, nemůže proto býti bludný, jest mohutným projevem přirozenosti lidské, která všude po všem světě volá: Jest nejvyšší bytost, Bůh.

Cicero dobře dí: De quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est. (De nat. deor. I. 17.)³⁾ Nemo omnes, neminem omnes fefellerunt,⁴⁾ poznamenává správně Plinius. (Paneg. Trai. n. 62.)

2. Svědectví slavných mužů.

S národy v přesvědčení tom: Je nejvyšší bytost, Bůh, souhlasí všichni velcí jejich mužové. Čtete Xenofontova

¹⁾ Všichni lidé prahnou po bozích.

²⁾ Žádný národ bez Boha.

³⁾ V čem souhlasí přirozenost všech, jest jistě pravé.

⁴⁾ Nikdy neoklamal jeden všech, nikdy všichni jednoho.

Apomnemonemata (paměti), Platonova Timaiá, Apologii Sokratovu, vezměte do ruky Aristotela, Cicerona, Seneku a najdete pro to dokladů bez počtu. Za pozdějších století lze ukázati na muže nejslovutnější, kteří kořili se bytostí nejvyšší, Bohu. Jsou to učenci církevní sv. Ambrož, sv. Augustin, sv. Jan Zlat., blahosl. Albert Veliký, sv. Tomáš Aqu., jsou to filosofové Bacon, Leibniz, Descartes, naši Tomáš ze Štítného, Komenský, Durdík, astronomové Koperník, Kepler, Tyge de Brahe, Newton, Leverrier, Mädler, Secchi, Heis, náš Zenger, fysikové a chemikové Ampère, Cauchy, Liebig, Faraday, Clausius, Thomson, Röntgen, geologové, fyziologové, zoologové a lékaři Quatrefages, Barrande, náš geolog Krejčí, Reinke, Linné, Cuvier, Pasteur, Hyrtl, naši Purkyně, Albert, Michl, k nimž pojí se s naší historií úzce spjatá jména Palackého a Tomka.

Až dojemno je čísti, kterak Linné ve své závěti napomíná svého syna: *Innocue vivito. Numen adest!* (Hettinger, Apolog. křesť. vyd. IX. I. 236.)¹⁾

Za doslov uvedena budtež slova věhlasného matematika Hirna: *Existence Boží jest mathematická pravda a poslední slovo moderní vědy.* (Hlídka 1906. 770.)

Písm o správně dí: Ty jsi Bůh sám, tys učinil nebe i zemi! (4. Král. 19, 15.) Tys jediný požehnaný, jenž patříš na propasti a trůníš nad Cheruby. (Dan. 3, 55.)

Svatopluk Čech potvrzuje velebná ta slova Písma nadšnými verši:

Jako sněhu pýří kolem Pána víří

serafínův zjev:

Jemu dav ten hustý, křídel jejich šusty,

světů kolot vírný, vesmír přenesmírný,

prostory a časy, všeho tvorstva hlasy,

Jemu všechno kolem rozkoší a bolem

hřímá, hučí, šeptá, jásá, kvílí, reptá

věčný chvalozpěv. Báseň Anděl.

O významu a důležitosti světového názoru theistického pro jednotlivce a společnost viz § 9.

¹⁾ Čistě žij — Bůh je přítomen!

§ 7. Co jest souditi o atheismu?

Světový názor atheistický.

Uznávati nejvyšší bytost — Boha, jest, jak jsme se přesvědčili, nejvýš rozumné, proto ji popírati, jak to atheismus (ἄθεος = bez Boha) činí, je proti rozumu, jest nerozumné.

Důkazy, kteréž jsme uvedli pro jsoucnost Boží, jasně o tom svědčí. Mimo to

1. a t h e i s m u s nemá pro sebe rozumového důvodu.

Atheismus nejen že nemůže svých tvrzení dokázati, nýbrž není ani s to, by našim důkazům pro existenci Boží čelil vážným rozumovým důvodem. Atheisté zajisté nemohou dokázati, že Boha není, jejich názory, jimiž usilují vysvětliti svět bez Boha, nevyhovují požadavkům rozumu. Všimněme si jen toho, co atheismus, popíraje Boha, předkládá jako náhradu zaň. Podrobme úvaze jeho učení o nekonečných řadách příčin, o věčném okruhu, o věčném pohybu, o věčné hmotě, o vzniku života z ní, o náhodě, a poznáme sami jeho vrátnost a neudržitelnost. Proto také

2. a t h e i s m u s nepřesvědčuje ani svých stoupenců a nezjednává jim vnitřního klidu. Jeho ovocem jest jen pochybnost a nejistota, duševní neklid a rozháranost. Je to patrno ze všeho jednání jeho stoupenců. Proč o Bohu stále mluví, proč naň myslí, proč ho nenávidí, proč ho potírají, proč se ho bojí, nevěří-li v něj? Stálá jejich horečná snaha, by zjednali a našli nové důvody pro své tvrzení, dokazuje, že dosavadní důvody jim samým nedostačují.

Cicero praví o jakémsi atheistovi své doby: Dosud jsem nikoho neviděl, kdo by se byl tolik bál oněch dvou věcí, kterýchž právě dle jeho řeči bylo by se báti co nejméně, smrti totiž a bohů. Stále jen o nich mluví. (De nat. deor. I. 31.)

Proto soudíme, že a t h e i s t ů z přesvědčení (t h e o r e t i c k ý c h) ani není. Právě mnozí z těch, kteří za svého života měli jméno atheistů, odhodili před smrtí masku a prohlásili, že o pravdivosti svých tvrzení nebyli nikdy přesvědčeni. Lucrétius, první velebitel atheismu, z bázně před bohy sešilel, Voltaire, D'Alembert a Diderot volali na smrtelném loži zoufale po knězi,

Bayle, Montesquieu, Fontenelle, Heine a Littré před svým koncem se obrátili. Tím dali na jevo, že

3. **a t h e i s m u s** nemá kořenů v rozumu, v rozumovém myšlení, nýbrž že příčinou jeho jest lidské srdce, t. j. odvrácená od Boha vůle neboli hřích, — hlavně pýcha a nešlechtný život (**a t h e i s m u s** **p r a k t i c k ý**, člověk žije, jakoby Boha nebylo). Sv. Augustin potvrzuje naše slova výrokem: *Nemo Deum negat, nisi cui expedit Deum non esse.* (Koch, Apolog. vyd. I. 19.)¹⁾

Bossuet dí: Nikdo nestal se nevěřící, aby dřív nebyl hříšník. (Vychodil, Apolog. vyd. I. I. 148.)

4. **A t h e i s m u s** největší neštěstí.

Zdravý rozum lidský má pro atheismus jen odsouzení již pro zhoubné důsledky, k nimž vede.

Není-li Boha, není ani nejvyššího soudce, a pak jsou dovoleny nepravost, zločin, bezpráví. Není-li Boha, není také žádného pána — ni Dieu, ni maitre — a pak není zákona, není pořádku, není autority, na jejich místo nastupuje anarchie a nihilismus, co vše věští konec společnosti lidské. Dokladem toho jsou poslední léta 18. století ve Francii. Století to postavilo tam nepravostnou ženu na oltář a nazvalo ji „bohyní rozumu“. A jaký byl kult toho božství? Guillotina byla jeho oltářem a lidská krev jeho obětí.

Proto dobře řekl historik Palacký: Každý rozumný musí uznati, že, kde není Boha, není ani mravouky. (Paměti 304.)

Než již dosti slov o atheismu. Co pověděno, stačí, by odůvodnilo rčení: Atheismus největší neštěstí.

Dlužno proto vždy pamatovati vzácných slov Rousseauových: Zachovej duši svou povždy tak, aby si mohla přát, aby Bůh byl; pak nebudeš o jeho jsoucnosti nikdy pochybovati. (Emile, kn. IV. 394. Přel. Dr. Krecar.) Nevěra jest vlastností slabých povah, dí Goethe (Schanz, Apolog. křesť. vyd. III. I. 97.) Písmo má slova: Jen nerozumný řekl v srdci svém: Není Boha. (Žalm 13. 1.)

Svět bez Boha je planeta bez slunce! — ²⁾

Rozprava: Atheismus největší neštěstí.

¹⁾ Nikdo Boha nepopírá, než komu prospívá, aby nebyl.

²⁾ Čti J. A. Komenský, Labyrint světa a ráj srdce. Poslední kapitola.

II. Náboženství a člověk.

§ 8. Pojem náboženství.

Bůh jest, proto jest i náboženství. Rozum přesvědčuje člověka, že vše ve světě, i člověk sám, je závislé na bytosti nejvyšší, na Bohu. Cítíme se na Bohu závislími, podobně jako nemluvně na rukou matčiných. Jestliže pak člověk svou závislost na Bohu uznává, má náboženství (religio, εὐσέβεια, θεοσέβεια). Jest tedy náboženství uznání lidské závislosti na Bohu, jako na Stvořiteli a Pánu všehomíra i člověka, a z toho plynoucí oddání se Bohu, které se jeví na venek úctou k Bohu a poslušností.

Někdy slují náboženstvím nauky, kteréž hledí nás poučiti o poměru člověka k Bohu, o náboženských pravdách a povinnostech, na př. náboženství katolické.

§ 9. Náboženství jest lidstvu prospěšné, ba nutné.

V š e o b e c n o s t n á b o ž e n s t v í .

Náboženství míti jest nejpřednější povinností člověka, neboť

1. B ů h o d č l o v ě k a n á b o ž e n s t v í ž á d á .

Vším, co člověk má a čím jest, jest závislý na Bohu. Bůh jest jeho stvořitel, člověk mu děkuje za své bytí i za svůj život. Bůh jest jeho dobrodinec a laskavý otec, zachovává jej svou mocí a dobrotou. Každý okamžik je toho člověku dokladem. Proto jest jen spravedlivé, žádá-li Bůh, aby člověk svou závislost na něm jako na stvořiteli a zachovateli uznal. Než jako jest Bůh stvořitel a zachovatel člověka, tak chce býti i posledním jeho cílem. P í s m o d í : Všecko pro sebe sama učinil Hospodin. (Moudr. 11, 25.) Z toho jde, že i člověka Bůh učinil pro sebe. Proto člověk se vším, co má a čím je,

t. j. i svou duší i svým tělem, má směřovati k Bohu, jakožto k poslednímu svému cíli.¹⁾ Bůh dal duši jeho rozum a svobodnou vůli a proto žádá, aby člověk i těchto předností užil pro něj k jeho cti a chvále. Bůh chce, by člověk vzdal mu poctu rozumem, t. j. aby ho jako svého stvořitele a zachovatele poznával; vzdal mu poctu vůlí, t. j. aby jej za pána svého uznal, jej poslouchal, miloval a po něm jako po nejvyšším dobru toužil. Bůh žádá nad to, aby člověk vzdal mu poctu tělem (zevně), t. j. aby jej ctil přiměřenou bohoslužbou.

Slovem Bůh chce, aby člověk náboženství měl a vyznával.

Cicero dobře soudí: Est enim pietas iustitia adversum deos. (De nat. deor. I. 41.)²⁾

2. Není, co by člověku tak prospívalo, jako náboženství.

Náboženství

a) vzdělává rozum a vůli, sílí v utrpení.

Náboženství (pravé ovšem) rozum osvěcuje, srdce zušlechťuje a duši vlévá lásku ke všemu dobrému. Není možno býti duchu lidskému klidným, nemá-li bezpečné odpovědi na otázky: Odkud jsem, od koho mám život, kam jdu, co na zemi mám činiti, co jest mým cílem? Jen náboženství dává na otázky ty jistou a pravdivou odpověď a tak utiňuje neklid lidské duše, jak přiznává básník:

Mé mysli pomatené,
kam s pochybou žal kane,
rač přispěti o Pane,
své víry paprskem!

G i u s t i, Poesie italská nové doby.

Přel. J. Vrchlický.

Náš učenec Mareš píše: Veliký rozvoj vědy odvracel v posledních dvou stoletích od náboženství. Lidé očekávali od pozitivní vědy odpovědi na všechny otázky, očekávali přesné a dokázané pravdy. Avšak pozitivní věda nemohla a vůbec nemůže odpovědět na otázky všechny. A tak jsme svědky nového hnutí náboženského, a to právě v myslích intelligence, zklamané vědou. (Dr. F. Mareš „Přehled“ r. 1904. 112.)

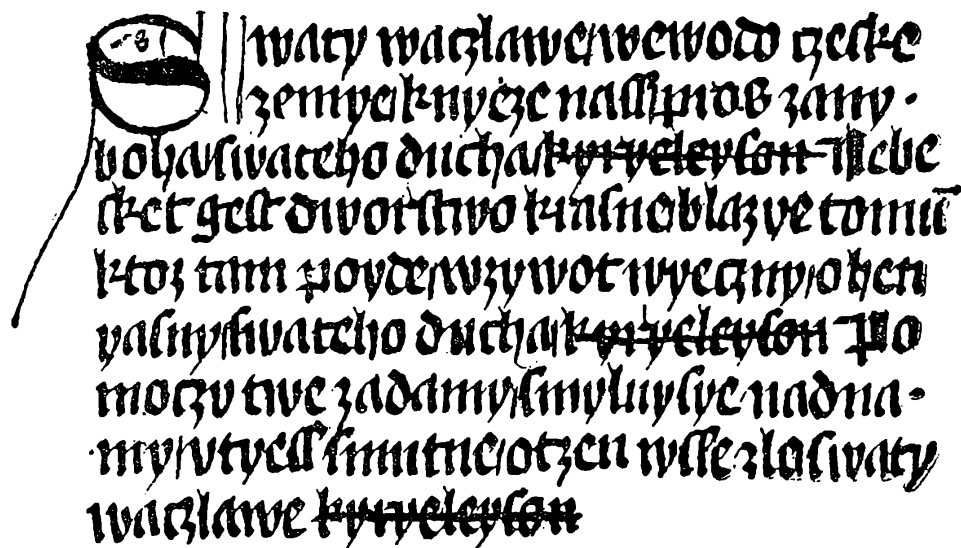
¹⁾ Čti J. Zeyer, Troje paměti Víta Choráze 90. Zakončení.

²⁾ Zbožnost zajisté jest spravedlnost k bohům.

V utrpení, v bolesti, kdy vše často člověka opouští, je právě náboženství jeho strážným andělem a dávající člověku v modlitbě útěchu, v naději lék, v trpělivosti sílu, ukazuje mu na odměnu po boji a na odpočinek po práci. Odvracejíc od hříchu, zabezpečuje člověku pokoj svědomí a činí jej spokojeným. (Srovnej píseň svatováclavskou; obr. 3.)

b) činí člověka opravdu šťastným.

Toho nedovedou ani sláva ani čest ani bohatství a rozkoše světa. Císař Tiberius se nudil na Capri, Nero zaháněl svou omrzelost krvavými divadly a Severus tesklivě volá: Byl jsem vším a nic mi to nebylo platno, dáváje za pravdu Šalomounovi: Všecko

Obr. 3. Píseň sv. Václava z rukop. v knih. univ.

jest marnost a trápení ducha. (Kazat. 1, 2.) Pozemská dobra nejsou s to, by uspokojila duši dychtící po dokonalém štěstí a úplné blaženosti, spíše ji naplní žalem a ošklivostí. Jen duše s Bohem spojená nalézá pravé štěstí a blaženost. Spojení toho pak pro čas a věčnost možno dosíci toliko náboženstvím. Je proto pravda, že jen náboženství činí člověka opravdu šťastným. Známe tu výrok Augustinův: *Fecisti nos ad te, Deus, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* (Confess. I. 1.)¹⁾ Proto staří také se nemýlili, když k otázce, kde bydlí štěstí, odpovídali: V blízkosti bohů.

¹⁾ Učinil jsi nás, Bože, pro sebe a nepokojné je srdce naše, dokud nespočine v tobě.

Tolstoj, jenž jinak v mnohém chybuje a bloudí, praví: Je-li člověk v životě nešťasten, má to vždycky příčinu jednu — nedostatek víry. Stejně tomu i ve společnosti lidské. (Kruh četby. Přel. Škarvan-Hálek vyd. I. 472.)

c) **N á b o ž e n s t v í z a b e z p e č u j e t r v á n í l i d s k é s p o l e č n o s t i a t í m i ž i v o t j e d n o t l i v c e .**

α) Člověk bez společnosti nemůže se obejít. Člověk však ke svému zachování nezbytně potřebuje dvou společenských útvarů: **r o d i n y** a **s t á t u**. Rodina a stát, mají-li trvati, nezbytně žádají mravnosti, spravedlnosti a úcty k zákonům. **B e z n á b o ž e n s t v í** však není **m r a v n o s t i**, nebo bez nejsvětější vůle Boží nemají mravní zákony dostatečné sankce a netřeba jich dbáti. To poznal i **R o u s s e a u**, který praví: Domníval jsem se, že jest možno býti ctnostný bez náboženství. Byl jsem dlouho klamného toho domnění, nyní však nadobro jsem z něho vystřízlivěl. (Cauly, Cours d'instr. rel. R. d. v. r. vyd. XII. 58.)

β) Stejně tak **b e z n á b o ž e n s t v í** není **s p r a v e d l n o s t i**, není **ú c t y k z á k o n ů** m. Kde lidé neváží si Pána a soudce nejvyššího, tam i lidským soudcem pohrdnou. Dějiny zajisté dosvědčují, že nespravedlností vladařů a neposlušností poddaných hynou i nejmocnější státy.

H e g e l sám uznává: Zákony nemají větší opory, než v náboženství. (Filosofie dějin vyd. II. 538, Koch Apolog. vyd. I. 7.) Tak náboženství jest nezbytné rodině i státu.

3. Proto lidstvo, správně vyciťující svůj poměr k Bohu a poznávajíc důležitost, ba nezbytnost náboženství, mělo je **v ž d y c k y** a **v š u d e** (**v š e o b e c n o s t n á b o ž e n s t v í**). Náboženství je tak staré, jako lidstvo. V dějinách lidstva nelze ukázati ani na jediný okamžik, kde by nebylo náboženství. Již první člověk modlil se a obětoval, byl nábožný. Bez náboženství nikdy lidstvo nežilo a nemůže žíti; život člověka bez náboženství je život zvířete, praví **T o l s t o j**. (Kruh četby. Přel. Škarvan-Hálek, vyd. I. 468.) Náboženství je všude vznešeným pramenem vědy, poesie a všech umění. Nejstarší dějiny lidstva jsou po přednosti dějiny náboženské. Správa života rodinného a veřejného má svůj základ v náboženství.

Ba **d ě j i n y** dosvědčují, že tam, kde náboženství začalo klesati, dostavil se, byť i ne hned, za to tím jistěji, úpadek

společenský, politický i hospodářský. (Zánik starých, kulturních národů, anarchismus a nihilismus v přítomnosti.) Proto všichni vážní myslitelé, jakož i státníci a zákonodárci za všech dob pozvedali proti podryvačům náboženství svůj varovný hlas. Tak učinil Washington, zakladatel severoamerické unie, památnými slovy: Není vlastním ten, kdo brojí proti náboženství a mravnosti, neboť podkopává nejmocnější podpory veřejného pořádku a obecného blaha. (Procházka, Katol. mravověda, vyd. II. 67.)

S výrokem tím souhlasí i rada **P l a t o n o v a** Nikdo, kdo v mládosti své bohy popíral, nesetřval v mínění tom až do stáří, proto rozvaž to dobře a mezitím neodvažuj se bohům rouhati. (Νόμοι X.) Haud scio, dí **C i c e r o**, an, pietate adversus deos sublata, fides etiam et societas generis humani tollatur. (De nat. deor. I. 2.) ¹⁾

Znám jest výrok **N a p o l e o n ů v**: Kam až by lidé klesli bez náboženství! Rdousili by se pro větší hrušku.

Rozprava: Proč náboženství jest i vzdělanci potřebné?

§ 10. ● původu náboženství.

1. Náboženství není dílem samotného člověka, nemá svého původu jen v činnosti lidské. Zvláště není náboženství

a) dílem kněží. Tvrditi, že kněží náboženství vymyslili a zavedli, je stejně nerozumné jako říci, že úředníci vynášeli stát. Kněží nestvořili náboženství, ale náboženství stvořilo kněze. Kněží vyskytují se teprve tehdy, když už náboženství stávalo se věcí veřejnou a obecnou, tak že vyžadovalo zvláštních sluhů. Bylo náboženství a nebylo kněží. Druhdy každý otec, každý vládce rodiny modlil se a obětoval. Dodnes jsou národové, kteří mají náboženství, nikoliv však kněží. (Viz Musil, Arabie Skalnatá III., o Beduinech 214, 319, 329, 429 a j.)

b) dílem státníků a zákonodárců. Jako kněží, tak ani státníci ani zákonodárci náboženství nevynášeli a lidu nevnutili. Náboženství bylo již před nimi, a oni právě

¹⁾ Jsem přesvědčen, zanikne-li úcta k bohům, že zajde i poutivost i lidská společnost.

se ho dokládali, aby svým zřízením zjednali platnost. Mimo to lid byl by si ho ani vnutiti nedal, a kdyby snad na okamžik, jistě by je později byl setřásl. Zákonodárce, ať státník, kníže nebo král, může pak dovolávati se pro své zákony božské sankce dojista jen tehdy, jestliže již lid před ním známost o Bohu, t. j. náboženství, má.

2. Náboženství není dílem pouhé přírody.

α) Hrozivé úkazy přírodní prý zplodily v ustrašené mysli lidské představu o bozích. Známa jsou slova Lucretiova: *Primos in orbe deos fecit timor, ardua caelo fulmina cum caderent.*¹⁾ (Petronii fragm. 27.)

Strach z těchto úkazů prý přivedl člověka k uznávání bytostí vyšších, mocnějších, k náboženství. Než jako dítě strašidel se nebojí, pokud o nich neslyšelo, podobně člověk Boha již musí znáti, nežli se ho může báti. Člověk by ani nemohl úkazu toho připsati bytosti vyšší, kdyby před tím neměl o ní tušení. Mimo to jest jisto, že prvotně byla uctívána božstva dobrá a nikoliv zlá. Nasvědčují tomu jména Juppiter optimus — nejlepší. Slovanské slovo Bůh značí též bytost dobrou, blaženou a staroindické Dyu bytost skvělou, zářící. *Si deus es, tribuere mortalibus beneficia debes* — jsi-li bůh, pak smrtelníkům dobro prokazovati máš, — oslovili již Skythové Alexandra Velikého. (Curtius, VII., 8.)

β) Dějiny ukazují, že člověk vždycky náboženství měl, že nebyl nikdy bez něho, proto nebyl přiveden k němu teprve později, po delších snad dobách, n. př. strachem.

Dějiny svědčí, že čím starší jest lidstvo, tím lepší má náboženství, tím dokonalejší pojem o Bohu. (Viz § 6. a § 22.)

γ) Sama příroda příčinou náboženství ani býti nemůže, neboť pak by ti lidé, kteří jsou v denním styku s nejbujnější a nejkrásnější přírodou, musili také míti i nejlepší náboženství. Než známo je, že v mnohých

¹⁾ První na světě bohy stvořil strach, když hrozivé blesky padaly s nebe.

takových končinách lidstvo nepřišlo ani k poznání nejhlavnějších náboženských pravd. (Viz § 12. a 13.)

3. Náboženství má svůj kořen a původ v člověku a v Bohu zároveň. Člověk, jak z předcházejících článků vysvítá, má schopnost náboženskou, může Boha poznati svým rozumem. Rozum lidský může pak býti nábožensky vzdělán a zušlechtěn přiměřeným, zevnějším vlivem, na př. pozoruje-li člověk svět, přírodu (pohled za noci na hvězdnaté nebe, pohled na moře, pohled s vysoké hory), vlastní duši, dějiny; též se tak státi může výchovou a poučováním. Zvláště však rozum lidský může býti nábožensky vzdělán a zušlechtěn výchovou a poučením pocházejícím od Boha, t. j. z jevení Božího. Bůh může v této příčině prospěti člověku zajisté nejvíc a poučiti ho o věcech náboženských dokonale a pravdivě.

III. Zjevení Boží a člověk.

§ 11. Pojem zjevení Božího.

Člověk může poznati svůj poměr k Bohu, jakož i pravdy a povinnosti poměru toho se týkající, buď

1. |sám jen přirozeným světlem svého rozumu, na př. pozoruje-li přírodu a věci stvořené vůbec. Toto poučení o Bohu, jehož dochází člověk přírodou a věcmi od Boha stvořenými, sluje **z j e v e n í p ř i r o z e n é**, z něhož plyne **n á b o ž e n s t v í** zvané **p ř i r o z e n é** (přirozené poznání Boha, uznání poměru závislosti a úcty k němu);

2. může od Boha o tom přímo býti poučen, může Bohem samým nábožensky a mravně býti vychován a vzdělán. Tu mluvíme o **z j e v e n í n a d p ř i r o z e n é m** neboli o **p ř í m é m z j e v e n í B o ž í m**, z něhož vzniká **n á b o ž e n s t v í** zvané **n a d p ř i r o z e n é** (nadpřirozené poznání Boha, uznání poměru závislosti a úcty k němu).

Z j e v e n í B o ž í n a d p ř i r o z e n é neboli **p ř í m é** (revelatio, ἀποκάλυψις, φανέρωσις) je tedy činnost a péče Boží, s jakou Bůh sám člověka poučuje o náboženských i mravních pravdách a povinnostech za tím účelem, aby člověk byl nábožensky a mravně vychován a vzdělán. Kdykoliv v odstavech následujících mluvíme o zjevení Božím vůbec, míníme vždy **nadpřirozené, přímé zjevení Boží**.

§ 12. Zjevení Boží bylo člověku nutné.

Dokazuje to

A) R o z u m l i d s k ý.

Důvody rozumové:

1. Jestliže člověk pozoruje svět, přírodu, historii lidstva a lidskou duši, může již sám toliko přirozeným světlem svého

rozumu, jak již výše jsme řekli, mnohou vážnou náboženskou i mravní pravdu a povinnost poznati. Jako umělec se zjevuje svým dílem, tak Bůh stvořením, přírodou, řízením světa a osudů lidstva dává se poznati, z j e v u j e s e č l o v ě k u.

Tak člověk svým rozumem může poznati pravdy: Jest nejvyšší bytost, Bůh, věčný, všemohoucí, nejvyšší moudrý stvořitel, pán a zachovatel světa, je třeba jej ctíti; duše lidská jest nesmrtelná, čeká ji od soudce nejvyššího odměna nebo trest, proto čiň dobře a varuj se zlého. (Viz důkazy o jsoucnosti Boží! Srov. u starých národů: Hades, Elysium [Aeneis VI. v. 637—892], Valhalla, u Homera jsou bohové αἰὲν ἑόντες [Hom. Iliad. I. 290, 494 a j.], ἄθάνατοι [Hom. Iliad. I. 503. XI. 2 a jinde] — vždy jsoucí, nesmrtelní, θεοὶ δὲ τε πάντα ἴσασι [Hom. Odyss. IV. 379. IV. 478.], πάντα δύνανται [Hom. Odyss. X. 306] — bohové všecko vědí, všecko mohou. Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς [Hom. Odyss. VIII. 82] — vedle vůle velikého Dia. Ζεὺς ἀγαθὸν τε κακὸν τε διδοῖ, δύνανται γὰρ ἅπαντα [Hom. Odyss. IV. 237] — Zeus dává dobré i zlé, neb může všecko. Oběti a modlitby u starých. Platonův: Faidon. Ciceronovy: Disputationes Tusculanae.)

Pravdy tyto jsou obsahem zjevení, jež zveme p ř i r o z e n é. Z tohoto zjevení vzniká pak náboženství přirozené.

2. Než přes to, že člověk může světlem svého rozumu poznati pravdy a povinnosti přirozeného náboženství, přece v tom stavu, v jakém nyní jest, bylo mu svrchovaně třeba přímého poučení Božího, bylo mu třeba n a d p ř i r o z e n é h o, p ř í m é h o z j e v e n í B o ž í h o. Bez tohoto přímého zjevení Božího, jak zkušenost a historie dosvědčují, člověk byl by poznával pravdy a povinnosti i přirozeného náboženství

a) j e n t ě ž k o. Poznati pravdy ty a povinnosti úplně a dokonale vyžaduje zajisté mnohého přemýšlení, dlouhého pátrání a studia. Není však každý člověk myslitelem. Přemnohým nedostává se k tomu schopností a vzdělání, mnohým brání v tom životní starosti, jiným schází vytrvalost a mravní síla.

Pamatujme, že jen P y t h a g o r a s vynášel známou větu. Každý nemá schopností, času a peněz, aby se stal P l a t o n e m.

Proto veliké většině lidstva i pravdy a povinnosti přirozeného náboženství věčně by zůstaly neznámy a snad jen málokterí z lidí mohli by je poznati.

b) I přes veškeru snahu a vůli člověk by pravdy ty a povinnosti poznával jen kuse a ne bez bludu, bez pochybení. Rozum lidský ve svém myšlení často a mnoho bloudí. Proto pochopíme, proč ani jeden z nejslavnějších myslitelů starého světa nepoznal pravd přirozeného náboženství dokonale a bez bludu, ba proč právě v otázkách nejdůležitějších nejvíce bloudili. Vzpomeňme jen, kterak *Platon* schvaluje otroctví, vysazování dětí a dovoluje neřesti k úctě bohů, na př. nestřídmost k počtě *Bakchově*, jak *Cicero* se stoiky schvaluje sebevraždu.

Znám jest *Ciceronův* výrok: *Perdifficilis et perobscura est quaestio de natura deorum. (De nat. deor. I. 1.)*¹⁾

c) Člověk je si toho také vědom, jak snadno, často a mnoho bloudí svým rozumem. Proto neměl by o pravdách těch, i kdyby je našel, nikdy plné a bezpečné jistoty, byl by vždy o nich jenom v pochybnostech a neměl by v ně důvěry.

Cicero, uváděje 10 různých domněnek o duši, na konec dí: *Harum sententiarum quae vera sit, deus aliquis viderit, quae veri simillima, magna quaestio est. (Tusc. I. 11.)*²⁾

d) Naše srdce žádá si o Bohu věděti více, než rozum může poskytnouti. Kterak Bůh chce, abychom jej ctili? Hřešíme-li, odpouští Bůh a kterak? K těmto otázkám sám rozum nikdy nedá spolehlivé odpovědi. A přece zas člověk chce a snaží se Boha ctíti, žádá si, ba potřebuje ujištění, že mu jest odpuštěno. Proudý krve, které tekly z obětí pohanských bohům na smír přinášených, nedovedly dáti svědomí lidskému tolik pokoje, duši lidské tolik klidu, jako podobenství o marnotratném synu. (Viz část čít. čl. 9.)

Bída života jen ve zjevení má své vysvětlení (prvotní hřích, tragedie prvních lidí). Co čeká nás za hrobem, jaký je budoucí život? Kdo odhalí nám sněho závoj? Rozum náš sám nikdy ne!

Platí tu básníkova slova:

Nad těmi problémy jsem často bděl,
však rozluštit je vždy jsem neuměl.

A. C a n i n i, Italská poesie. Přel. J. V r c h l i c k ý.

¹⁾ Velmi těžká a velmi temná jest otázka o přirozenosti bohů.

²⁾ Z těchto mínění, které je pravé, bůh nějaký nechť rozhodne, které pravdy nejpodobnější, jest velikou otázkou.

Důvody tyto jasně svědčí, že rozum lidský sám nestačí ke správnému poznání náboženských pravd a povinností, nestačí, by Boha a jeho vůli poznal dokonale, jistě a bez bludu. Oprávněnost těchto důvodů a tím i nutnost zvláštního, přímého zjevení Božího potvrzuje:

B) § 13. Historie lidstva a malomocnost filosofie (rozumového badání).

Důvody historické.

1. Sama historie přesvědčuje nás, že národové, kteří si neuchovali ničeho z přímého zjevení Božího, poklesli hluboko nábožensky, mravně i společensky a propadli bludům osudným a hrozným. Jejich modloslužba byla ukrutná a neřestná zároveň. (Obětovány byly děti, lidé v Římě, ještě za příchodu Kristova, kněží bohyně Kybely a Astarty se zraňovali, nestřídmostí a necudností slaveny slavnosti Bakchovy a Venušiny a jiných božstev. Zločin platil za kult Boží. Nebylo milosrdenství. Vae victis!).¹⁾

Všecko bylo bohem, jenom ne Bůh, dí dobře B o s s u e t. (Cauly, Cours d'instruction relig. R. d. v. r. vyd. XII. 83.) Ostrov na Tiberu v Římě a Tayget v Řecku, kam byly odkládány neduživé děti a zanášeni nemocní a starci, jsou výmluvným dokladem neblahých poměrů rodinných před Kristem. Otroctví bylo těžkým neduhem, jímž stonala kdysi veškera společnost.

Úpadek náboženský, mravní i společenský byl u národů pohanských hluboký a trvalý.

J u v e n a l, P l i n i u s, T a c i t u s, S e n e k a, X e n o f a n e s, P l a t o n a P l u t a r c h podávají nám toho dokladů více než dosti.

2. Z tohoto úpadku lidé sami si pomoci nemohli, ba klesali hloub a hloub. Ani nejučenější a nej-moudřejší z lidí — filosofové — nedovedli nalézt léku. Filosofie (rozumové badání) ukázala se tu malomocná, pomoci nemohla, ba ani nechtěla. F i l o s o f i e

a) p o m o c i n e c h t ě l a. I nejlepší mezi filosofy, i sám S o k r a t e s, jenž nedbal přízně lidu, neodvážili se vystoupiti proti tehdejším národním náboženstvím, ba učili výslovně, že

¹⁾ Běda přemoženým!

jest nutno k nim se připojiti. O S e n e k o v i praví sv. A u g u -
s t i n Colebat, quod reprehendebat, agebat, quod arguebat, quod
culpabat, adorabat. (De civit. Dei VI. II.) ¹⁾

Sám E p i k t e t chtěl σπένδειν δὲ θύειν καὶ ἀπάρχεσθαι κατὰ
τὰ πάτρια. (Gutberlet, Apolog. vyd. III. II. 47.) ²⁾

Filosofům bylo namnoze pravidlem: Odi profanum vulgus
et arceo. (Horati Od. III. 1.) ³⁾ Vzdalovali se prostého lidu
a pohrdali jím.

b) F i l o s o f i e p o m o c i n e m o h l a .

α) Neměla žádně jistoty o pravdách náboženských
ani mravních.

Vidíš, praví S o k r a t e s u P l a t o n a k Alkibiadovi, že ne-
můžeš se bezpečně k Bohu modliti, musíš se obávati, že tě zavrhně proto,
že se mu snad rouháš. Zdá se mi proto nejlépe klidně čekati, až n ě k d o
přijde, jenž nás poučí, jak se k Bohu a k lidem máme chováti. (Platon,
Alkibiades II. XIII. 150 CD.)

P y t h a g o r a s dí: Jest jasno, že člověk má činiti to, co jest
Bohu milé, nelze však toho člověku poznati jinak, než zjeví-li mu to
Bůh sám. (Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 85.)

β) Nad to s p o r y a n e s j e d n o c e n o s t mezi
filosofy připravily filosofii u lidu o veškeru vážnost. Vešel
v přísloví výrok C i c e r o n ů v: Nihil tam absurde dici
potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. (De divinat.
II. 58.) ⁴⁾ Kromě toho scházela i dobrým jejich zásadám
vyšší sankce. Ve věcech náboženských jsou si lidé rovni, člověk
člověku se tu nepodrobuje. Autorita lidská tu nestačí.

Mimo to f i l o s o f ů m pro jejich slabosti právem se
v y t ý k a l o a vytýká dosud: aliter vivis, aliter
loqueris, jinak žiješ, jinak mluvíš.

Proto nej přednější z filosofů starověkých vidouce, že sami
nej sou s to, by povznesli lid z náboženského a mravního
úpadku, toužili po pomoci s hůry, po z j e v e n í B o ž í m.
Již z výroků výše uvedených to vysvítá. P l a t o n z a s a z a s touží:
Kéž by přišlo k nám nějaké božské slovo — λόγος τις θεῖος —, aby

¹⁾ Ctil, co káral, konal, co odsuzoval, co haněl, tomu se klaněl.

²⁾ kropiti, obětovati a přináseti prvotiny vedle otcovských zvyků.

³⁾ Nenávidím nízký lid a straním se ho.

⁴⁾ Nemožno říci ničeho tak zpozdilého, čeho by netvrdil některý z filosofů.

na něm jako na lodi bezpečné člověk přeplouti mohl bouřlivé moře tohoto života. (Faidon XXXV. 15 D.) Náprava světa může být zjednána jen nějakým bohem, jenž by nám ukázal původ a vzor pravé spravedlnosti, ἀρχήν τε καὶ τύπον τῆς δικαιοσύνης. (Politeia IV. XVII. 443 C.)

Tak tomu bylo u filosofů před Kristem.

c) Než i dějiny novější filosofie, pokud zjevenému náboženství se odcizila, jsou jen dějiny bludů namnoze nejosudnějších (viz revoluci francouzskou, zásady komunistické a anarchistické naší doby). O moderních filosofech zjevenému náboženství odcizených dobře praví již sv. Pavel apoštol: Učíte se stále (a hledající), nepřicházejí nikdy k poznání pravdy. (2. Tim, 3, 7.) O každém z nich platí známé F a u s t o v o:

A vidím: ničeho se nedovíme!

A to mi srdce krutě jíme.

Goethe, Faust. Přel. J. Vrchlický.

Proto v pravdě osvícení i z filosofů novějších uznávali a uznávají vždycky potřebu i důležitost zjevení. Je třeba zjevení, praví věhlasný B a c o n, zjevení je přístav, jest místem odpočinku a klidu všem lidským myšlenkám a úvahám, bez něho by nikdy člověk nebyl našel kultu, jenž by byl hoden Boha. (De augmentis scientiar. IX.)

K a n t a R o u s s e a u přiznávají: Svět bez evangelií nikdy by nebyl přišel k poznání pravé mravnosti. (Schanz, Apolog. křest. vyd. III. II. 409.) (Viz část čít. čl. 17.)

Z toho, co jsme řekli, vysvítá jasně: Člověku již k tomu, by došel správného poznání pravd a povinností přirozeného zjevení a náboženství, bylo třeba poučení a vychování samým Bohem, t. j. nadpřirozeného, přímého z j e v e n í B o ž í h o.

Jestliže Bůh nad to určil člověka k cíli nadpřirozenému, (by věčně na něho patřil a u něho na věky byl blažen), pak člověku přímé zjevení Boží byl nejen potřebné, nýbrž i naprosto n u t n é. Bůh zajisté potom musil člověka o cíli tom poučiti a jemu oznámiti prostředky (tajemství, milost, prostředky milosti) i cestu, jak by cíle toho došel. Nadpřirozené, přímé zjevení Boží jest podkladem náboženství, kteréž zveme nadpřirozené. (Viz část čítank. čl. 17. a 18.)

§ 14. Zjevení Boží jest možné.

Zjevení jest možné,

1. h l e d í m e - l i k B o h u. Bůh je vševědoucí, jemu není žádná pravda neznáma, zná tedy také všechny pravdy, které by nám prospěly. Bůh jest nejvyšší moudrý a mocný, neschází mu proto prostředků, aby člověka vhodným způsobem poučil, o čem chce, a ujistil ho, že sám je to, který s ním mluví. Vzbudím jim proroka ze středu bratří a vložím slova do úst jeho a bude k nim mluvit vše, co přikáže jemu (5. Mojž. 18, 18.);

2. h l e d í m e - l i k č l o v ě k u. Člověk může zjevení od Boha přijmouti, může býti Bohem nábožensky i mravně vychován a vzdělán. Člověk je schopen přijímati poučení od rozumu lidského — od lidí, na př. poučky mathematické, fysické, přírodopisné, dějepisné, zásady mravní. Člověk může přijmouti od jiných lidí vzdělání i vychování. Tomu-li tak, pak člověk rovněž může přijmouti poučení od rozumu nejvyššího, od Boha samého, a jeho vychovávací autoritě se podrobiti; je schopen, aby byl Bohem nábožensky a mravně vychován a vzdělán. (Viz část čít. čl. 18.)

3. O m o ž n o s t i z j e v e n í j e t a k é p ř e s v ě d -
č e n o v š e c k o l i d s t v o (sensus naturae communis —
souhlas přirozenosti lidské). Jednotliví národové nepřipisují nikdy původu svých náboženství lidem, nýbrž zjevení Božímu, a posvátné tradice jejich jsou plny nadějí, že božství jim oznámí nové věci. Tak Indové odvozují své náboženství od Brahmy, který se zjevil potopnímu praotci Menuovi, Babyloňané od Bela, Foiničané a Egyptané od Theuta, Římané ještě ve věku polohistorickém od nymfy. Myslitelé řečtí a římští uznávají, že lepšímu náboženství, než bylo souvěké, naučili se předkové jejich ze zjevení božského; tak Platon ve Filebu (Fileb. 16; Tim. 48) a jinde, Cicero v Rozhovorech Tuskulských. (I. 12.)

§ 15. Tajemství a rozum lidský.

1. C o j e t a j e m s t v í ?

Zjevuje-li se Bůh, moudrost nejhlubší, člověku, lze očekávat i to právem, že ve zjevení jeho budou tajemství —

mysteria (μυστήριον).¹⁾ T a j e m s t v í j s o u p r a v d y vševědoucímu rozumu Božímu sice zřejmé, jichžto však rozum lidský nemůže ani sám poznati, ani, když mu zjeveny byly, pochopiti (tajemství Nejsv. Trojice, vtělení, vykoupení, Nejsvětější Svátost olt.). Ale nedivno tomu! G o e t h e zajisté dobře usuzuje: Rozum lidský a rozum Boží jsou dvě velmi rozdílné věci. (Eckermann, Hovory s Goethem I. 227.) Jako zrak orlí má svou mez, tak ji má i duch lidský, nad niž výše nemůže proniknouti. Za to vševědoucí rozum Boží ví a poznává vše, proto mohou býti a jsou ve zjevení jeho pravdy, kteréž jemu jsou zcela jasné a zřejmé, rozumu však lidskému nepochopitelné a tajemné. Pravdy ty jsou nad chápavost lidského rozumu, t. j. n a d r o z u m l i d s k ý (supra rationem), ale nejsou p r o t i r o z u m u, nerozumné (contra rationem). Bůh vševědoucí, nejvyšší moudrý a pravdomluvný je původcem rozumu i zjevení, nemůže proto ve svém zjevení oznámiti něco, co by bylo proti rozumu, něco nerozumného, sice by sám sobě odporoval.

2. T a j e m s t v í m v ě ř i t i j e s t

a) r o z u m n é.

I když nechápeme pravd těch, je přece rozumné jim věřiti, ježto za skutečnost jejich ručí autorita, vážnost samého Boha, kterýž je zjevuje a jenž, jsa nejvyšší pravdomluvný a svatý, nikoho klamati nechce a nemůže.

Co Bůh zjevil, není klam,
jen se vyhni viny tmám,
jsi zde dnes a zítra tam.

V r c h l i c k ý, Ohlasy hebr. poesie: Průpovědi rabínské.

Dlužno tu vzpomenouti výroku A r i s t o t e l o v a: Οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἷτιον τῆς χαλεπότητος. (Metaf. I² 1. 993 b.)²⁾ Příčina toho, že pravd těch nechápeme, není v pravdách samých, nýbrž v nedokonalosti našeho rozumu. Dnes v životě tomto známe obsah pravd těch, jest nám známo

¹⁾ Od μύειν zavíratí oči, poněvadž těm, kteří byli zasvěcováni do tajných náboženských učení a obřadů, páskou oči i ústa byla zavírána na znamení, že to, co jim jako zasvěcencům bylo sděleno, mají zatajiti vůči jiným.

²⁾ Ne ve věcech, nýbrž v nás je příčina obtíže.

quid (co), neznámo quomodo (jak, tajemství Nejsv. Troj.)¹⁾ Na věčnosti však, až rozum náš bude osvětlen světlem slávy nebes (srovnej oko a dalekohled), naše ignoramus (nevíme) změní se ve videmus; tehdaž uvidíme, poznáme a pochopíme nejenom ono co, nýbrž i jak. (Viz část čít. čl. 17.)

b) *prospěšné*.

Tajemné pravdy ty poučují člověka o věcech, kterých nikdy by sám nepoznal (na př. o vnitřním životě v Bohu, o životě záhrobním), a vysvětlují tak mnohou životní záhadu (na př. lidská bída — první hřích). Mimo to jsou rozumu lidskému stálým popudem, aby pátral, badal a zkoumal sám. Jan Müller dobře dí: Bůh je pravda, nám zbývá badání. (Hettinger, Apolog. křesť. vyd. IX. I. 74.)

3. Ostatně nejsou jen tajemství, záhady, v životě nadpozemském, jen ve zjevení Božím; i ve světě, v přírodě viditelné, ve vědách setkáváme se s nimi při každém kroku. Již sám život a jeho vznik z nepatrné buňky je tajemství, záhada — problem. Sám člověk je si hádankou, tajemstvím jest mu spojení duše s tělem.

Co jest čas, v čem záleží hmota, kdo nám to poví? Elektřina, magnetismus, gravitace (zákony tíže), co to je všechno? Věda odpovídá, že všechno to je síla, ale co je síla? Jako odpověď zní nám tu vstřícný známý onen verš z Máchova „Máje“: Kdož ví? Ach nikdo neví! Není-li každé zrnko, každé stéblo velikou otázkou, tajemstvím?²⁾

Vzpomeňme, že i nové myšlenky vynikajících mužů uváděly v úžas obyčejný rozum jejich současníků, byly jim nepochopitelné a jejich uskutečnění měli za nemožnost. —

4. Z toho, co jsme o tajemstvích pověděli, samo sebou plyne, že by nebyla rozumná zásada: Neuznáváme, protože nechápeme. Kdyby člověk všechno chápal, rovnal by se Bohu.

¹⁾ Srovnej: slepý naslouchá hudbě v síni hudební. Ví, že hrají, neví však, jak.

²⁾ Proto Du Bois Reymond neváhal napsati, že člověk sám neví a nikdy nezví — ignoramus et ignorabimus — těchto sedmero světových záhad — my říkáme tajemství: 1. podstaty síly a hmoty; 2. původu prvního pohybu; 3. vzniku pocitu; 4. svobody vůle; 5. původu života; 6. účelnosti v přírodě; 7. původu myšlení a řeči. (Du Bois Reymond, O hranicích přirozeného poznání. Lipsko 1872. Sedm záhad. Lipsko 1882.)

Rozumný člověk bude jistě souhlasiti s *G o e t h e m*, kterýž dí: Myslícímu duchu jest štěstím nejkrásnějším vyzkoumati vše, co jest možné, čeho však mu vyzkoumati nelze, má klidně ctíti. (*Hettinger*, *Apolog. křesť. vyd. IX., I. 74.*) Čím více přemýšlím o Bohu, tím méně ho chápu, je však a to mi dostačí; čím méně jej poznávám, tím více se mu klaním a k němu mluvím: Bytosti nad bytostmi, jsem proto, že jsi ty. A neznám, k čemu bych důstojněji užil svého rozumu, než abych pokořil se před tebou, dí krásně *R o u s s e a u*. (*Emile kn. IV. 360. Přel. Dr. Krecar.*)

Slavný *A t h a n a s i u s* kdysi pravil: Bůh, kteréhož bychom mohli pochopiti, nebyl by Bohem. — (*Viz část čít. čl. 17. a 18.*)

§ 16. Známky zjevení Božího.

Člověk má zjevení Boží přijmouti a jím se řídit. Proto Bůh opatřil je známkami, aby člověk po nich pravé zjevení božské mohl poznati a od nepravého, nebožského rozeznati. Známky ty jsou:

1. *V n i t ě r n í*. Známky vnitřní ukazují, jaké vlastnosti má míti zjevení, má-li platiti za božské; týkají se jeho obsahu.

a) Dle nich zjevení božské nesmí obsahovati ničeho, co by *B o h a* nebo *č l o v ě k a* bylo *n e h o d n o*, nesmí učiti hříchu a ničemu, co by bylo proti mravnosti. Nesmí v něm býti nic nerozumného, nic proti rozumu lidskému, může však v něm býti něco, co jest nad rozum (*viz tajemství*). Nauky zjevení Božího nesmějí si odporovati.

b) Zjevení Boží musí býti *p ř i m ě ř e n o n á b o ž e n s k ý m a m r a v n í m p o t ř e b á m č l o v ě k a*, musí jej o věcech božských a mravních správně poučiti, srdce i ducha zušlechtiti, rozum osvítiti a vůli vzdělati. Zjevení to má uspokojiti učence i prostého muže, aby je všechny k Bohu povzneslo.

2. *Z e v n ě j š í*. Zevnější známky jsou a) *z á z r a k y*, b) *p r o r o c t v í*.

§ 17. Zázrak.

Možnost zázraku. Zázrak a zákony přírodní. Poznání zázraku. Hypnosa, magnetismus, suggestce.

Z á z r a k (t. j. co je za naším zrakem, čeho si vysvětliti nedovedeme, θαῦμα [sanskrt. dhu, dhav], miraculum — mirari) je zjev ve světě viditelném, kterýž nemůže býti vykonán pouhou silou stvořenou (ani přírodní, ani lidskou, ani silou stvořeného ducha), nýbrž jen přímou činností Boží.

1. Z á z r a k j e s t B o h u m o ž n ý.

Bůh může zázraky činiti, je všemohoucí, svět i příroda i jejich zákony pocházejí od něho.

Bůh může proto ve světě viditelném, v přírodě vyvoditi zjevy, k nimž nestačí žádná stvořená síla. Stvořením světa nebyla přece všemohoucnost Boží vyčerpána. Svět ani příroda ani člověk nemohou pak omezovati činnosti Boží, ježto jsou samy svobodným jeho dílem.

Sám člověk zasahuje mnohdy podivuhodně v přírodní běh a světový řád. Vizme jen pokrok v nynějším průmyslu, v hornictví (využití síly vodní, parní, elektřiny, výrobky chemické, vynález hromosvodu, zjevy v umění zahradnickém a v chovu zvířat). Všechno to jsou zjevy, jimiž člověk zasahá v běh přírody, přemáhá její síly a uvádí je ve svou službu.

Může-li ruka lidská svou činností tak zasahovati v přírodní běh a světový řád, jistě to možno i všemohoucí ruce Boží.

Nás Zeyer dává výraz svému přesvědčení o zázraku slovy:

Jak malá víra vaše, příteli!
Každý div
je možný duchu, nese-li jej vzlet
do nebe orlem nebo skřivánkem.

Drama Blanka.

2. **Z á z r a k n e r u š í z á k o n ů p ř í r o d n í c h**, které Bůh ve své moudrosti přírodě dal, neničí běhu přírody ani Bohem daného světového řádu. Není proto s úhonou ani moudrosti ani nezměnitelnosti Boží; není dodatkem ani opravou díla Tvůrcova.

Zákony přírodní jsou i s řádem světovým podmíněny vůlí Boží, Bůh je dal svobodně, proto může od nich učiniti výjimku — zázrak. Zázrak proto neruší zákonů přírodních ani světového řádu, jest jen výjimkou od nich a je stejně tak Bohem od věčnosti pojat ve světový plán, jako zákony a světový řád. Jako stavitel v rovné zdi již předem stanoví odchylku — vyklenutý arkýř —, tak Bůh od věčnosti ustanovil výjimky od zákonů přírodních, zvláštnosti ve světovém řádu — zázraky. — Výjimka ta — zázrak — nastupuje však jen z důležitých příčin, na př. má-li někdo dokázati božské poslání, zákon pak platí dále. (Viz zázrak o proměnění vody ve víno; uvaž slova: Ještě nepřišla hodina má; uvaž vzkříšení mrtvého.)

I ve všedním světě setkáváme se s podobnými úkazy. Tak člověk, jenž brání kamenu v pádu, neruší tím přece zákona tíže, balon neničí zákona přitažlivosti, lékař, který zastavuje smrtelný průběh nemoci, neruší tím nijak zákona o smrtelnosti lidské. Neočekávaným jedním prázdninovým dnem nepozbývá platnosti povinná návštěva školní.

Neničí-li se běh přírody a světový řád, zasahuje-li do něho člověk, tím spíše zůstane nedotčen, zasáhne-li v něj Bůh. Co odehrálo se ve přírodě dalekosáhlých katastrof, jakoby vesmír z kolejí se vyšinoval, a nevyšinul se. Řízením Nejvyššího bylo uvedeno vše zase v pravidelný chod.

3. Člověku lze zázrak jako zjev přímé činnosti Boží poznati.

K poznání zázraku není třeba, abychom věděli vše, co stvořená síla (příroda, člověk, duch) může dokázati, stačí, známe-li, čeho síla stvořená v určitém případě vykonati nemůže (posuď krystal, sochu, vzkříšení mrtvého).

K poznání toho však úplně dostačí zdravý smysl, jenž může postřehnouti, co se děje, a zdravý rozum, aby posoudil zjev, o nějž jde.¹⁾ Tak uznáme za zázrak vzkříšení mrtvého, uzdravení slepého od narození, neboť víme, že žádná síla stvořená nemůže toho vykonati.

¹⁾ Neznám všech říšských zákonů a přece vím s jistotou, že krádež překročuje mez dovoleného. Nevíme, co stvořené síly mohou vykonati, ale známe s jistotou mez, kteréž nikdy nepřekročí.

Hypnose, magnetismu, suggestci připisovati účinky zázračné, je nemístné a ničím neodůvodněné přehánění. Nejsou-li zjevy ty dosud řádně vysvětleny, nejsou proto ještě zázraky. Jsou to zjevy přirozené, zjevy lidského umění, kteréž nemohou se vykáhati ničím „nadlidským“. Hypnotismus ani magnetismus ani suggestce není s to, by uzdravila hnisající chorobný úd, tím méně je schopna, by člověku vrátila zrak, po případě život. (Viz o tom Ottův Slov. Nauč. d. XVI. 608, XVII. 156, XXIV. 342.)

Rovněž přičí se zdravému rozumu a vážné historii, mluvili se o zázracích, jež prý činili někteří z pohanů a zakladatelů náboženství nekřesťanských. Skutečnost domnělých divů těch není však zaručena ani jediným svědectvím věrohodným, ba nepravdivost a čirá jejich nemožnost je zřejmá na první pohled, proto již současníci se jim posmívali. Uznáme tak sami, povážíme-li, co se na př. o Buddhovi vypráví, jak se vozil na světelném paprsku, Apollonius z Tyany že poručil tančiti stromům, žebráka proměnil ve psa, že vozil s sebou bouři v sudech, jak k Mohamedovi snesl se měsíc a jej pozdravil a pod.

§ 18. Proroctví.

Možnost proroctví. Somnambulismus, spiritismus, jasnozření.

Proroctví (prophetia, προφητεία, προφήτης = kdo něco hlásá, oznamuje) jest jasná a určitá předpověď takové budoucí události, kterouž ví a zná toliko vševědoucí rozum Boží — Bůh sám, nižádný však rozum stvořený (člověk, duch) bez zvláštního vnuknutí Božího.

Pravé proroctví žádá těchto podmínek:

1. Událost, o niž jde, musí býti taková, že jest naprosto nemožné, aby ji stvořený rozum bez zvláštního vnuknutí Božího sám poznal.

(Je tedy proroctvím, předpověděl-li Thales zatmění slunce, Scipio své ἔσται ἡμᾶρ — přijde den (Homer, Iliad. IV. 164. a VI. 448), předpovědi stanic meteorologických?).

2. Předpověď musí býti jasná a určitá. Tím proroctví liší se od pouhých dohadů a neurčitých, obojakých a temných výpovědí pohanských věštíren (mantika pohanská).

P y t h i e (Apollon v Delfech, Zeus v Dódóně) ohlašovala původně spíše, co by se mělo státi, než co bude, později politizovala (**φιλιππίζει**, Demosthenes. Cic. de divinat. II. 57.) Jsou známé toho doklady: Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse.¹⁾ (Pyrrhos, Cic. De divinat. II. 56), Ibis, redibis — non — morieris in bello,²⁾ Halys-li překročíš, velkou říši zničíš. (Kroisos, Cic. De divinat. II. 56.) **C i c e r o** o věštbách Sibylly³⁾ kumské dí: Callide, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcunque accidisset, praedictum videretur. (De divinat. II. 54.)⁴⁾

3. Předpověď musí se splnit jak v celku, tak i ve svých částech. N a p l n ě n í proroctví jest nejlepším důkazem jeho pravosti.

4. M o ž n o s t p r o r o c t v í plyne sama ze vševedoucnosti a všemohoucnosti Boží. Bůh vševedoucí zná všechno, před ním i budoucnost je přítomností a věci skryté jsou mu zřejmé. Chce-li proto Bůh, může věci budoucí i skryté člověku oznámiti. Ve své všemohoucnosti má pak prostředků více než dosti, aby tak učiniti mohl vhodným a přiměřeným způsobem. Ista sic reciprocantur, ut et, si divinatio sit, dii sint, et si dii sint, sit divinatio, praví **C i c e r o**. (De divinat. I. 6.)⁵⁾

Bohu však jedinému pro jeho vševedoucnost je proroctví možné. Proto přičítati znalost budoucna a **M o ž n o s t p r o r o k o v a t i** s o m n a m b u l i s m u (somnus = spánek, ambulare = choditi), s p i r i t i s m u (demonismu) a j a s n o z ř e n í (clairvoyance — vysl. klervoažans), jest upřílišněno a ničím nedokázáno. Zjevy ty jsou stavy duševní, způsobené nervovým podrážděním, a jednotlivci stavy těmi zatížení nikdy ničeho zvláštního v nich nepověděli, ba výroky jejich nejsou jen temné a neurčité, nýbrž často lživé i klamné (viz zvláště spiritismus! co je čtení myšlenek?). (Vychodil, Apolog. vyd. I., II. 371 a násl. Gutberlet, Apolog. vyd. III., II. 240 a násl. Ottův Slov. Nauč. d. XVII. 1003, XXIII. 821, XIII. 100.)

¹⁾ Pravím, že lid tvůj, Ajakovče, římské vojsko přemůže.

²⁾ Půjdeš, vrátíš se — ne — zemřeš ve válce.

³⁾ S i b y l l a = **Σιδε βυλλή** (aiol.) = **Διδε βουλή**. Věstkyně na určité místo nepoutané byly nymfy Sibylly. Původně byla jedna, časem povstalo jich dle Varrona deset: v Asii, v Africe, Řecku a Italii. Výroky Sibylly kumské, jichž zevrubněji neznáme, pokládány byly od některých církevních otců za předpovědi křesťanství.

⁴⁾ Chytře, kdo je složil, učinil, aby cokoliv by se přihodilo, zdálo se předpověděno.

⁵⁾ Toto vzájemně tak se doplňuje: Je-li věštba, jsou i bohové, a jsou-li bohové, jest i věštba.

§ 19. Důležitost zázraku a proroctví.

1. Zázrak a proroctví jsou nepopíratelným, zřejmým důkazem božské všemohoucnosti a vševedoucnosti, svědčí, že tu přímo působí a mluví — zjevuje se Bůh. Jsou živým, do očí bijícím svědectvím každému, že ten, kdo je koná, jest od Boha poslán. O zázraku a proroctví platí: *Contra factum non valet argumentum* — proti skutku není důvodu. — Co vyslanci jsou královské pověřovací listiny, to jsou zázraky a proroctví poslanci Božímu. Ty dokazují jasně, že Bůh sám posílá takového poslanca k lidem a že je to jeho vůle, aby slov poslanca toho dbali a poslouchali jako pravdivých slov Božích. Bůh zajisté, jsa nejvyšší svatý, pravdomluvný a moudrý, nemůže a nebude pomáhati člověku lháři nebo podvodníku zázrakem a proroctvím k tomu, aby lidi klamal, nedopustí, aby sloužily lsti a klamu.

Rousseau o zázraku správně soudí: Ten je beze vší pochybnosti nejskvělejším, nejpatrnějším a nejvíce překvapujícím důkazem zjevení Božího, ten je zláště schopen na lidi působiti. (Cauly, *Cours d'instruct. relig. R. d. v. r.*, vyd. XII. 117.) Lidstvo také vždy od těch, kteří pravili o sobě, že jsou Bohem posláni, žádalo na důkaz toho zázraků. Je známa otázka: Jaké znamení nám dáš?

2. Zázraky a proroctví jsou ovšem mimořádné, jen z důležitých příčin vykonané činy Boží, proto neopakují se stále a na žádost kohokoli v. Kdyby tomu tak bylo, brzo by o nich platilo: *quotidiana vilescunt* — každodenní zevšední. Bůh pak byl by nucen tolik zázraků vykonati, kolik jest lidí na světě. Nerozumnost toho požadavku je na bíledni. Není také toho třeba, aby zázraky a proroctví neustále se opakovaly, jsoutě naplněná proroctví dnes stálým divem, stálým důkazem pravdivosti zjevení Božího.

Pascal dobře soudí: Kdyby Bůh dával se stále lidem poznávati, víra nebyla by pak již zásluhou, kdyby se nikdy poznati nedal, nebyla by víra možná. (Pensées 2, 16. Hettinger, *Apolog.* vyd. IX. II. 211.)

Častý zázrak by zevšedněl a ustavičná proroctví by nadobro rušila svobodnou vůli a všecku záslužnost činů lidských.

IV. Zjevení přípravné — předkřesťanské.

Ukázali jsme, že zjevení Boží bylo člověku nejen potřebné, nýbrž i naprosto nutné (viz §§ 12. a 13.). Tomu-li tak, pak sama moudrost a dobrota Boží žádá, by Bůh, stvořitel člověka, mu blouditi nedal, nýbrž mu své zjevení oznámil. To se také skutečně stalo. Bůh člověku svým zjevením na pomoc přispěl. Tak zjevoval se již prvním lidem, potom jejich potomkům v různých národech, později národu israelskému skrze patriarchy, Mojžíše a proroky. Posléze Bůh zjevil se všem lidem skrze Vykupitele, svého jednorozeného Syna, Ježíše Krista. Bůh nezjevil veškeré pravdy zjevení najednou, nýbrž stupeň po stupni, krok za krokem připravoval na pravdu tu lidstvo tak, jak toho bylo schopno a jak toho žádala potřeba. Proto mluvíme o z j e v e n í p ř í p r a v n é m, p ř e d k ř e s ť a n s k é m, jež bylo přípravou ke zjevení Krista — Vykupitele, ke zjevení křesťanskému, kterýmž lidstvu dostalo se úplné a celé pravdy zjevení Božího, dokonalého náboženského a mravního poučení a vychování. Řekli jsme, že Bůh krok za krokem připravoval lidstvo na plnost své pravdy. Proto ani zjevení přípravné nestalo se najednou, nýbrž postupně. Rozeznáváme v něm

1. z j e v e n í n e j s t a r š í — p r a z j e v e n í,
2. z j e v e n í s t a r o z á k o n n í.

Zjevení nejstarší — prazjevení.

A) § 20. Bůh stvořil svět a člověka.

Mojžíšovo Hexaëmeron. Starodávné tradice o stvoření.

Náboženské a mravní vychování a vzdělání lidstva Bohem samým v dobách nejstarších a jeho příprava na Vykupitele slove z j e v e n í n e j s t a r š í, p r a z j e v e n í. — Zjevení toho dostalo se prvnímu člověku Adamovi a jeho potomkům,

nejstaršímu totiž lidstvu až do Abrahama, praotce národa israelského. Uvedeme z něho události nejvýznačnější:

1. Na počátku Bůh stvořil nebe i zemi, země pak byla pustá a prázdná a tma byla nad propastí a duch Boží vznášel se nad vodami. I řekl Bůh: Buď světlo! A učiněno jest světlo. I oddělil Bůh světlo od temnosti a nazval světlo dnem a tmu nocí; i stal se večer a jitro, d e n p r v n í.

2. Řekl také Bůh: Buď obloha uprostřed vod a odděl vody od vod. I učinil Bůh oblohu a oddělil vody, kteréž byly pod oblohou, od těch, kteréž byly nad oblohou. A stalo se tak. I nazval Bůh oblohu nebem; a stal se večer a jitro, d e n d r u h ý.

3. Řekl pak Bůh: Shromážděte se vody, kteréž pod nebem jsou, v místo jedno, a ukaž se sucho. A stalo se tak. I nazval Bůh sucho zemí a shromáždění vod nazval mořem. Pak řekl: Zplod' země bylinu zelenou. A stalo se tak. I stal se večer a jitro, d e n t ř e t í.

4. Řekl pak Bůh: Buďte světla na obloze nebeské a ať dělí den a noc a osvětlují zemi. I učinil Bůh dvě světla veliká, světlo větší, aby panovalo nade dnem, a světlo menší, aby vládlo nad nocí, i hvězdy. I stal se večer a jitro, d e n č t v r t ý.

5. Řekl také Bůh: Vydejte, vody, živočichy své a ptactvo létavé ať jest nad zemí pod oblohou nebeskou. I stvořil Bůh všeliké živočichy vodní a všeliké ptactvo podle jeho pokolení a požehnal jim slovy: Rosttež a množte se! I stal se večer a jitro, d e n p á t ý.

6. Řekl také Bůh: Vydej země duši živou i zvířata zemská podle tvárnosti jejich. A stalo se tak. I řekl Bůh: Učiňme člověka k obrazu svému a podobenství, ať panuje nad rybami mořskými, nad nebeským ptactvem i nad zvířaty i nade vší zemí. Učinil tedy Hospodin člověka z hlíny země a vdechl ve tvář jeho vdechnutí života, i učiněn jest člověk s duší živou. A stvořil Bůh člověka k obrazu svému, k obrazu Božímu, muže a ženu je stvořil. I požehnal jim Bůh a řekl: Rosttež a množte se a naplňte zemi a podmaňte ji! I dal Hospodin muži j m é n o A d a m, Adam pak své ženě dal jméno Heva.

Tak spojil je Bůh v manželství. A viděl Bůh vše, co učinil, a bylo velmi dobré. I stal se večer a jitro, d e n š e s t ý. Ovidius krásně to zbásnil:

Sanctius his animal mentisque capaci^{us} altae
Deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset.
Natus homo est Hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum.
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.

Metamorph. 1, v. 76—79, 83.¹⁾

A dokonal Bůh dne sedmého dílo své, kteréž byl učinil,
a odpočinul dne sedmého ode všeho díla, kteréž byl konal,
i požehnal dni sedmému a posvětil ho.

Se zprávou touto o stvoření světa, kterou nám
podává Mojžíš v 1. kapitole své knihy Genese, srovnávají se co do
podstaty tradice rozmanitých pohanských národů starověkých. Ovšem
zpráva biblická jest v nich často znetvořena, jádro však její je vždy
možno nalézt. O římské tradici, s níž souhlasí i řecká, svědčí básník
Ovidius. (Metamorph. v. 5—84.) Babyloňané připisují původ světa
a člověka Bohu Mardukovi (starodávný epos Inuma eliš). Marduk sám
vytvořil z ničeho všechno, také i člověka, kterému dal, čeho nedal
žádnému jinému tvorů — svou krev. V krvi sídlí po názoru vý-
chodním duše. S Babyloňany pak všichni východané, na př. Indové
a Peršané, shodují se v tom, že nejvyšší moudrý Bůh stvořil svět a člověka;
člověka tím, že použil stvořené hmoty, udělil jí nesmrtelnou duši a vy-
tvořil tak svůj vlastní obraz. Prastarý assyrský sváteční kalendář
ukazuje den 7. 14. 21. 28. v každém měsíci jako den odpočinku (sabbat).

Mojžíšova zpráva o stvoření sluje hexaameron — šesti-
den n í. Bývá rozmanitě vykládána. Jest více než 10 výkladů, z nichž
církvi nebyl sice žádný přijat, také však ne zamítnut. Povšimnutí za-
slouží výklad zvaný ideální, dle něhož hexaameron značí
6 obrazů, jimiž Mojžíš vylíčil nejdůležitější skutky stvoření Božího.
Hlavním účelem hexaamera je vštípení lidu israelskému, jenž žítí měl
uprostřed národů pohanských, přesvědčení, že Bůh je stvořitel světa
a člověka, člověk že jest obrazem Božím, pánem země, avšak toliko
proto, aby Bohu sloužil (sabbat — odpočinek; sobota). Mono-

¹⁾ Scházel ještě živok vznešenější, myslí velebné
schopnější, a kterýž všemi ostatními by vládl.
Povstal člověk. Toho z božského seménka
Tvůrce věcí učinil...
Utvářil s podobou božstev vesmír spravujících.

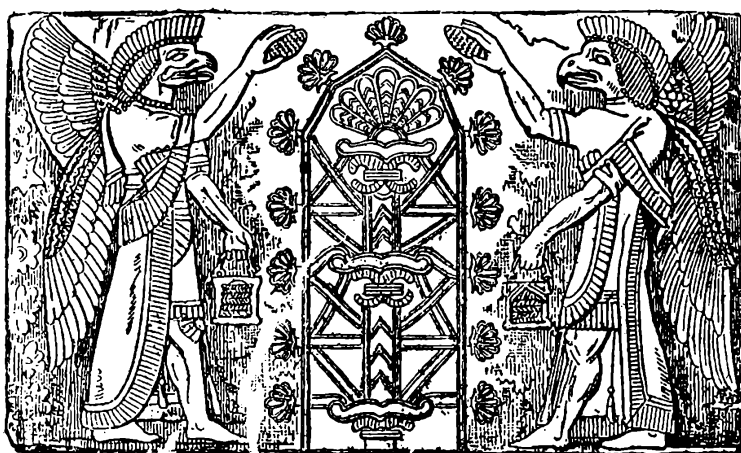
theismus a svěcení soboty je vůdčí myšlenkou hexaemera. Proto také Mojžíš, aby svěcení soboty, dne sedmého, lidu svému co nejvíce na srdce vložil, zvolil číslo šest a líčí Boha jako dělníka, jenž 6 dní pracuje a 7. dne odpočívá. Není tu sporu mezi biblí a geogonií (věda o vzniku světa), mezi zjevením a vědou. Bible praví jen, že svět či látka se svými silami a zákony byla Bohem stvořena, a že postup ve vytváření země a tvorstva jest od nižšího k vyššímu. Vše další, kterak z této látky vedle sil a zákonů Stvořitelem daných postupně vytvářel se svět, je ponecháno vyzkoumati vědě.

B) § 21. Život lidstva v prazjevení.

Adam, Abel, Kajin, Set, Noach.

Potopa biblická. Babel. Dávnověké tradice o ráji a pádu člověka.

1. Ze všeho stvoření na zemi Bůh pečuje nejvíc o člověka. Bůh obmýšlí jej vzácnými dary jak přirozenými (rozum, svob. vůle), tak i nadpřirozenými, svou milostí, svatostí a

Obr. 4. Assyrský strom života.

nesmrtelností. Staví jej do ráje Eden (παράδεισος, sanskrť. paradêśas, zend. paradâ-čo = libosad) v zemi Kedem v úrodný, požehnaný kraj při řece Eufratu, severně od Perského zálivu. (Musil, Od stvoření do potopy, vyd. I. 39.) Zde, kde rostla a roste stinná palma, strom rajský, kde netrpěli ani suchem ani zimou, žili první lidé, obdělávající půdu rajskou. Při tom jim pomáhala některá zvířata, kteráž Bůh k nim přivedl. Vidouce, že vše, co konají, úplně odpovídá vůli Boží, žili životem šťastným, spokojeným, a jen na nich bylo, aby tento

život navždy pojistili sobě i svým potomkům. Přikázal jim jen Bůh: Se všelikého dřeva rajského jez, se dřeva však vědění dobrého a zlého ať nejíš, nebo v kterýkoliv den bys s něho jedl, smrtí umřeš. (1. Mojž. 2, 16, 17.)

Než první lidé, svedeni jsouce od závistivé padlé bytosti duchové, chtěli býti od Boha úplně nezávislí, odepřeli splniti i toto velmi snadné přikázání Boží a dopustili se vzpoury proti svému pánu a tvůrci. První lidé, odvrátivše se od Boha, ztratili jeho milost a s ní pozbyli všeho. To byl první hřích a jeho následky. Z čarokrásných luhů rajských byvše vypuzeni, lidé pak v potu tváří své jedli chléb svůj, kterého si pracně dobývali z půdy zemské. Utěchou bylo jim, že jeden z potomků jejich potře hlavu svůdcovu, smíří Boha s lidmi a pomůže jim ke ztracenému štěstí. Vštípiliť předobře v paměť svou slova Hospodinova ke svůdci, k ďáblu: Nepřátelství položím mezi tebou a mezi ženou, mezi semenem tvým a semenem jejím, ona potře hlavu tvou a ty úklady činiti budeš patě její. To je první radostná zvěst o Vykupiteli — M e s s i á š i (πρωτοευαγγέλιον).

2. První člověk měl však brzo spatřiti ovoce svého hříchu i ve své rodině. Synové jeho K a j i n a A b e l obětují Bohu. A Hospodin, jenž hledí na úmysl a srdce obětujícího, žehná obětujícímu Abelovi, žehná mu vzrůstem majetku a blahobytu. Kajin závidí mu toho a vraždí svého bratra na svém poli. Jeho krev volá o pomstu a ze strachu před mstitelem¹⁾ Kajin opouští se svou čeledí svá pole a usazuje se v kraji Nod, východně od Edenu. Jeho potomci nazývají se A d a m o v c i (bené ha Adam, synové Adamovi) a hledají své blaho jen na tomto světě (synové světa). Zapomínají na Boha i na Messiáše. Za to potomci S e t a, třetího ze synů Adamových, touží aspoň s počátku po ztraceném blahu nebeském a po spojení s Bohem, zůstávají věrni Bohu a myslence messiášské. Slovou E l o h i m o v c i (bené ha Elohim — synové Boží). (Musil, Od stvoření do potopy, vyd. I., 114—116.)

¹⁾ Kajin se bojí rodu Abelova, neboť ví, že mu hrozí smrt. V zemích, kde není pevného řádu, prohlašuje a vykonává trest nejbližší příbuzenstvo zabitého. Synové a příbuzní až do pátého kolena musí potrestati vinníka. (Musil, od stv. do potopy, I. vyd. 113.)

Než později zpronevěřili se svému poslání, pokazili se od Adamovců a sami kazili jiné. Po 120 let jim káže N o a c h pokání a polepšení a staví svou archu. Když se nepolepšili, byli zahlazeni potopou. Jediný Noach s rodinou svou byl zachráněn. Rodina jeho (jeho synové S e m, C h a m a J a f e t) má zachovati pravou poctu Boží a naději messiášskou. Noach z vděčnosti obětuje Hospodinu a slibuje mu věrnost, začez dostává se mu ujištění, že trestu potopy, která by zahubila veškery potomky Noachovy, již nebude. Viditelným znamením přípovědi Hospodinovy má býti d u h a.

Obr. 5. Birs Nimrud, zbytky věže v Babyloně.

Když duhu spatří, Noachovci mají si připomenouti, že se zavázali k věrné službě Hospodinově právě tak, jako Hospodin vzpomínati si bude smlouvy své.

3. Potopa zahubila sice hříšníky, ne však hřích. Ten jeví se opětně v rodině Noachově a propuká v C h a m u, jenž posmívá se vlastnímu otci, aby tak podryl vážnost jeho i u svých bratrů. Otec potupen byv od syna, Noach od Chama, volá: Zlořečen budiž Kenaan! Poddaným sluhou budiž bratrům svým! Otec zhřešil, syn za něj má trpěti. Za to však Noach žehná Semovi a v prorockém nadšení předpovídá, že z potomků Semových má přijíti símě, které potře hlavu hadovu,

— Spasitel Messiáš. Blaha Semova účastníci se budou i Jafetovci. Proto praví Noach:

Veleben budiž Jahve, Bůh Semův!
Kenaan budiž sluhou jeho!
Rozšířiž, Bože, Jafeta,
aby bydlil pod stany Semovými,
Kenaan budiž sluhou jeho!

4. Než hřích i pak nese své ovoce. Zachvacuje potomky Semovy i Jafetovy, že zpronevěřují se svému poslání, ba stavějí v rouhavém přepychu i věž, z níž by mohli i Bohu vzdorovati. V tom Bůh mate dosud jediný a společný jejich jazyk a rozptyluje je po všech zemích. Oni pak přestali stavěti věž a město.

I nazvali jméno města toho Babel, že tam zmaten jest iazyk vší země.¹⁾

5. Zkazky tyto z prazjevení nalézají své potvrzení v tradicích nejrozmanitějších národů. O stvoření a ráji vyprávějí sobě již staří Parsové. Assyřané a Babyloňané kladli ráj tam, kam Písmo sv. (viz obr. 4.), Řekové na Atlas v zahradu Hesperidek, kdež byli jejich

Obr. 6. První žena s hadem. (Dle staromexické malby.)

¹⁾ Za zbytek oné věže pokládá se ruina Birs Nimrud, kteráž je dodnes 72 m vysoká a jejíž objem je 700m (v. obr. 5).

μακρόβιοι (dlouho žijící), a barvami sytými vylíčili nám první zlatý věk básníci řečtí a římské. Tak Hesiod ("Εργα καὶ ἡμέραι v. 110 a násled.; báje o Pandoře v. 70—89 a násl.), Ovidius (Metamorfosy I. 89 a násl.), Vergilius (Aeneis VIII. v. 315 a násl., Georgica I. 125 a násl. Eclog. IV. v. 25—45), Juvenal. (Satir. VI. v. 20—24.) Slova ně mají stará podání o rajských hradech — Rajhradech. (Tradice slov. o stvoření světa a člověka viz Máchal, Náskres slov. bájesloví, vyd. I.) O ztrátě rajského života hříchem, o pádu prvních lidí a svědci jejich hadu vyprávějí pověsti Babyloňanů, Peršanů a Číňanů. Řecký básník Aischylos píše, že jen tehdy spoutaný Prometheus (padlý člověk) bude vysvobozen, jestliže Bůh (Kentaur Cheiron) sám za něho bude trpět a v tmavou říši Hadu sestoupí (Aischylos, Spoutaný a Osvobozený Prometheus). Staří Mexičané (vysl. Mechičané), sídlící daleko v Americe, znali rovněž tyto zprávy. Zachovaly se nám obrazy znázorňující prvou ženu, zvanou paní našeho těla (matka = Eva), rozmlouvající s hadem. Předmětem hovoru jest zpoua a hřích, což znázorněno na obrazech těch dvěma chlapci (Kajin a Abel), kteří spolu za ženou zápasí (viz obr. 6.). Mexičané přišli do Ameriky jistě již v šerém dávnověku, šli tam z prvotní kolébky všeho lidstva a odtud si přinesli zkazku svou právě tak jako Israelité a Indové. U Indů zápasí žena s hadem, zlým duchem a rozšlápne mu hlavu; i zde je podstatný obsah bibliického vypravování o ráji. (Musil, Od stvoř. do potopy, vyd. I. 77. 78.)

● rozsáhlosti potopy Písmo sv. nemluví. Na vyvrácenou námitku, že jest nemožné, aby voda přikryla všecken povrch země a všechny hory, lze poukázati k tomu, že nejde o zjev přirozený, nýbrž o děj nadpřirozený, při němž Bůh užil nejen sil přírodních, nýbrž i sám byl činný. Avšak ani k tomu není potřeba poukazovati. Biblickou zprávu samu možno též vyložití v ten smysl, že jen ona část země, v níž zkažení lidé bydleli, tedy zvrhlí Elohimovci a Adamovci, byla vodami zaplavena. Slovům Písma „vody přikryly povrch země“ (tedy ne celé země) a „vše, co má duši živou, zahynulo,“ možno rozuměti i tak, že povrch země, celá země, kterou svatopisec znal, byla pod vodou, nikde nebylo ani živočicha, a vše, co mělo tam duši živou, zahynulo. Písmo sv. rádo zobecňuje, generalisuje; tak často Palestina je mu celou zemí, Jerusalem středem světa, slovo „všichni“ zaměňuje za „mnozí“ a „mnozí“ za „všichni“.

Jak Písmo sv., tak i věcně i slohově nejbližší podání babylonské, kladou potopu do doliny babylonské. Biblický učenec a znalec východních krajin Dr. Al. Musil je o potopě tohoto názoru: Prudký kyklon

valil na rozkaz Boží vody Perského zálivu směrem severozápadním vody Eufratu se proto zvedaly, vystoupily a zaplavily celé okolí města Šurippak, kde Noach žil. Rozmnoženy byvše průtrží mračen, vody zvedly plavidlo, velké bedně podobné, nesly je směrem severním dále, až posléze stanulo na výšinách Ararat (staré slovo Ararat, vysvětleno mladším haré, značí tolik jako výšina, pohoří). V Písmě sv. nemluví se o Armenii, která leží příliš daleko a vysoko. Dle podání babylonského má Písmo sv. na mysli výšiny, ararat, kraje Nisir na levém břehu Malého Zábu nebo okolí řečiště Urartu. Názor tento rozeznává potopu biblickou (noachovskou) od diluvia geologického, po němž jsou stopy zvířat zvaných předpotopních. (Musil, Po stop. udál. St. Z., vyd. I. 6. Od stvoř. do potopy, vyd. I. 129—169. Schanz, Apolog. křesť. vyd. III. I. 757 a násl.)

D o b y p o t o p y nelze přesně určit, data kolísají mezi rokem 2500—5000 př. Kr. O potopě vypravují sobě přecetní národové jako Babyloňané (pověst z r. 2000 př. Kr.), Foinikové, Peršané, Indové, Číňané, Řekové a Římané, Egypťané, Mexičané, Peruani, kmenové Sever. Ameriky a Japanu, Kelti i Germani. Též Slované, mezi nimi hlavně Slovinci, uchovali si vzpomínku na potopu. (Viz Máchal, Náskres slov. bájesloví, vyd. I. 17.) I mezi národy africkými nalézáme zprávy o potopě. Zkazky ty často podivuhodně jsou v souhlasu se zprávou biblickou.

D u h a byla již od stvoření světa a ukazovala se vždy, když na jedné straně přšlo a na druhé slunce svítilo, avšak po potopě dostalo se jí od Boha zvláštního významu (kterého?).

C) § 22. Náboženstvím prazjevení, nejstarším náboženstvím lidstva jest monotheismus.

V z n i k p o h a n s t v í.

Fetišismus, totemismus, animismus, polytheismus.

1. Sledujeme-li zprávy prazjevení, shledáváme, že jeho hlavní náboženské a mravní pravdy jsou tyto:

a) Jest nejvyšší Bůh, jenž z ničeho stvořil svět a jej uspořádal podle své moudrosti a dobroty.

b) Člověk jest nejdokonalejší tvor na zemi, jest obraz Boží, jeho duše jest nesmrtelná.

c) Člověk stal se pánem světa, by sloužil Bohu (sabbat).

d) Člověk zhřešil, je mu třeba Vykupitele.

e) Po tomto životě jest ještě jiný život, šťastný pro dobré, nešťastný pro zlé.

2. Mělo tedy nejstarší lidstvo správný pojem o Bohu, jakož i o tom, jak mu třeba sloužiti; mělo náboženství čisté a bez bludu. To také potvrzují zprávy nejstarších národů.

Tak C i c e r o sděluje: *Antiquitas, quo propius aberat ab ortu et divina progenie, hoc melius ea fortasse, quae erant vera, cernebat.* (Tuscul. I. 12.) ¹⁾

L u c i a n nám vypráví, že staří Egypťané neměli původně ve svých chrámech žádných soch bohů, ctíce jednoho nejvyššího. (Lucian, *Dea Syra* LXXII. 3.) Peršané obětovali bez chrámů a obrazů na vysokých pahorcích. (Xenof. *Kyrop.* VIII. 7.) Totéž H e r o d o t tvrdí o starých Lydech, Arkadech a Pelasgech (*Herodot.* II. 52); V a r r o nás ujišťuje, že Římané neměli ve svých chrámech přes 170 let žádných soch bohů a ti, kteří je zavedli, že se dopustili osudného poblouzení (dovedli lid od monotheismu). (Varro, *Antiquitates rerum hum. et divinar.* u sv. Aug. *De civ. dei* IV. 31; VII. 5; XVIII. 24.) Numa zakázal Římanům dělati si o Bohu podobu lidskou nebo zvířecí. (Plutarch, *Vita Numae* VIII., 65.)

Ano historie nás přesvědčuje, že čím blíže k počátkům člověčenstva, tím jasnější a čistší jsou pojmy o Bohu, tím lepší náboženství.

Čím blíže však k narození Kristovu, tím zmatenější, ba zvrhlejší jsou názory náboženské u pohanů a to pouze vinou člověka, jenž s milostí Boží spolupůsobiti nechtěl a místo o duši staral se víc o tělo, dav přednost pozemské hroudě před duchovním nebem. Proto nelze přisvědčiti tvrzením, jako by snad nejstarším náboženstvím byl

a) f e t i š i s m u s [portug. *feitiço* = kouzlo = *facticius* = umělý, nepřirozený, kouzelný; franc. *fétiche* (vysl. fetiš)], kult to neživých předmětů, jež prý si duch zvolil za výhradní své sídlo.

b) t o t e m i s m u s (tabuismus, kopongismus, amer. *totem*, austr. *tabu*, kopong kmenový symbol severoamer.

¹⁾ Starobylost, čím méně byla vzdálena od původu a božského rodu, tím lépe snad to, co bylo pravé, poznávala.

kmenů indianských — květina, obyčejně však zvíře, jehož obraz příslušníci téhož kmene často na kůži si vytetují), kult nějakého druhu zvířat (na př. vlka), v němž prý sídlí bůh toho neb onoho kmene. (Srovnej kult apisův, krokodilův a ibisů v Egyptě.)

c) *a n i m i s m u s*, uctívání duchů, s nímž úzce souvisí kult heroův a předků (japon. šintoismus, mongolský šamanismus, dle něhož duchové daleko nad člověka mocnější bydlí v dáli a jen šamanům (kněz-kouzelník) jsou přístupni skrze kouzla).

d) *p o l y t h e i s m u s*, mnohobožství, jenž uctívá mnoho bohů, kterým vládne bůh oblohy nebo slunce nebo vůbec toho zjevu, který pro národ měl největší význam. Útvarem polytheismu jest *h e n o t h e i s m u s* (stejnobožství), jenž též uctívá bohů víc, přikládá však všechny božské vlastnosti každému z nich, vzývá-li se, takže různí bohové jsou jen označením jediné nejvyšší bytosti.

3. Uvedené tyto formy náboženské — pohanské — nejsou nejstarší, nýbrž jsou znetvořením náboženství původního, *m o n o t h e i s m u*; nebyly by se vytvořily, kdyby člověk znalosti o bytosti vyšší, o Bohu, byl před tím neměl. (Viz § 10. o původu náboženství.) Formy tyto známou tu předpokládají jako nutnou, ba i samy ukazují na jedinstvo Boží. Tak i v animismu uznává se nejmocnější duch a v polytheismu jeden nejvyšší bůh.¹⁾ Příčinou těchto bludných náboženských forem je *h ř í c h*, odvrát člověka od Boha, jeho přichýlení se, jak jsme výše podotkli, ke smyslnému světu.

Člověk však přes to nemohl na Boha zapomenouti úplně, jeho nitro mu stále připomínalo závislost na vyšší bytosti, nežli byl sám, na Stvořiteli. Ztrativ pak svou vinou správný pojem o Bohu, člověk začal počtu Stvořiteli náležitou přenášeti na díla stvoření, ctil Boha v kamenu, v květině, v živočichu, v člověku, v duchu. Tím vzniklo pohanství a v něm výše uvedené náboženské formy s modloslužbou namnoze ohavnou a ukrutnou.

¹⁾ Tam, kde spatřujeme kult mrtvých a heroů, jest již náboženství, jest víra v Boha; heroové nejsou bohy, nýbrž bývají jen mezi bohy vřazováni. Pojem, známý o Bohu jest již tu a božská počta mimo jiné přenáší se na vynikající zemřelé krále a náčelníky atd. (apotheosa caesarů).

Zjevení starozákonní.

1. patriarchální — arciotecké, 2. mojžíšské,
3. prorocké.

Zjevení starozákonní je zvláštní božské vychování národa israelského a jeho příprava na Vykupitele. Zjevení toho dostávalo se nejprve praotcům, patriarchům israelského národa, Abrahamovi, Isákovi, Jakobovi (zjevení patriarchální); později k Mojžíšovi a k prorokům mluvil Bůh, chtěje zachovati pravé náboženství a naděje messiášské mezi lidem israelským a mravně jej zušlechtiti (zjevení mojžíšské a prorocké).

A) § 23. Zjevení patriarchální-arciotecké.

A b r a h a m, I s á k, J a k o b, J o s e f.

1. Pokolení Semovo zpronevěřilo se svému poslání, zapomínalo čím dál tím více na pravé náboženství i naději messiášskou. Proto nejvyšší moudrý Bůh volí A b r a h a m a (dříve slul Abrâm, kolem r. 2250 př. Kr.¹⁾) a sám jeho rodinu tak vede a vychovává, aby člověčenstvu zůstaly zachovány pravé náboženství i naděje messiášská. Na rozkaz Boží Abraham opouští s příbuzným svým L o t e m modlářskou H a r r â n a a Bůh dává mu vlast novou, zemi K e n a a n, kde se má uskutečniti idea vykoupení. V národ veliký učiním tě a požehnám ti, a v tobě požehnána budou všechna pokolení země. (1. Mojž. 12, 3.) Tak Bůh mluví k Abrahamovi a oživuje zaslíbení messiášská. Abraham slibuje Bohu za sebe a za své potomky, že mu zachová věrnost na vždycky. Tak Bůh učinil s ním úmluvu. Ano již i tajemná, nekrvavá oběť M e l c h i s e d e c h, král salemský,²⁾ aby Nejvyššímu dík vzdal, že Abraham vysvobodil Lota ze zajetí babylonského.³⁾

¹⁾ Viz Dr. Al. Musil, Zákoník Hammurabiho. Hlídka r. 1903, 372.

²⁾ Dle sv. Jeronyma leželo město Salem (hebr. Šalêm = místo pokoje) při jihozápadním konci jezera Genezaretského.

³⁾ Nikoliv perského. Peršané (Arijci) vystupují teprv na světové dějiště r. 537. Byli to úředníci údělných knížat babylonských, kteří přitáhli vybíratí daně, kteréž jednotlivá městská království kanaanská, mezi nimi i Sodoma, platiti odepřela. (Dr. Al. Musil, Po st. ud. St. Z. vyd. I. 33.).

2. Nejvyšš dobrotivý Bůh neopouští Abrahama po všechen život jeho a stejně tak, jak jej, vede a vychovává syna jeho I s á k a a J a k o b a, syna Isákova. Jakob v opuštěnosti nejvyšší, prchaje z domu oteckého (z Bersaby do Harrân) před hněvem bratra Esaua, slyší ujištění Boží: Potomstvu tvému dám tuto zemi a v tobě a v potomstvu tvém budou požehnání národové země. (I. Mojž. 28, 13.)

3. Nejvyšš moudrý Bůh přivádí po létech J a k o b a a rodinu jeho zpět do vlasti k rodinnému krbu do Bersaby.

Obr. 7. Hlava krále z kmene Hyksů. (Ze sfingy egyptské v Tanidě.)

Když pak hrozí nebezpečství, že by rodina Jakobova sousedními modlářstvím porušenými kmeny se pokazila, převádí ji do E g y p t a a usazuje v zemi Gessen. Josef, syn Jakobův, vykonává tu úmysly Boží. Staříčkový Jakob vida, že požehnání Boží spočívá na jeho rodině, umírá klidně a šťastně. Umíraje, v duchu prorockém předpovídá, že Israel vrátí se zas v Kenaan a tam z pokolení Judova že přijde Ten, kterýž přijíti má, a to tehdy, až Israel nebude míti krále z bratří svých. (Viz str. 104.) Tímto slibem o příchodu Messiášově zavírá se zjevení patriarchální. Po něm následuje

B) § 24. Zjevení mojžíšské.

Mojžíš a Josue.

1. Pokud v Egyptě vládli králové z kmene H y k s ů, dobyvatelé to z Asie přistěhovalí a s Israelity kmenově spříznění, bylo Israelitům dobře (viz obr. 7 a 8.). Těšili se největší svobodě a mohli se vzdělávat ve všelikých vědách, uměních a řemeslech v Egyptě kvetoucích, a zastávali vysoké úřady. Než po čase se domorodé obyvatelstvo vzbouřilo a králové domácí cizince vyhnali a začali pronásledovati ty, kteří dříve

Obr. 8. Semité ubírající se do Egypta. Nástěnná náhrobní malba v Beni Hassa (střední říše egyptská).

byli přívrženci cizí dynastie. Israelité pozbyli svého mocného postavení a měli býti úplně porobeni, ba vyhubeni. Tu vša zasáhl opět Hospodin. M e s u nebo, jak si toto jmén Hebreové přetvořili, M o š e, M o j ž í š (Dr. Al. Musil, P stop. udál. St. Z., vyd. I. 11), jenž vychován byl v nejlepších školách egyptských a nabyt bohaté zkušenosti na poušti madjanské ve styku s J e t r e m, knězem jediného, pravého Boha, stává se z rozkazu Božího vysvoboditelem národ z jeho poroby. V poušti u hory Horeb Hospodin zjevuje s

Mojžíšovi jako JAHVE, jako ten, jenž jediný je pravý Bůh, a posílá jej k faraonovi (faraó = vysoká brána, srovnej turecká „vysoká porta“), od něhož má žádati, by propustil z otročený lid israelský z Egypta. Dlouho se par'a-faraó —¹⁾

Obr. 9. Nejstarší opis desatera Božích přikázání (tak zvaný papyrus „Nash“). Cambridge, universitní bibliotheka.

zdráhal, než svolil k odchodu. Posléze 10 ranami Božími a zvláště poslední, smrtí všech prvorozených, byv překonán, dává svolení. Israelité, jichž prvorození od desáté smrtící rány krví beránka bez poskvrny (obraz Messiášův) byli zachráněni, vycházejí za vůdcovství Mojžíšova z Egypta. Bůh zachraňuje jich od pronásledujícího krále tím, že zázračně převádí je přes moře Rudé (jak Písmo praví: sítím, rákosím porostlé moře, trstěnné moře)²⁾

a vede je dále v Kenaan pouští Sinajskou a živí je mannou. —

2. Na hoře Sinaj Hospodin obnovuje skrze Mojžíše s lidem israelským mluvu, kterouž kdysi sjednal s Abrahamem.

Bůh dal tu lidu

a) zákon mravní v desateru přikázání (dekalog viz obr. 9.) a posvětil sobotu (sabat) jménu svému. Bossuet krásně o tom praví: Dieu resolut

¹⁾ Snad Merenptah I., syn a nástupce Ramsesa II., jenž byl faraónem isrl. poroby a panoval asi kolem r. 1324—1258 nebo 1348—1281 př. Kr. Dle toho východ Israelitů z Egypta byl asi kolem r. 1281 př. Kr. (viz Musil, První zmínka egypt. o Israelitech. Hlídka 1899, 512.) — Poznámka ²⁾ viz na str. 61.

d'écrire sur la pierre, ce que l'homme ne lisait plus dans son coeur. (Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 93.) ³⁾

b) z á k o n o b ě a n s k ý. Bůh, nejvyšší pán Israelův, jenž lid svůj spravuje svými zástupci (ústava theokratická), upravil mu zákony těmi poměry právní a majetkové (viz rok sobotní, jubilejní). (Část čítank. čl. 1.)

c) z á k o n o b ř a d n í, kterýž upravoval zevnější bohoslužbu. Zákon ten určoval posvátné doby (sabbat, které?), úpravu sv. stánku (jakou?) i náradí (které?), kdo při něm má sloužiti (levité, kněží, nejvyšší kněz) a jaké oběti mají býti přinášeny Hospodinu.

Svatý stánek s archou úmluvy jsou znamením, že jediný Jahve je Bůh Israelův a Israel že jest lid Jahvův. Oběti krvavé a za hříchy, kteréž kněží přinášeli, slavnost velikonoční s obětí beránkovou hlásají potřebu vykoupení a naději messiášskou.

3. Mojžíš čeká po vůli Boží v poušti, až doroste pokolení nové na ní vychované a pro svobodu nadšené, a zemrou ti, kteří, byvše v otroctví zrozeni a vychováni, neměli pro svobodu porozumění a nechtěli pro ni přinésti ničeho v obět. Skoro po 40 létech Israelité opouštějí svá tábořiště na obou svazích propadliny el Araba. Mojžíš od východu vede je do Palestiny. Na hoře Nebo Mojžíš umírá, slibiv před tím lidu: **P r o r o k a z n á r o d a t v é h o a z b r a t ř í t v ý c h j a k o m n e v z b u d í t o b ě H o s p o d i n, B ů h t v ů j, j e h o p o s l o u c h a t i b u d e š! T a k ž i j e d á l n a d ě j e m e s s i á š s k á.** (5. Mojž. 18, 15.)

4. Po smrti Mojžíšově J o s u e má dokončiti úkol jeho. Jahve, jako byl s Mojžíšem, tak jest i s Josuem. Převádí syny israelské přes Jordán, dává jim v moc Jericho a připravuje nepřátelům jejich porážku u G a b a o n a.

Slunce, stůj klidně nad Gabaonem,
a měsíci, nad údolím Ajalonu,

(Jos. 10, 12 a násl.)

³⁾ Za přechod udává se místo blíže hor Attaka, kde moře jest jen 10—12 km široké a 12—36 m hluboké: břehy tam jsou nízké a dno mořské písčité. Viz též o tom, jakož i o manně, názor dra Al. Musila „Po stopách udál. St. Z.“ vyd. I. 12. 13. a násl.

³⁾ Bůh rozhodl se napsati na kámen, čeho člověk nečetl již v srdci.

volá tu Josue k Hospodinu. A Hospodin vyslyšel jeho prosbu:

I stanulo slunce klidně
a měsíc se zastavil,
až se lid pomstil na nepřátelích svých.¹⁾

Josue 10, 13.

Josue rozděluje zemi mezi 12 pokolení israelských a před smrtí svou napomíná lid, aby zůstal věren Hospodinu a nespouštěl se cest jeho. Josue dokonává tak dílo Mojžíšovo a zavírá zjevení mojžíšské, jemuž v zápětí jde zjevení prorocké.

C) § 25. Zjevení prorocké.

Soudcové. David, Šalomoun, Jesaiáš, Jeremiáš, Daniel, Malachiáš.

1. Lid israelský nezůstal věren slibům svým, daným Mojžíšovi a Josuovi, zapomíná na jejich slova a zpronevěřuje se svému poslání. Jahve vydává Israelity v ruce nepřátel jejich, kmenů okolních, až když se k němu kajícně vracejí, posílá jim vysvoboditele, soudce (šofetim, sufetové v Kartagu). Tací byli Gedeon, Jefta, Samson a j.; Samuelem končí řada jejich. (Viz § 27.)

2. Po soudcích měl býti zástupcem Hospodinovým v lidu israelském král. Prvním králem byl Saul. Ten však ukázal se království nehoden, proto Jahve vyvolil sobě za krále muže podle srdce svého — Davida. David dává archu Boží přenést v Jerusalem, v nové sídlo své, a upravuje bohoslužbu způsobem velebným.

David je také velikým prorokem Božím a oživuje svými proroctvími v lidu ideu messiášskou a víc a více kreslí osobu budoucího Vykupitele. Z jeho úst zavznívá: Vykupitel bude synem Nejvyššího, bude trpěti jako nikdo z lidí: Já pak červ jsem a ne člověk, na posměch a hanu lidí. (Žalm 21.)

¹⁾ Bůh pozdržel světlo sluneční, prodloužil jasnost denní, až porážka nepřátel byla úplná. Bible neučí však tu snad, že se slunce pohybuje a země stojí, snad tomu, že země je středem světa. Bible užívá tu o slunci a měsíci takových výrazů, jako my ve všední mluvě, nedotýká se tu ničím astonomie. Že je země středem světa, byl kdysi názor řeckého i římského světa, který dlouho i ve křesťanských stoletích se objevoval, avšak bible mu nikde neučí. — Viz o tom též názor Dr. Al. Musila „Po stopách udál. St. Zákona“ vyd. I. 15, 16.

3. Nástupce Davidův, syn jeho Šalomoun, staví Hospodinu nádherný chrám na hoře Moria. Ale ke konci života svého spouští se Boha a staví chrámy ženám svým cizozemkám. Hospodin za trest rozděluje království jeho a dává větší část (severní, 10 pokolení) v ruce správce jeho Jeroboama; toliko menší jižní (pokolení Juda a Benjamin) zůstává při synu Šalomounovu Roboamu. Tak rozdělila se říše israelská v království severní a jižní (asi 933 př. Kr. Dr. Al. Musil, Po stop. udál. St. Z. vyd. I. 39.).

4. Rozdělení říše israelské bylo předzvěstí nej-smutnějších časů. Králové i lid obou říší opouštějí příkázání Hospodinova, chodí po cestách národů pohanských a obětují modlům. Marně Bůh mluví k nim skrze služebníky své, proroky, oni nedbají napomínání jejich a zatvrzují šíji svou. Marně hrozí jim proroci trestem Božím a zkázou. Těžce to ovšem nesou proroci, tito výborní synové vlasti, útěchou však jim je, že až Messiáš přijde, zas nastanou lepší časy.¹⁾ Proto k jeho osobě proroci tak upírají své zraky a líčí nám v předpovědech svých život Messiášův, jeho působení, umučení a smrt i oslavu často až do podrobností (kteří?). Jesaiáš (viz § 27.) už vidí svým vnitřním zrakem čistou Pannu, která počne a porodí syna, jehož jméno bude Emmanuel (7, 14.).

Tak naděje messiášská žije dál a jest útěchou ve zlých dobách všem lepším v Israeli.

Obr. 10. Assyrský král Sargon II.

¹⁾ Čti J Vrchlický, Duch a svět: Proroci.

5. Zatím přichází zkáza proroky předpověděná. Království severní hyne r. 722 př. Kr. Král assyrský *Sargon II.* (viz obr. 10.) odvádí výkvět Israele do Assyrie a Medie (zajetí assyrské). Do měst israelských pak zavádí osadníky z Assyrie, pohany, kteří, splynuvše s domorodým obyvatelstvem židovským, dali vznik lidu *Samaritánskému*. Stejně nešťastně končí království judské. Král babylonský *Nebukadnesar II.* boří Jerusalema r. 586 a odvádí lid v zajetí babylonské. Proroku *Jeremiášovi* (viz § 27.), jenž ze všech sil se namáhal, aby vlast svou uchránil tak nešťastného konce, nezbyvá, než aby lkal na zříceninách jerusalemských nad jejím pádem. (Viz část čítank. čl. 8.)

Byla to těžká doba zkoušky, ale měla účinek požehnaný. Israelité, spatřivše bedný život národů pohanských, byli vyléčení ze své náklonnosti k modloslužbě, přilnuli k svému náboženství s celou duší a počali zachovávat veškerá ustanovení Mojžíšova. Prorok *Daniel* (viz § 27.) utěšoval je zaslíbením, že *Messiáš* přijde a to v době, kdy od rozkazu, aby opět zbudován byl Jerusalema, uplyne 69 sobotních let (483 léta; viz str. 106.).

6. Nejvyšší moudrý Bůh, který dopouští, ale neopouští, vede po čase zajatce zpět v jejich vlast. *Kyros* r. 537 př. Kr. dovolil Israelitům v otěčinu se navrátiti. I vracejí se mnozí z nich ve starou vlast, vede je *Zorobabel* a nejvyšší kněz *Josue*, a začínají znova stavěti město Jerusalema i chrám. Později kolem r. 445 k nim přibyli jiní za vůdců *Ezdráša* a *Nehemiáša*. Proroci *Haggaeus*, *Zachariáš* a *Malachiáš* (viz § 27.) působí k tomu, aby vrátivší se lid svým předsevzetím v zajetí učiněným zůstal věren. Ohlašují nadšeně již brzký příchod *Messiášův*, označují jeho předchůdce a mluví nejen o krvavé, nýbrž i nekrvavé, čisté oběti *Messiášově* (mše sv.). Lid sám tu nespouští se nejlepších rádců svých, proroků. Když Řek *Seleukovec*, král syrský *Antioch IV.* (175—164 př. Kr.), chce zničiti víru v jediného Boha, jak ji Mojžíš a proroci hlásali, lid povstává do zbraně a za vůdců *Makkabejců* dobývá sobě svobody náboženské i politické.

7. Té doby Israel plnil svůj úkol Bohem mu určený, zachovává pravé náboženství a naději messiášskou a šíří je mezi pohany.

Po všem známém tehdy světě Israel měl své osady; všude pak v nich Israelité vystavěli s b o r n i c e, v nichž se knihy svaté četly a vykládaly a do nichž měli přístup i pohané. Posléze i Písma svatá jsou přeložena na jazyk řecký (kolem r. 250 knihy Mojžíšovy, ostatní postupně po nich) a tím i pohanům otevřena.

Tak i pohané seznamovali se s věrou a nadějí Israelovou, tak i svět pohanský připravován byl na toho, jenž lidstvu vrátiti měl ztracené štěstí, přinést mu smír s Bohem a dokonale zjevení, na

Krista Messiáše.

Kristus, z řeckého *Χριστός*, znamená Pomazaný, tolik co hebrejské *Messiáš*, latinské *Unctus*.

§ 26. Zjevení přípravné, předkřesťanské, jest událost historicky pravdivá. Písmo svaté.

Průprava.

U d á l o s t h i s t o r i c k á, historicky pravdivá je ta, kteráž je zaručena s v ě d e c t v í m (listinou, spisem, knihou) 1. p r a v ý m (*αὐθεντης* authenticita), 2. n e p o r u š e n ý m (integritas), 3. v ě r o h o d n ý m (axiopistie *ἄξιος* = hodný, *πίστις* = víra).

1. Svědectví je p r a v é, pochází-li od spisovatele, jehož jméno má, neb aspoň z těch dob, do nichž se klade; opakem jeho jest svědectví podvržené (apokryfní, *ἀπόκρυφος* = tajný).

N e p o r u š e n é je svědectví, nedoznalo-li během doby žádných podstatných změn.

Svědectví v ě r o h o d n é žádá,

- a) aby svědek-spisovatel pravdu povědět mohl,
- b) chtěl,
- c) musil.

Svědectví pravé, neporušené a věrohodné jest nám jistým a bezpečným důkazem, že událost nějaká skutečně se stala a to tak, jak se o ní dovídáme.

2. Křesťan má věřití tomu, co Bůh zjevil, a tím se řídit. Proto jest nezbytně třeba, aby byl přesvědčen, že Bůh skutečně mluvil a zjevoval se tak, jak se mu předkládá, t. j. křesťanu jest n a b ý t i j i s t o t y, ž e z j e v e n í B o ž í j e s t u d á l o s t h i s t o r i c k á. A kde máme pro to svědectví pravé, neporušené a věrohodné? Podávají nám je knihy, kteréž od mnoha století těší se svrchované a právem zasloužené vážnosti, knihy Písma sv. Starého a Nového Zákona — bible (ἱερὰ γράμματα, γραφαὶ ἅγιοι, τὰ βιβλία).

Zjevení přípravné jest vyličené ve knihách Starého Zákona, z jejichž pravosti, neporušenosti a věrohodnosti vysvitne historická jeho pravdivost sama.

§ 27. Písmo sv. Starého Zákona.

Knihy dějepisné, mravoučné, prorocké.

Písmo sv. Starého Zákona má 45 knih, a to

- a) 21 knihu dějepisnou,
- b) 7 knih mravoučných,
- c) 17 knih prorockých (čtyři proroci velcí [s Baruchem] a dvanácte proroků malých).

A) K n i h y d ě j e p i s n é.

a) **Pentateuch** (πέντε = pět, τεύχη = svazky, τὸρᾱ = νόμος = zákon), t. j. patero knih Mojžíšových:

1. **Genesis** (γένεσις = původ od γίγνομαι = pocházím) začíná vypravováním o původu světa.

2. **Exodus** (ἐξοδος = východ) začíná líčením východu Israelitů z Egypta.

3. **Leviticus** (od kmene Levi) upravuje bohoslužbu a zákony kněžské. (Viz část čítank. čl. 1.)

4. **Numeri** (numerus = počet) začíná sčítáním lidu israelského na poušti.

5. **Deuteronomium** (δεύτερος = druhý, νόμος = zákon) obnovuje a doplňuje zákony již dané. Kromě toho obsahuje těchto 5 knih četné zprávy z prazjevení, ze zjevení patriarchálního a mojžíšského.

b) kniha **Josue** líčí dobytí a rozdělení země zaslíbené mezi 12 pokolení; končí smrtí Josuovou.

c) kniha *soudců*, dle tradice od *Samuela*, vypráví o důležitějších událostech z doby soudců (asi 1300—1050 př. Kr.).

d) kniha *Ruth* podává zprávu o předcích Davidových v něžné idylle o Boazovi a Ruth; pochází z doby Davidovy.¹⁾

e) čtyři knihy *královské* (dle hebrejského textu vlastně 2 knihy *Samuelovy* a 2 knihy *královské*) obsahují dějiny králů *Saula*, *Davida* a *Šalomouna*. Líčí rozdělení říše na část severní a jižní a dějiny obou říší až do babylonského zajetí; první dvě jsou napsány brzo po *Šalomounovi* (snad za času vnuka jeho *Abiáša*), druhé dvě za babylonského zajetí.

f) dvě knihy *kroniky* — *doplňků* ke knihám *královským* (*Paralipomenon*) mají účelem probuditi mezi židy vrátivšími se ze zajetí vědomí národní pospolitosti a nadchnouti je pro stavbu chrámovou; tradice označuje za spisovatele jejich *Ezdráše*. K nim úzce se pojí

g) kniha *Ezdrášova* a kniha *Nehemiášova*; podávají obraz znovuzřízeného židovského státu po zajetí babylonském; jsou sepsány vedle zpráv *Ezdrášových* a *Nehemiášových* pravděpodobně v době *Alexandra Velikého* (336—323 př. Kr.).

h) kniha *Tobiáš* je rodinná ukázka ze zajetí assyrského; vypráví, kterak slepý *Tobiáš* archandělem *Rafaelem* byl uzdraven.

ch) kniha *Judith* líčí hrdinný čin vdovy *Judith*, kterým zachránila své rodné město *Bethulii* od assyrského vojevůdce *Holoferna*.

i) kniha *Esther* vypráví, jak *Esther*, královna za krále *Xerxa I.* (485—465), zachránila svůj lid od úkladů dvořenína *Amana*.

j) dvě knihy *Makabejské* obsahují dějiny národa *israelského* za panství syrských *Seleukovců* (též slavné činy *Judy Makabejce* 166—161 př. Kr.).

B) Knihy mravoučné:

a) Kniha *Job* líčí život trpícího *Joba*. Je psána za věku *Šalomounova*.

b) kniha *Žalmů* (150), velebných to hymnů poesie východní oslavujících *Boha* a ukazujících na *Messiáše* (mnohé od *Davida*). V nynější úpravě kniha ta pochází od *Nehemiáše*. (Viz část čítank. čl. 2.)

¹⁾ Do češtiny též přel. ve „Sborníku svět. poesie“ Dr. Rud. Dvořák.

c) kniha **P ř í s l o v í** (liber proverbiorum) je sbírka úvah ve formě poetické o zjevených pravdách, jakož i pořekadel východních. (Viz část čítank. čl. 3.)

d) kniha **K a z a t e l** (Ecclesiastes) je básnická úvaha o lidském životě končící známým: Všecko je marnost na světě mimo báti se Boha a jemu sloužiti.

e) kniha **P í s e ň p í s n í** líčí sytými barvami východní fantasie spojení Boha s Israelem a obrazné spojení **Krista** s církví, Boha s duší jemu oddanou. Tradice označuje za původce Šalomouna.¹⁾

f) kniha **M o u d r o s t i** jest napomenutí mocným tohoto světa, aby dbali pravé moudrosti (ze 2. stol. před Kr.).

g) kniha **J e ž í š e S i r a c h a** (Ecclesiasticus) obsahuje vzácná mravná naučení (ze 2. stol. před Kr.). (Viz část čítank. čl. 4.)

C) K n i h y p r o r o c k é, a t o:

1. Čtyř proroků velkých (s Baruchem):

a) **J e s a i á š** působil v Jerusalemě za krále Ezechiáše (720—692 př. Kr.) a ohlašoval, že přese všecko ponížení lidu israelskému vzejde spása, Bůh že sešle mu Vykupitele, syna čisté panny, z rodu Davidova. Dle tradice nástupce Ezechiášův Manasses kázal jej rozřezati pilou. Pro svou formu náleží k nejkrásnějším dílům světových literatur. (Viz část čítank. čl. 5.)

b) **J e r e m i á š** (624—586), vrstevník Drakontův a Solonův, napomínal, ač marně, svůj lid k pokání a předpověděl 70 leté babylonské zajetí. Oplakává pád Jerusalema v 5 elegických básních (lamentationes, pláč Jeremiášův). Byl přinucen prchnouti se židy do Egypta, kde dle podání, když je z nepravosti káral, byl od nich ukamenován. Žák jeho **B a r u c h** sebral spisy jeho a působil v témže duchu. (Viz část čítank. čl. 7. a 8.)

c) **E z e c h i e l** těšil židy za babylonského zajetí. Stejně tak

d) **D a n i e l**, jenž i pohanům zvěstoval slávu a moc Boží.

2. Dvanácte proroků malých:

a) **H o s e á š** působil v druhé polovici 8. stol. př. Kr. kolem r. 734 v království israelském.

b) **J o e l** (kolem r. 820) hlásal soud Boží nad Judou.

c) **Á m o s** kázal Israeli pokání (asi kolem r. 760 př. Kr.).

¹⁾ Do češtiny též přel. ve „Sborníku svět. poesie“ Dr. Rud. Dvořák.

d) **A b d i á š** předpovídá trest Boží hrozící Edomitům (kolem r. 810 př. Kr.).

e) **J o n á š** byl poslán do Ninive (asi r. 745 př. Kr.), kde s úspěchem kázal pokání.

f) **M i c h e á š** (kolem r. 730 př. Kr.) předpovídal zánik říše judské a israelské jako trest Boží a označuje za rodiště **Messiášovo** Betlehem.

g) **N a h u m** (asi r. 645 př. Kr.) věští pád Ninive a Assyrie, jako

h) **H a b a k u k** (asi r. 630 př. Kr.) pád Babylona.

ch) **S o f o n i á š**, z královského rodu (asi r. 635 př. Kr.), předpovídá trest Boží nad Judou a Israelem. (Viz část čítank. čl. 6.)

i) **H a g g a e u s** (r. 520 př. Kr.) pobádá židy k dostavění chrámu a utěšuje je **Messiášem**. Stejně tak

j) **Z a c h a r i á š**.

Poslední z proroků (kolem r. 400 př. Kr.)

k) **M a l a c h i á š** kárá za časů Nehemiášových zlozvyky mezi lidem, věští brzký příchod **Messiášův** a ustanovení čisté oběti.

Knihy St. Zákona jsou psány velkou většinou řečí **h e b r e j s k o u**, jen některé úryvky Daniela a Ezdráše jsou psány řečí **a r a m e j s k o u**,¹⁾ kteráž u židů po zajetí stala se řečí lidovou. Kniha Moudrosti a druhá kniha Makkabejská jsou psány původně v řeči **ř e c k é** (dialekt alexandrijský, κοινή διάλεκτος). V řeckém překladu nás došly knihy Baruch, Tobias, Judith, 1. Makkabejská, Sirach a části knihy Esther a Daniel, ač původně byly sepsány buď hebrejsky neb aramejsky.

Nejstarší **p ř e k l a d** písem sv. St. Zákona je řecký, **S e p t u a g i n t a** (LXX) zvaný. Obsahuje:

1. překlad Pentateuchu, jenž kolem r. 250 př. Kr. v Alexandrii 72 učenými židy byl pořízen.

2. ostatní knihy St. Z., které buď týmiž 72 překladateli nebo jinými muži během 3. a 2. století př. Kr. na jazyk řecký byly převedeny.

¹⁾ Aramejským jazykem mluvili v zemích Aram, t. j. mezi Eufratem a řekou Chábūr, potom tato řeč zavládla v krajinách na sever od Palestiny; jméno má od Arama, posledního syna Semova.

§ 28. Knihy St. Zákona jsou pravé.

P r a v ý j e s t

A) *Pentateuch*. Pentateuch co do podstaty jest dílo Mojžíšovo. Tomu nasvědčují:

1. Důvody vnitřní (z knihy samé čerpané).

a) Pentateuch povstal za doby pobytu synů israelkých na poušti. Jednotlivé zákony jsou zaznamenávány tak, jak byly dávány; to je důkazem, že je zaznamenával současník.

b) Spisovatel líčí všechny tehdejší události, osoby, mravy a místa často do nejmenších podrobností a s podivuhodnou věrností tak, jak jen očitý svědek může líčiti.

c) Spisovatel ukazuje všude vzácnou vzdělanost, porozumění pro umění (viz popis stánku) a znalost starších pramenů a tradic, jichž k 1. své knize užil (*hexaemeron*, rodokmeny, potopa). — Vše to ukazuje k Mojžíšovi jako spisovateli, jenž očitým svědkem všech těch událostí byl a vynikal jak vzdělaností egyptskou, tak i známostí života, tradic a historie svých předků.

d) Mojžíš sám na četných místech jmenuje se pisatelem Pentateuchu. Tak v Deut. 31, 9: Sepsal tedy Mojžíš zákon tento a dal jej kněžím, synům Levi, kteří nesli archu úmluvy Hospodinovy, i všechněm starším israelským (podobně v 2. Mojž. 17, 14, 4. Mojž. 32, 2).

2. Důvody vnější (svědectví jiných):

a) Všichni spisovatelé knih starozákonních od Josua až do autora knih Makkabejských jmenují Mojžíše původcem Pentateuchu. S nimi jsou za jedno všichni pozdější židovští spisovatelé jako Filo a Josef Flavius.

b) K svědectví jejich druží se svědectví veškerého národa israelského, jenž Pentateuch vždycky měl za dílo svého zákonodárce Mojžíše. Z toho důvodu lid israelský si Pentateuchu svrchovaně vážil a váží až do dneška, ač knihy ty často jsou jen jeho odsouzením.

c) Samaritáni, dávní nepřátelé židů, mají Pentateuch za dílo Mojžíšovo a proto za svatý. (Samaritáni obdrželi Pentateuch od židů, kteří po r. 722 v království severním

zbyli, co zatím ostatní byli odvedeni do zajetí assyrského. (Co z toho plyne pro pravost Pent.?)

d) V Novém Zákoně sám Kristus označuje Mojžíše za spisovatele Pentateuchu. (Marek 12, 26; Luk. 24, 44; Jan 5, 45—47.)

e) Imnoží z dávných spisovatelů pohanůch prohlašují Mojžíše za spisovatele Pentateuchu. Tak svědčí Tacit: *Moyses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit.* (Hist. V. 4.)¹⁾

J u v e n a l napsal:

*Judaicum ediscunt et servant ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses...*

Satir. XIV. v 101—102.²⁾

f) Právem díme: Pravost Filippik Demosthenových, Aeneidy Vergiliovy a komentářů Caesarových není více doložena než pravost Pentateuchu Mojžíšova.

A nevadí, že Mojžíš píše tu o sobě ve 3. osobě, vždyť rovněž tak činí autor knihy „De bello Gallico“ (o válce galské).

Říci pak, že snad za časů Mojžíšových ještě psáti neuměli, neodvází se žádný jen poněkud lepší znatel kulturní historie, ježto je známo, že umění to za oněch dob v údolí nilském bylo všeobecně rozšířeno a že Egypťané rádi a mnoho psali (papyry egyptské sahají až do 3. tisíciletí př. Kr.).

B) P r a v é j s o u i o s t a t n í k n i h y S t. Z á k o n a.

Za pravost jejich ručí nám tyto důvody:

1. Knihy ty jsou v ě r n ý m z r e a d l e m své doby. Pozdější spisovatelé nikdy by nebyli mohli nám tak podrobný a věrný obraz o dobách těch podati.

2. S l o h a ř e č v knihách těch mění se dle doby, v níž knihy ty jsou napsány. Řeč původně hebrejská zabarvuje se později obraty aramejskými a naposled řeckými.

¹⁾ Mojžíš, aby i pro budoucnost lid si pojistil, nové obřady a opačné ostatním smrtelníkům dal.

²⁾ Učí se, šetří a bojí se židovského práva, jež zanechal jim v posvátné svazku Mojžíš.

3. V knihách těch udávají se namnoze zřejmě j m é n a spisovatelů jejich. Knihy ty souvisí vespolek, jsou spojeny jako řetěz; kde jedna přetrhuje nit vypravování, hned ji druhá navazuje, jsouc jejím pokračováním, tak že kdo by nechtěl uznati pravosti jedné, musil by neuznati všech.

4. O pravosti jejich svědčí nepřetržitá ú c t a a v á ů n o s t israelského národa, jež projevovala se vždy ke knihám těm stejným způsobem jako k Pentateuchu.

§ 29. Knihy Starého Zákona jsou všechny neporušeny.

Všecky knihy St. Zákona došly nás co do podstaty neporušeny. Za to nám ručí:

1. Ú c t a a v á ů n o s t, se kterou k nim lnul veškeren lid israelský. Sv. závitky byly uchovávány ve svatostánku a později ve chrámu, byly magna charta (veliká listina) židovského národa a porušiti je, bylo by znamenalo tolik, jako dopustiti se největší svatokrádeže. Posvátné texty byly až s úzkostlivou pečlivostí opatrovány. Pro závitky v synagogách je v Talmudu inkoust i pergamen předepsán. Židé měli spočítány ve svatých knihách nejenom verše, nýbrž i slova, ba i písmeny. Tak Genese má 1534 verše, v celém St. Z. vyskytuje se písmě Aleph (א) 42377krát, Beth (ב) 38218krát atd.

2. Židé byli by dojistá porušili nejprve ta místa, kteráž byla pro ně ponižující a zahánbující. Než místa ta jsou ve sv. knihách dosud. Proroci, kteří tak nemilosrdně kárají každou vinu a chybu lidu israelského, nikdy mu nevyčítají, že by sv. knihy byl porušil.

3. Je pravda, Israelité často spouštěli se pravého náboženství, než bible nikdy při tom neměnili, ba když se vzpamatovali, upravovali zase dle ní svůj život. Tak tomu bylo před zajetím i po něm. Za obsah svých knih židé dovedli i umíratí. Josef Flavius vydává o tom svému národu skvělé svědectví: Po všechna století, kteráž uplynula od sepsání našich sv. knih, nikdo se neodvážil něco k nim přidati, nebo něco na nich měniti. Máme knihy ty za svaté a pevně si umiňujeme, že je neporušeny zachováme a bylo-li by třeba, že za ně dáme i život. (Contra Apion. 1, 8.)

4. Knih St. Z. nebylo ani možno porušiti, ježto hned po svém sepsání rozšiřovaly se v četných opisech a později překladech po všem tehdy známém světě. Text sv.

knih také nikdy co do podstaty porušen nebyl. Učenec K e n n i c o t, jenž pročetl 581 sv. rukopisů, a d e R o s s i, který jich prohlédl 825, dokazují, že všechny ty rukopisy shodují se navzájem a souhlasí s naším nynějším tištěným textem. (Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 124.)

§ 30. **Knihy St. Zákona jsou věrohodné.**

V ě r o h o d n ý j e s t

A) P e n t a t e u c h.

Mojžíš p r a v d u pověděti

1. m o h l. Co ve svých knihách, vyjímajíc Genesi, vypráví, toho všeho sám byl očitým svědkem. Zprávy pak v Genesi obsažené Mojžíš čerpal z věrohodných, starodávných tradic, písní, zápisů a památek uchovaných v rodinách patriarchálních, mezi nimiž žil. (Uvaž dlouhý věk starých pokolení.)

2. c h t ě l. Jeho vypravování dýše upřímností i pravdomluvností a ukazuje na charakter v pravdě ušlechtilý. Mojžíš píše všude střízlivě, nikde nepřehání, nezamlčuje chyb svých ani svého bratra ani nepravostí svého národa. Kdo tak vypráví, dojista zasluhuje víry.

3. m u s i l již pro své rodáky, kteří týchž událostí, o nichž vypravuje, byli svědky a sami je zažili.

M o j ž í š s á m dovolává se jejich svědectví: Oči vaše viděly všechny skutky Hospodinovy veliké, kteréž činil. Rozpomeňte se na ně! (5. Mojž. 4, 3. 11, 7.)

Mimo to, když tora byla sepsána, byla ihned lidu předčítána a pak každého sedmého roku; tak lid sám pravdivost její mohl zkoumati. A hle, všecken lid israelský pravdivost její uznal, ač mnohdy byla tam zaznamenána jeho hanba na věky a ukládaly se mu v ní povinnosti nejvážnější.

4. Všecka ústava, všecken život Israelitů dávných i dnešních jest živým svědectvím věrohodnosti Pentateuchu.

V novější době někteří učenci, na př. D e l i t z s c h (ve svém Bibel und Babel), tvrdili, že Mojžíšovy zprávy biblické nejsou původní, nýbrž že jsou sestaveny podle mytických tradic babylonských, a poukazují při tom na podobnost, která se jeví mezi zprávami biblickými a babylonskými, na př. ve

zprávách o stvoření světa, o ráji a pádu prvních lidí, o potopě. Též k zákoníku *Ham m u r a b i* h o bývá ukazováno. Než tvrzení ta jsou jen pouhou domněnkou a nejsou podepřena žádným vážným a pevným důkazem. Delitzschovi vytýká assyrolog-odborník *J e n s e n*, že mluví o věcech, které byly zasvěcencům již dávno známy jako domněnky (hypothese) a to jako špatně odůvodněné nebo nemožné domněnky. Podobné zprávy jako bible a podání babylonská mají také tradice Indů a Egyptanů. Z toho však nelze tvrditi, že jsou závislé jedny od druhých, jakoby na př. zpráva bible byla závislá na tradici babylonské, kteréž prý sluší prvenství. Podání ta jsou zcela samostatná a na sobě nezávislá. Podobnost jejich vysvětluje se tím, že pocházejí z jediného společného pramene, z prazjevení, z něhož již první člověk čerpal a který všichni národové svým způsobem rozváděli. Dr. Alois Musil k otázce Bible nebo Babel odpovídá: Jak bible tak Babel svědčí o jsoucnosti a činnosti jediného živého Boha, bible vyniká však nad Babel jako nebe nad zemí, neboť obsahuje čisté — což v literatuře babylonské marně hledáme — nadpřirozené zjevení, připravující a vedoucí ke Kristu Pánu. (Viz Hlídka, Bible nebo Babel r. 1903, 901.)

H a m m u r a b i, král babylonský, vrstevník *Abrahamův* (v Písmě sluje *Amrafel*, Gen. 10, 14) panoval skoro celé přední Asii asi v létech kol 2250 př. Kr. Zákoník jím daný byl nedávno nalezen ve vykopávkách ve starém Elamsku vryt v balvan. Ze zákoníka toho prý čerpal *Mojžíš* své desatero a jiné zákony. Tvrzení toto jest právě tak neodůvodněno jako výše zmíněné. Částečnou podobnost mezi zákoníkem *Mojž.* a *Ham.* dlužno vyložiti tím, že zákony ty, jmenovitě desatero mají společný pramen — zákon přirozený, jež nejvyšší Zákonodárce vložil v srdce každého člověka. Jím také si vyložíme, že nalézáme většinu desatera Božích přikázání u všech národů, a pochopíme snadno, proč jsou mnohé články nejen zákoníku *Ham.*, nýbrž i zákoníků čínských, indických a egyptských skoro úplně souhlasny s výroky Písma sv. — vyrostly z téhož zákona přirozeného; proto těžko je říci, kde je prvenství. Zákoník *Mojžíšův* liší se mimo to podstatně od zákoníku *Ham.* Máť přes to, že oba jazyky hebrejský i babylonský jsou společného původu, zcela různé samostatné názvosloví hebrejské, což je důkazem, že si bible své názvosloví i zákony samostatně vytvořila. Oba zákoníky různí se svým obsahem a účelem. Zákoník *Ham.* směřuje jedině k pozemskému blahu a to i nejkřutějšími tresty, nehlásá však zbožnosti, nedbá mravní stránky a nezná lásky k bližnímu ani milosrdenství s chudým. Za to veškerá snaha *Israelova* dle zákon-

níka Mojžíšova má se odnášeti k Jahvovi. Israel má býti proniknut plněním jeho svaté vůle, má býti tak svatý jako Jahve, poněvadž má býti vzorem všem národům ostatním. Dr. Al. Musil píše: Tam (v zák. Ham.) snaha pozemská, hmotná, z d e (v zák. Mojž.) s n a h a n e b e s k á, d u c h o v n í, tam mrtvá hmota, z d e ž i v ý d u c h — tam zlaté tele, z d e s v a t ý B ů h. A tato vznešená idea, pronikající celým zákonníkem Mojžíšovým, idea, kterou vycítí každý, ať chce nebo nechce, a kterou veřejně uznati musí, nezapírá-li svého přesvědčení, — toť Duch Boží, vanoucí zákonníkem bible a dosvědčující, že jest zákonník Mojžíšův s l o v e m B o ž í m, kdežto zákonník Hammurabiho ostává pouze s l o v e m l i d s k ý m. (Zákonník Hammurabiho. Hlídka r. 1903 str. 828. Viz část čítank. čl. 1.)

B) V ě r o h o d n é j s o u o s t a t n í k n i h y S t. Z á k o n a.

Též ostatní knihy St. Zákona právě tak, jako Pentateuch, jsou napsány od spisovatelů věrohodných, kteří p r a v d u

1. ř í c í m o h l i. Spisovatelé ti líčí události, které seznali buď z vlastního názoru neb od očitých svědků. Měli též po ruce prameny naprosto spolehlivé, úřední listiny, královské annály a starší díla historická. (3. Král. 11, 41; 1. Paral. 9, 1; Esth. 2, 23; 9, 20.)

2. ř í c í c h t ě l i. Vypravují vše otevřeně, pravdivě, nehledají přízně lidu, neboť napsali i věci takové, které trpce dotýkaly se jeho hrdosti a pýchy. Často i sami by si byli přáli jiného běhu událostí.

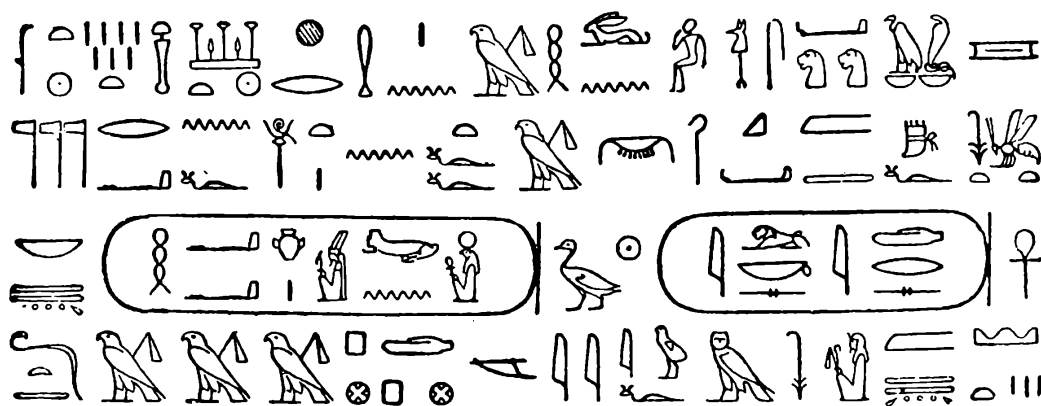
Bible nejednou o tom podává svědectví. Tak možno čísti ve 2. Makk. 6, 12: Prosím pak těch, kteří čísti budou tuto knihu, aby se nehrozili událostí těch nešťastných, ale povážili, že věci ty se staly ne k zahynutí, nýbrž k potrestání našeho národa.

3. p s á t i m u s i l i, ježto události, o nichž se zmiňují, byly obecně známy.

4. N e j n o v ě j š í m i a r c h a e o l o g i c k ý m i o b j e v y, kteréž byly učiněny v posledních dobách v ssutinách egyptských a assyrských, byly p o t v r z e n y m n o h é z p r á v y b i b l i c k é a tak zjištěna jejich věrohodnost. Jen na některé poukážeme.

Učenec C h a m p o l l i o n, jenž vynalezl klíč k hieroglyfům egyptským, našel r. 1828 ve zříceninách Karnaku na zdi, na níž zazna-

menány byly činy egyptského krále Sesaka, obraz židovského krále. Králem tím byl Roboam, syn Šalomounův. Tak na egyptské půdě byla potvrzena zpráva 12. kapitoly 2. Paralip. (Schanz, Apolog. křest.,

Obr. 11. Ukázka písma hieroglyfického.

Roku 7. na počátku doby povodní, pod vládou Jeho Veličenstva mladého Hora, nadaného rekovstvím, pána diadémů, který miluje bohy, kteří mu udělili důstojnost jeho otce, zlatému Horusu, kterýž ovládá celý svět, králi horního a dolního Egypta Alexandru II., věčně žijícímu, miláčku bohů z Buta. Byl to král v zemi cizinců.

Obr. 12. Psaní Abdichiby z Uru-
salim (z Jerusalema) Amerofisovi
IV. Berlín museum.

vyd. III. 600.) R. 1887 v Tell-el Amarna (Chuenaten v Egyptě) nalezeny byly desky, popsané písmem klínovým, jež obsahují v jazyku babylonském psané zprávy různých starostů palestinských, zasílané v polovici 15. století př. Kr. králům egyptským (viz obr. 12.). Mimo to obsahují četné úřední zprávy o válečných výpravách králů babylonských a assyrských do Palestiny, a písmem hieroglyfickým v jazyku egyptském psané zprávy o výpravách králů egyptských. Zprávy tyto potvrzují podivuhodným způsobem údaje biblické o národech tehdy v Kanaanu sídlících.

Nalezeny byly staré malby až z časů Abrahamových, jež znázorňují přijetí cizinců na dvoře egyptských faraonů a co nejvěrněji připomínají nám návštěvu Abrahamovu na králov-

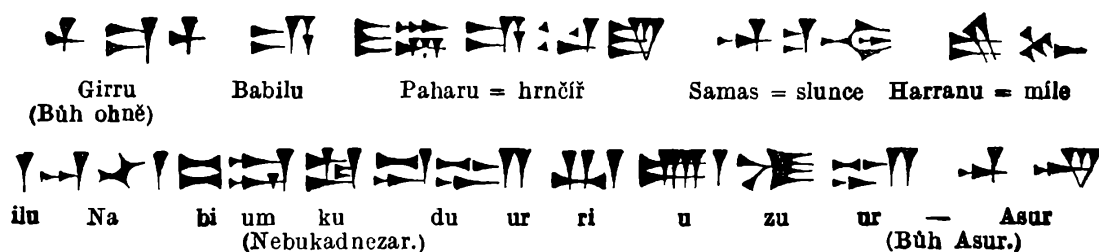
ském dvoře egyptském. Ano i motiv této návštěvy jest patrný z nápisů hieroglyfických a to drahota a hlad.

I výjevy podobné povýšení Josefovou, jak nám je líčí bible, možno často spatřiti na prastarých egyptských malbách anebo vtesané v kámen.

Egyptolog **Brugsch** našel nápis pocházející ze 17. stol. př. Kr., kterým se zjišťuje, že Nil po 7 let za sebou nepřinášel zavodnění země potřebného k úrodě, tak že země po ta léta byla vydána velikému hladu. (Německá Východ. Korresp. 1908.)

V únoru r. 1883 učenec **Naville** našel trosky měst **Pithomu** a **Ramesse**, jež **Ramses II.** kázal stavěti Israelitům, a poznal trosky ty podle nápisů **Pithom**, jež sem tam na deskách byly vtesány. Mumie **Ramsa II.**, jež **Řekové** zvali **Sesostrem**, nedávno byla nalezena. **Naville** našel též v troskách těch sochu **Ramsa II.** sedícího mezi bohem **Ra** a bohem **Tum**. Jméno **Ramsovo** pak přichází šestkrát v nápisu pod sochou vyrytém.

Klínové desky assyrské, jmenovitě v **Ninive** nalezené (nalezená knihovna paláce **Assurbanipalova** obsahuje 10.000 klínových desek), potvrzují svými záznamy zprávy biblické o ráji, pádu i potopě. I jméno **Kudurlugmal-Chodorlahomor** — známé z příběhů **Abrahamových** —

Obr. 13. Ukázka písma klínového.

je v zápisech těch uvedeno. Král ten dle zápisů těch žil za téže doby, kdy vládl v Babylonii známý zákonodárce **Hammurabi** (asi kol 2250 př. Kr. **Amraphel** v **Genesi**). O bezbožném králi **Manassovi** (vládl v Judsku 692—638) zmiňují se zápisy tyto, že odváděl poplatek králům assyrským **Asarhaddonovi** a **Ašurbanipalovi**. Před 60 léty bylo jméno krále **Sargona II.** známo jen z proroka **Jesaiáše**, dnes však již objeven jest jeho palác v **Chorsabadu**, v němž byly nalezeny četné malby znázorňující **Sargona II.** ve válce a při slavnostních slyšeních. Klínovými nápisy nově objevenými věrohodnost proroka **Daniele** došla svého potvrzení.

Dnes jest jisto z vykopávek královského paláce v **Susách**, že **Assuer** z knihy **Esther** je **Xerxes I.** (486—465 př. Kr.) (**Devivier**, *Cours d'Apolog.*

chrét. vyd. XVIII. 182 a násl. — Vigouroux, Bible et découv. mod vyd. VI., IV. 677 a násl. Sedláček, Úvod do Knih St. Zákona vyd. I..

Uvážíme-li důvody tyto, pak pochopíme, proč národ) israelský měl své posvátné knihy ode vždy za věrohodné a pravdivé, proč je až úzkostlivě opatroval a svým potomkům zachoval.

Zjistili jsme, že knihy St. Zákona jsou pravé, neporušeny a věrohodné, proto, co vypravují, jest historicky pravdivo. Z té příčiny zjevení Boží ve St. Zákoně — z j e v e n í p ř í p r a v n é — p ř e d k ř e s ť a n s k é j e p r a v d o u h i s t o r i c k o u, u d á l o s t í s k u t e č n o u a z a s l o u ž í v í r y.

§ 31. Zjevení přípravné — předkřesťanské — jest božské.

Zjevení přípravné vyznačuje se zřejmě božským rázem.

1. Zjevení to nemá v sobě nic nerozumného, nic proti rozumu, nic proti vědě. Dlužno podotknouti, že bible, v níž zjevení to jest uloženo, nechce býti knihou vědeckou, nýbrž náboženskou, nechce učiti přírodním vědám a luštití snad jejich záhad (vědecké problémy) ani tam, kde se jich dotýká, nýbrž chce jen vyložití události a pravdy tohoto zjevení a povinnosti z toho plynoucí. (Viz poznámky o hexaemeru, potopě, o výroku Josuově: Slunce stůj!)

2. Zjevení to neučí ničemu, co by Boha, nebo člověka bylo nehodno.

a) Věrouka jeho je prostá všeho poblouzení. Pojem o Bohu je tu vznešený. Jahve jest jediný pravý Bůh, pouhý duch, všudypřítomný a stvořitel všeho.

Služba Boží — kult — odpovídá tomuto pojmu, je Boha důstojná, daleka vši hrůzy a neřestí národů pohanských.

Tacitus o kultu tom dí: Profana illic omnia, quae apud nos sacra. (Hist. V. 4.) Judaei mente sola unumque numen intellegunt, igitur nulla simulacra urbibus suis nedum templis sistunt. (Hist. V. 5.¹)

¹) Jim neposvátné, co nám svaté. Židé jen v duchu a jediné božství uznávají; žádných proto soch ve svých městech ani ve chrámech nestaví.

Středem bohoslužby jest oběť, jež připomíná lidu potřebu pokání, očištění a smíru s Bohem a jest obrazem oběti Messiášovy.

Víra v jednoho Boha, v nesmrtelnost duše a živá naděje v Messiáše, jsou jádrem přípravného zjevení od protoevangelia až po Jana Křtitele.

b) **M o r á l k a** zjevení toho jest ušlechtilá. Zákony její jako: Miluj Boha nade všecko, bližního jako sebe, cti otce svého, nezabiješ, nesesmilníš, nepokradeš — (dekalog) atd., jsou dosud a budou vždy základem spořádaného života ve světě. Odtud jest vysvětlitelné, proč národ israelský, pokud se zjevením tím řídil, svým náboženským a mravním životem daleko vynikal i nad nejvzdělanější národy pohanského věku, ač se s nimi co do vzdělanosti nemohl měřiti. U národa toho byl rodinný krb posvátný, u něho byla domovem láska rodičů k dětem a dětí k rodičům; **tam nebylo otroctví** ve smyslu pohanů. Jahve byl Bůh Israele a Israel byl lid Jahvův, a proto měl býti svatý a státi se Bohu podobný.

3. Zjevení to provázejí četné **z á z r a k y** a ukazují na božský jeho původ. Zázraky ty byly pravými zázraky; dály se na př. v čas, kdy je Mojžíš oznámil, a v určitou dobu též přestaly.

O některých svědčí i světští spisovatelé. Tak **S t r a b o n**, **D i o d o r** Sicilský a **M a n e t h o n** se zmiňují, že Ichtyofagové, bydlící na pobřeží Červeného moře, vyprávějí o mocném národu, jenž kdysi moře to přešel suchou nohou. (Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 147.) **M a n e t h o n** (Historia Aegypti) a **T a c i t** mluví o zvláštních zjevech, kteréž se dály za východu Israelitů z Egypta a za jejich pobytu na poušti. (Hist. V. 2. 3. 4.)

4. Božskému rázu zjevení toho nasvědčují přecetná **p r o c t v í**, jimž všem dostalo se vyplnění (viz jen proroctví messiášská!).

5. Zjevení to hlásáno bylo **l i d m i** v pravdě **š l e c h e t n ý m i**, veškeré důvěry hodnými, z nichž mnozí pro pravdu jeho dovedli všemožně strádati, ano i umírat. Jména Mojžíš, Jesaiáš, Jeremiáš, Daniel, Eleazar jsou nám toho nad jiné výmluvným dokladem.

V. Zjevení Ježíše Krista — křesťanské.

P r ů p r a v a.

§ 32. Vykupitel, Kristus Messiáš, byl lidstvem očekáván.

Touha po něm u židů i pohanů. Poměry vnější ve světě před Vykupitelem.

Obr. 14. Hlava Kristova. (Dle malby v katakombách sv. Pontiana.)

Zjevení křesťanské jest náboženské a mravní výchování a vzdělání lidstva zaslíbeným Messiášem, samým Synem Božím, Ježíšem¹⁾ Kristem. Zjevení to má platiti všem lidem, po vší zemi (καθ' ὅλην γῆν katolické), má je všechny nábožensky a mravně vzdělati a vychovati. Zjevení to bude pro všechny, obecné, dokonalé a proto i poslední.

1. Zjevení přípravné, vykonavši svůj úkol, mělo ustoupiti zjevení Kristovu, křesťanské-

mu, jak Mojžíš sám na to poukázal slovy: Proroka z lidu tvého a bratří tvých jako mne vzbudí tobě Hospodin, Bůh tvůj, toho poslouchati budeš. Kdož pak by nechtěl slyšeti jeho slov, která bude mluvit ve jménu mém, já budu mstitelem, dí Hospodin. (5. Mojž. 18, 15, 19.) Starý Zákon, „stín budoucna“, nestačil, aby odstranil se světa hřích a bídu

¹⁾ Z hebr. Jehošúa = Bůh spása = Spasitel.

z něho plynoucí, nebyl s to, aby přivedl na zemi smír s Bohem, aby nábožensky a mravně vzdělal a vychoval všechny lidi a založil mezi nimi království pokoje, spravedlnosti a lásky. Sám národ israelský jest nám toho dokladem. Lid israelský, vrátiv se ze zajetí, dbal sice po nějaký čas zákona i proroků, než později se jim většinou zpronevěřil úplně.

Ve 2. a 1. století př. Kr. lid vyvolený upadal nábožensky i mravně hloub a hloub.

a) U p a d a l n á b o ž e n s k y. Všecek národ rozdělen byl na několik náboženských sekt, které se vzájemně nenáviděly, ba pronásledovaly. Nejmnějšími sektami byli S a d d u c e o v é, F a r i s e o v é a E s s e j š t í.

S a d d u c e ů m bylo náboženství lhostejné, jen smyslný požitek byl jim věcí hlavní; byli to židovští materialisté.

F a r i s e o v é sice dbali zákona Mojžíšova a tradic otců, avšak vykládali si vše tak, jak právě potřebovali, a běda tomu, kdo by s nimi nebyl souhlasil. Měli dosti moci, aby proti němu popudili nemyslicí davy a donutili každou vládu, aby ho potrestala. Hleděli zvýšiti jen u lidu svou moc a zvětšiti poklad chrámový, jehož byli často nepříteli svědomitými strážci. (Crassus sám uloupil z pokladu chrámového 10.000 talentů, asi 56½ milionu korun.)

E s s e j š t í žili na západě Mrtvého moře, zavrhovali soukromý majetek, veřejnou bohoslužbu, svými pak obřadnými zvyky a namnoze pověřenými obyčeji předčili i nad Farisee (za doby Josefa Flavia bylo jich asi na 4000 hlav).

Žádná však z těchto stran nestarala se o náboženskou výchovu lidu a mravní jeho zušlechtění. Jaký pak div, že lid potom hynul nejen nábožensky čím dál, tím víc, nýbrž i

b) u p a d a l m r a v n ě. Rodinné jeho poměry zhoršily se zvláště tím, že byla dovolena rozlučitelnost manželství. Školy Hillelova a Šamaiova přely se jen o důvod k tomu. O lásce k bližnímu nebylo již téměř ani potuchy. Je známo zajisté stanovisko tehdejších židů k pohanům a Samaritánům; vlivem pak tehdejší zkažené společnosti řecké i římské, které židé chtíc nechtíc podléhali, horšily se mravní poměry den ode dne.

c) K těmto smutným poměrům náboženským a mravním pojily se i neutěšené poměry politické. Židé tehdy byli

pod panstvím římským a nelze zapírat, že jeho nadvlády římské bylo zvláště u nich těžké a kruté.

d) Povážíme-li to vše, pak pochopíme, proč mnozí z Izraelitů obraceli své oči vzhůru k nebesům a toužili po tom, který měl přijíti a přinésti pomoc, po Messiáši. Ovšem svedeni byvše Farisei, čekali jej jako mocného panovníka, jenž přijde, aby obnovil dávnou říši Davidovu a dopomohl jim k moci po celém světě. Než nescházelo ani těch, kteří toužili po Messiáši tak, jak Hospodinem a proroky byl zaslíben. Toužili po něm jako po učiteli všelike pravdy, jenž vysvobodí lidstvo z poroby bludu a hříchu a založí říši, v níž stejně spasen býti může každý člověk, ať patří ku kterémukoliv národu. Volání „*Rorate caeli*“ — Rosu dejte, nebesa — ozývalo se tenkrát mezi národem israelským hlasem stále silnějším a pronikavějším.

2. Než i mezi pohaný zaznívá volání „*Rorate*“ a tužba po osvoboditeli, božském učiteli, *Vykupiteli*. Vede je k tomu taktéž náboženská a mravní jejich bída. (Viz § 12. a 13.)

a) *Filosophie* vzala pohanům sice víru v božský Olymp, nedovedla ho však nahraditi pravdou, ani vyléčiti mravní hnilobu. O společenském životě římském píše *Seneka*: *Omnia sceleribus ac vitiis plena sunt; virtus non solum rara, sed nulla.* (*Seneca de ira* II. 8.)¹⁾

Virtus post nummos, dí *Horatius*. (*Epist.* I., 1, 54.)²⁾ Nejistota o tom, co je po smrti, k níž pojily se zhusta i hrozné výčitky svědomí, plodila beznadějnost a nechut k životu. *Nulla spes nisi desperatio*,³⁾ lkal tehdy starověk. Člověka tížilo vědomí hříchu a po ničem netoužil jen, aby s Bohem se smířil a zase došel duševního klidu a vnitřního štěstí. *Cui dabit partes scelus expiandi Juppiter?* volal s Horácem pohan před Kristem. (*Od.* I. 2.)⁴⁾ Proto četní z pohanů opustili své filosofy a dávali se svou vlastní cestou, aby našli pravdu a pokoj svým duším. Mnozí z nich z té příčiny stali se i učedníky

¹⁾ Všecko je plno zločinů a neřestí; ctnost není jen řídká, nýbrž žádná.

²⁾ Nejdříve peníze, pak ctnost.

³⁾ Žádná naděje, jen zoufalost.

⁴⁾ Komu svěří Juppiter usmířiti hříchu?

— p r o s e l y t y — zákona Mojžíšova a seznámili se tak s věrou Israelovou a jeho nadějí na Messiáše, po němž pak tím více dychtili, volajíce se Senekou: Ubi est, quem tot saeculis quaerimus? Kde jest, po němž již tolik století toužíme? (König, Všeob. věrouka vyd. VIII. 41.)

b) Než nejen Říman a Řek, nýbrž i celý tehdejší svět byl pln touhy a víry, že přišla plnost času, že Vykupitel jest blízko a založí ve světě novou říši, od něho že vzejde nový čas a život. Percrebruerat Oriente toto vetus et constans opinio esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur. (Suetonius, Vita Vesp. c. 4.)¹⁾ Pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens profectique Judaea rerum potirentur. (Tacitus Hist. V. 13.)²⁾ Vergil dle věštby sibyllské mluví o „božském dítěti“, kteréž spásu přinese, těmito nadšenými slovy:

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
 magnus ab integro saeculorum nascitur ordo.
 Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,³⁾
 iam nova progenies caelo demittitur alto.
 Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
 desinet ac toto surget gens aurea mundo,
 casta, fave, Lucina. — — —
 Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
 irrita perpetua solvent formidine terras.
 Ille deum vitam accipiet.
 Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

Ecloga IV. v. 4—15.⁴⁾

¹⁾ Po všem východě bylo rozšířeno staré a stálé podání, že jest v osudech, že v té době ti, kteříž z Judey vyjdou, zmocní se vlády nad světem.

²⁾ Většina byla toho přesvědčení, že ve starých knihách kněží jest obsaženo, že v ten právě čas zmohutní Východ a ti, kteří z Judey vyjdou, zmocní se vlády nad světem.

³⁾ Sibylla, jež sídlila v dolní Italii ve sluzi u Kum, věstila, že po uplynutí 10 velkých věků, z nichž první byl věk zlatý za vlády Saturnovy, tento zlatý věk opět se vrátí.

⁴⁾ Již věk poslední kumejské věštby dochází,
 velký řád století opětně s počátku počíná.
 Již se vrací též Panna a s ní Saturnova vláda,
 již se nové s výsosti nebes lidu plémě sesílá.

(Srov.: Báje o Prometheovi u Řeků, u Aischyla a Platona líčení ideálně spravedlivého — ἄνδρα ἀπλοῦν καὶ γενναῖον muže upřímného a šlechetného — Platon Politeia II., IV. 361 C — obraz to Messiášův.)

V ten čas posílá i čínský císař Ming ti poselstvo do západních zemí, aby našlo zázračné dítě, o němž svědčily dávné i Číňanům známé věštby.

3. I poměry v n ě j š í (občanské i politické) byly v tu dobu příchodu Vykupitelovu zvláště příznivy. Zvěst o něm a jeho spáse mohla se tenkrát jako blesk roznést v š í ř i dál. Všichni národové tehdy známého světa spojení byli pod jediným římským žezlem, silnice (viae stratae) vedly i do nejvzdálenějších krajin. Táž řeč, tytéž zákony, obchod sbližovaly národy. Chrám Janův v Římě byl uzavřen a klid byl římskými legiemi zabezpečen. A v této „plnosti časů“ přišel kníže míru, na nějž národové čekali, přišel J e ž í š K r i s t u s, M e s s i á š, aby všem lidem dobré vůle přinesl pokoj a smír s Bohem a dal zjevení dokonalé, křesťanské.

Zjevení křesťanské jest událost historicky pravdivá.

§ 33. Písmo sv. Nového Zákona.

Knihy historické, mravoučné a prorocké.

Hlavní události a pravdy křesťanského zjevení vylíčeny jsou a podány v knihách Nov. Zákona. Jest jich 27, a to 5 knih historických: Čtyři evangelia a Skutky apoštolské; 21 mravoučná: 14 listů sv. Pavla, 7 listů katolických; 1 kniha prorocká: Zjevení sv. Jana apoštola.

A) K n i h y h i s t o r i c k é.

Č t y ř i e v a n g e l i a. Evangelium (εὐαγγέλιον) značí odměnu za dobrou zprávu. V řeči biblické znamená radostnou zvěst o našem vykoupení, o životě a působení Ježíše Krista.

Jen pacholíku, který se zrodí, za něhožto železný
věk dokoná a zlatý vzejde světu celému, ty čistá
Lucino, přispěj.

Tvým vedením, nějaké-li posud zbyly šlépěje hříchu,
navždy zmizíce zbaví hrůz věčných končiny zemské.
On pak přijme život božský.

V míru blahém bude svět ctností ovládati otců.

Přel. A. Škoda.

Od 2. století po Kr. počínajíc (od doby sv. Justina, mučedníka † 167) zvaly se tak knihy, radostnou tuto zvěst obsahující.¹⁾ Napsali je:

1. S v. M a t o u š, jenž slul dříve Levi a byl bohatý celník v Kafarnau. Poslechl vyzvání Kristova a stal se jeho učedníkem, svědkem jeho řečí a činů. Kázal učení Páně nejprve v Palestině, pak v Aethiopii. Napsal evangelium pro své krajany, aby jim dokázal, že Messiáš už přišel a že jím jest Ježíš Nazaretský, protože se na něm vyplnila všechna starozákonní proroctví. Evangelium psal kolem r. 42, dříve než vlast svou opustil. Znakem jeho jest jinoch-člověk, ježto začíná evangelium rodokmenem Ježíše Krista.

2. S v. M a r e k, také Jan Marek zvaný, narodil se v Jerusalemě, kde matka jeho Marie měla dům. Provázel sv. Pavla a Barnabáše na první jejich apoštolské cestě (r. 44 neb 45). Později stal se průvodčím Petrovým a podle jeho přednášek (mezi r. 46—50) napsal evangelium pro křesťany z pohanstva. Odtud sluje sv. Marek v y k l a d a č e m (ἐρμηνευτής) sv. Petra, jak svědčí o něm P a p i a s H i e r a p o l s k ý: Μάρκος μὲν ἐρμηνευτής Πέτρου γενόμενος... ἔγραψε τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἢ λεχθέντα ἢ πραχθέντα — (u Euseb. Hist. eccl. III. 39, 15.)²⁾. Dle podání zemřel v Alexandrii jako mučedník. Začíná evangelium o sv. Janu Křtiteli, jenž se nazval hlasem volajícího na poušti, proto mu je dán za znak lev, král pouště.

3. S v. L u k á š pocházel z Antiochie syrské a byl pohanem. Po svém obrácení byl neunavným průvodčím sv. Pavla na jeho cestách. Dle listu ke Koloss. (4, 14) byl lékařem, stará legenda má jej za malíře. Dle podání zemřel jako biskup v Achaji. Evangelium, jehož úvod mnoho upomíná na Thukydida, napsal podle přednášek Pavlových (r. 61 neb 62) pro pohana T h e o f i l a za tím účelem, aby mu podal věrnou zprávu o věcech, „kteréž se mezi námi (křesťany) staly“ (περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων). Vypráví nám v něm

¹⁾ Dle příkazu Kristova bylo evangelium s počátku hlášáno jen ústně; později zaznamenáno i písemně, co bylo přednášeno slovem. Z těchto záznamů dosáhly čtyři pro svůj apoštolský původ všeobecné vážnosti; odtud dlužno vysvětliti jejich nadpisy: *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον*, evangelium secundum Marcum, Lucam, Joannem, evangelium podle sepsání sv. Matouše atd.

²⁾ Marek, stav se vykladačem Petrovým; napsal řeči i skutky Kristovy.

též některé utěšené události z dětství Páně a života Matky Boží.

Na začátku evangelia sv. Lukáš mluví o oběti kněze Zachariáše, proto je symbol jeho býk, zvíře obětní.

4. S v. J a n, syn Zebedeův a bratr Jakuba st., byl Galilean z Betsaidy. Byl s počátku učedníkem sv. Jana Křt., později se sv. Petrem a Jakubem byl učedníkem Páně. Pro svou čistotu mysli byl Kristu zvláště milý. Kristus umíraje, jeho péči poručil svou matku. Později žil v Malé Asii, jmenovitě v Efesu, maje četně žáků. Za Domitiana byl uvržen do kotle vřelého oleje, neutrpěl však žádné pohromy, načež byl poslán do vyhnanství na ostrov Patmos. Za Nervy vrátil se do Efesu, kdež ve věku 100 let zemřel. Je znám jeho výrok: Synáčekové moji, milujte se vespolek! Evangelium napsal (koncem 1. stol.), aby dokázal proti bludařům (gnostikům), že Ježíš je vtělený Syn Boží, pravý Bůh. Z té příčiny uvádí též řeči Páně, z nichž září jasným světlem božská jeho moudrost. V jeho evangeliu je vznešené všechno, jmenovitě však prolog 1, 1—14, jenž začíná slovy: Na počátku bylo Slovo, a Slovo bylo u Boha, a Bůh byl Slovo. (1, 1—14.)

Sv. Jan v prologu tom líčí tajemství vtělení Božího s tak mohutným vzletem, že podobá se orlu, jenž vznáší se do nebeských výšin; odtud jeho symbol, orel.

5. S k u t k y a p o š t o l s k é, v nichž líčí sv. Lukáš prvotní dějiny církve. Jsou nejstarší církevní kronika. Sv. Lukáš věnoval je témuž Theofilovi jako své evangelium (v r. 63). (Viz část čítank. čl. 13.)

Svatí Matouš, Marek a Lukáš mají zhusta zprávy stejné, proto slují s y n o p t i k o v é (συνοπτικοί, σύνοψις shoda), za to sv. Jan vypráví, co oni pominuli. (Viz část čítank. čl. 11. a 12.)

B) K n i h y m r a v o u č n é.

1. L i s t y s v. P a v l a. S v. P a v e l, jenž dříve sluš Šavel, narodil se v Tarsu v Kilikii. Byl od svých rodičů pečlivě vychován. Jsa vzácného nadání a veliké bystrosti duševní, seznámil se v brzké věku s veškerou tehdejší kvetoucí literaturou řeckou. Vyučiv se stanařskému řemeslu, odebral se v 15. roce svého věku do Jerusalema, kde stal se žákem Gamalielovým

a nade vše horlivým přívržencem sekty Fariseů. S nimi pak pronásledoval křesťany přes míru. Na cestě do Damašku, kam za týmž účelem se bral, byl zázračně Kristem obrácen. Od těch dob stal se „apoštolem národů“. Láska jeho ke Kristu a k jeho evangeliu neznala mezí, všem chtěl býti všecko, aby všecky Kristu získal. Pětkrát prošel různé krajiny tehdejší říše římské, snad i Španěly navštívil, hlásaje všude s výmluvností, jež neměla rovné, pravdy evangelia Páně. Posléze dokázal Pánu, jemuž tak rád sloužil, svou věrnost i tím, že zemřel smrtí mučednickou. Byl jako občan římský sťat mečem dne 29. června r. 67 za Římem na cestě, kterážto vede k Ostii.¹⁾ Listy své psal obcím křesťanským, které na svých cestách založil, nebo osobám soukromým, ba obracel se i k celému národu, jako v listu k Židům. Psal je proto, aby k daným otázkám odpovídal, vzniklé spory ve sborech křesťanských urovnal a věřící poučil o křesťanských pravdách víry a mravů.

Obr. 15. Sv. Petr a Pavel na medailonu z katakomby sv. Domitilly (V pravo od diváka sv. Petr, v levo sv. Pavel.)

Napsal:

a) 2 listy k Soluňským (psány za 2. cesty r. 55 v Korintu). Sv. Pavel hledí jimi zameziti bludná učení, která se šířila po jeho odchodu v církvi soluňské. Vyvrací blud chiliasmu (o brzkém příchodu Krista na svět) a udává znamení, jež předcházejí budou poslednímu soudu (τὰ ἔσχατα).

¹⁾ Na místě tom jest nyní chrám zvaný „alle tre fontane“ („u tří pramenů“), kteréž dle pověsti vytryskly ze země a smyly krev Pavlovu. Hrob jeho jest v nádherné basilice „s. Paolo fuori le mura“ — (sv. Pavel za zdi) u Říma.

b) list ke *Galatským* (psán v Efesu za 2. cesty r. 55). Apoštol vysvětluje tu poměr mezi křesťanstvím a židovstvím a ukazuje, že Starý Zákon neváže křesťanů (list o evangelické svobodě). (Viz část čít. čl. 14.)

c) 2 listy ke *Korintským* (psány za 3. cesty, první v Efesu r. 57, druhý téhož roku ve Filippech). Sv. Pavel kárá v nich zlozvyky, které povstaly v církvi Korintské. Poučuje o manželství, o přípravě ke stolu Páně, varuje od účasti při hodech pohanských a mluví o vzkříšení z mrtvých, užívaje známého podobenství o zasetém semeni, a hájí se proti svým nepřátelům.

d) list k *Římanům* (psán v Korintu za 3. cesty r. 58). Sv. Pavel učí tu, že v církvi není rozdílu mezi židem a pohanem.

e) list k *Filippským* (psán za první vazby v Římě r. 61). Sv. Pavel vzdává v něm Filippským dík za peněžitý dar, který mu poslali po svém biskupu Epafroditovi a povzbuzuje ke stálosti v dobrém.

f) list k *Efesským* (má ráz encykliky; svědčí obcím malasijským; psán za první vazby v Římě r. 63.) Sv. Pavel obrací se v něm proti bludným učením (gnostikům) a ukazuje na dobrodiní vykoupení Kristova.

g) list ke *Kolosským* (psán v Římě za první vazby r. 63). Apoštol líčí tu požehnání Kristova učení a vystříhá věřící od bludařů.

h) list k *Filemonovi*, občanu v Kolossách. Tomu uprchl otrok Onesimos, jenž v Římě byl od sv. Pavla pokřtěn. Pavel posílá jej k Filemonovi zpět a žádá ho, aby Onesima jako bratra v Kristu laskavě přijal. List je vzácné sociální důležitosti a tlumočí známé křesťanské stanovisko o rovnosti lidské.

ch) list k *Židům* (psán v Římě r. 64). Křesťanům ze židovstva hrozilo mnohé pokušení k odpadu. Bylo jim zakoušeti mnoho ústrků. Mimo to lákal je zpět k židovství lesk a nádhera chrámové bohoslužby v Jerusalemě. Sv. Pavel v tomto listu ukazuje na povznešenost křesťanského učení nad St. Zákonem a hledí křesťany ze židovstva utvrditi ve víře a věrnosti ke Kristu.

i) tři listy *pástýřské* (pastorální), z nichž dva svědčí *Timotheovi*, biskupu v Efesu (první psán v Laodikei r. 64, druhý za druhé vazby římské r. 67), a jeden k *Titovi*, biskupu na Kretě (psán za poslední cesty r. 66). Slovou tak proto, že sv. Pavel v nich dává oběma těmto biskupům, které sám ustanovil, návod k řádnému zastávání pastýřského úřadu. Pavel tu doporučí nejdůležitější ctnosti každého duchovního pastýře: učenost, zbožnost, horlivost a opatrnost. Ve svém 2. listě k Timotheovi sv. Pavel tuší svůj konec a proto píše

milému učedníku svému památná ona slova. Ἐγὼ ἤδη σπένδομαι, τὸν δρόμον τετέλεκα. (II. 4, 5, 7.)¹⁾

2. Listy k a t o l i c k é; slují tak proto, že jsou většinou psány k značnějšímu počtu věřících, k obyvatelům celých provincií (καθ' ὅλον roz. τόπον); proto jsou obecnějšího obsahu. Jsou tyto:

a) list sv. J a k u b a m l. (psán v Jerusalemě asi r. 61). Svatý Jakub ml. apoštol, syn Alfeův, příbuzný Páně, byl biskupem jerusalemským a skončil jako mučedník, byv svržen se střechy chrámové r. 62 po Kr. List jeho chce utvrditi širší křesťanské kruhy — hlavně křesťany ze židovstva — ve víře a v dobrém životě. Obsah jeho vytkl sv. apoštol výrokem: Víra bez skutků je mrtva (2, 17).

b) dva listy s v. P e t r a. Simon, bar Jona (syn Jonášův), pocházel z Betsaidy na jezeře genezaretském a bydlil se svým bratrem Ondřejem a se svou tehyní v Kafarnau; byl rybářem. Nejprve byl žákem sv. Jana Křt., později stal se učedníkem Páně. Kristus dal mu významné příjímí Kefas (Petrus-skála). Jsa od Pána ustanoven hlavou církve, zastával úřad ten se vši svědomitostí. Jako biskup spravoval církve v Antiochii syrské, později v Římě (asi r. 42). Císař Claudius vypudil r. 50 po Kr. židy a židokřesťany z Říma. Petr v té době odebral se do Jerusalema, kde předsedal prvnímu apoštol-skému sněmu, načež navrátil se na začátku vlády Neronovy zpět do Říma, kde zemřel dne 29. června r. 67 jako mučedník. Tělo jeho je pochováno ve chrámě sv. petrském. Sv. Petr psal oba listy v posledních létech z Říma, aby křesťany na pronásledování, kteréž jim ze západu hrozilo, připravil, ve víře je posilnil, potěšil (1. list) a bludařů vystříhal (2. list).

c) tři listy s v. J a n a. První jest určen čtenářům jeho evangelia; hlavní jeho myšlenky jsou: křesťané, milujtež se, jako Kristus miloval vás a chraňte se model; druhý list svědčí „výborné paní a jejím dítkám“ (ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς), kterouž varuje od učitelů zvrácených učení. Zdali jménem κυρία jest rozuměti vznešenou jakous křesťanku nebo křesťanskou obec, nevíme.

Třetí list chválí jakéhosi Gaia pro jeho pohostinnost.

¹⁾ Já pak již počínám býti obětován, běh jsem dokončil.

d) list sv. J u d y T h a d d a e a. Juda Thad., bratr sv. Jakuba ml., též příbuzný Páně, přilnul brzo ke Kristu a dostal jméno Thaddaeus (srdnatý?) snad proto, aby se rozeznal od zrádce Jidáše (Judas Iscariotes). Dle podání působil v Mezopotamii a Persii a skončil v Berytu ve Foinikii smrtí mučednickou. Svým listem, jehož apoštol Petr užil za podklad při svém druhém listu, varuje věřící slovy co nejdůraznějšími od šířitelů bludných učení.

C) K n i h a p r o r o c k á.

Z j e v e n í s v. J a n a a p o š t o l a (ἀποκάλυψις). Obsahuje zjevení, kterých se tomuto apoštolu dostalo na ostrově Patmu. V tajemných obrazech sv. Jan líčí konečné vítězství křesťanství — beránka Krista — nad židovstvím i pohanstvím. Kniha ta měla křesťany v utrpení sílit a nadchnouti k vytrvalosti pro Krista. Sv. Jan ji napsal asi r. 95 za časů Domitianových.

K n i h y N o v é h o Z á k o n a jsou psány řečí řeckou (διάλεκτος κοινή od času Alexandra Vel. na východě vládnoucí), namnoze semitismy a latinismy protkanou (dialekt hellenistický, řečtina bible). Toliko e v a n g e l i u m s v M a t o u š e bylo původně psáno řečí a r a m e j s k o u, nás však došlo v řeckém překladu. Dlužno tak souditi ze slov P a p i a, biskupa hierapolského a žáka sv. Jana ap. († okolo r. 150): Ματθαῖος μὲν οὖν Ἑβραΐδι διαλέκτῳ τὰ λόγια συνεγράψατο. (U Eusebia Hist. eccl. III. 39, 16.)¹⁾

Nejstarší překlady písem Nov. Zákona jsou: 1. Itala (z 2. stol.), 2. Vulgata (obecný), pořídil sv. Jeronym († 419), 3. syrský Pešitto (jednoduchý, jasný, také rozšířený) částečně již z 1. stol., 4. koptický ze 3. stol., 5. etiopský ze 4. stol., 6. gothský ze 4. stol. od arianského biskupa Ulfily; překlad ten je z části obsažen ve sbírce Codex argenteus (sbírka stříbrná),²⁾ jenž r. 1648 z Prahy do Švéd byl zanesen a nyní jest v Upsale; 7. slovanský z 9. stol., pořídili sv. Cyrill a Metoděj; 8. německý z 8., 9. a 10. stol.

¹⁾ Matouš řečí hebrejskou děje napsal.

²⁾ Zvaný tak proto, buď že je psán inkoustem stříbrným, anebo že jest svázán ve stříbrných deskách.

Knihy Nového Zákona zaručují historickou pravdu křesťanského zjevení jen tehdy, jsou-li pravé, neporušené a věrohodné. O všem tom však svědčí takové důvody, že nemožno uvést přesvědčivějších pro žádnou písemnou starověkou památku.

§ 34. **Knihy Nového Zákona jsou pravé.**

Apokryfy.

Knihy ty jsou skutečně psány těmi spisovateli, jichžto jména nesou, t. j. apoštoly a jejich žáky, a to v 1. století po Kristu. O tom svědčí

A) **Důvody vnitřní**

z obsahu knih samých čerpané.

1. **Řeč** těchto knih je dialekt **hellenistický**, promíšený hebraismy a latinismy, jenž v 1. stol. po Kr. kvetl v Palestině.¹⁾ Touž řečí psali židovští spisovatelé 1. stol., jako Josef Flavius a Filo. Ve 2. stol. dialektu toho nebylo již užíváno za řeč spisovnou.

Spisovatelé knih ukazují mimo to **dokonalou znalost** všech poměrů v Palestině za časů Kristových, na př. poměrů náboženských, politických, občanských a místopisných.

Zrovna tak, jak evangelia mluví, učili a žili Fariseové.

Židé jsou v této době pod nenáviděným panstvím římským. S počátku vládne Herodes v celé Palestině, o jehož ukrutnosti sám císař Augustus užil slov, že by raději chtěl εἶναι ὅν αὐτοῦ ἦ υἱόν²⁾. (Macrobius Saturn. conviv. II. 4.) Později mění se značně politický obraz. (Viz o tom sv. Lukáše 3, 1, 2.)

Údaje zeměpisné, popisy **měst**, městeček, jerusalemského chrámu, paláců, bran, celních stanic, jezer, řek, rybníků a hor jsou přesné a správné, proto mohou jen od těch pocházeti, kdo ve Sv. Zemi žili a ji znali dřív, než válkou římskožidovskou (začala r. 66) byla zpustošena;

¹⁾ Židé rádi začínají výpravné věty slovy: „tehdy“ a „hle“ a toto τότε (tehdy) jest u Matouše 91krát, u Marka 6krát, u Lukáše 14krát; καὶ ἰδοὺ (a hle) u Matouše 30krát.

²⁾ býti jeho vepřem než synem.

(50 měst a 985 městeček bylo za ní vyvráceno). Jak věrně je tu vyličen život řecký a římský v Malé Asii, v Řecku a všecko římské vládní zřízení za 1. stol. po Kr.! (Čti jen ve Skut. ap. o sv. Pavlovi ve Filippech 16, 12, v Athenách 17, 16, před konsulem Gallionem, bratrem Senekovým 18, 12; všimni si jeho výroku: *Caesarem appello* — k císaři se odvolávám.)

Z toho všeho je zřejmé, že spisovatelé knih Nov. Z. byli z Východu, namnoze z Palestiny, byli původu židovského — až na jednu výjimku (Lukáše), žili a psali v 1. století po Kristu buď před r. 70 (zkáza Jerusalema) nebo brzo po něm.

Tak tomu jest u apoštolů a jejich žáků. — Křesťan z 2. století nebyl by měl nikdy tak podrobné známosti jednotlivých věcí (poměry v Palestině po r. 70 se značně změnily; viz jen poměry místop.). Mimo to byl by dojista využil všeho, co by byl pokládal křesťanství za prospěšné. Tak jistě nebyl by opominul zmíniti se o vyplnění jednotlivých proroctví Kristových, na př. o zkáze Jerusalema.

2. Spisovatelé novozákonní byli valnou většinou očití svědkové všeho, co sami vypravují; co líčí — často i do nejmenších podrobností — sami zažili. Vše to svědčí, že původci těch knih mohli býti jen vrstevníci Ježíšovi, ba nerozdílní jeho druhové — a těmi byli apoštolé a učedníci Páně. — Mimo to při většině knih novozákonních udávají spisovatelé i svá jména, která též svědčí o apoštolském původu a pravosti jejich. Tak tomu jest na př. při 13 listech Pavlových, při listech Petrových, při listu Jakubově a Judově a při Apokalypsi.

B) Důvody zevnější.

1. Nejbezpečnější zárukou pravosti knih Nov. Zák. jest nám svědectví celé katolické církve, která knihy ty přijala z rukou samých apoštolských spisovatelů. Církev právě pro jejich původ apoštolský si jich na výsost vážila a uchovávala je od věků do věků. Zvláště však svědčí nám pro pravost Písem sv. N. Z.:

2. Žáci samých apoštolů, jako Klement Římský († okolo 100), učedník a nástupce sv. Petra, Ignatius, biskup antiošský († 107), Polykarp Smy-

renský († 168), P a p i a s, biskup hierapolský († okolo r. 150), žáci sv. Jana apoštola. Všichni ti ve svých až dosud dochovaných listech, které psali křesťanským obcím, uvádějí často výroky z Písem novozákonních se jménem spisovatelovým (viz svědectví Papiova).

3. O t c o v é a k ř e s ť a n š t í s p i s o v a t e l é 2. a 3. s t o l e t í. Svědectví jejich je důležité, proto že žili v rozmanitých krajinách tehdejšího světa a byli muži vzácně učení. Mnozí z nich teprve po mnohých studiích přijali křesťanskou nauku, za to však přilnuli k ní tak pevně, že i život svůj pro ni položili. Ve spisech jejich je tolik výroků ze knih novozákonních, že bychom mohli sestaviti celé jejich kapitoly. I jména autorů jsou v nich udána. Tak I r e n e j († 202), žák sv. Polykarpa, uvádí ve svých spisech na 400 míst z evangelíí a líčí i vznik evangelíí takto: Matouš vydal své evangelium mezi židy, když Petr a Pavel kázali v Římě; Marek napsal v Římě řeči Petrovy, Lukáš uložil ve své knize evangelium, které Pavel kázal. Jan naposledy napsal své evangelium v Efesu. (Adv. haeres. 3, 1.)

Slavný učitel K l e m e n t A l e x a n d r i j s k ý († 217), věhlasný advokát apologeta T e r t u l l i a n (160—240), ocelový učenec O r i g e n e s (185—254), historik E u s e b i u s, biskup caesarejský († 340), uvádějí nám podrobné seznamy knih apoštolských. Právem dí B o u g a u d Spojte 925 textů svatých knih uvedených Tertullianem, 469 sv. Irenejem, 65 sv. Justínem, 40 apoštolskými otcí a složíte znova celé evangelium. (Terasse, Apolog. chrét. vyd. I. 162.)

4. B l u d a ř i k ř e s ť a n s k é h o s t a r o v ě k u, jako C e r i n t h (začátkem 2. stol.), B a s i l i d e s († 130), V a l e n t i n (okolo r. 140), M a r c i o n (zač. 2. st.), T a t i a n (okolo r. 170), kteří ni slovem nikde nepochybují o pravosti jejich. Kdyby i nejmenší příčiny k tomu bylo, byli by tak dojista učinili, aby svým bludům, jimž evangelia se přičila, spíše zjednali platnost. Ano i sám pohanský filosof C e l s u s, úhlavní nepřítel křesťanství, jenž psal za časů Hadrianových (117—138), uznává evangelia za spisy učedníků Ježíšových.

5. S a m a c í r k e v již ve 2. stol. a to kolem r. 150 za papeže P i a I. (142—157) učinila seznam sv. knih, které byly předčítány při bohoslužbě. Jsou v něm všechny nynější

knihy N. Z. Seznam tento r. 1740 našel učenec *Muratori* v Miláně v ambrožské bibliotece (fragmentum Muratorianum).

6. *Staré překlady* písem sv. N. Z. *Itala*, *Peshittó*, sahající původem svým téměř k počátkům 2. stol., jsou nad jiné přesvědčujícím dokladem jejich pravosti.

7. *Apokryfy*. Apokryfy (pokoutní knihy, βιβλία ἀπόκρυφα) byly spisy, které teprve ve 2. stol. byly napsány a zakrývaly se názvy apoštolů. Známe na 30 apokryfních evangelií, na př. Petrovo, Ondřejovo, Tomášovo, jež hleděla vyšperkovati rozmanitým způsobem narození Páně a utrpení Kristovo. Mimo to jsou padělky Skutků apoštolských a některých listů, jakož i různé apokalypse. Než církev zavrhl všecka tato evangelia, protože nebyla „tráditá“, nebyla církví samou nepřetržitě z dob apoštolských dochována. Církev uznala za slovo Boží jen ty spisy, o jichž apoštolském původu byla naprosto přesvědčena.

Ne bez významu je též zjev, že starokřesťanské památky prvních tří století nezobrazují z apokryfů ani jediného výjevu. Mluvě o apokryfech, *Pascal* dobře soudí: Jako padělané peníze ukazují na pravé, tak apokryfy dokazují pravost knih novozákonních (nebýti pravých, nebylo by padělků. *Pensées* 2, 16. *Terrasse*, *Apolog. chrét.* vyd. I. 170).

Uváživ to, *Goethe* pravil: Mám evangelia za naprosto pravá, nebo v nich vychází z osoby Kristovy záře takové velikosti a tak božské povahy, v jaké jen „božské“ na světě kdy zjevíti se mohlo. Skláním se před nimi jako před božským zjevením nejvyššího základu mravnosti. (*Eckermann*, *Hovory s Goethem* III., 171.)

§ 35. **Knihy Nového Zákona jsou neporušeny.**

Autografy jejich.

Knihy Nov. Zák. došly nás co do podstaty neporušeny, t. j. text jejich nebyl během doby vážně změněn. Všeliké porušení jejich bylo nemožné, neboť

1. spisy ty byly posvátné palladium církve, jež opatrovala až úzkostlivě a chránila i životy svých vyznavačů. Za dob pronásledování křesťan spíše zemřel, než by byl vydal knihy svaté pohanům. Kdo je pak vydal, slul s příhanou tráditor (zrádce). V 1. století dojísta byli

by zabránili všemu porušení sami apoštolé, pak žáci jejich, kteří spisy jejich téměř do písmeny znali. V pozdějších dobách byli strážci úplnosti textu všichni křesťané, neboť jim všem znám byl obsah Písem i do nejmenších podrobností. Čítaliť křesťané Písma novozákonní již od počátku stále při své bohoslužbě, jak již sv. Justín svědčí (kolem r. 150),¹⁾ a seznamovali se tak s jejich zněním.

2. I nejmenší porušení posvátného textu bylo vždy ihned poznáno, vytčeno a pokáráno.

Tak biskup Makedonios ztratil své biskupství proto, že změnil jen jediné písmě v 1. listu k Timotheovi. Když biskup Trifyllios z Ledry (na Kypru) při svém kázání vyprávěl dle evangelia o uzdravení šlakem poraženého (vstaň, vezmi lože své, Marek 2, 9) a užil na místě makedonského κράββατος (lože) stejnojmenného attického σκίμπος, zvolal na něj sv. Spiridion († 368) přede vším lidem: Ty jsi snad lepší toho, který řekl κράββατος, že se ostýcháš užití jeho slov? (Sozom. Hist. eccl. I., 11.) Sv. Augustin vypráví, kterak při bohoslužebném shromáždění křesťanů až k bouři došlo, když v něm četli knihu Jonášovu v novém překladě Jeronymově, ježto překlad ten různil se od dosavadního u nich obvyklého. (Hieronym. ep. 104.)²⁾

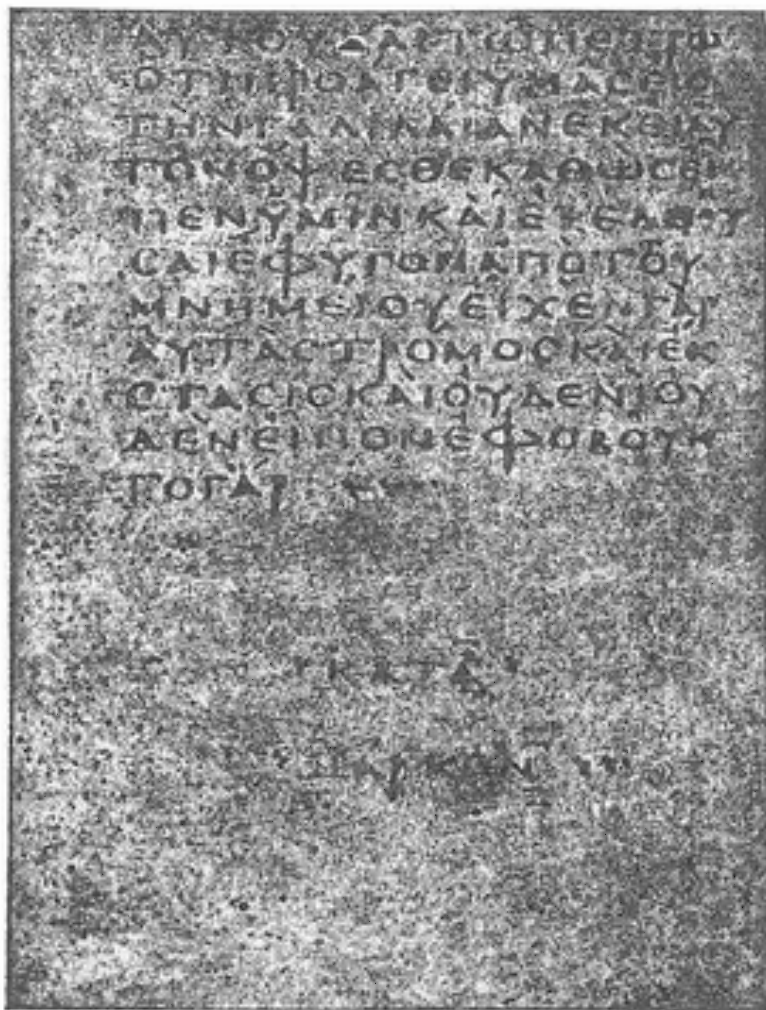
3. Porušení textu znemožnily opisy a překlady, které byly pořízeny z původního textu hned v 1. polovici 2. století a všude rozšířeny. Ukazujeme tu na známou Italů a Pešittó, ve 3. stol. byl tu již překlad koptický, ve 4. gotský. Učenec Norton má za to, že koncem 2. stol. bylo po světě na 60.000 kopií evangelií.

4. S jistotou mimo to můžeme říci, že žádné vážné porušení Písem sv. také se nestalo.

¹⁾ καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγιγνώσκεται μέχρις ἐγχαρεῖ. (Apolog. I., 67.) A na den slunce (v neděli) děje se schůze všech bydlících po městech a venkově a čtou se paměti apoštolů a knihy proroků, až pokud je možno.

²⁾ Verš 6. kap. 4. proroka Jonáše zní v překladu LXX: Προσέταξε κύριος ὁ θεὸς κολοκύνθῃ καὶ ἀνέβη ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ Ἰωνᾶ. I poručil Hospodin Bůh tykvi a vzešla nad hlavou Jonášovou. Sv. Jeronym však přeložil hebrejský text: Praeparavit Dominus Deus hederam — připravil Hospodin Bůh břečťan.

Změny nepatrné, na př. grammatické, pravopisné, přiházejí se v každé knize, jsou však dávno biblickou kritikou odstraněny. Máme totiž zachováno na 1000 opisů knih novozákonních z různých století, počet, kterým se nemůže pochlubit žádná stará knihá. Některé z nich jsou prastaré; tak kodex Vatikánský (viz obr. 16.) a Sinajský, jež r. 1859

Obr. 16. Ukázka písma z kodexu Vatikánského. Poslední sloupec evangelia sv. Marka.

v klášteře sv. Kateřiny na Sinai našel učenec Tischendorf, pocházejí ze 4. století, kodex syrský, nalezený tamže badatelkou Lewis r. 1892, je též ze 4. stol., z 5. stol. jest jich zachováno 10, ze 6.—10. stol. 76.

A hle, všechny tyto opisy souhlasí co do textu spolu, ba nejen to, shodují se i s textem nejdávnějších překladů a citátů u nejstarších otců církevních.

Končíme výrokem slavného M. A. Nicolase: Za našich dob není možno porušiti sv. knih, jsoutě v rukou všech katolíků, papeže, biskupů, kněží a věřících; jsou v rukou bludařů, židů, ba i nevěrců, ti neb oni jistě by postřehli a hned vytkli porušení, jakmile by se stalo. Co je nemožno dnes pro tyto řady nepodplatitelných strážců, bylo vždy nemožno, poněvadž poměry byly tytéž. (Études sur le christ. Devivier, Cours d'Apol., vyd. XVIII. 200.)

Autografy spisů apoštolských dochovány nejsou. Častým užíváním vzaly záhy — snad již v první polovici druhého století — za své. (Sýkora, Úvod do Písma sv. N. Z. vyd. I. I. 154.) Než přes to jsou opisy Písem sv. daleko starší než opisy známých klasiků řeckých a římských. Autografy jejich též se nezachovaly. Jen zlomky Iliady nalezené ve hrobkách egyptských a pocházející ze 2. a 3. stol. a některé kusé rukopisy Vergilia a Cicerona ze 3. stol. jsou starší opisy Písem sv. Ostatní za to jsou mnohem pozdější než opisy bible. Tak nejstarší opis Horatia pochází z 8. stol., Iulia Caesara a Platona z 9. stol., Tacita z 9.—11. stol., Homera a Herodota z 10. stol. Opisy Aischyla, Sofokla, Euripida, Thukydidy jsou o 11 až 12 století mladší svých autorů, kdežto codex Vaticanus jen o 3 století je za evangelisty. A přece nikdo nepochybuje o pravosti spisů oněch klasiků!

§ 36. Knihy Nového Zákona jsou věrohodné.

Hypothesa mythová.

Spisovatelé knih novozákonních zasluhují při všem, co vypravují, víry nejplnější. Slyšme pro to důvody. Spisovatelé ti

1. pravdu pověděti mohli.

a) Byli buď sami očitými svědky událostí, o nichž píší, nebo psali ve jménu a na rozkaz očitých svědků. Sv. Petr, Jan, Matouš, Jakub ml. a bratr jeho Juda byli důvěrní přátelé Páně a po 3 léta jeho nerozdílní průvodčí. O nich platí slovo Janovo Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme očima viděli a čeho se naše ruce dotýkaly, o Slovu života zvěstujeme vám. (1. Jan 1, 1.) ¹⁾

¹⁾ Srovnej slova Tomášova (Jan 20, 25): Dokud neuvidím, neuvěřím. Nebyli tedy lehkověrní. Kritický duch učedníků Ježíšových ukazuje se zejména Mar. 16, 11, Luk. 24, 11, 41, Jan 20, 3—8, 25.

Sv. Marek a Lukáš psali jen dle zaručených zpráv samých apoštolů a těch, kteří byli svědky činnosti Páně „od počátku“. Sv. Lukáš o sobě dí: Vidělo se i mně, výborný Theofile, kterýž jsem od počátku všecko svědomitě vyzvěděl, zevrubně o tom psáti tobě. (Luk. 1, 3). Co pak vypravuje evangelista tento ve Skutcích ap., z toho sám prožil mnoho.

Sv. Pavel vyučen byl v evangeliu Petrem, Jakubem a Janem. Mimo to sám hleděl se o všem přesvědčiti a výsledek toho byl, že se stal „apoštolem národů“. (Viz část cit. čl. 14.)

b) Ve spisech novozákonních nikde nesetkáváme se s vážnými o d p o r y. V podstatných věcech svatopisci vypravují souhlasně, jen v podružných se rozcházejí. Každý psal za jiným účelem, proto si látku jinak uspořádal a jiné okolnosti ze života Páně pro svůj účel vybral. Tím toliko se různí. To však je důkazem, že se nesmluvili, že psali samostatně. *Multa diversa, nulla tamen adversa, multa varia, nulla contraria*, dí vhodně o obsahu evangelií sv. Augustin. (Contr. Faustum XXX. III. c. 8.)¹⁾

2. p r a v d u ř í c i c h t ě l i. Sv. Jan zavírá své evangelium slovy: To jest učedník ten, který svědectví vydává o těchto věcech a napsal tyto věci, a víme, že pravdivo jest svědectví jeho (21, 24). Svatopisci vypravují věrně, ba možno říci, až příliš s t ř í z l i v ě. Nejdojemnější tragické okamžiky z umučení Páně líčí několika slovy, o nepřátelích milného mistra píší co nejšetněji, nikde tu slova výtky ani rozhořčení. Mat. 27, 26: *Jesum flagellatum eis tradidit*,²⁾ bičování vyjádřeno tu jediným participiem; Mar. 15, 24: *Et crucifigentes eum*,³⁾ křižování jediným slovem; Luk. 23, 46: *Et haec dicens exspiravit*,⁴⁾ smrt Páně jednou větou. — Zprávy jejich dýší u p ř í m n o s t í a o t e v ř e n o s t í. Netají toho, co je snižuje, nezamlčují svých chyb, ani pádu své hlavy, Petra. Svatopisci věděli, že touže rukou, jíž psali evangelia, podpisují i sobě ortel smrti, kterou také za to, co napsali, podstoupili. P a s c a l proto právem volá: Svědkům,

¹⁾ Mnoho růzností, žádných odporů, mnoho rozmanitostí, žádných protiv.

²⁾ Ježíše zbičovaného jim vydal.

³⁾ a ukřižovavše jej.

⁴⁾ a to promluviv, vypustil duši.

kterí pro své svědectví dají se usmrtiti, rád věřím. (Pensées, Cauly, Cours d'instruct. relig. R. d. v. r. vyd. XII. 165.)

3. pravdu psáti musili

a) Nemohli snad bájiti nebo lháti. Věci, o nichž vypravují, dály se veřejně, před očima nejen učedníků, nýbrž i nepřátel Ježíšových. Je známo slovo Pavlovo ke králi Agrippovi II. a k místodržiteli Festovi v Caesarei: Nic z toho nedálo se pokoutně. (Sk ap. 26, 26.)

Kromě toho apoštolé a učedníci, hlásající skutky a učení Páně, roznesli známost o nich široko daleko po světě dávno před tím, než knihy novozákonní byly napsány. Kdyby svatopisci byli se pak dopustili lži, klamu a podvodu, byli by je hned z toho usvědčili jak učedníci Kristovi, sami křesťané, tak i jejich nepřátelé, pohané i židé. Pohanům stačilo navštívit Palestinu, židům bylo třeba jíti jen do Naimu a Bethanie a přeptati se tam na syna vdovina a na hrob Lazarův. Židům jmenovitě šlo o mnoho. Šlo jim o čest celých měst (Kafarna, Korozaimu, Betsaidy a jmenovitě Jerusalema), o dobré jméno vynikajících jejich mužů, kněžstva, ba šlo o bytí a nebytí jejich náboženství. Kdyby byli přišli ve knihách sv. jen na jedinou lež, jistě byli by svatopisce postavili na pranýř lhářů a tak dílu jejich zasadili ránu smrtelnou. Než ani jednou se tak nestalo.

b) Obraz Kristův, jeho života a učení, je v knihách sv. tak vznešený a takové nadlidské, vyvýšenosti a dokonalosti, že obrazu takového rozumu lidského i nejosvícenějšímu (tím méně prostým pisatelům Nov. Zák.) vymysleti nebylo by možno. Obraz Kristův v evangeliích není proto lidským výmyslem, nýbrž je kopií originálu. Rousseau dobře praví: Evangelia měla by býti smyšlenkou? Příteli můj, tak se nevymýšlí! Činy Sokratovy, o němž nikdo nepochybuje, nejsou tak prokázány jako činy Ježíšovy. Evangelium nese na sobě pečeť pravdy tak veliké, tak překvapující a tak nenapodobitelné, že vynálezce byl by tu větší než hrdina (que l'inventeur en serait plus étonnant, que le héros. Emile IV. 389. Přel. Dr. Krecar.)

4. Věrohodnost a pravdivost spisů těch potvrzuje církve svými tisíci učedníků prvních století. Mezi těmi byli jak lidé prostí, tak i nejvýtečnější mužové tehdejší společnosti. Ti než se stali křesťany, zkoumali zprávy svato-

pisců co nejbedlivěji, až se sami o pravdě jejich přesvědčili. *Tertullian* dobře řekl: „My se křesťany nerodíme, nýbrž my se jimi teprve stáváme“. (Tert. Apolog. XVIII.) Když však takový pohan, jenž sám dříve o všem se přesvědčil, stal se křesťanem, pak se nedivme, že pro pravdu evangelií dovedl se zřici všeho, že pro ni prolil i svou krev.

5. Věrohodnosti svatopisců vydávají svědectví i ti, od nichž bychom toho nejméně čekali, židové i pohané. Závažná svědectví jejich předních historiků jsou opravdu velkým komentářem k prostým zprávám evangelia. Tak dějepisec války římsko-židovské, židovský kněz *Josef Flavius* píše: Toho času živ byl Ježíš, člověk moudrý, ačli ho vůbec možno zváti člověkem, neboť konal skutky zázračné a byl učitelem lidí, kteří rádi pravdu přijímají (παράδοξων έργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τάληθῇ δεχομένων). Tak mnohé židy i také mnohé pohany k sobě přivedl. Ten byl *Kristus* (ὁ χριστὸς οὗτος ἦν). A ačkoliv jej Pilát na naléhání nejvznešenějších mužů našeho národa odsoudil k smrti kříže, nestali se mu nevěrni ti, kteří před tím mu byli oddáni, neboť zjevil se jim třetího dne zase živ (ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν), jak to o něm a na tisíce jiných podivuhodných věcí proroci Boží byli předpověděli. A až do dnešního dne trvá lid křesťanů, kteří se po něm tak nazývají. (Starožit. žid. XVIII., 3, 3.)¹⁾

Sám *Talmud*²⁾ nemůže pomlčeti o osobě Kristově a sděluje: V předvečer velikonoc byl ukřižován Ježíš, po-

1) Svědectví Josefa Flavia snaží se někteří oslabiti bezdůvodným tvrzením, že svědectví jeho o Kristu teprve později v jeho spis (Starožitnosti židovské) bylo přidáno a že jest proto podvrženo. Tomu však odporují staré rukopisy, které dotčené místo mají. Mnozí sv. otcové a jiní starověcí spisovatelé církevní dovolávají se oněch slov, na př. sv. Jeronym, Eusebius a j. Rovněž Origenes jistě znal ono místo, jak možno souditi z toho, že vyslovuje podiv nad tím, že se Josef Flavius nestal křesťanem. (Nestal se jím proto, že neměl síly přinést obětí, kterých žádalo křesťanství, žitě mnoho po světsku.) Výrok Flaviův o Kristu byl od nejstarších dob — tedy všeobecně — znám. Jos. Flavius mluví též velmi čestně o sv. Janu Křtiteli (Starožit. žid. XVIII., 5, 2.) i o sv. Jakubovi ml. (Starožit. žid. XX. 9, 1.), **podotýká**, že všichni zákona milovní občané těžce nesli jeho usmrcení. Je proto přirozeno, že nemohl mlčením pominouti samotného Krista.

2) *Talmud* (lamad = učiti) je sbírka ustanovení a předpisů, pocházející od židovských rabínů ze 2.—6. stol.; je dvojí, starší palestinský a mladší babylonský.

něvadž kouzly sváděl (Γαλιλαῖος πλάνοσ, galilejský kouzelník) lid israelský k cizímu jakémusi náboženství. (Sanhedrin fol. 43.)

Talmud nazývá Krista ovšem kouzelníkem a praví o něm, že se kouzlům naučil v Egyptě a že pak činil věci podivuhodné a lid za sebou sváděl, jako by to činil z vlastní moci (Sanhedrin tamže).

Touž dobou s Josefem Flaviem žili římští dějepisci *Tacitus*, *Suetonius*, *Plinius* a *Macrobius*. *Tacitovy annály* svou křesťanskou kapitolou jsou skoro druhým evangeliem: Abolendo rumori Nero subdidit reos et quaesitissimis poenis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis eius Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat; repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursum erumpebat, non modo per Judaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrociora aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primum correpti, qui fatebantur; deinde indicio eorum multitudo ingens haud proinde in crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt. (Annal. XV., 44.) ¹⁾

Suetonius (70—121 po Kr.) píše o Claudiovi: Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit. (Vita Claudii c. 25.) ²⁾ Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novae et maleficae. (Vita Neron. c. 16.) ³⁾

Plinius (62—114 po Kr.), místodržitel v Bithynii, ve svém listu k císaři Trajanovi vydává ušlechtilé nauce Kristově a životu prvních křesťanů svědectví co nejčestnější. (Epist. X. 97, viz § 46.) *Macrobius* uvádí námi již dotčený výrok císaře Augusta o Herodovi a dokládá, že Augustus

¹⁾ Aby tuto zlou pověst (že z rozkazu jeho byl Řím zapálen) vyhladil, Nero svedl vinu a nejvybranějšími tresty zakročil proti těm, kteří pro svou mrzkost nenávidění a od lidu křesťany nazýváni byli. Původce toho jména Kristus byl za panování Tiberiova od prokuratora Pontia Pilata popraven; záhubné toto pověrečné náboženství bylo na okamžik potlačeno, ale znova zase propuklo nejenom v Judaei, ve vlasti tohoto zla, nýbrž i v městě, kde všechny ohavnosti aneb stydné věci se všech stran se sbíhají a rozšiřují. Proto byli nejdříve schytáni, kteří se k tomu přiznávali, později po jejich výhradě nesmírný počet ne tak ze zločinu zhárství, jako spíše z nenávisti lidského pokolení (křesťané se stranili tehdejšího veřejného života římského) usvědčen byl.

²⁾ Židy pro Krista stále se bouřící z Říma vypudil.

³⁾ Stížení jsou tresty křesťané, druh lidí nové a zločinné pověry.

vyjádřil se tak, když doslechl, kterak Herodes dal mezi nemluvňátky betlemskými zavraždit i svého vlastního syna. (Saturn. conviv. II., 4.)

Mohli bychom ještě uvéstí svědectví Lucianovo, Celsovo, Hieroklovo, Porfyriovo, Juliana odpadlíka, než to, co jsme řekli, stačí zajisté na důkaz, že svatopisci nelhali, nebájili, nýbrž psali pravdu. Knihám jejich sluší proto chvála, jakou jim vzdává učený Hettinger:

Spisy zvláštní, vznešené prostoty, skromné velikosti a nadzemské krásy. Spisy starodávné, které házeli do ohně, a oheň jich neztrávil, neboť jsou z asbestu; spisy, jež vlečeny byly blátem a neposkvřily se, neboť jsou ze zlata, spisy, na nichž ostří kritiky hlodalo po tisíciletích a nezhroutilo je, neboť jsou pevnější než dýmánek. (Apolog. vyd. IX. II. 235.)

Z dokázané věrohodnosti spisovatelů knih Nov. Zákona plyne samo, jak bezdůvodná a lichá je domněnka, že zprávy Písem sv. Nov. Zákona jsou v ý m y s l e m, s n a d b á j í, p o u h ý m **mythem** doby pozdější. (Původcem této domněnky [Mythenhypothese] byl David Bedřich Strauss.) O mythu je známo, že vzniká jen v čase, kdy národ prožívá ještě své dětství, kdy nezná písma ani chronologie ani historie. Sokrates narodil se kolem r. 470 př. Kr. a není o něm ničeho báječného známo a to proto, že náleží již době dějinné, době vyspělosti řeckého národa. A stejně tomu tak u Ježíše Krista. Kristus žil v době po výtce historické, kdy Řecko mělo svého Thukydidu, Řím Livia a Tacita, Palestina svého Josefa Flavia, kdy Egypt, Foinikie a Chaldaea měly své dějepisce. V ten čas v Římě v Alexandrii (museum Serapeion založ. Ptolemaem I. 324—282 př. Kr.) a po jiných městech byly již veřejné i soukromé knihovny, ba byli tu již knihkupci, kteří v nejživějších ulicích římských a jinde ve městech měli své čítárny a síně pro opisovače. Taková doba není již pro mythus.

Mimo to k vytvoření mythu je třeba delší doby. Evangelia byla však napsána nedlouho po smrti Kristově a to, jak jsme dokázali, hned v 1. stol., tak že pro vznik mythu není tu žádné potřebné doby. — Proto, co o Kristu evangelia vypravují, je stejně tak historické, jako čeho se dovídáme o Sokratovi. Ba Rousseau dří: Činy Sokratovy, o nichž nikdo nepochybuje, nejsou tak osvědčeny, jako činy Ježíšovy. (Emile IV. 389. Přel. Dr. Krecar.)

Zjevení křesťanské jest božské.

§ 37. Průprava.

Zaslíbení dané praotcům starozákonním skvěle se naplnilo. Nejvyšší dobrotivý Bůh učinil zadost touze všech národů světa a poslal jim spásu, Messiáše-Vykupitele, jenž lidem dal zjevení, náboženství dokonalé, křesťanské a svým životem a svou smrtí na kříži přinesl jim smír s Bohem a pokoj do srdcí. Vykupitel ten a Messiáš, na nějž všecek Starý Zákon připravoval, jest Ježíš Nazaretský — Kristus, — Bohem poslaný, vtělený Syn Boží, sám Bůh, jehož velebný, nadpozemský zjev nám líčí Nový Zákon. Je-li však Ježíš z Nazareta zaslíbený Messiáš, vtělený Syn Boží, sám Bůh, pak zjevení, náboženství jím dané, náboženství křesťanské jistě jest božské. Že tomu tak, poznáme z úvahy:

Ježíš Kristus z Nazareta je v pravdě zaslíbený, Bohem poslaný Messiáš, Syn Boží a sám Bůh, neboť

1. na něm splnila se všechna proroctví starozákonní o Messiáši.

2. Ježíš Kristus sám prohlásil se Messiasem, Bohem poslaným Synem Božím, samým Bohem a

3. své výroky potvrdil důkazy, které svědčí o jeho božském poslání a moci, a to: a) svým vznešeným dílem, b) svým svatým životem a dokonalým charakterem.

Ježíšovo dílo záleželo v tom, že Kristus byl a) všemohoucí divotvůrce, b) vševědoucí prorok, c) božský učitel.

§ 38. Ježíš Kristus, zaslíbený Messiáš — Vykupitel.

Vyplnění proroctví a typů. Proč Israel neuznal ho Messiasem?

Na Kristu splnila se všechna proroctví starozákonní od prvního proroctví v ráji (kterého?) až po poslední proroctví Malachiášovo (které?) a to slovo za slovem, rys za rysem.

1. Ježíš Kristus narodil se v čase, kdy berla královská nebyla již v Israeli, v národě Judově, nýbrž z vůle Římanů

v ruce cizince, Idumejce H e r o d a; přichází na svět v době, kdy vypočítavý Herodes, aby si naklonil lid, dává nádherně zbudovati chrám, ježž Messiáš má oslaviti.¹⁾ Na něm plní se starodávná proroctví, určující čas příchodu Messiášova, a to

a) J a k o b o v o: Nebude odňata berla od Judy (od národa Judova) a kníže s beder jeho, dokavadž nepřijde, který má poslán býti, a on bude očekáváním národů. (1. Mojž. 49, 10.)

b) H a g g a e o v o: A pohnu všemi národy a přijde žádoucí všechněm národům a naplním dům tento slávou, a větší bude sláva domu tohoto nežli prvního, praví Hospodin zástupů. (2, 8—10.)

2. Ježíš Kristus narodil se v Betlemě z Panny Marie, která pocházela z královského rodu Davidova, David pak byl synem Jesaje (Jesse). Sv. evangelisté Matouš a Lukáš podávají nám rodokmen sv. rodiny dle zápisů uchovaných v závitcích levitských. Matouš píše o rodokmenu sv. Josefa, jenž, jsa příbuzným Panny Marie a s ní zasnouben, byl dítěti Kristu ochráncem a něžným pěstounem. Lukáš zaznamenal rodokmen Panny Marie. — U jeslí Kristových spatřujeme mudrce východní, obětující mu zlato, kadidlo a myrrhu. Jako dítě Kristus prodlévá v Egyptě, kam prchají s ním matka a pěstoun jeho před ukrutným Herodem, jenž usiluje o jeho život. Z Egypta po smrti Herodově vrací se zpět do své otčiny a přebývá v Nazaretě, kde jest matkou svou a pěstounem Josefem, kteří odtud nazývají se také „rodiče“ jeho, vycho-

¹⁾ D i o n y s i u s E x i g u u s (v 6. stol.), jenž zavedl křesťanský letopočet, udává za rok narození Páně r. 754 p. u. c. (po založení Říma). Než Dionysius, jak novější pátrání ukazují, položil rok narození Páně o několik let, snad o 5—6 až 7, později. Kristus narodil se ještě za života Heroda Ukrutného. Je jisto však, že Herodes zemřel r. 750 p. u. c. a to o velikonočních, tedy již 4 roky před křesťanským letopočtem Dionysiovým. Proto dlužno rok narození Páně položit ještě před rok 750 p. u. c., v pravdě nejpodobněji byl to rok 749 p. u. c. Někteří udávají též rok 747. (Schanz, Apolog. křesť. vyd. III., II. 727, Fr. X. Kraus, Círk. děj. III. vyd., 45.) Za dobu působení Kristova na zemi přijímá se (podle evangelia sv. Jana) doba 3 roků, za rok jeho smrti r. 782 neb 783 p. u. c.; jistě Kristus zemřel před r. 37 letopočtu křesťanského, ježto Pilát v tomto roce, v němž i Tiberius zemřel, Palestinu opustil. (Schanz a Kraus tamže).

váván. Sluje proto „Nazaretský“. Tak splnilo se na Kristu, co předpověděli o *Messiaši proroci*:

a) *Jesaiáš*: Vyjde prut z kořene Jesse. (11, 1—2.)

Slyšte tedy, dome Davidův! — — Protož Pán sám dá vám znamení. Aj, Panna počne a porodí syna a nazváno bude jméno jeho Emmanuel (= Bůh s námi, Jes. 7, 4.)

b) *Michaáš*: A ty Betleme, Efrata, malý jsi sice mezi tisíci v Judsku,¹⁾ z tebe vyjde mi, kterýž spravovati bude Israele. (5, 2.)

c) Králové z Arabie a Sáby dary mu přinesou. (Žalm 71.)

d) *Hoseáš*: Z Egypta povolal jsem syna svého. (11, 1.)

3. Kristus žije do 30. roku v Nazaretě. Až po tu dobu pomáhal sv. Josefu, pěstounu svému, v dílně tesařské a od svých rodáků byl také pokládán za „syna tesařova“. Zatím přiblížil se 15. rok vlády císaře Tiberia. Předchůdce Jan připravuje již na Messiaše. Kristus má již začítí dílo vykoupení a zakládati království Boží na zemi. Je třeba, aby lidstvo bylo naň upozorněno jako na *Messiaše* a na Syna Božího, je nutno, aby nebeský Otec uvedl ho v dílo vykoupení. To se také děje. Kristus jde k řece Jordánu, kde Jan káže: Přiblížilo se k vám království Boží. Jan vítá jej slovy: Ejhle beránek Boží! Kristus dává se od něho pokřtiti. Když pak vystupuje z vody, otvírá se nebe a s nebes výšin zavznívá hlas Otcův: Tento jest Syn můj milý. Toho poslouvejte! Tak Kristus byl Otcem uveden ve svůj úřad vykupitelský a lidstvu oznámen božský jeho původ. Plní se tu slova, kteráž o *Messiaši* řekli *proroci*:

a) *Jesaiáš*: Maličký narodil se nám a syn dán jest nám a nazváno bude jeho jméno Bůh silný. (9, 6.)

b) Hospodin řekl ke mně: Syn můj jsi ty, já dnes zplodil jsem tebe. (Žalm 2, 7.)

c) *Malachiáš*: Hle já pošlu anděla svého (posla) a připraví cestu před obličejem tvým. (3, 1.)

4. Kristus odchází od Jana na poušť, kde připravuje se po 40 dní a nocí na své poslání, na činnost svou vykupitelskou. Přemáhá po třikráte pokušení ďáblovu a pak vychází z pouště

¹⁾ Betlehem sluje Efrata, aby se rozeznával od Betlema v pokolení Zabulon. „Tisíce“ v Judsku jsou města, která mají aspoň 1000 lidí.

a oddává se učitelskému úřadu, neboť Messiáš má býti učitelem lidstva. Učí po tři léta, těší všechny, zvláště opuštěné a chudé. Zakládá království Boží na zemi, církev, dává mu zákony a své učedníky činí jeho představenými. Tak plní pastýřský, královský úřad Messiášův. Všechn lid jej miluje, za to však nenávidí ho jeho vůdcové, pokrytečtí Fariseové a nevěrečtí Sadduceové. Pravdivost svého učení potvrzuje svými zázraky. Zatím dostavuje se čas, kdy má trpěti, život svůj na smír lidstva s Bohem obětovati a tak naplniti kněžský úřad Messiášův. Kristus bere také viny lidské na sebe, jde dobrovolně na smrt kříže a stanoví na její památku nekrvavou obět mešní. Lidská zloba dává mu vypítí kalich utrpení do kapky poslední. Je zrazen od svého učedníka, od svých opuštěn, pohaněn a zmučen, na kříž přibit, o jeho roucho metán jest los. Kristus trpí tiše a umírá velebně tak, jak jen může skonávati Bůh v těle lidském. Pohanský setník v údivu nad tím volá: Jistě Syn Boží byl tento! (Viz část čít. čl. 11.) Po utrpení dostavuje se Kristova sláva, dokonání jeho královského úřadu. Kristus vstává z mrtvých, vstupuje na nebesa a jeho království Boží, církev, šíří se po všem světě. Tak došlo na Kristu splnění, co proroci předpověděli o Messiášově úřadu

a) učitelské m. Aj za svědka národům dal jsem jej, za vůdce a příkazatele národům. (Jes. 55, 4.)

b) kněžské m. Přisáhl Bůh: Ty jsi kněz na věky podle řádu Melchisedechova. (Žalm 109, 4.) Na každém místě obětována bude jménu mému obět čistá. (Malach. 1, 10, 11.)

c) královské m. Plesej velice, dcero sionská, vesel se, dcero jerusalemská, hle, král tvůj přijde k tobě spravedlivý a Spasitel: sám chudý a sedě na oslici a na oslátku mladém oslice. (Zach. 9, 9.)

d) o jeho zázracích. Bůh sám přijde a spasí vás. Tehdáž otevrou se oči slepých i uši hluchých otevřeny budou. (Jes. 35, 4—6.)

e) o jeho umučení a smrti. Od vyjití řeči (rozkazu), aby zase vzdělán byl Jerusalelem, až do Krista vévody téhodnů sedm a téhodnů šedesát a dva budou a zase vzdělána bude ulice a zdi v úzkosti času. A po téhodnech

šedesáti a dvou zabít bude Kristus. (Dan. 9, 25—26.)¹⁾ Já červ jsem a ne člověk, na potupu lidem a obci opovržení. Zbodli ruce mé i nohy mé, sčítli všechny kosti mé. Rozdělili sobě roucha má a o oděv můj metali los. (Žalm 21.)

On pak raněn jest pro nepravosti naše, potřen jest pro hříchy naše a zsinlostí jeho jsme uzdraveni. (Jes. 53, 5.)

Obětován jest, protože sám chtěl a neotevřel úst svých: jako ovce k zabití bude veden a jako beránek tich je před tím, jenž ho stříhá, tak neotevře úst svých. (Jes. 53, 7.) (Viz část čítank. čl. 5.)

f) o jeho oslavení a rozšíření církve.

Ty, o Pane, nezanecháš v hrobě duše mé, aniž dáš svatému svému viděti porušení. (Žalm 15, 10.)

Zpívejte Bohu, který vstupuje na nebesa nebes. (Žalm 67.)

A panovati bude od moře k moři a všichni národové sloužiti jemu budou. (Žalm 71, 8—11.)

K proroctvím druží se i nástin y, t y p y Messiáše, jako byli Abel, Noach, Melchisedech, Mojžíš, beránek velikonoční, kněžství a obět; typy církve: archa Noachova, stánek a archa Boží, sv. město Jerusaleml.

Tak splnila se všechna proroctví Starého Zákona na Ježíši Kristu. Kristus byl si také vědom toho a proto klidně a jistě říkal židům: Zpytujte Písma, tať svědectví vydávají o mně. (Jan 5, 39.)

P a s c a l mluvě o splnění proroctví na Kristu dí: Vyplnění všech proroctví při Ježíši Kristu je div ustavičný a není třeba již jiných důkazů, abychom poznali božskost křesťanského náboženství. (Devivier, Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 255.)²⁾

N e ž p r o č p ř e s t o v š e I s r a e l n e u z n a l K r i s t a z a M e s s i á š e ? Příčiny toho byli rozličné. Národ židovský byl tehdy ve velikém mravním úpadku. Josef Flavius o něm píše: Jsem přesvědčen, kdyby byli Římané váhali udeřiti na toto plémě rouhačů,

¹⁾ Rozkaz, aby město Jerusaleml, kteréž bylo r. 589 př. Kr. ztroskotáno, znovu bylo vystavěno, vydán byl králem Artaxerxem I. r. 453 př. Kr. (Ezra 7). Během 49 let (týden — roční týden, značí tu dobu 7 roků, 7 roč. týdnů = 49 létům) bylo město znovu vystavěno a po dalších 434 létech (62 roč. týdnech) Kristus vystoupil a byl blízek svému umučení.

²⁾ Čti Jul. Zeyer, Zahrada Mariánská: Kristovo narození a mládí.

že by je bylo pohltilo zemětřesení nebo zatopila potopa, či že by je byly zasáhly sodomské blesky; neboť toto plémě bylo bohaprázdňější všech, jež kdy co podobného trpěla. (Josef Flavius, Válka žid. kn. V. 13. Překlad Frant. Sušila str. 493). Zejména byli to Fariseové a ctižádostiví židovští kněží, kteří lid stále popouzelí proti Ježíši Kristu. Zaslepení pýchou, spokojení svou zevnější věrností k zákonu a svou zdánlivou svatostí, Fariseové těžce nesli kárné řeči Páně. Spasitel byl jim jen „synem tesařovým“, nechodil do jejich škol, mimo to káral jejich povrchní svatost, odkrýval jejich mravní hnilobu, tak že již již hrozilo jim svrchované nebezpečí, že přijdou o svůj mocný vliv a svá místa mezi lidem. Čím svatěji, čím neúhonněji si Kristus vedl mezi nimi, ba právě proto, že nemohli mu hříchu vůbec vytknouti, tím více ho Fariseové nenáviděli, tím více zatvrzovala se jejich srdce proti milostiplnému Kristovu zjevu, tak že i jeho divy vydávali za díla ďáblova, jen aby nemusili v něj uvěřiti. Je nepřítel národa a obcuje s ďábly, tak líčili Krista. Mimo to pojem o Messiáši u lidu právě nesprávným výkladem Fariseů jinou národní pýchy a hrabivosti, vinou nenávisti k cizincům byl zcela jiný, než jak jej líčili proroci. Israel zapomněl na proroctví o Messiáši chudém, pokorném a trpícím a očekával ho jako mocného krále, jenž v čele silného vojska nad nepřáteli Israelovými zvítězí a je podmaní, tak aby Israel na nich se pomstil a jejich stříbro a zlato pro sebe ukořistil. Ježíš však nevystoupil jako světský král a dobyvatel, nehlásal záští, nýbrž lásku k nepřítelům, nevylučoval pohanů ze svého království, nýbrž všecky stejně k sobě zval a toužil po nápravě mravní a nikoliv politické. Ježíšův skutečný zjev neodpovídal nikterak lichým židovským představám o Messiáši. — To vše bylo příčinou, že Israel ho Messiášem neuznal. Ostatně i to proroci předpověděli, a tak svědčí úkaz ten nikoliv proti Kristu, nýbrž pro něj. (Viz část čít. čl. 6.)

§ 39. Ježíš Kristus svědčí o sobě

Ježíš z Nazareta nazývá se Bohem poslaným Messiášem, Synem Božím, samým Bohem. Evangelia svědčí o tom více než 60 místy. Stůjtež tu jen nejdůležitější:

1. Ž e n a S a m a r i t á n k a, s níž Ježíš mluvil u studnice Jakobovy, pravila k němu: Vím, až Messiáš přijde, oznámí nám všechno. Ježíš pak řekl: J á j s e m, k t e r ý ž m l u v í m s t e b o u. (Jan 4, 26.)

2. V e t ř e t í m r o c e svého působení Ježíš táže se apoštolů v krajině města Caesaree Filippovy: Kým praví lidé býti syna člověka? I řekli: Někteří Janem Křtitelem, jiní pak Eliášem, jiní pak Jeremiášem aneb jedním z proroků. Ježíš řekl k nim: Vy pak kým mne býti pravíte? Petr pak odpověděl: T y j s i K r i s t u s , S y n B o h a ž i v é h o . Kristus blahořečil Petrovi za výrok ten a slíbil mu, že bude skalou, na níž zbuduje svou církev. (Mat. 16, 13 a násl.)

3. Na hoře Olivetské byv jat, Ježíš přiveden byl před veleradu na síň knížete kněžského Kaifáše. Velekněz na konec táže se ho: Z a k l í n á m t ě s k r z e B o h a ž i v é h o , a b y s n á m p o v ě d ě l , j s i - l i t y K r i s t u s , S y n B o ž í ? Ježíš řekl k němu: T y j s i ř e k l . Pravím však vám, uzříte Syna člověka sedícího na pravici moci Boží a přicházejícího na oblacích nebeských. Tu velekněz roztrhl roucho své a řekl: Rouhal se Bohu, nač ještě potřebujeme svědků! Slyšeli jste rouhání jeho. Co se vám zdá? Oni pak řekli: Hoden je smrti. Ježíš výroku svého neodvolal a smrt tu také podstoupil. (Mat. 26, 59 násl.)

4. Dle předpovědí proroků bude M e s s i á š e m S y n B o ž í , s á m B ů h . A Ježíš z Nazareta prohlašuje o sobě výslovně, že je Syn Boží, pravý Bůh, přikládá sobě božské vlastnosti a moc a žádá pro sebe božské pocty.

a) Když Ježíš uzdravil člověka nemocného 38 let, židé vytýkali mu, že učinil tak v sobotu. Ježíš řekl k nim: M ů j O t e c a ŝ d o s a v a d d ě l á , t ě ŝ j á d ě l á m . Proto židé usilovali jej nyní tím více usmrtiti, nejen že sobotu rušil, nýbrž že i Boha jmenoval svým Otcem (πατέρα ἰδίου ἔλεγεν τὸν θεόν), rovným se čině Bohu. Ježíš jim odpověděl: Zajisté pravím vám, Syn nemůže činiti než to, co vidí, že činí Otec: neboť vše, co činí tento, činí stejně i Syn. (Jan 5, 16.)

b) Ježíš, uzdraviv slepého od narození, táže se ho: V ě ř í š - l i t y v S y n a B o ž í h o ? On odpověděl a řekl: Kdo jest, Pane, abych věřil v něho? A Ježíš řekl k němu: V i d ě l j s i h o a , j e n ŝ s t e b o u m l u v í , t e n ŝ t o j e s t . On pak řekl: Pane, věřím! P a d l p a k k n o h á m j e h o a k l a n ě l s e j e m u . (Jan 9, 35.)

c) Při slavnosti posvěcení chrámu¹⁾ židé v síni Šalomounově řekli k Ježíši: Jsi-li ty Kristus, pověz nám to zřejmě. Ježíš jim odpověděl: Pravím vám to a vy tomu nevěříte. Skutky, kteréž činím ve jménu svého Otce, ty svědčí o mně. Vy však nevěříte, protože nejste z mých ovcí. Já a Otec jedno jsme. Tu židé chtěli jej ukamenovati. Ježíš však bránil se: Mnohé dobré skutky jsem vám ukázal od svého Otce, pro který z nich mne kamenujete? Židé odpověděli: Pro dobrý skutek tebe nekamenujeme, nýbrž pro rouhání, že ty, jsa člověk, činíš se Bohem. (Jan 10, 22.)

5. V plném souhlase s těmito výroky Ježíš osobuje si moc odpouštění hříchů:

a) K šlakem poraženému, kteréhož spustili na nosítkách k jeho nohám, Ježíš dí: Doufej, synu, odpouštějí se tobě hříchové tvoji. (Mat. 9, 2.)

Maria Magdalena od něho slyší: Odpouštějí se tobě hříchové. (Luk. 7, 48.)

b) Ježíš přikládá si vlastnosti, kteréž má jen Bůh, na př. věčnost: Amen pravím vám, dříve než Abraham byl, já jsem. (Jan 8, 58.)

c) Kristus, uzdraviv člověka 38 let nemocného, žádal pro sebe jasnými slovy božské pocty: Všichni mají ctíti Syna, jako ctí Otce. Kdo nectí Syna, nectí Otce, jenž ho poslal. (Jan 5, 23.)

Lidé mu také božskou poctu prokazovali a Ježíš jí nikdy neodmítl. Vizme jen příklad slepého od narození a apoštola Tomáše. — To jsou výroky Kristovy, kteréž o sobě učinil. Kristus pravdivost jejich dokázal svým dílem, jež vykonal, **životem**, jakým žil, a **charakterem**, jakým byl.

¹⁾ Posvěcení čili vyčištění chrámu na památku toho, že za Judy Makkabejského chrám jerusalemský, Antiochem Epifanem poskvrněný, byl od modeločistěn a službě Hospodinově navrácen r. 164 př. Kr. (1. Mak. 4, 59). Slavnost začala 25. měsíce Kisleva (prosince) a trvala 8 dní. Pro množství světél, jež židé po těchto 8 dní zapalovali, slula též slavnost „svící“ či prostě „světla“, τὰ φῶτα. (Jan 10, 22.) (Mlčoch, Starověda bibl. vyd. I. 87.)

Kristovo dílo.

Nečiním-li skutků svého Otce, nevěřte mi, činím-li je však, pak, nehcete-li věřit mně, věřte skutkům, abyste poznali a uvěřili, že Otec jest ve mně a já v Otci. (Jan 10, 37.) Tak Kristus o sobě hlásá a pravdivost svých slov potvrzuje svými skutky.

§ 40. Ježíš Kristus všemohoucí divotvůrce.

Kristus činil skutečné zázraky. Nelze jich vysvětliti spiritismem, magnetismem, důvěrou a sugescí.

Bohem poslaný Messiáš měl dle předpovědí proroků potvrditi své zjevení a dokázati své božské poslání **z á z r a k y**. Zázraky Kristovy vyličené v evangeliích jsou proto

1. vyplněním starozákonních proroctví,
2. potvrzují slova Kristova,
3. dokazují božský jeho původ.

I. Kristus dle evangelií činil rozmanité zázraky, a to

1. na věcech neživých, na př. při svatbě v Káni proměnil vodu ve víno, nasýtil 5 chleby zástupy lidí, utišil bouři na moři;

2. na lidech *a)* uzdravoval nemocné všelikého druhu, hluché, chromé a slepé od narození, *b)* křísil mrtvé, na př. dceru Jairovu na smrtelném lůžku, mládence Najmského na marách, Lazara hnijícího již v hrobě;

3. na ďáblích, uzdravoval posedlé zlým duchem¹⁾;

4. na sobě, proměnil se na hoře Tábor, vstal z mrtvých a vstoupil na nebe.

Sám **t r o j j e d i n ý** B ů h označil význačné doby v životě Syna svého Ježíše zázraky. Vzpomeňme jen událostí

¹⁾ Nebyli to snad jen epileptikové (zatížení padoucníci); podobné stavy bývaly sice s posedlostí spojeny, byly to však jen její následky, nebyly pravou její podstatou. Byliť to nešťastníci, na nichž duch „zla“ svou moc a svůj vliv neblahým způsobem ukazoval. Jestliže smyslná vášeň mnohdy člověka opanuje tak, že sníží jej na svého otroka, proč by nebylo možno i zlému duchu, jenž vždy jest ještě mocnější než člověk, ovládati člověka a vykonávati na něj svůj neblahý vliv? Vždyť jsou i ještě dnes lidé, kteří svými skutky i svým životem ukazují bytost téměř diabolickou. Že za časů Kristových vyskytovalo se takových nešťastníků více, je dlužno vysvětliti blíže se vykoupením, říše „zla“ napínala tu síly poslední, aby udržela svou moc. O nemocných takových svědčí i Josef Flavius, když vypravuje o židovských exorcistech. (Schanz, Apolog. křesť. vyd. III. II. 810.)

provázejících narození Páně, jeho křtu v řece Jordáně, jeho proměnění na hoře Tábor. Vzpomeňme neobyčejných zjevů při smrti jeho na Kalvarii.

II. Zázraky ty se skutečně staly.

a) Ukazujeme tu k důvodům, které jsme uvedli pro pravost a věrohodnost evangelií.

b) Zastánci křesťanské pravdy — apologetové —, z nichž mnozí byli i žáky samých apoštolů, potvrzují svými svědectvími zprávy evangelistů.

Ignatius, učedník sv. Jana, mluví často ve svých listech o největším zázraku Kristovu, o jeho zmrtvýchvstání (καὶ ἀληθῶς ἀνέστησεν ἑαυτόν),¹⁾ a pro pravdivost této události podstoupil i smrt.

Quadratus, nejstarší apologeta křesťanský, praví ve své apologii psané r. 126 k císaři Hadrianovi: Činy Kristovy byly veřejné; zázraky jeho dosvědčují živí svědci, totiž ti, kteří sami z nemoci byli uzdraveni, nebo z mrtvých vzkříšeni, bylo je viděti nejen v tom okamžiku, když byli uzdraveni nebo vzkříšeni, nýbrž ještě dlouho po tom, na důkaz pravdivosti zázraků; nejen že žili, pokud žil Spasitel, nýbrž ještě mnoho roků po jeho smrti na svědectví jeho božské moci a jeho vzkříšení, ano někteří z nich dočkali se i našich dnů (εἰς τοὺς ἡμετέρους χρόνους τινὲς αὐτῶν ἀφίκοντο).

c) Sám židovský dějepisec Josef Flavius psal o Kristu: ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής. (Starozit. žid. XVIII. 3, 3.)

d) Zázraky Kristovy jsou zaručeny i svědectvím jeho nepřátel, kteří v úžasu volají: Co učiníme, nebo tento člověk činí mnohé divy, necháme-li jej, všichni uvěří v něho. (Jan 11, 47.) Divy Kristovy vyšetřovala sama nejvyšší rada židovská soudně (viz zázrak uzdravení slepého) a nenalezla při nich, ač by byla velmi ráda, ničeho, z čeho by byla Krista viniti mohla. Nebylo tu podvodu, nebylo klamu. Židé ani pohané nepopírali proto nadpřirozeného rázu skutků Kristových, nechtějíce však uznati jich za díla Boží, přičítali je zlému duchu. I Talmud má tuto výmluvu.²⁾

¹⁾ a v pravdě sám vstal.

²⁾ Talmud, jenž nazývá Ježíše „synem Pantherovým“, nemůže přes veškeru svou necht ke Kristu upříti jeho jménu zázračné moci. Čteme tam (Thoss Hullin 2, 22): Když Eleazara, syna Damasova, uštkl had, chtěl jej Jakob z Kaphar Sachanja ve jménu Jesua, syna Pantherova, uzdraviti. Jeho strýc Ismael toho však nedopustil, neboť řekl: Nesmíš, synu Damasův! (Krauss, Všeob. věrouka vyd. I. 79.)

e) Kristus sám ukazuje na své zázraky jako na důkaz svého božského poslání: Nečiním-li skutků svého Otce, nevěřte mi, činím-li je však, věřte skutkům, abyste poznali a uvěřili, že Otec jest ve mně a já v Otci. (Jan 10, 37.)

Slova tato přivádějí do úzkých všecky tak zvané pseudokristy, t. j. ty, kteří Krista chtějí ctíti jen jako filosofa, ovšem spolu prý i jako nejdokonalejšího člověka. Již sv. Augustin zmiňuje se o nich slovy: *Honorandum enim tamquam sapientissimum virum putant; colendum autem tamquam Deum negant.* (De consensu evangel. I. 11.)¹⁾ Než Kristus buď činil divy a pak přišel od Boha (Jan 3, 2), aneb jen divy předstíral, pak však není člověkem, nad něhož dokonalejšího nebylo.

Kdyby byl však Kristus nečinil zázraků pravých a mnoho, nikdy by se jich byl nemohl dovolávat s takovou rozhodností jako činů Božích a lid nikdy by ho byl neměl za „velikého proroka“.

K otázce, proč odpíráno bývá i evidentním zázrakům Kristovým, jest odpovědí to, co píše J. K. Huysmans v *Les Foules de Lourdes* (Pouti Lurdské): *Zázrak jest umíráčkem světských vášní, počhopitelností, tedy, proč ho lidé nechtějí.*

f) Kristus nečinil zázraků jen sám, nýbrž i svým učedníkům dal moc zázraky činiti.

Učedníci Kristovi, byť i sebe více jako očití svědkové kázali o jeho zázracích, nikdy by nebyli tehdejší vzdělaný, pohanský a nevěřící svět obrátili k víře v Kristovo božství a k jeho učení, kdyby nebyli mohli svým slovům dodati váhy něčím božským, kdyby byli sami nečinili zázraků „ve jménu Ježíšově“. Učedníci Kristovi však obrátili svět, protože činili divy. Jestliže učedníci tak činiti mohli ve jménu Ježíšově, dojista Kristus tak mohl činiti i ve jménu svém.

Sv. Augustin správně tu poznamenává: Buď tehdejší vzdělaný svět a) uvěřil apoštolům, mužům beze všeho vyššího vzdělání, neuvěřitelné věci bez zázraků, neb b) apoštolé zavedli a rozšířili tuto víru svými zázraky; buď to či ono je pravda. Pravdou-li druhé, jest nám co činiti se zázraky, jisto-li první, pak stojíme před největším zázrakem ze všech. (Dreher, Božsk. křesť., vyd. XI. 104.) Dante praví:

¹⁾ Mají za to, že třeba jej ctíti jako nejmoudřejšího muže, odpírají však ctíti jej jako Boha.

Bez divů svět že obrátil se hravě
ku křesťanství, ten zázrak pouze stačí,
že jiné stý díl jen jsou v jeho slávě.

Ráj, XXIV. 106. Přel. J. Vrehlický.

III. Zázraky Kristovy jsou skutečné zázraky a nelze jich vysvětliti ze sil přirozených snad

a) **s p i r i t i s m e m**. Zázraky Ježíšovy jsou příkrou protivou jevů spiritistických.

Zázraky Kristovy dějí se beze vší přípravy, pod širým nebem za jasného dne, nikoliv v noci, jako u spiritismu, před tváří celého tehdejšího židovského i pohanského světa, z pohnutek ušlechtilých (jakých?) a nikoliv snad k upokojení zvědavosti. Účinky zázraků Kristových byly trvalé a všem lidem na očích.

b) **m a g n e t i s m e m a h y p n o s o u** (uspáním). Tím způsobem možno uzdraviti jen některé, hlavně nervové nemoci, a to ještě s výsledkem pochybným; je tu třeba, aby nemocný byl zvláště k tomu naladěn (disponován). Uzdravení ta nedějí se, jak nejnovější věda snaží se ukázati, přenášením snad magnetického fluida, nýbrž mají svůj původ v nervosním stavu (disposici) nemocného. (Schill, Apolog., vyd. II. 324.) Kristus však uzdravoval všechny nemoci bez rozdílu u jakýchkoliv osob i nepřítomných a to pouhým slovem a s výsledkem okamžitým a jistým. Jestliže Kristus někdy užil dotknutí, na př. jazyka, uší, pak mělo to jen symbolický význam (jaký?). (Viz § 17.)

c) **d ů v ě r o u a v ě r o u v l é k a ř e n e b o s u g g e s c í**. Pouhá důvěra a víra v lékaře, byť i byla sebe větší, nikdy nepomůže slepému ke zraku, hluchému ke sluchu, mrtvému k životu, nikdy nezažene neduhů, o nichž je v evangeliích řeč. Mimo to Kristu často se stávalo, že víry v něj neměli nemocní, nýbrž ti, kteří za uzdravení jejich žádali. (Mat. 8, 9.) Žádal-li Kristus u nemocného víry v sebe, nečinil tak proto, aby věrou tou uzdravení jeho urychlil, nýbrž aby ji odměnil. — **S u g g e s c í** nelze rovněž vysvětliti zázračných uzdravení Páně. Jak by byl Kristus suggestcí mohl působiti na mrtvé, aby je z mrtvých vzkřísil? Vliv suggestce na zemřelé nebude přece nikdo rozumný tvrditi. Suggestce nemohla vykonati ani jiných zázraků, jako uzdravení slepého od narození, zázračného rybolovu, rozmnožení chlebů, utišení bouře na moři a j. p. (Viz § 17.)

M o d e r n í n y n ě j š í v ě d a není s to, by nám nade vší pochybnost zaručené zázraky Páně vysvětlila, ba přiznává

sama, že přirozeným způsobem ani jich vysvětliti nelze. Dály se tedy mocí nadpřirozenou, mocí Boží.

Proto **Kristus**, který zázraky ty konal, potvrdil jimi pravdivost svých výroků, dokázal jimi, že je **Bohem poslaný Messiáš, Syn Boží, sám Bůh**.

Největším všech zázraků Kristových jest jeho **zmrtvých vstání a nanebevstoupení**, proto třeba o nich zvláště promluvit.

A) § 41. **Kristovo zmrtvýchvstání.**

Zmrtvýchvstání Páně jest nejdůležitější událost ze života Kristova, jest nejvýznačnějším důvodem božského původu křesťanství a základem naší víry.

Apoštol sv. Pavel dí: Nevstal-li Kristus z mrtvých, marné jest kázání naše, marná i víra vaše ... nebo ještě jste ve

Obr. 17. Nápis tem kříži.

hříších svých ... Ale nyní Kristus vstal z mrtvých, prvotiny těch, kteří zesnuli. (1. Kor. 15, 14—20.)

Kristus sám často k zázraku tomu ukazuje slovy: Zbořte chrám tento a ve třech dnech jej zase vystavím (Jan 2, 19); a vydají ho (Syna člověka) pohanům k posměchu, k bičování a ukřižování a třetího dne vstane z mrtvých. (Mat. 20, 19.)

Skutečnost zázraku toho poznáme, ukážeme-li, že pravdivy jsou tyto dvě věty:

1. **Kristus skutečně zemřel a byl mrtv do hrobu položen.**

2. **Kristus po své smrti třetího dne zase ožil, vstal z mrtvých.**

I. K r i s t u s n a k ř í ž i z e m ř e l a b y l m r t e v d o h r o b u p o l o ž e n.

O tom svědčí:

1. Z p ů s o b j e h o s m r t i. Byla to nad jiné bolestná poprava křížováním. Rány od hřebů již samy musily přivoditi smrt pro velikou ztrátu krve a to tím spíše, ježto před tím Kristus po mnoho hodin římskou stráží byl mučen. Kdyby snad po tom všem ještě byl živ, rána do boku, kterou mu zasadil kopím římský voják a která byla tak značná, že do ní Tomáš mohl vpustiti svou ruku, usmrtila jej jistě. Vyšla také po ní z těla Kristova krev a voda, známka rozkladu a neklamné smrti.¹⁾

2. Ř í m š t í v o j í n i, kteří seznavše, že Kristus zemřel, nezlámali údů jeho.

3. S e t n í k, jenž Pilátovi podal úřední zprávu o smrti Ježíšově.

4. P i l á t, který Josefovi z Arimathie dovolil pohřbíti tělo K r i s t o v o.

5. N e p ř á t e l é J e ž í š o v i, mravní původci jeho smrti, zákonníci a Fariseové, kteří spokojeně opouštěli místo, kde nenáviděný Galilean podlehl jejich pomstě. Byli přesvědčeni, že se ho najisto zbavili.

6. P ř á t e l é J e ž í š o v i, jeho učedníci, zbožné ženy a zvláště Maria, jeho matka. Oko přátel a oči matčiny jsou stokrát bystřejší, kde jde o hlavu milovanou, ti by nebyli dali pohřbíti Krista, kdyby v něm byla bývala jen nepatrná známka života. Oni však sňali tělo Kristovo s kříže, zavinuli v čisté plátno a pochovali do hrobu Josefova, vloživše tam masti drahé z myrrhy a aloe asi 100 liber,²⁾ „jak obyčejem jest židům pochovávatí“. (Jan 19, 39 a násl.) Hojnost vonných mastí byla tu taková, že by i zdravý člověk v úzkém, zavřeném hrobě se zadusil. (Viz část čítank. čl. 11.)

7. M r t v o l a J e ž í š o v a b y l a j e š t ě d r u h ý d e n v h r o b ě.

¹⁾ Po římském obyčeji confector (dobíječ) tělo odsouzencovo, než bylo pochováno, probodl.

²⁾ asi 22 kg.

Druhého pak dne, kterýž je po velikém pátku, sešla se knížata kněžská a Fariseové k Pilátovi a řekla: Pane, rozpomenuli jsme se, že ten svůdce řekl, ještě jsa živ: Po třech dnech zase vstanu. Rozkaž tedy ostříhati hrobu až do třetího dne, aby snad učedníci jeho nepřišli a neukradli ho a neřekli lidu: Vstalť jest z mrtvých; i byl by poslední blud horší než první. Řekl jim Pilát: Máte stráž, jděte, ostříhejte, jakž uznáte. A oni odešedše, osadili hrob stráží, zapečetivše kámen. (Mat. 27, 62.) Jistě, že se tu Fariseové, kteří byli tak nedůvěřivi, přesvědčili, zdali mrtvola je v hrobě, když stráží hrob osazovali a pečtili kámen.

Smrt nikoho není tak zaručená jako smrt Kristova. Kristus na kříži zemřel a byl již mrtev do hrobu položen.

II. Kristus třetího dne zase ožil, vstal z mrtvých.

(Viz část čítank. čl. 12.)

1. Za to ručí světu věrohodná a nade vše vážná svědectví apoštolů a učedníků Páně, kteří byli toho

a) svědky očitými. Co jsme slyšeli, co jsme očima viděli, čeho se naše ruce dotýkaly, to hlásáme vám. (1. Jan, 1, 3.)

b) svědky střízlivými a rozvážnými a nikoliv lehkověrnými. Je známo Tomášovo: Dokud neuvidím, neuvěřím. (Jan 20, 25.) Též ostatní učedníci měli zprávu žen o zmrtvýchvstání Páně za smyšlenku (λόγος — deliramentum). Sv. Řehoř Veliký vhodně tu dí: Nevěra Tomášova prospěla nám k víře víc, než víra věřících učedníků. (Homilie na evangelium 26. sv. Řehoře, papeže.)

c) svědky, kteří za svědectví své museli snášeti útrap bez počtu a na konec podstoupili pro ně i smrt.

2. Za to ručí světu počet svědků. Výpovědi dvou nebo tří svědků je zaručena všeliká pravda. (Srov. Deut. 19, 15; Jan 8, 17.)

O zmrtvýchvstání Páně svědčí jich daleko víc, a to:

a) Dvanácte apoštolů (s Matějem), kteří jsou úředními svědky zmrtvýchvstání Páně, jak Kristus sám

pravil: Budete mi svědky v Jerusalemě a ve všem Judsku a Samaří až na konec země. (Skutk. ap. 1, 8.) K nim později přidružil se i Pavel po svém podivuhodném obrácení.

b) Dva učedníci jdoucí do Emmaus.

c) Učedníci a svaté ženy, jimž se Kristus buď jednotlivě nebo po celých skupinách zjevil a z nichž mnozí ještě žili, když apoštol Páně Pavel psal svůj první list ke Korintským (visus est plus quam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc. 1. Kor. 15, 6.)¹⁾

3. Nejen přátelé, nýbrž i nepřátelé Páně svědčí o jeho zmrtvýchvstání.

Jsou to:

a) Vojíni, kteří u hrobu na stráži stáli a kteří oznámili knížatům kněžským všechno, co se bylo stalo. (Mat. 28, 11.)

b) Členové velerady, kteří ustrašeně se táží: Co učiníme lidem těm, že hlásají Krista vzkříšeného? Výsledkem úrady jejich je bázlivý rozsudek: přikázali jim, aby ve jménu Ježíšově ani nemluvili ani neučili. (Skutk. ap. 4, 16, 18.), Nemohli tedy popříti zmrtvýchvstání Kristova.

c) Josef Flavius (nar. r. 37 po Kr., † 94), jenž o Kristu píše: ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν. (Starožit. XVIII. 3, 3.)²⁾

4. I pozdější historie vydává o tom svědectví:

a) Splnění velkých zaslíbení, jež Kristus dal apoštolům po svém vzkříšení (seslání Ducha sv., pomoc až do skonání světa), dokazuje, že jeho zjevení nebyla mam a klam.

b) Úplnou, podivuhodnou změnu, která se stala s učedníky Páně hned po smrti Ježíšově, nelze vysvětliti jinak, než že byla účinkem zmrtvýchvstání.

c) Apoštolé sami, jakožto „svědci zmrtvýchvstání Páně“, koňali četné divy ve jménu Ježíše ukřižovaného a vzkříšeného.

d) Víra tisíců a tisíců souvěkých lidí ve zmrtvýchvstání Páně i vzdělaných a učených, kteří

¹⁾ Vidín jest více než od 500 bratří spolu, z nichžto mnozí až dosavad živi jsou.

²⁾ Zjevil se jim třetího dne zase živý.

se o té události mohli přesvědčiti, víra celých národů, víra světa a potvrzení té víry krví millionů mučedníků, vše to je důkazem skutečné pravdy. Křesťanská kultura s veškerým svým požehnáním a svými nepřebornými poklady nikdy by nebyla vykvetla z podvodu a klamu. Pouhý přelud nikdy by nebyl pákou, která ze starých základů vyzdvihla všecek svět a jej uvedla na jiné dráhy. Krutý klam nikdy by se byl nestal pramenem, z něhož vytryskla křesťanská civilisace. Proto je pravdou: Kristus vstal z mrtvých. Tím dokázal, nejen že od Boha poslán byl a pravdě božské učil, nýbrž že pravda jest i to, co o sobě tvrdil: Jako Otec má život sám v sobě, tak dal i Synu, by měl život sám v sobě. Proto zmrtvýchvstání Páně dokazuje: Ježíš Kristus jest Bůh.

Z toho, co jsme o z mrtvýchvstání Páně pověděli, poznáme:

1. Jak bezdůvodná je domněnka, že Kristus, jsa jen zdánlivě mrtev, později v hrobě přišel k sobě a z něho vyšel. Nebyl-li Kristus mrtev skutečně, nýbrž jen zdánlivě, pak přece byl nemocen na smrt, tělesné jeho síly byly jistě úplně vyčerpány. Jak však potom ušel ze zavřeného a později i střeženého hrobu? Kterak odvalil jen kámen a přemohl strážné? Pakli však přece vyšel z hrobu, kde byl potom, kde se azdravil, jak dlouho ještě žil, kde a kdy zemřel, kde jest jeho hrob a kdo byl při jeho smrti? „A ke všem našim otázkám vždy odpověď jen nemá“ (Hál ek). K tomu všemu ti, kteří mluví o zdánlivé smrti Páně, nedovedou dáti odpovědi, nemohou doložiti své domněnky ani jediným historickým dokladem. Řeč jejich proto jest jen pouhá smyšlenka. Sám Strauss dí: Polomrtvý Kristus, jenž by byl ještě potřeboval lékařské péče a na konec přece zase by jen byl zemřel, nikdy by nebyl docílil u apoštolů toho, by jej měli za vítěze nad smrtí a hrobem, za pána života. (Život Ježíšův, vyd. IV. z r. 1877, I. 378.)

2. Že jen ubližuje dobrému jménu apoštolů a učedníků Kristových, mluví-li kdo, že sami tělo Kristovo z hrobu vzali a se smluvili, že budou hlásati, že vstal z mrtvých, prý za tou příčinou, by započaté dílo Kristovo (svůj národ zušlechtiti a povznést) dokonali a učení Páně tím k srdcím lidským snáze cestu proklestili. Než podvod takový byl nemožný. Apoštolé nemohli tělo Kristovo z hrobu vzíti, nebo

a) hrob byl stráží opatřen (římská quaternio čítala 4 muže) a úřední pečeti zapečetěn. Jak bylo by tu možno odstraniti

veliký kámen nepozorovaně, bez lomozu? A jestliže přece by se tak bylo stalo, proč nebyli potrestáni strážníci, že nedobře konali svou povinnost? Proč nejvyšší rada židovská spokojuje se s tím, že vojíny přemlouvá: Řekněte, že jste spali a že učedníci přišli a tělo ukradli. (Mat. 28, 13). Proč je ujišťuje, že budou-li tak mluvit, nemusí se bát trestu vladařova, a proč je podplácí, aby tak mluvili? Proč nebyli vyšetřováni z toho sami apoštolé, proč, když kázali vzkříšeného Pána a to před tváří všech členů velerady, proč nikdo z nich neodvážil se jich usvědčiti z krádeže? Sv. Augustin dobře odmítá křivé toto tvrzení židů známými slovy: *Dormientes testes adhibes? Si dormiebant, quid videre poterant? Si nihil viderant, quomodo testes sunt?* (Traktát sv. Augustína biskupa na žalm 63. k verši 7.)¹⁾

b) K podvodu tomu bylo by třeba mnoha lidí, rozsáhlých ujednání (byloť jen učedníků na 500) s rozmanitými lidmi. Lze tu rozumně mysliti, že by nikdo z nich nebyl ničeho prozradil? Nic skrytého pod sluncem! I to bylo by se prozradilo a to tím spíše, čím více lidí by o tom bylo vědělo.

c) Z podvodu toho učedníkům Páně kynul jen žalář a smrt. Podvádí a lže však někdo ke své škodě?

d) Podvod takový byl by naprosto nevhodným prostředkem k tomu, aby apoštolům usnadnil dokonati domnělé dílo Kristovo a rozšířiti jeho učení. Vždyť právě učení o zmrtvýchvstání Páně bránilo téměř nejvíce vzrůstu křesťanství. Tak již Atheňané odvrátili se od Pavla s pohrdáním, když jal se mluvit o zmrtvýchvstání těla, ač s počátku jej rádi poslouchali. (Skutky ap. 17, 32 a násl.)

3. Že vidění vzkříšeného Krista nebyla přeludem, přízrakem, snad hallucinací, nýbrž že byla to zjevení skutečná, neboť

a) učedníky samé teprve slova Kristova „dotýkejte se a vízte“ přesvědčila, že Pána svého mají skutečně před sebou. Vzpomeňme jen Tomášova chování! Mimo to

b) přeludy, hallucinace vyskytují se u lidí duševně chorých a nervosně podrážděných. Apoštolé však a učedníci Páně byli lidé zdraví, samorostlí rybáři, praví synové přírody a ti hallucinacemi netrpí.

¹⁾ Spících svědků užíváš? Jestliže spali, co mohli viděti? Jestliže ničeho neviděli, kterak mohou býti svědky?

c) Přesná věda nepřipouští, že by jen dva lidé mohli mít touhu dobou týž smyslový prelud. Je pak rozumné, tvrdit něco takového o 500 lidech?

d) Bylo by s podivením, proč právě hallucinace ty začaly třetí den po ukřižování Páně, proč trvaly zrovna 40 dní a toho dne najednou samy sebou náhle u všech přestaly?

B) § 42. Kristovo nanebevstoupení.

Písmo sv. Nov. Zákona na 8 místech nám o něm vypráví. Nejobsáhleji líčí je sv. Lukáš v 1. kapitole Skutků apoštolských.

První zajisté zprávu podal jsem, ó Theofile, o všem, co začal Ježíš činit a učit až do dne, v němžto vzat byl, když apoštolům, jež byl vyvolil, skrze Ducha sv. dal svá přikázání, kterýmž po svém umučení mnohými důkazy živ se zjevoval, ukazuje se jim po 40 dní a mluvě o království Božím. A pojed s nimi, přikázal jim, aby neodcházeli z Jerusalema, nýbrž očekávali zaslíbení Otcova, kteréž jste slyšeli skrze ústa má. Jan zajisté křtil vodou, vy však pokřtěni budete Duchem sv. po málo dnech. Ti pak, kteří se byli sešli, tázali se ho řkouce: Pane, v tomto-li čase obnovíš království israelské? I řekl jim: Není třeba vám znáti času anebo hodiny, kterouž Otec ustanovil ve své moci; ale přijmete moc Ducha sv. přicházejícího na vás a budete mi za svědky v Jerusalemě a ve všem Judsku i Samařsku a až do posledních končin země. A když to pověděl, vyzdvižen je před zraky jejich a oblak vzal jej s očí jejich. A když hleděli k nebi, za tím co odcházel, hle, dva muži v rouše bílém stáli vedle nich a řekli: Muži galilejští, co tu stojíte a hledíte k nebi? Tento Ježíš, kterýž vzat jest od vás do nebe, tak přijde, jak jste jej viděli vstupovati do nebes.

Tedy navrátili se do Jerusalema s hory, jež slove Olivetská, kteráž jest blízko Jerusalema zdálí cesty dne sobotního (t. j. 1000 kroků).

Nanebevstoupení Páně, kteréž Kristus vykonal tím, že své viditelné tělo povznesl vlastní mocí od země do nebes, bylo přiměřené zakončení života a činů jeho zde na zemi:

a) Kristus neměl na vždy zůstatí se svými apoštoly. Dílo vykoupení bylo dokonáno, milost Boží byla lidem zjednána. Bůh učinil, co na něm bylo, nyní měl člověk přičinití se o rozšíření království Božího na zemi a s milostí Boží spolupůsobiti.

b) Stálý pobyt oslaveného Krista na zemi byl by div nadřív, nebylo by však pro něj rozumného důvodu. Kristus

žije na zemi stále svým dílem. Jakýkoliv jiný viditelný způsob dalšího pobytu Kristova na světě byl by na ujmu svobodě víry.

c) Lidská přirozenost Kristova měla též dojít v životě věčném své odměny.

Opětný příchod Kristův na svět slove parusie (παρουσία).

§ 43. Ježíš Kristus vševědoucí prorok.

Kristus zná přítomnost a budoucnost. Josef Flavius o zkáze Jerusalema.

Kristus jest nejen všemohoucí divotvůrce, nýbrž i vševědoucí prorok. Své messiášské a božské poslání a pravdivost svého zjevení potvrzuje mimo divy svým božským, vševědoucím poznáním a svými proroctvími.

1. Kristus má božské, vševědoucí poznání:

a) Má vědomosti, jichž přirozeným způsobem nikdy by nebyl na byl. Ve svých 12 letech ukazuje již moudrost takovou, že „všichni, kteří jej slyšeli, žasli nad rozumností a odpověďmi jeho“. (Luk. 2, 47.)

S v. M a r e k o něm píše: Když sobota byla, začal učit ve sbornici. A mnozí, kteří jej slyšeli, divili se jeho učení řkouce: Odkud má tento všecky ty věci? Jakáže to moudrost jest mu dána? A takové divy, kteréž dějí se skrze ruce jeho? Zdaliž není tesař, syn Marie? (Marek 6, 2—3.)

b) Kristus zná skrytou přítomnost a neznámou minulost (kardiognose, kryptognose). Práví k Nathanaelovi, kteréhož k němu přivedl Filip a jehož před tím nikdy neviděl: Hle, pravý Israelita, jenž nezná lsti. Nathanael řekl k němu: Odkud mne znáš? Ježíš odpověděl: Dříve než tě Filip zavolal, když jsi byl pod fíkem, viděl jsem tebe. Odpověděl jemu Nathanael a řekl: Mistře, ty jsi Syn Boží, ty jsi král israelský! (Jan 1, 47.)

Když donesli k němu mrtvicí raněného na nosítkách, Ježíš pravil k zákonníkům a Fariseům závistivě jej stopujícím: Proč myslíte zlé věci v srdcích svých? (Mat. 9, 2 a násl.)

Ženě Samaritance Kristus pověděl všecky činy její, že zvolala: Pane, vidím, že's prorok. Pojdte a vizte člověka, který mi pověděl, cokoli jsem činila. (Jan 4, 4 násl.)

2. K r i s t u s z n á b u d o u c n o s t, jeho předpovědi jsou pravá prorocství.

Kristus předpověděl:

a) S v é u m u č e n í, s v o u s m r t, s v é v z k ř í š e n í a n a n e b e v s t o u p e n í. (Kterak? Srovnej Jan 2, 19. 6, 63. 3, 13. Luk. 13, 32. Mat. 20, 18.) Jeho prorocství o zmrtvýchvstání byla přátelům i nepřátelům známa.

b) Č i n y a ž i v o t n í l o s s v ý c h a p o š t o l ů. Tak předpověděl zradu Jidášovu, Petrovi zapřisáhajícímu se, že se dá spíše usmrtiti, než by ho opustil, klidně s naprostou jistotou dí: Petře, dříve nežli kohout dvakráte zazpívá, třikráte mne zapřeš. (Mat. 26, 31 a násl. Luk. 22, 31 a násl.) Kristus upozorňuje apoštoly: Vydají vás do rad a ve shromážděních svých bičovati vás budou. (Mat. 10, 17.) Ven ze škol vyženou vás, ano přijde hodina, že každý, kdo vás zabije, domnívati se bude, že by tím Bohu sloužil. Proto jsem to mluvil vám, abyste, až přijde ta chvíle, rozpomněli se, že jsem vám to pověděl. (Jan 16, 2, 4.) Ž i v o t o p i s y a p o š t o l ů jsou důkazem, že Kristus měl pravdu.

c) R o z š í ř e n í s v é c í r k v e a v ě č n é j e j í t r v á n í: A bude kázáno toto evangelium (o království Messiášově) po všem světě, na svědectví všem národům. (Mat. 24, 14.) Podobenství o zrně horčičném. (Mat. 13, 31.) Jeho církev je dům na skále, kteréhož „brány pekelné nepřemohou“. (Mat. 16, 18.) Ten, který neměl píď půdy, volá: Confidite, ego vici mundum, důvěřujte, já jsem přemohl svět. (Jan 16, 33.)

d) Z á n i k s v ě t a: Nebe a země pomínou, ale slova má nepomínou. (Mat. 24, 35.)

e) Z k á z u J e r u s a l e m a a n e b l a h ý o s u d n á r o d a i s r a e l s k é h o. A přijdou na tebe, Jerusaleme, dnové, kdy nepřátelé tvoji obklíčí tě náspem a sevrou tě ze všech stran a nezůstaví z tebe kámen na kameni. (Luk. 19, 43.) Jerusaleme, Jerusaleme, často jsem chtěl shromáždití kolem sebe syny tvé a nechtěl jsi. Zanechán bude vám dům váš pustý. (Mat. 23, 37, 38.)

T a c i t u s svou historií (lib. V., 10, 11, 12, 13) a J o s e f F l a u s svou „Válkou židovskou“ jsou komentářem nad

jiné výmluvným těchto proroctví Páně. J o s e f F l a v i u s vypráví: Když T i t u s sevřel zbouřené město Jerusalema, nastaly v něm dny zlé. Hlad rozmohl se tak, že až vznešená žena, dcera urozeného Eleazara, své dítě zabila, a upekši půl ho snědla a polovici druhou buřičům nabídla. Ti však zhrozivše se skutku toho, uprehli. (Viz část čítank. čl. 20.) V samém římském táboře vyvolal čin ten zděšení. Židé prchající z města byli vojíny římskými chytáni a křižováni až 500 denně. Titus, dobyv posléze města r. 70, nechtěl ho zbořit,¹⁾ snaže se tak zejména zachrániti chrám. Než vojn jeden v zuřivosti válečné hodil hořící pochodeň v suché, chrámové podkroví, které se vznalo, načež všecek chrám ocitl se v plamenech a pohřbil ve svých ssutinách mnoho tisíc židů. Titus vida, že se mu nepodařilo zachrániti chrám a uražen byv mimo to hrdou, odmítavou odpovědí židů, jimž milost nabízel, dal město vojnům v plén. Jerusalema zpleněn byl římskými legiemi pak tak, že, jak Josef Flavius podotýká, když stanul tam později cestovatel, nemohl téměř ani tušiti, že by tam kdy bylo stálo tak slavné město. Ve válce této zhynulo více než 1,100.000 lidí mečem, hladem a morem, na 90.000 jich odvedeno do otroctví. Ve třech měsících od dubna do července r. 70 vyneseno bylo z města na 115.000 mrtvol, na 600.000 shozeno jich bylo přes hradby. Nikdy tak netrpělo město, dí Josef Flavius, nikdy však nebylo města tak neřestného. (Josef Flavius, Válka žid. kn. V. a VI. Přel. Frant. Sušil. Srov. Tacit. Hist. V.) Křesťané, řídíce se proroctvím Kristovým, zachránili se tím, že město před obležením opustili a odešli do pevnosti Pelly, řecké osady v Zazjordaní. (Luk. 21, 20.)

Za císaře H a d r i a n a vzbouřili se židé, byvše svedeni svůdci, kteří se jim vydávali za messiáše, opětně proti římskému panství. Byli však pokořeni a za trest rozvezeni po provinciích říše římské. S v. A u g u s t i n k tomu poznamenává: Per omnes gentes dispersi testes iniquitatis suae et nostrae veritatis sunt. (In psalm. 58. sermo 1.)²⁾

Takový byl konec Jerusalema, konec samostatnosti israelského národa.

Proroctví Páně splnila se do slova. P a s c a l, hledě k tomu, praví: Není již třeba dalších důkazů k potvrzení křesťanské pravdy vždyť divem ustavičným je vyplnění všech

¹⁾ Římané nemívali toho v obyčeji. Syrakusy, Alexandrie, Antiochie tím, že jich Římané dobyli, neztratily ničeho z dávného svého lesku.

²⁾ Rozptýlení mezi všemi národy jsou svědky své nešlechtnosti a naší pravdy

prorocství Kristových. (Pensées 2, 3. Hettinger, Apolog. vyd. IX. II. 383.)

§ 44. Ježíš Kristus božský učitel.

Jeho věrouka a mravouka. Křesťanský kult.

Messiáš dle zaslíbení starozákonních měl jako prorok nejen předpovídati věci budoucí, nýbrž měl býti i tím, čím byli proroci lidu, totiž jeho učitelem. Messiáš měl býti učitelem, kterýž by lidi poučil dokonale o Bohu a jeho vůli, měl přinést zvěst o tom, jak jest Boha ctíti a jak třeba na světě mravně žíti. Úkolem jeho bylo, aby na základech ve Star. Zákoně položených vybudoval na světě nové království Boží, království pravdy a lásky, a v něm spojil všecko lidstvo. A Kristus dostal tomu úkolu. Zanechal nám učení, jež hlásal buď sám, buď svými apoštoly, kteréž všem chce býti všechno, aby všechny získalo pro Boha, pro jednu říši Boží na zemi. Učení jeho 1. svou dokonalostí, ušlechtilou vznešeností, svým kultem, 2. svým rozšířením a 3. svými účinky svědčí světlem zvláště jasným o božství svého původce.

A) Dokonalost a ušlechtilá vznešenost Kristova učení a kultu.

Dokonalá a ušlechtilé vznešená je Kristova

a) věrouka.

1. Náboženské učení Kristovo, navazující na Starý Zákon, převyšuje všecko, co kdy moudrost lidská vyřkla. Kristus podal nám nejen pravdy přirozeného náboženství v takové úplnosti a čistotě, jak jich nikdo před ním nehlásal, nýbrž poučil nás co nejdokonaleji o Bohu a jeho vlastnostech i o jeho vnitřním životě (Nejsv. Trojice). Bůh Ježíšova evangelia jest něžný otec všech, je svatý, spravedlivý, avšak i milosrdný. Jeho milosrdenství a láska září nejčistším leskem, když lidem dal Syna svého, aby je vykoupil.

2. Kristovo učení dává odpověď na otázky, na které myslící lidstvo samo nikdy by si nebylo odpovědělo. Ono praví člověku, odkud tento svět, odkud zlo na něm, odkud člověk, proč jsem tu a celý svět, jaký jest náš poslední a nejvyšší cíl a jaké jsou proto nejdůležitější naše

životní povinnosti. Odpovědi Kristovy ke všem těm otázkám jsou jasné a určité. U něho nesetkáváme se s Ciceronovým „esse videtur“ (zdá se) ani s Platonovým δοκεῖ μοι (zdá se mi). I proti Mojžíšovi praví: Já však pravím vám. (Mat. 5, 22.) Kristus, ač žádného před tím učitele neměl, nikde se nevzdělával, hlásá své učení s jistotou, jaká jest jen Bohu vlastní. Má však i moc jako Bůh, aby své učení potvrdil zázrakem. A zázrak potvrzuje pravdu jeho učení a jde za jeho slovem tak, jako za bleskem rána hromová. (Sertillanges, Jésus vyd. IV. 111.)

3. Pravdy učení Kristova převyšují sice někdy chápavost lidského rozumu (t a j e m s t v í), rozum však sám uznává jejich m o ž n o s t a o p r á v n ě n o s t. Pravdy ty jsou mu stálým podnětem k přemýšlení, ke zkoumání. Ode dnů apoštolských až po časy naše vědy učinily obrovský pokrok a přece nikdy nenašly ve vznešené Kristově nauce žádného bludu, pochybení neb odporu. Známe omyly a bludy Sokratovy, Platonovy, Aristotelovy, Ciceronovy, omyly i filosofů nejnovějších, neznáme však bludů Kristových. (Frémont, Divinité de J. Chr. vyd. I. II. 220.) — Kristovo evangelium ukazuje hříšníku cestu ke smíření s Bohem, v jeho učení nalézají bohatí i chudí, učení i prostí světlo pro své duše a pokoj svým srdcím.

b) m r a v o u k a; v ní je vše, čeho člověk potřebuje, by na čas i na věky mohl býti šťasten. Kristova mravouka předkládá člověku

1. n e j v z n e š e n ě j š í c í l, kterým je Bůh, neskonale dobro, je věčné s ním spojení, jest život s ním již tu na světě.

2. staví člověku před oči n e j u š l e c h t i l e j š í p o h n u t k y, aby dobro činil. Pohnutky ty působí jak v srdce šlechetné, tak i v mysl zločinnou, a jsou láska k Bohu, naděje v život věčný, bázeň před trestem a láska k bližnímu. Kristovo evangelium učí nepohrdati chudým, neutiskovati slabého, nýbrž všem pro Boha činiti dobře, i těm, kteří nám ublížili. Blahoslavení milosrdní, neboť oni milosrdenství dojdou. (Mat. 5, 7.) Křesťanská mravouka má vzor neskonale krásy a vznešenosti, na nějž každému může ukázati, život Kristův. Příklad zajisté dal jsem vám. — Učte se ode mne, nebo jsem tichý a pokorný srdcem. (Mat. 11, 29.) Křesťan sám má býti

druhým Kristem, *Christianus alter Christus*, pokorný, tichý, trpělivý, pracovitý. (Viz část čítank. čl. 10.)

3. u d á v á p r o s t ř e d k y, jimiž možno napravit hřích a státi se ctnostným. Jsou to s v á t o s t i a m o d l i t b a. Kristova mravouka neponechává člověka sama sobě, neučí však také nečinnému spoléhání se na Boha. M i l o s t B o ž í a v ů l e l i d s k á mají spolu působiti na spáse člověka. Kristovy e v a n g e l i c k é r a d y vedou až na nejvyšší stupeň mravního heroismu a sebeobětování. (Čti J. Vrchlický, *Legenda o sv. Prokopu* zp. XI. Viz část čítank. čl. 9.)

c) Vznešený a ušlechtilý jest i k ř e s ť a n s k ý k u l t, jehož kouzlu i jinověrec mimoděk podléhá. Jak čistá jest jen křesťanská obět mešní! Jak důstojným bohoslužebným místem je křesťanský chrám, o němž krásně napsal náš Klostermann: Každý chrám Páně, každý i nejmenší vesnický kostelík, do něhož lidé chodí, aby každý jednotlivec vedle svého způsobu a svého duševního obzoru se obracel modlitbou a myšlenkami k Onomu, jenž řídí běh světa podle svých odvěkých zákonů, je místem nad okolí své povzneseným, je potřebou pro nesčetná srdce při nejmenším takovou, jako je vezdejší chléb, a kdož ho postavili, náležitě opatřili, lidu snad více než chleba dali. (Ve světlech a stínech Babelu 120.)

Učení a kult, kteréž tak vyhovují duševním, náboženským a mravním potřebám lidské přirozenosti, jsou dojista jen od Tvůrce jejího, o d B o h a, j s o u u č e n í m a k u l t e m b o ž s k ý m. Tak učení Kristovo se svým kultem jeví se býti vznešeným, nebeským darem, jež světu a lidem dala láska a moudrost Boží. M é u č e n í n e n í m é, n ý b r ž O t c e, k t e r ý m n e p o s l a l (Jan 14, 24), h l á s a l K r i s t u s, B ů h a č l o v ě k.

Proto se nedivme, že správně myslící učené hlavy nepřestávají vzdávati nauce Kristově svůj hold a uznání. G o e t h e dí: Nechť lidský duch pokročí sebe víc, bez křesťanství se neobejde nikdy. (Eckermann, *Hovory s Goethem* IV. 171.). Sám R e n a n vyznává o Kristově nauce: Jésus ne sera pas surpassé! Ježíš nebude nikdy překonán! (*Vie de Jésus*, chap. final.)¹⁾

¹⁾ Spis Renanův *Vie de Jésus* (Život Ježíšův) jest nekritický román o životě Ježíšově, psaný pérem obratného belletristy, jenž se však o prameny a vážné důvody nijak nestará. Spis ten, jak všichni soudní muži uznávají, nemá na poli

Moudrost Otcova, moudrost Boží, jest vedle slov samého Ježíše Krista jediný pramen, odkud své učení čerpal. Kdo toho přijmouti nechce a praví, že Kristus z e s v é l í d s k é m o u d r o s t i učení to kázal, nechť nám vysvětlí, jak Kristus jako pouhý člověk k takové moudrosti dospěl, kterak to u něho bylo možné? Jisto je přece, že Kristus do žádné vyšší školy nechodil, neseděl u nohou žádného učitele, v cizině nikde nemeškal, leda v nejútlejším dětství; jeho vzdělání jako jinocha nelišilo se ničím od průměrného, nepatrného vzdělání, jakéhož se dostávalo tehdy israelské mládeži malého městečka, jakým byl Nazaret. Kristus neznal řecké filosofie, knih Platonových nečetl (tak sám Renan uznává), neznal ani jiných náboženství mimo israelské. Tážeme se tu: Jak mohl Kristus, jenž do žádných vyšších škol nechodil, ba celý mladý svůj život strávil v dílně tesařské, najednou vystoupiti a hlásati učení, jež vzbudilo a budí podnes obdiv i hlav nejučenějších, kterak mohl hlásati učení, jemuž podobného před ním ani po něm nikdo nehlásal? Jak mohl prostý tesař z Nazareta zastíniti svým věhlasem všechny filosofy všech národů a všech věků? Uvažme: Bylo by to možno dnes mezi námi, aby člověk beze všeho předchozího vzdělání mohl vymysleti nauku tak vznešenou, jako je křesťanství? Přiznáme, že nikoliv. Kdo proto o K r i s t u tvrdí, že své učení čerpal ze své l í d s k é m o u d r o s t i, tvrdí v ě c n e m o ž n o u, naprosto nevysvětlitelnou, a jeho v í r a, poněvadž je proti rozumu, je m n o h e m n e p o c h o p i t e l n ě j š í než naše, kteří pravíme, že Ježíš jako Syn Boží z m o u d r o s t i B o ž í své učení vzal a nám zanechal.

B) § 45. Rozšíření a trvání učení Ježíše Krista.

Jeho pronásledování.

Rozšíření učení Kristova je zvláštní, podivuhodný zjev ve světových dějinách. Uplynulo jen málo let, a učení to hlásáno bylo po všech končinách tehdy známého světa. Již P a v e l k Římanům píše: Víra vaše hlásá se po všem světě. (K Řím. 1, 8.) Kolem r. 112 sděluje P l i n i u s m l., prokonsul

vědeckém žádného významu. Povšimnutí zaslouží slova, která Renan sám napsal v předmluvě ke svému spisu: Má-li div jen jakousi skutečnou oprávněnost, pak jest má kniha jen pletivo bludů a omylů. A na jiném místě píše: Jestliže div a inspirace některých knih jsou skutečné věci, pak jest naše metoda hnusná. Renan sám se tak posuzuje a zároveň odsuzuje.

bithynský, císaři Trajanovi: Superstitionis istius contagio, tak jmenuje učení křesťanské, nákaza předsudku toho pronikla již po městech i dědinách a přemnohé každého věku a stavu získala pro sebe. Chrámy našich bohů stojí opuštěny a zřídka kdo přináší obět. (Ep. lib. X. c. 97.) Seneka žaluje: Toto plémě křesťanů jest již všude. (Sv. Aug. De civit. Dei VI. 11.) Kolem r. 200 Tertullian volá: Hesterni sumus et vestra omnia implevimus: urbes, insulas, castella, . . . castra ipsa, palatium, senatum, forum, sola vobis reliquimus templa. (Apolog. c. 37.) ¹⁾

Toto podivuhodné rozšíření přirozeným způsobem (na př. ušlechtilostí učení, poměry atd.) vysvětliti nelze, ježto stavěly se mu v cestu překážky, po lidsku řečeno, nepřekonatelné.

Křesťanství bylo sobě samo největší překážkou, a to

1. svým učním, jež hlásalo Boha v jeslích a na kříži. Učilo nevystihlým tajemstvím (na př. o Trojici, o Nejsv. Sv. Olt.), hlásalo zmrtvýchvstání a poslední soud. Židu bylo učení to pohoršením. Pohané pak zvali je immodica superstitio, amentia, βάρβαρον δόγμα.²⁾

2. Učení to žádalo na židu a pohanu velikých obětí a ukládalo nejvážnější povinnosti. Žid měl se vzdáti své domnělé přednosti před ostatními národy a měl uznati svým Bohem Krista, kterého ukřižoval. Pohané měli se zřici svých bohů, slavnosti jejich, které tak smyslnosti lidské lahodily, měly přestati. Všichni měli se zapírat, učiti se pokoře, čistotě, lásce k nepřátelům. Pán otroka, Řek barbara, žid pohana a boháč chudáka měl pokládati bratrem.

Mimo to žádala tato nauka pokání i veřejného a věrnosti až k smrti, slibujíc za to vše odměnu až na věčnosti. A to vše chtělo křesťanství v době, kdy pohanství stálo na vrcholu své slávy, jsouc zasypáno přízní římských císařů, kde vlažnost náboženská byla úžasná, kde nemravnosti byly pokaženy skoro všechny společenské vrstvy. Žádalo toho v době, kdy v hrozném otroctví úpěla skoro polovina lidstva a život rodinný úplně byl rozvrácen.

¹⁾ Od včerejška jsme a všechno vaše jsme naplnili: města, ostrovy, tvrze, sám tábor, palác (císařský), senát, forum (sudiště), jenom chrámy jsme vám nechali.

²⁾ Nemírná pověra, pošetlost, barbarská víra

3. Z a k l a d a t e l e m t o h o u č e n í b y l K r i s t u s, jenž sotva řekl slovo a dal příklad, zemřel. Kristův život byl jako blesk, nestačil ani k tomu, aby si získal hojně přívrženců. Z e m ě pak, kterou Kristus za otčinu sobě vyvolil a kde působil, nebyla a n i s l a v n á a n i m i l o v á n a a n i v e l k á, byla porobena, nenáviděna a pouhou tečkou v širém světě. Kristus umírá na kříži a zanechává svým u č e d n í k ů m, aby jeho učení šířili a hlásali. Kdo pak byli a p o š t o l é, h l a s a t e l é toho učení? Nebyli ani řečníci ani filosofové ani boháči ani mocní tohoto světa, nýbrž prostí, chudí, většinou neučení rybáři. Zbraní jejich nebyl meč, nýbrž víra a modlitba. Mimo to byli z národa, kterým pohané a zvláště Římané pohrdali. (Viz Tacit. Hist. V 5., kde líčí povahu národa židovského.)

4. P r o t i h l a s a t e l ů m t ě m t o s t á l v š e c h e n a n t i c k ý s v ě t se svou vzdělaností a mocí, se svými předsudky a se svou nenávistí. Proti křesťanství povstal vševládný tehdy ř í m s k ý s t á t, jenž vyznavačům nového tohoto učení hrozil známým: Non licet vos esse — nesmíte býti! Proti křesťanství povstalo p o h a n s t v í, jeho kněží a filosofové jako nepřátelé nesmiřitelní, zdvihlo se ž i d o v s t v o, kteréž dle pokynů jerusalemské velerady rozhlašovalo o křesťanech potupy rázu nejhoršího.¹⁾ Tak s v. J u s t i n židu

¹⁾ Nepěkný zjev tento opakuje se i ve stoletích pozdějších. Některé ze židovských spisů, jež navazují na Talmud, mají účelem zlehčiti křesťanství a božského jeho zakladatele a proto jsou často plny p o h a n ě n í a n í z k ý c h u r á ž e k svatého Ježíšova jména a čisté jeho matky. Ukazujeme tu ke spisu Sefer Toledoth Jesu (kniha o původu Ježíšově), jenž vydán byl za středověku (v 11.—13. stol.) a nese se podobným směrem. Sami židovští badatelé L a v a t e r a a G r ä t z označili spis ten jako snůšku bídných pomluv a zavrhlí jej. S t r a u s s nazval spis ten nicotným rouháním, jež se samo ve své nicotě rozpadlo a ani toho nezasluhuje, aby bylo vyvráceno. Z tohoto kalného a naprosto nehodnověrného pramene čerpal i známý H a e c k e l a ve svých „W e l t r ä t s e l“ (Světové záhady) uveřejnil znova ony již dávno vyvrácené potupy. Věhlasný filosof P a u l s e n, posuzuje knihu Häcklovu, dí: Se studem planoucím četl jsem onu knihu, se studem nad úroveň všeobecného a filosofického vzdělání našeho lidu. Že taková kniha byla možná, že mohla býti napsána, vytištěna, kupována, čtena a že jí věřeno v národě, jenž má K a n t a a G o e t h e h o, to je bolestné. Ostatně ony potupy nejsou nové, znaltě je již pohan Celsus (za časů Hadrianových v 1. pol. 2. stol.), jak O r i g i n e s († 254) se zmiňuje, který je ve svém spisu „proti Celsovi“ vyvrátil. Pocházejí již z těch dob, kdy židovství hledělo křesťanství, které

Tryfonovi praví do očí: Rozeslali jste do celého světa náhončí, kteří o nás rozhlašují, že povstala bezbožecká sekta křesťanův, a po vás tak mluví všichni, kdož nás neznají. *Tertullian* nazývá synagogu „seminarium infamiae nostrae“. (Dreher, Božsk. křest. vyd. XI. 113.) ¹⁾

A když přes to učení to zakřiknouti se nedalo, ba když nechtělo jakožto jediné pravé vedle sebe trpěti žádného jiného, vzešel mezi ním a pohanským světem, jmenovitě římským státem, zápas na život a na smrt. Říman ctil své bohy hlavně proto, že po jeho názoru učinili stát velkým a jej chránili; křesťan však jim úcty upíral, proto platil za nepřítele státu i císaře, za neloyalního. To vedlo

5. ke krvavým pronásledováním, k mučednictví křesťanů.

a) Císařové římscí, jakožto povolání ochráncové římského státu a římských bohů, užili všech možných prostředků na zdolání křesťanství. Od *Nerona* (54—68) až po *Diokletiana* (284—305) na malé výjimky všichni pronásledovali křesťanství. Bičování, hranice, kříž, sekera, zápas s divou zvěří v arenách, vše to pracovalo na zkáze učení Kristova. A k nim družily se pomluvy všeho druhu. Křesťané, jak jsme již podotkli, byli vyhlašováni za bezbožce — (sv. Polykarpa uvítali v amfiteatru pokřikem αἵρε τοὺς ἀθέους),²⁾ za nevlastence.

Na bedra jejich byla svalována vina za neštěstí, jež říši stihla, prý proto, že uražení bohové se mstí.

Je známo *Tertulliano* *Si Tiberis ascendit ad moenia, si terra movit, si fames, si lues, statim: Christianos ad leones!* (Apolog. c. 40.) ³⁾

b) Než tu ukázala se síla toho učení a moc Boží. Křesťané, jsouce přesvědčeni o jeho pravdě, nedali se od něho odstrašiti ničím. Srdnatě se k němu přiznávali a dovedli pro ně snášeti bolesti nejkrutější, i samu smrt.

se zvláště úsilím sv. Pavla, Židy tak nenáviděného, a jiných apoštolů a učedníků tak mohutně šířilo, lží, pomluvami již v zárodku udusiti a v posměch uvést. (Dr. Špaček, Božství Ježíše Krista, vyd. I. 140 a násl.)

¹⁾ semenišť našich potup.

²⁾ Chop se nevěrce (volali na dravce)!

³⁾ Jestliže vystoupí Tiber k hradbám, je-li zemětřesení, hlad, mor, ihned (voláte): Křesťany lvům!

Umírají jako mučedníci (μάρτυρες)¹⁾ s voláním: Christus regnat.²⁾ Křesťan nechť jinoch, nechť stařec, ať dívka nebo žena, nechť kteréhokoliv stavu, byť souženi byli mukami nejhoršími, jak sám Tacitus o nich dí „quaesitissimis poenis“ (Annal. XV., 44), klidně vyznává v tvář svým katům: Christianus sum (jsem křesťan).

Při tom všem křesťané neklnou svým pronásledovatelům, nýbrž po příkladě Kristově jim splácejí odpuštěním a modlitbou. O l y o n s k ý c h mučednících se dí: na nikoho nežalovali, ale omlouvali všechny. Jáhen V a v ř i n e c modlí se na rozžhavené mříži za blaho města Říma.

Pronásledování ta jmenovitě za Decia (249—251) a Diokletiana (284—305) byla tak krutá, že se zdálo, jako by již křesťanství s povrchu země bylo vyhubeno; Diokletian dal si také na milnicích vstaviti nápisy: nomine christianorum delete.³⁾ Než mylil se císař.

Učení, za něž tekla svatá a mnohá krev mučedníků (čítáme jich na 3 miliony), nemohlo zahynouti. Sanguis martyrur erat semen christianorum — krev mučedníků byla semenem křesťanů, dí Tertullian. (Apolog. c. 50.) S povrchu země byvši zahrnáo, křesťanství našlo útulek pod ní, v katakombách, odkud za nedlouho vrátilo se na zemi a to jako vítěz, aby s ní nezmizelo nikdy. Celá veliká říše římská stala se v brzku po smrti Diokletianově jakoby zázrakem křesťanskou.⁴⁾

6. Avšak nejen meč, nýbrž i péro namáhalo se zničiti učení Kristovo. Povstávali filosofové, kteří velebili starou filosofií, jmenovitě řeckou Pythagorovu a Platonovu, a Kristovo učení i s jeho hlasateli zlehčovali všemožným způsobem. Jsou tu známa jména Celsovo, Filostratovo a Porfyriovo. Na porušení křesťanské pravdy, a tím na její záhubě, pracovali již tehdy

1) μάρτυς, υἱός = svědek; křesťané tak zvali své mučedníky, protože svou smrtí svědectví vydávali o pravdě Kristově. Slovo to souvisí s výrokem Páně: Budete mi svědky (ἔσεσθέ μοι μάρτυρες). Skut. ap. 1, 8.

2) Kristus kraluje.

3) když zahltzeno bylo jméno křesťanů.

4) Čti H. Sienkiewicz, Quo vadis III. d. Křesťané-mučedníci. X. Dvořák, sursum Corda, báseň Martyres.

nesčetní bludaři. Stačí jen uvést jméno *A r i o v o* a *N e s t o r i o v o*.

Tak se vedlo učení tomu v prvních dobách jeho hlásání.
D o b y p a k

7. p o z d ě j š í n e b y l y l e p š í. Nepřátel, a to velkých a četných, nescházelo mu nikdy. Přišly barbarské doby s t ě h o v á n í n á r o d ů, dostavil se i s l a m se svým půlměsícem, přišel neblahý r o z k o l, jenž církev rozdělil na východní a západní. Dostavily se různé b l u d y, které v zápětí měly neblahé války náboženské a učením Kristovým otráslly až do základu. Přišla francouzská r e v o l u c e a s ní zástupy svedených nevěreckou filosofií chystaly se zasaditi učení křesťanskému poslední ránu. Na křesťanské učení útočí d o d n e s lidé zlí, zvrácení, bludaři a nevěrci naší doby. — Než učení K r i s t o v o p ř e k o n a l o a p ř e k o n á v á v š e c k o. J e t o n e u v ě ř i t e l n é, můžeme tu právem zvolati s Tertullianem, a p r o t o b o ž s k é. Incredibile, ergo divinum! Na učení Kristově plní se slova slavného rabbiho G a m a l i e l a, jimiž kdysi před veleradou židovskou zachránil život apoštolům: Jestliže dílo to je z lidí, samo sebou se rozpadne, pakli je z Boha, nebudete moci je zničiti. (Viz část čítank. čl. 13.) K r i s t u s dobře řekl: Nebe a země pominou, ale slova má nepominou. (Mat. 24, 35.) Kristovo učení zázračně se rozšířilo, v bouřích a pronásledování nezhytnulo, jako hynou i nejlepší učení a díla lidská, proto učení to jest učení Boží a K r i s t u s, j e n Ź m u z a h y n o u t i n e d a l a n e d á, j e s t B ů h.

C) § 46. Účinky křesťanství. Obnova světa.

Účinek osvětový, mravní a společenský.

B u d d h i s m u s a i s l a m.

Křesťanství, jakkoliv setkávalo se s velkými překážkami, přece den ode dne získávalo si srdce lidská víc a víc a přinášelo brzo ve všech oborech tehdejšího života ovoce nejpožehnanější. Všude bylo znamenati nanejvýš blahodárný jeho účinek. Křesťanství bylo k v a s e m, který prokvasil, pronikl, změnil a obnovil celou tehdejší lidskou společnost. Splnila se

na něm slova P á n ě: Ecce, nova facio omnia — hle činím všecko nové. (Zjev. sv. Jana 21, 5.)

Křesťanství způsobilo:

1. O b n o v u d u š e v n í (ú č i n e k o s v ě t o v ý).

a) Změnilo úplně n á b o ž e n s k é s m ý š l e n í tehdejšího lidstva, odstranilo pohanskou pověru, přineslo na svět

Obr. 18. Dobrý pastýř. (Vyobrazení z katakomb římských.)

správný poznatek o Bohu a jeho vůli, o lidském původu a cíli. Čeho se křesťanské dítě dovídá o svém životním cíli již na klínu své matky, jest neskonale více, než Platon o tom dovedl povědět. Křesťanství změnilo dosavadní, s o b e c k ý n á z o r n a ž i v o t. Nejsi tu sám jen pro sebe (jak starověk za to měl), nýbrž i pro Boha a pro

bližní. Tak hlásalo a dávalo smýšlení a životu lidskému nový, ušlechtilý směr. Křesťanství splnilo i touhu Sokratovu, naučilo lidi d o k o n a l é p o c t ě B o ž í, tak že v pravdě pak lidé ctili Boha „divina institutione formati“.¹⁾

b) V z k v e t l o n o v é p í s e m n i c t v í, křesťanská literatura, která Kristovo učení řečí latinskou a řeckou hájila, slovem básnickým a řečnickým velebila a tak klestila mu cestu v mysli lidské. Křesťanství dalo k r á s n ý m u m ě n í m n o v é i d e á l y, nové podněty, pod jeho hřejícím dechem rozkvetlo stavitelství, malířství, a sochařství nejkrásnějším květem (viz obr. 18. a 19.). Š k o l y křesťanské (na př. alexandrijská) již v prvních dobách byly ohniskem věd a veškeré vzdělanosti a byly přístupny všem. A dodnes, kde křesťanství upadá, hyne i civilisace, mizí kultura.

¹⁾ navedení božským učením.

2. O b n o v u m r a v n í (ú č i n e k m o r á l n í).

a) Křesťanství zušlechtilo a spořádalo r o d i n u, základ společnosti.

Obr. 19. Starožitná socha sv. Jiří na hradě pražském.

Svým učením, že manželství je svazek svatý a nerozlučitelný, odstranilo mnohoženství, vytrhlo ž e n u z nečestného nevolnictví mužova, učinilo ji rovnocennou jeho družkou a zjednalo jí důstojnost, jaká jí přísluší jako panně, ženě a matce. Křesťanství povzneslo ženu a davši jí ideál čisté Bohorodičky,

učinilo ji cudnou, mravnou, pokornou, trpělivou a zbožnou. Muž z příkladu Kristova čerpal sílu k týmž ctnostem.

Dětem křesťanství zjednálo právo na život a výchovu, ježto omezilo dosavadní neomezenou moc otcovskou, odstranivši ono pověstné „suscipere liberos“¹⁾, a uložilo otcům nejen práva, nýbrž i povinnosti. Křesťanské dítě — obraz božského Dítěte z Nazareta — stalo se v křesťanské rodině předmětem něžné lásky a péče.²⁾

b) S c h u d ý m (v císařském Římě bylo jich na 350.000), n e š t a s t n ý m, s l a b ý m a n e m o c n ý m pohanský starověk neměl slitování. S e n e k a dí: Misericordia animi vitium est, boni misericordiam vitabunt. (Devivier, Cours d'Apolog., vyd. XVIII. 557.)³⁾

Učení Kristovo svým: Cokoliv jste učinili jednomu z nejmenších, mně jste učinili, hledělo zmírniti jejich los a otevřelo trpícímu světu nepřeborný pramen dobročinnosti a milosrdenství. (Viz část čít., čl. 10.) Slova m i l o s r d e n s t v í starověk ani neznal, křesťanství je teprve přineslo na svět. Všude tam, kde vztýčen byl kříž, ustupovala surovost a sobectví účinné lásce k bližnímu, povstaly nemocnice, chudobince a všelike jiné ústavy na zmírnění bídy lidské. Pohané sami říkali: Hle, jak se ti křesťané vespolek milují. (Tert. Apolog. c. 39.) P l i n i u s ml. o prvních křesťanech svědčí, že při své bohoslužbě přísahou se zavazovali, že ničeho zlého nebudou činiti, že nebudou se dopouštěti krádeže, loupeže, smrti a podvodu, nýbrž že všem jen dobře budou činiti. (Epist. ad Trai. X. 97.) Může-li býti pro mravní život křesťanů čestnějšího svědectví, než jak je slyšíme z úst tohoto učeného pohana? Svým pokáním křesťanství hledělo padlé povznést a dobré na výši udržeti.⁴⁾

3. O b n o v u s p o l e č e n s k o u (na poli hospodářském a politickém, ú č i n e k s o c i á l n í).

1) Novorozeně kladli otei k nohám; zvedl-li je (suscepit), bylo živo, přijato do rodiny, ne-li, bylo odloženo.

2) Čti Sv. Čech: Dagmar Loučení rodičů s Marketou. Spolek „Dětství Ježíšova“ zachraňuje a vychovává odložené dítky v pohanských zemích.

3) Milosrdenství je slabost ducha, dobří se budou milosrdenství varovati.

4) Čti J. Zeyer, Troje paměti Víta Choráze 82 a násl. Účinky učení Kristova. Sv. Čech, Sníh. Pohádka. VI.

a) Práce ve starověku byla znehodnocena, pracovati zneuctívalo. Aristoteles i Platon učili, že práce jest nedůstojna svobodného člověka. Terentius dí: Má-li kdo býti ctěn, je třeba, aby nemusil pracovati. (Devivier, Cours d'Apolog., vyd. XVIII. 557.) Křesťanství, ukazujíc na příklad pracujícího Syna Božího a na jeho učedníky a zavrhuje zahálku (známé Pavlovo: kdo nechce pracovati, ať také nejí), posvětilo práci a přivedlo ke cti pracující lid. Tím vším, jakož i učením, že všichni lidé jsou si rovni před Bohem, odstranilo nejhorší skvrnu společenského života za starověku — otroctví (který list sv. Pavla je tu důležitý?). Otrok neměl tehdy žádných lidských práv, byl unares — pouhou věcí. Jsou pověstná rčení: Servus non tam vilis, quam nullus, non est otium servis, servus nullum caput habet, nullum ius. (Devivier, Cours d'Apolog., vyd. XVIII. 554. viz obr. 20.)¹⁾ S otrokem nebylo soucitu. Dlužno pak povážiti, že těchto nešťastníků měl římský stát na 120 millionů (jednotliví patriciové měli otroků na 20.000) a že 6 millionů římských občanů, kteří se zvali „populus rex“ — národ král — jednali s nimi dle libosti, z pravidla co nejhůře. Caligula tak daleko zašel, že divá zvířata v cirku dal krmiti masem svých otroků, aby mu výživa jejich přišla levněji. Plinius m. l., jenž k otrokům laskavě se choval, neměl následovníků.

Kdyby křesťanství nemělo jiné zásluhy, než že odstranilo, byť i znenáhla, otroctví, již proto příslušel by mu vděk všeho vzdělaného světa.

b) Křesťanství smylo však ještě jinou skvrnu s tehdejší lidské společnosti. Byly to surové zápasy gladiátorské při veřejných hrách, jichž „populus rex“ domáhal se

Obr. 20. Štítek otroků.²⁾

¹⁾ Otrok ne za málo, ale za nic; není odpočinku otrokům, otrok nemá žádné hlavy ani práva.

²⁾ Zadrž mne a přiveď mne na náměstí Martově k antikváři Maximianovi. Antikváři opisovali klassická díla a rukopisy. Otrokům, kteří utekli svým pánům, dávány byly na šíji bronzové obruče. Na obruči byl zavěšen a časem i k ní přibit štítek s nápisem, obsahujícím adresu pánovu. (Viz obr. 20.)

voláním: *Panem et circenses!*¹⁾ Při zápasech těchto zahynulo vzájemným vražděním často za jediný měsíc na 20.000 lidí. Když císař Trajan na oslavu svého vítězství nad Dáky uspořádal veřejné hry v Římě, zahynulo při nich na 10.000 gladiátorů a na 11.000 dravců. Kruté ty hry byly schváleny zákony a označovány za *nobilis institutio a excellens disciplina*.²⁾ Křesťanský císař Honorius jim r. 404 učinil konec na vždy

c) I předůležitou část otázky sociální, otázku chleba a mzdy, řešilo a řeší Kristovo evangelium. Je znám zákon Kristův: Každý dělník hoden je své mzdy. (Mat. 10, 10.)

d) Křesťanství jako spořádalo rodinu, tak upevnilo i stát. Hlavy panující jsou poddanému posvátné, protože jsou „z milosti Boží“, a jejich zákony zavazují křesťana i ve svědomí. Než právě proto, že jsou z milosti Boží, panovníci jsou i Bohu zodpovědní a povinností jejich k poddaným jest vládnouti spravedlivě. Spravedlnost u vladařů a poslušnost u poddaných jsou základy křesťanského státu. — Volání: Ave, Caesar, morituri te salutant³⁾ (pohanský, státní absolutismus), nezná křesťanský svět; za to však tím nadšeněji a radostněji volá: Cum Deo pro rege et patria — s Bohem pro krále a vlast.

Tak křesťanství obnovilo tvářnost země a způsobilo takový převrat v lidské společnosti, že věda dějepisná sama od narození Kristova čítá novou dobu lidstva, aeru křesťanskou. Křesťanství dokázalo toho za dob všeobecného náboženského a mravního úpadku, kdy všecko stálo proti němu. Jestliže přes to proniklo a podmanilo si svět a povzneslo lidstvo všech národů a všech stavů k takové dokonalosti, pak příčina zjevu toho není ze světa, přirozená, nýbrž nadpřirozená, t. j. nekonečná moc Boží, s jakou Bůh vládne nad říší duchů. Proto Kristus, jenž učení toho jest původcem a myslí lidské tak mu naklonil a je změnil, má moc Boží, je z Boha, jest Bůh.

¹⁾ Chléb a hry v cirku.

²⁾ Vznešené zřízení a vynikající cvičení. (Tak Cicero i Plinius. Devivier Cours d'Apolog. vyd. XVIII. 556.)

³⁾ Zdráv buď, caesare, pozdravují tě, kteří zemrou.

To, co Kristus dokázal svým dílem, jasně svědčí o jeho božství, o jeho božské moci a poslání. Z p ů s o b e m p ř i r o z e n ý m, p o u z e l i d s k o u m o c í, b y t o h o b y l n i k d y n e d o v e d l. Podivuhodné účinky ty dokázal Kristus narozený v povrženém Nazaretě, odsouzený vlastním národem jako zločinec na smrt kříže. Považme, kdyby dnes někdo z lidí, jenž by žil a umřel v podobných poměrech jako Kristus, nám tvrdil: Obrátím svět, půjdou za mnou národové a změň své smýšlení a jednání tak, jak je naučím, uvěří ve mne jako v Boha a miliony budou za mne umírat, řekneme jistě, že člověk t k o v ý m l u v í nerozumně a pošetile. Vždyť víme, že nejslavnější mudrci měli a mají dosud jen několik set žáků, jest nám známo, že Platon nemohl pro své učení získati ani lidí té ulice, v níž bydlel. Proto stejně nerozumně a pošetilé je tvrditi o Kristu, jenž všechno, co výše jsme uvedli, nejen mluvil, nýbrž i dokázal, že byl jen pouhý člověk a nikoliv Bůh. Uzdravený slepec dobře řekl: Kdyby nebyl z Boha, nemohl by nic takového činiti. (Jan 9, 33.)

Vzpomeneme-li vznešenosti Kristova učení, ušlechtilosti jeho morálky a požehnaných jeho účinků, sami poznáme, jak nemístné jest stavěti mu po bok snad buddhismus a n e b o islam.

B u d d h i s m u s, (jehož zakladatel byl Č a k y a - M u n i [Čakya = mnich], známější pode jménem B u d d h a [osvícený]); nar. v Nepálu jako syn malého knížete, rok smrti jeho jest nejistý, zemř. buď r. 477, nebo dle jiných r. 543 př. Kr.), učí:

a) Příčinou bídy a bolesti na světě je p ř í l i š n á l á s k a k ž i v o t u a t o u h a po něm, jest nemírná láska k svému já. Proto je třeba úplně ji potlačit, umrtvit, zničit. Jen ten, kdo toho dokáže, kdo zničí své já, vejde do N i r v a n y, jež značí úplný zánik, zhasnutí (asi tak jako světlo lampy samo znenáhla zhasne, až zhasne úplně, nezanechávajíc po sobě stopy).

b) Ž i v o t d l e b u d d h i s m u j e z l e m, a proto jest dovoleno jej zničit, aby člověk došel pokoje, klidu, zhasnutí v Nirvaně. Tak buddhismus káže sebezničení a dovoluje sebevraždu.

c) Dle buddhismu vládne světem n e ú p r o s n ý z á k o n, osud, jakási sebenevědomá moc, a stihá zlý čin trestem, čin dobrý odplácí odměnou a štěstím. Buddhismus nedává žádné odpovědi na otázky: Odkud člověk, jaký jeho cíl tu na světě? M l ě í ú p l n ě o B o h u, jehož nezná, o věčnosti, nebi, blaženosti, je bez naděje a bez milosrdenství. Nic neví o prozřetelnosti Boží a nesmrtelnosti duše.

d) Buddhismus učí stěhování duší a znovuzrození. Čím ctnostněji kdo žil (rozuměj: potlačoval své já — svou osobnost), tím v lepších poměrech se zrodí, až se očistí úplně a vejde do Nirvany a v ní zhasne.

e) Buddhismus věří v daemony a chrání se před nimi rozmanitými kouzly a odříkáváním pověrečných formulí (jeho modlivé mlýny! Viz Sven Hedin, Tibet, 410.)

f) Buddhismus káže sice lásku ke všem tvorům, tedy i k lidem, než jen z té pohnutky, že jsou živoucí bytostí. Jak slabý to důvod! Pak dlužno milovati stejně jako lidi rostliny i zvířata. A v pravdě Buddha také zapověděl zabíjeti zvířata, ba sám prý si dal rozkousnouti žízňivým tigrem tepnu, aby mu svou krví zahnal žízeň.

g) Hlásaje sebezničení a vyličuje život jako dlouhou řadu běd, jako zlo, jehož se třeba zbaviti, buddhismus svádí k životní lhostejnosti a k nechuti, vede k úplné nečinnosti a podrývá všecku osobní snahu; proto také odnímá všecku půdu vědám, uměním a všelikému pokroku vůbec.

h) Buddhismus káže sice lásku ke všem, avšak aby lo s nižších tříd zlepšil, je samy zušlechtil a vzdělal, pro to neučinil ničeho. I ženu nechal v porobě, ba Buddha upřel jí i právo na Nirvanu.

i) Že buddhismus má některá zařízení a obřady podobné křesťanským, na př. řády, hierarchii, sliby, růžence, dlužno vysvětliti tím, že si je vypůjčil od křesťanství, načež je však znetvořil. Dějepis svědčí, že mnich Kosmas nalezl v VI. stol. křesťanství rozšířeno v Persii i na ostrovech indického oceánu. Jeho přítel Sopatros nalezl na Cejlonu kvetoucí křesťanskou osadu. Perští biskupové světili indické. Portugalci našli v 15. stol. v Indii křesťany Tomášence. Čína byla navštěvována nestorianskými missionáři, od nich mohli buddhisté mnohé věci si osvojiti, jako později Tibetané od Františkánů. Tibetický Dalai Lama není starší než půl tisíce let. Příčinu částečné podobnosti v zevnějších zřízeních mezi buddhismem a křesťanstvím — duchem jsou obě náboženství naprosto různá — jeť buddhismus v podstatě atheismus — možno hledati i ve známém rčení: *anima naturaliter christiana*.¹⁾ Duch lidský snažil se vždy a všude projevovati své náboženské city a k Bohu se přiblížiti; proto vymýšlel, tvořil, zaváděl rozmanitá zřízení (na př. odříkavý

¹⁾ Duše lidská svou přirozeností křesťanská.

život mnišský, viz Vestálky u Římanů), oběti a obřady; odtud také je všude částečná jejich zevnější podobnost. Lid indický sám buddhismu v celku nepřijal, nezamlouval se mu jeho a t h e i s m u s, jenž nikdy nedovede vyhověti náboženským tužbám lidské přirozenosti. Lid proto přidržel se většinou starého polytheismu, stavěl chrámy, ustanovoval kněze, a když Buddha zemřel, ctil jej i vynikající jeho žáky jako bohy. Nirvanu pak představoval si jako místo věčného jara, štěstí a blaha, kde užije plno a neustálých smyslných požitků. A tak je tomu dodnes. S t a v n á r o d ů buddhismu oddaných jest naprosto n e u t ě š e n ý. Moderní cestovatelé G i l m o u r, H u c, H ü b n e r, C o m p l e s t o n missionář S c h ä f e r, S v e n H e d i n (Tibet, 425.) kreslí nám ve svých spisech přímo děsivý obraz, v jak hrozné pověře, v jak hluboké mravní skleslosti žijí tito národové, dokládající, že jen křesťanská kultura bude s to, aby je povznesla k novému životu.

2. I s l a m, jehož zakladatelem byl M o h a m e d (= slavený, chvályhodný, nar. r. 570 v Mekce), je smíšenina arabského polytheismu s židovstvím, a porušeným křesťanstvím. Židovství však převládá.

a) Islam učí sice m o n o t h e i s m u, avšak A l l á h řídí všechno po své libosti, nezná milosrdenství s „nevěřícími“, ba má radost z toho, může-li je stihnouti nejtěžšími tresty. Ano Alláh jde tak daleko, že každému člověku jeho životní los napřed určil. C o t i u r ě n o, t e b e n e m í n e, Proto

b) islam nezná p r o z ř e t e l n o s t i B o ž í a staví na její místo f a t a l i s m u s.

c) M r a v o u k a i s l a m u spokojuje se namnoze jen zevnějšími skutky; žádá modlitbu k Alláhovi, půst, almužnu, pouť do Mekky a svatou válku proti nevěřícím. Jinak dovoluje téměř vše. Islam podržel mnohoženství, otroctví i krevní mstu. Věřící, jmenovitě ty, kteří padnou ve s v a t é v á l c e, čeká ráj plný smyslných rozkoší.

d) Je pravda, že islam r y c h l e s e r o z š í ř i l. Než příčiny toho byly pouze přirozené; rozdrobenost, úpadek řeckého císařství, příkaz svaté války proti nevěřícím a slib smyslného ráje těm, kdož v boji s nevěřícími padnou. Slib ten učinil z moslemů fanatické bojovníky, kteří pak s mečem v ruce šířili slávu půlměsíce. Islam mimo to nežádal žádných zvláštních obětí mravních, nýbrž snažil se vyhověti smyslnosti národů východních plnou měrou. Po prvním vzplanutí rozmachu pohasl však fanatismus a následoval tím větší pád náboženský i mravní. Islam je dnes r o z d r o b e n na 60 různých s e k t

a úpadek jeho je čím dál tím hlubší, trvalý a nevyléčitelný. Učení, jež nesnaží se položití mez smyslnosti, člověka z ní vytrhnouti a k mravní ušlechtilosti povznést, má již samo v sobě zárodek smrti. —

§ 47. Svatý život a dokonalý charakter Ježíše Krista.

Jeho životní cíl.

Život Kristův jest život Boha na světě. Jak žil Kristus, čistě a svatě, tak jen Bůh žíti může. Kristus svatost tu ukázal:

1. Úplnou bezhříšností.

Jako byl bez bludu, bez omylu, tak byl i bez hříchu. Na celém jeho životě nelze nalézt vady, ni stínu slabosti, nedokonalosti. Svědčí o tom jeho učedníci, kteří po tři léta s ním stále dleli a byli svědky každého jeho skutku a slova. Ti jej nazývají „čistým a neposkvrněným beránkem, jenž, sám bez hříchu, nesl hříchy všech“ (1. Petr. 1, 19. 1. Jan, 3, 5), a svědčí o něm slovy: Peccatum non fecit — hříchu neučinil. (Petr I. 2, 22.) Sám Jidáš vyznává: Zhřešil jsem, zradiv krev spravedlivou. (Mat. 27, 4.) Jeho úhlavní nepřátelé, Fariseové a zákonníci, ač sledovali jej krok za krokem („observabant eum“), nemohli ho z ničeho usvědčiti, i když jej na smrt odsuzovali. Proto Pilát, než jim Krista vydal, umyl si ruce a řekl: Nevinen jsem krví spravedlivého tohoto, vy vizte! (Mat. 27, 24.)

Kristus učí nás modliti: Odpusť nám naše viny, sám však, ač jinak všecek jeho život je stálá modlitba, z a s v é h ř í c h y n i k d y s e n e m o d l í, poněvadž žádných nemá.

Ježíš klidně táže se i svých největších nepřátel bez obavy, že by mu snad mohli odporovati: Kdo z vás může mne vinit z hříchu? (Jan 8, 46.)

Sokrates hájí se před areopagem athenským, Karel I. před anglickým parlamentem, Ludvík XVI. před svou popravou volá: Francouzi, jsem nevinný; jediný Kristus se nehájil, tak že se divil Pilát. (Mat. 27, 14.) Nehájil se, protože jeho nevina a svatost byla všem známa.

Τὸ μὴ δὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ τοῦ θεοῦ — nehřešiti přísluší Bohu — učí stará filosofie (Libanius) a hlásá: Nemo non nostrum

peccat (Petronius, Satir. 75, 1), každý z nás hřeší. Proto Kristus není z nás, jest z Boha, jest Bůh.

2. Plností svých ctností.

Kristus má všechny ctnosti, kteréž mohou zdobiti bytost lidskou a to v míře, v lesku takovém, že daleko převýšil všechny ideály, jež si o mravní dokonalosti vytvořil starověk, že jest nade všechny mravní velikány věků pozdějších.

Základem všech ctností jest p o k o r a. Ježíš jest pokorný nade všechno pomyšlení. Již to, že zvolil si Nazaret, místo povržené, za svůj pobyt, svědčí o tom. Nazaret jest jen příprava na Kalvarii.

Kristus nepřišel, aby si dal sloužiti, nýbrž aby sloužil sám. Při všech svých zásluhách nehledá nikdy své slávy, nýbrž slávy svého Otce, který ho poslal.

Ježíš nikdy nemyslí na sebe, je bez s o b e c t v í. Ptáci nebeští mají svá hnízda, lišky svá doupata, Kristus nemá, kam by hlavu sklonil, ano živ je z almužen. Nežádá, jako Sokrates před smrtí, aby vzdálili od něho ženy, by nebyl rušen jejich vzlykotem. Kristus, jda na smrt, lkajícím ženám odpovídá: Neplačte nade mnou, nýbrž samy nad sebou plačte a nad svými syny. (Luk. 23, 28.)

J e h o l á s k a k B o h u a k l i d e m n e z n á m e z í. Jeho pokrm jest, aby činil vůli Toho, který ho poslal, a byl ho poslušen až k smrti kříže. Mezi tím, co celé noci se modlí, za dne, kudy chodí, všude lidem dobře činí; o něm platí „p e r t r a n s i i t b e n e f a c i e n d o“. (Sk. ap. 10, 88.) Byl laskav, mírný ke všem. Hříšníci slyší z jeho úst slova odpuštění, za své nepřátele se modlí, i svým katanům vyprošuje na kříži milost.

N e n í u š l e c h t i l é h o c i t u, b y h o K r i s t u s n e m ě l. Je vděčným synem, na matku svou nezapomíná, ani když umírá, je šlechtným vlastimilem, nad budoucí zkázou své vlasti a města Jerusalema roní slzy upřímné lítosti a bolesti. Jest rádcem, těшитelem, pomocníkem chudých, zarmoucených a opuštěných. Každý, i nejchudší, nejposlednější jest mu bratrem.

Při své mírnosti je však vzácně o t e v ř e n ý a p ř í m ý, nebo svatost a pravda jsou nerozlučitelné. S přísností a rozhodností kárá nepravost, hřích, pokrytství. Zákonníci, Fa-

riseové a necitelní boháči slyší z jeho úst nejedno slovo spravedlivého odsouzení. (Luk. 6, 24. Mat. 23, 23.)

Kristus jest ἀρχὴ καὶ τύπος τῆς δικαιοσύνης,¹⁾ po nichž *Platon* tolik toužil. (Politeia IV., XVII. 443 C.)

Ježíš jest velký v trpělivosti a bolesti. Tiše nese nedostatek a bídu svého chudého života. Kdežto *Scipio*, odcházeje do vyhnanství, volá: Nevděčná otčino, nebudeš míti mých kostí, *Kristus* trpělivě nese i nejhorší nevděk a zneuznání. Cítí bolest, avšak nepodléhá jí. I tehdy, když zvolati může: Není bolest jako bolest má, na cestě křížové, na kříži, na Kalvarii, nereptá, jen tiše trpí. Umírající *Germanicus* zapřísáhá své přátele: Vindicabitis vos!²⁾ (Tacit. Annal. II. 71.), *Kristus* se svého kříže volá: Otče, odpusť jim —. Sám setník, pohan, diví se tomu majestátnímu klidu a velikosti myslí, že v údivu vyznává: Jistě Syn Boží byl tento! Ano tak, jak *Kristus* umíral, mohl umíratí jen Bůh v lidském těle.³⁾ (Viz část čít. čl. 11.)

Srovnáváje Sokrata s Kristem, *Rousseau* dí: Život a smrt Sokratova jest životem a smrtí mudrce, život a smrt Ježíšova jest životem a smrtí Boha. (Emile IV., 389. Přeložil Dr. Krecar. Viz část čítank. čl. 11.)

3. Dokonalostí svého charakteru. Ze všeho, co jsme až dosud o Kristu řekli, patrna jest vznešená krása a nadlidská dokonalost jeho charakteru, která ničím ani jediným rozporem není zkalena. Na Kristu spatřujeme shodu slova se skutkem, učení se životem. Ježíš jak učil, tak žil; jak žil, tak umřel. Toho nevidíme na žádném mudrci starého věku. Ani *Sokrates*, nejvznešenější z nich, nezůstal učení svému věren až do konce a charakter jeho není prost chyb a slabostí, jimž hověla jeho doba. Je známo o něm, že před smrtí dal obětovati Aeskulapovi (bohu lékařství) kohouta. Nelze proto srovnati syna Sofroniskova (Sokrata) se synem Mariiným, dí *Rousseau*. (Emile IV. 388. Přel. Dr. Krecar.)

¹⁾ Původ a obraz spravedlnosti.

²⁾ Pomstíte mne!

³⁾ Čti J. Zeyer, Zahrada Marianská 132 a násl. Smrt Kristova. X. Dvořák, Stínem k úsvitu (úryvky — ukázky z básní).

Zvláštní pak je, že Kristus nevyspíval pomalu v charakter,¹⁾ nýbrž hned s počátku, kdy poprvé setkáváme se s jeho zjevem, je již pováhou celou a úplnou. Již jako 12letý jinoch jedná s klidem a jistotou, kteréž je schopen jen dokonalý charakter. Proč jste mne hledali, zdaliž jste nevěděli, že musím býti v tom, co jest mého Otce? (Luk. 2, 41.) Otázka tato k jeho zarmoucené matce svědčí, že již jako jinoch si byl plně vědom svého velikého úkolu, kterýž jako muž 30letý začal konati. Kdo vznešený charakter Kristův lépe hledí poznati, jistě mu neujde, že Ježíš je proroky zaslíbený služebník Boží, svatý Israele, zaslíbený Mesias.

4. Velikostí a vznešeností svého životního cíle.

Svět viděl umíratí Curtia a Decia za vlast, Sokrata za filosofii, Catona za svobodu, že by však někdo chtěl umřítí za hříchy lidstva, to svět slyšel jen z úst Kristových. Jediný Kristus chtěl spasiti a mravně obnoviti a oblažiti všechny dítky Adamovy svým slovem, skutkem a svou smrtí. Může-liž býti i samému Bohu cíle důstojnějšího? Lidstvo má osvoboditi pravda, ta má býti pro všechny lidi a pro všechny časy. Proto Kristus chce, by pravda jeho byla hlásána „všemu stvoření“ a do skonání světa; proto zakládá nové, pravé náboženství, jež má býti pro všechny národy a věky, obecné, světové, katolické. Takového účelu nevytkl si nikdo před ním ani po něm. Zoroaster chce prospěti Peršanům a zůstává Peršanem, Buddha Indům a jest Indem, Sokrates Řekům a zůstává Řekem, — jen Kristus, ač „odsud“ ničeho nevzal, chce všem býti všechno. Ti, kteří po něm přišli, co světu dali, jen z „jeho“ vzali. —

Tak vznešený byl Kristův zjev, taková svatost a dokonalost jeho charakteru, takový jeho životní účel. Věhlasný Hettinger, uvažuje o všem tom, napsal památná slova: Pravda jasná jako sluneční paprsek, svatost čistá jako světlo, spravedlnost, jež duši proniká až do nejjemnějších záhybů, láska, kteráž ničeho nechce a si nežádá, leč všude roznéstí slitování, milost, pokoj a blaženost

¹⁾ χαράσσω ostřím, ryji, ὁ χαραγήκω = znamení vryté, ráz, znak.

Dr. Jos. Kašpar Učebnice :[katoického náboženství.

— to je Bůh. A vše to byl Ježíš Kristus. (Apolog. křest. vyd. IX. II. 504.)

Ano, skráním Kristovým v pravdě sluší gloriola, na níž v jasu nebeském skvějí se slova:

**Ecce homo a Vere Dei filius est iste! Hle člověk a
Jistě Syn Boží jest tento!**

VI. Ježíš Kristus a jeho církev.

§ 48. Ježíš Kristus založil církev. Pojem církve.

Proroctví a nástinu starozákonní (které?) naznačovaly, že Messiáš založí království pravdy a spravedlnosti, pokoje a lásky. Ježíš z Nazareta založil království to, svou církev.

1. Kristus království čistě duchovní, církev, založiti chtěl.

Slavnostně prohlašuje k Petrovi: Ty jsi Petr (= skála) a na té skále vzdělám církev svou (οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν Mat. 16, 18). Ježíš mluví často o své církvi, o království Božím, o království svém na zemi. Tak mluví v podobnostech o semenu, o rozsévači, o pšenici a koukolu, o zrně horčičném a kvasu. Sám přirovnává království to, chtěje naznačiti jeho cenu, k pokladu skrytému v poli a ke vzácné perle. Mluví o svém ovčinci, o svém stádě a k Pilátovi dí: Já jsem král, ale království mé není z tohoto světa. (Jan 18, 36.)

2. Kristus chtěl založiti jen jediné království duchovní, jen jedinou církev, jako jen jedinou pravdu hlásal a jen jednomu náboženství učil. Vzdělám církev svou (nikoliv církve), řekl Pán a jinde praví: Bude jeden ovčinec a jeden pastýř. (Jan 10, 16.)

Všichni lidé mají jednomu Bohu sloužiti, jen jediný a též cíl vytčen jest všem. Proto dostačí všem jediná církev. Tomu nasvědčují i Kristova podobenství o síti, kteráž vržena byla do moře a shromáždila v sobě ryby všeho druhu; o vinici, na níž povoláni jsou pracovati všichni.

3. Duchovní království Kristovo, jeho církev má býti viditelná. Pán sám přirovnává ji k městu ležícímu na hoře: Nemůže město na hoře ležící býti skryto. (Mat.

5, 14). Církev Kristus založil pro lidi, kteréž do jista je viděti, a nařídil, aby do ní přijímáni byli viditelným znamením, křtem sv. Kdo církve neslyší, budiž tobě jako pohan a publikán, dí Pán. (Mat. 18, 17.) Slyšeti, poslouchati jest možno však jen viditelnou společnost. Ke „svým“ Kristus praví: Tak svěť světlo vaše před lidmi, ať vidí skutky vaše dobré a slaví Otce vašeho, jenž jest v nebesích. (Mat. 5, 14—16.)

Učení o neviditelné církvi Kristově vychází z bludu, jakoby do ní náleželi jen svatí a k životu věčnému již předem od Boha vyvolení a určení. Zdali však kdo opravdu je svatý a od Boha k životu věčnému určen, toho o nikom s jistotou tvrditi nelze; proto prý nikdo s jistotou neví, zdali jest údem církve Kristovy.

Mylný tento názor, jehož se též přidržoval mistr Jan Hus, Kristus sám odmítá slovy: Nepřišel jsem volati spravedlivých, nýbrž hříšných k pokání (Luk. 5, 32), a vyvrací jej známým podobenstvím o koukolu a pšenici. (Mat. 13, 24 násl.)

4. Království Kristovo, jeho církev, bude nepomíjitelná. Tak svědčí slova Kristova: Brány pekelné jí nepřemohou. (Mat. 16, 18.) A já s vámi jsem až do skonání světa. (Mat. 28, 20.)

5. Z evangelií je zřejmé, že Kristus království duchovní, svou církev, skutečně založil.

Přebýváje na zemi, Kristus shromažďoval kolem sebe věřící a z těch vyvolil 12 apoštolů (ἀπόστολος = vyslanec) a 72 učedníky. Učedníky poslal po dvou na místa, kam sám přijíti chtěl. Apoštolů učinil svědky svých řečí a svých činů a přikázal jim, aby všem národům hlásali, co od něho slyšeli a viděli. Z počtu apoštolů Kristus ustanovil sv. Petra za nejvyšší hlavu církve. Dle příkazu Páně rozešli se apoštolé do celého světa, všude kázali, křtili a ty, kteří jim uvěřili a pokřtiti se dali, kolem sebe shromažďovali. Tak povstaly na rozličných místech křesťanské osady, které Petr a ostatní apoštolé spravovali. Když tyto osady se množily, apoštolé zřizovali v nich své zástupce, t. j. biskupy. Jim k ruce byli kněží a jáhnové. Tyto křesťanské osady měly význačné, duchovní pojítka: vyznávaly jedno učení, přijímaly tytéž svátosti a řídily se jednou nejvyšší,

viditelnou hlavou, sv. Petrem. Tak osady ty tvořily dohromady viditelnou křesťanskou společnost, zvanou církev.¹⁾

§ 49. Úkol církve.

(Podle vůle Kristovy jest účelem církve spása lidstva. K tomu konci má církev:

1. Učení Kristovo neporušeno zachovati a všem lidem hlásati;

2. Kristem ustanovenými prostředky spásy (sv. svátostmi a mší sv.) lidem přisluhovati a tak je posvěcovati;

3. věřící na cestě spásy a dokonalosti vésti a spravovati tak, aby jistě dosáhli věčného štěstí a neminuli se, pokud to na světě možno, i s blahem pozemským.

Aby církev úkolu tomu dostáti mohla, Kristus svěřil jí trojí úřad, a to *učitelský*, *kněžský* a *pastýřský*, a přislíbil jí stálou svou pomoc.

Úřad *učitelský* záležel v plné moci, aby církev pravdu Kristovu hlásala a bludu prostu zachovávala.

Kněžský úřad dával církvi moc, aby prostředky spásy, svaté svátosti, udělovala, mši sv. konala, světila a žehnala.

Pastýřský úřad opravňoval církev zákony dávatí nebo rušiti, souditi a trestati.

Ústava církve.

Kristus chtěje, aby církev jeho byla společností dokonale spořádanou a co nejlépe plnila úkol jí vytčený, dal jí zvláštní zřízení, *ústavu*. Ustanovil v ní představené, kterým podřídil věřící, a dal jí nejvyšší hlavu.

§ 50. I. Apoštolé jsou představení církve.

Kristus ustanovil sv. apoštoly za představené církve tím, že je pověřil, aby v církvi vykonávali úřad učitelský, kněžský a pastýřský.

¹⁾ Slovo církev pochází z řeckého *κυριακή*, rozumí se *οικία*. Latinské slovo *ecclesia* je z řeckého *ἐκκλησία*, shromáždění; od slova *ἐκκαλέω* zvů, vybízím.

a) **Úřad učitelský** (potestas magisterii) svěřil jim slovy: Jdouce, učte všechny národy. (Mat. 28, 19.) Za tím účelem slíbil jim pomoc Ducha sv., který jim připomene vše, co k nim kdy mluvil. (Jan 14, 26.) Apoštolé zastávali pak úřad učitelský svědomitě. Hlásali pravdu Kristovu po všech tehdy známých končinách. O poctivém a správném zastávání úřadu učitelského byli tak přesvědčeni, že sv. apoštol **Pavel** volá: Kdyby anděl z nebe kázal vám jiné evangelium než my, budiž proklat! (Gal. 1, 8. Viz část čítank. čl. 14.) A jinde dí: Na místě Kristově poselství konáme, jakoby Bůh skrze nás napomínal. (2. Kor. 5, 20.)

b) **K úřadu kněžskému** (potestas ministerii) Kristus apoštoly povolal slovy: Křtěte všechny národy . . . (Mat. 28, 19.) Komu odpustíte hříchy, odpouštějí se jim. (Jan 20, 23.) Výrokem: To činite na mou památku (Luk. 22, 19.) dal jim moc konati svatou oběť mešní. — Apoštolé vedli si pak jako kněží Nového Zákona, udělovali svátosti a obětovali mši sv. Svědčit o tom výroky **Písma** **A** ti, kteří uvěřili, byli pokřtěni, (Skutk. ap. 2, 41), frangentes circa domos panem (lámajíce po domech chléb; naznačena tak mše sv. Skut. ap. 2, 46.) **Sv. Pavel** výslovně dí: Tak o nás smýšlej člověk jako o služebnících Kristových a rozdávajících tajemství Božích. (1. Kor. 4, 1.)

c) **K úřadu pastýřskému** (potestas regiminis) Kristus oprávnil apoštoly výroky: Cokoliv svážete na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoliv rozvázete na zemi, bude rozvázáno i na nebi. (Mat. 18, 18.) Svázati a rozvázati znamenalo u Hebreů zakázati a dovoliti, odsouditi a osvoboditi. Tak Kristus ustanovil apoštoly zákonodárci a soudci. A jinde Kristus praví: Jako mne poslal Otec, tak i já posílám vás (Jan 20, 21), touž moc, jakou mně dal Otec, uděluji vám. Apoštolé byli si úřadu toho také vědomi a konali jej. Tak prohlašují Starý Zákon za nezávazný pro křesťany slovy: Vidělo se Duchu sv. i nám žádného více na vás břemene nevzkládati kromě těchto potřebných věcí. (Skutk. ap. 15, 28.) Neposlušné a nehodné z církve vylučovali: **Sv. Pavel** důrazně píše: Přijdu-li podruhé, nebudu šetřiti, nýbrž s přísností zakročím vedle moci, kterouž mi dal Pán. (2. Kor. 13, 2, 10.)

Podle vůle Páně apoštolé přenesli trojí svůj úřad a moc k němu v celé plnosti na své nástupce, na nejvyšší hlavu

církve, papeže a na biskupy (ἐπίσκοποι-ἐπισκοπέω = dohlížím). Věřícím Kristus uložil, aby apoštolů a jejich nástupců, jakožto představených církevních, poslouchali, výrokem: Kdo vás slyší, mne slyší, kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá, kdo pak mnou pohrdá, pohrdá tím, jenž mne poslal. (Luk. 10, 16.) Odtud je v církvi rozdíl mezi představenými a věřícími, mezi církví učící a slyšící.

§ 51. II. Sv. Petr jest nejvyšší hlava církve. Jeho primát.

Aby v církvi učící i slyšící jednotu učení, kultu a kázně byla zachována, Kristus ustanovil Šimona Petra nejvyšší, viditelnou hlavou, t. j. nejvyšším učitelem, knězem a pastýřem své církve. Tuto přednost Petrovu, kterouž mu Kristus propůjčil ve své církvi nejvyšší moc a s ní svrchovanou čest, nazýváme primát — prvenství cti a pravomoci (primatus honoris et iurisdictionis). Kristus Šimona Petra ustanovil nejvyšší, viditelnou hlavou své církve tímto způsobem:

1. Změniv jeho jméno Šimon v Petr (t. j. skála), Kristus prohlásil, že Petr bude skalou, základním kamenem, na němž svou církev zbuduje. Ty jsi Petr (= skála) a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou. (Mat. 16, 18.) Co jest základ budově, to jest hlava společnosti. Má-li býti Petr základem církve Kristovy, musí v ní míti nejdůležitější místo — a tím jest nejvyšší hlava.

2. Kristus sv. Petrovi jedinému chce svěřiti nejvyšší moc svazovací a rozvazovací v církvi, toliko do jeho rukou vkládá klíče ke království nebeskému, jej jediného chce ustanoviti svým náměstkem v církvi (vicarius Christi). Svědčí o tom výrok: A tobě dám klíče království nebeského, a cožkoliv bys svázal na zemi, bude svázáno i na nebi. (Mat. 16, 18, 19.) Královstvím nebeským rozumí se církev Kristova na zemi, protože nás vychovává pro nebe. Klíče království někomu ode vzdati znamená, jej učiniti svým náměstkem, jemu svěřiti nejvyšší správu v království. Slibuje tedy sv. Petrovi Pán nejvyšší moc správní v církvi; slovy pak svázati a rozvázati nejvyšší moc zákonodárnou a soudní.

3. Kristus sv. Petrovi jedinému dal moc, aby celé jeho stádo řídil, jej toliko ustanovil nejvyšším pastýřem své církve.

Po svém vzkříšení Pán zjevil se učedníkům svým při jezeře genezaretském. Když skromně pojedli, Kristus táže se sv. Petra: Petře, miluješ-li mne více než tito? Na trojí vyznání: Pane, ty víš, že tě miluji, dostává se Petrovi odpovědi: Pasiž beránky mé, pasíž ovce mé. (Jan 21, 15—17.) Pásti znamená tu tolik jako řídit, spravovat, vésti (srov. homerovské ποιμένες λαῶν = vládcové lidu). Beránky rozumějí se tu věřící, ovce apoštolé a jejich nástupcové, biskupové a kněží, kteří mlékem Kristova učení sytí věřící, je vedou a chrání jako ovce svá mláďata.

Tak Kristus svěřil a podřídil sv. Petrovi všechno své stádo, nevyňav nikoho ani z věřících ani z představených. Dle této Kristovy vůle apoštolé měli svůj trojí úřad učitelský, kněžský a pastýřský vykonávat jen ve spojení s Petrem, jeho správě se ve všem podrobující. Byl tedy sv. Petr jak nejvyšším pastýřem, tak i nejvyšším učitelem a knězem všech.

4. Petrův primát byl také hned v prvotní apoštolské církvi uznáván. Petr pak sám moc primátem sobě svěřenou vykonával.

a) V seznamech apoštolů sv. Petr je vždy jmenován na prvním místě, ač byl to sv. Ondřej, jenž byl první Pánem za apoštola vyvolen. (Jan 1, 40, 41.) Evangelisté často užívají obrátů: Petr a kteří byli s ním (Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ), Petr s jedenácti (Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα; Luk. 9, 32. Skutk. ap. 2, 14.) Matouš pak výslovně píše: První Šimon, nazvaný Petr (πρῶτος Σίμων, ὁ λεγόμενος Πέτρος 10, 2.)

b) Šv. Petr jest mluvčím apoštolů a není významnější události v životě Páně, aby jí nebyl svědkem společně s Jakubem a Janem.

Vzpomeňme jen proměny na hoře Tábor a okamžiků Kristova utrpení v zahradě getsemanské.

c) Po nanebevstoupení Páně sv. Petr vede si také jako nejvyšší hlava církve, jako její svrchovaný pastýř. Řídí volbu apoštola Matěje, sám po seslání Ducha sv. káže první evangelium Kristovo, přijímá prvního pohana, setníka

Cornelia, do církve, sám přehlíží křesťanské obce a předsedá jerusalemskému sněmu. (Skutk. ap. 1, 15. 2, 14. 9, 32. 10, 5. 15, 7.) Petr schvaluje listy Pavlovy (2. Petr. 3, 15), a sám sv. Pavel spěchá k němu, aby si od něho vyžádal potvrzení v úřadě učitelském. (Galat. 2, 2.)

Nejstarší církev uznávala vždycky primát Petrův. Římské katakomby často ukazují obraz Mojžíšův s nadpisem Πέτρος. Až dosud jest zachována lampa ze starokřesťanské doby, jež má podobu lodi, na níž sv. Petr řídí kormidlo a sv. Pavel, sedě proti němu, učí.

Shromáždění otcové na sněmě efesském r. 431 prohlásili: Je to známo po všecka století a nikdy nebylo o tom pochybnosti, že sv. Petr je knížetem a hlavou apoštolů a základem katolické církve.

§ 52. III. Nástupcové sv. Petra a apoštolů.

Dle vůle Páně má ústava církve se svou nejvyšší viditelnou hlavou trvati až do skonání světa. Proto úřad nejvyššího pastýře v církvi, primát, nemá zajíti smrtí Petrovou, nýbrž má trvati po ustanovení Kristově v církvi v ž d y c k y. Z té příčiny sv. Petr musí míti v primátu své nástupce.

Pravíme pak

A) Římský biskup, papež, je řádný nástupce Petrův v primátu.

Jako dědic trůnu spolu s trůnem nabývá všech práv vládařských, tak i nástupce Petrův na biskupském jeho stolci v Římě stal se řádným dědicem veškeré Petrovy moci a všech jeho práv, nabyt po něm primátu v církvi, stal se její nejvyšší, viditelnou hlavou.

Je nezvratná historická pravda, že sv. Petr působil v Římě jako biskup a jako mučedník tu život dokonat.

O pobytu Petrově v Římě svědčí:

1. Souhlasné zprávy nejstarších spisovatelů církvevních. Již sv. Klement Římský, († 101) žák Petrův, uvádí ve svém listě ke Korintským mezi těmi, kteří nedávno (ἐγγύστα) v Římě zemřeli (ἐν ἡμῖν) mučednickou smrtí, sv. Petra. (1. ke Kor. 5.)

Sv. Ignatius, biskup antiošský († 107), píše k Římanům: Nemohu vám rozkazovati tak, jako Petr a Pavel. (K Řím. 4).

Sv. Irenej, biskup lyonský († 202), jenž v polovici 2 stol. sám v Římě byl, velebí proto církev římskou, že jest „a gloriosissimis apostolis Petro et Paulo fundata et constituta.“ (Adv. haeres. III. 3.)¹⁾
Papias Hierapolský († okolo r. 150) ví, že Marek, jako průvodce Petrův, v Římě psal své evangelium. (Euseb. Hist. eccl. 2, 15. 3, 40.)

Slavný řečník **Tertullian** († 240) dí: Habes Romam, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur. (De praescr. c. 36.)²⁾

2. **Starožitné památky v Římě.** Jsou to: Hrob knížat apoštolských na Vatikánu, o němž již kněz **Gaius** (za papeže Zefyrina 202—219) zmiňuje se slovy: Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι (u Euseb, Hist. eccl. II. c. 28.)³⁾ Prokázané místo Petrova ukřižování. Učencem de Rossim nově objevené coemeterium Ostrianum (pohřebiště ostrijské) cum Cathedra, qua primum Romae sedit et ubi Petrus baptisavit (s kathedrou, kdež v Římě nejprve seděl Petr a křtil). Obrazy Petrovy a Pavlovy v katakombách. Za rok Petrova úmrtí v Římě dějepisec Eusebius Caesarejský († 340) udává r. 67. po Kr.⁴⁾

To vše je důkazem, že sv. Petr v Římě žil a tam stolec biskupský založil. Proto jen nástupce na tomto biskupském stolci, biskup římský — a nikdo jiný — může činiti nárok k dědictví práv Petrových, k primátu v církvi. O tom byl také přesvědčen všecek křesťanský starověk. Primát v církvi byl přiznáván jen římskému biskupu. Tak tomu bylo již od časů apoštolských. To dokazují:

I. Historické události:

¹⁾ Od přeslavných apoštolů Petra a Pavla založena a zřízena.

²⁾ Máš Řím, kde Petr je roven Pánu v umučení.

³⁾ Mohu ukázati na vítězná znamení apoštolů.

⁴⁾ Petr ve svém 1. listě (5, 13) naznačuje za své bydliště Babylon: Pozdravuje vás církev spoluvyvolená v Babyloně a Marek, syn můj. Petr nazývá tak obrazně Řím; křesťané tehdejší zvali tak Řím obecně. V Apokalypsi Řím šestkrát nazván Babylonom. Petr zatajuje jménem tím pravý svůj pobyt, ježto hrozilo již pronásledování Neronovo. Zmiňuje se tu o Markovi, jenž dle svědectví sv. Pavla (Kol. 4, 10. Fil. 24) v téže době byl v Římě. Řím pak tehdy skutečně podobal se Babylonu rozmanitostí a množstvím obyvatelstva a zkažeností mravní. (Srov. Tacit, Annal., XV. 44.)

1. S v. P o l y k a r p, žák apoštolský, biskup smyrenský († 167), přichází sám k papeži Aniketovi (157—168), by se s ním poradil o důležitých tehdy církevních věcech.

M u č e d n í c i l y o n š t í žádají papeže Eleuthera (177), aby se ujal církví asijských proti bludům Montanovým.¹⁾

Slavný O r i g e n e s za papeže Zefyrina († 219) spěchá do Říma, aby navštívil τὴν ἀρχαιοτάτην Ῥωμίων ἐκκλησίαν (nejstarší římskou církev). H e g e s i p p u s († okolo r. 180) a I r e n e j († 202) přišli do Říma, aby poznali neporušené, křesťanské učení.

Císař D e c i u s (249—251) prohlásil (dle Cypriana list 55.), že by byl mnohem raději uslyšel, že postavili mu v říši soka, než že zvolen byl „kněz Boží“ v Římě (tehdy papež Cornelius).

Císař A u r e l i a n (270—275) rozhodl, že ten má býti nástupcem biskupa antiošského Pavla ze Samosaty, ježž papež sesadil, koho uzná římský biskup. (Euseb. Hist. eccl. VII. c. 30.)

2. Papežové byli si toho vědomi, že jim přísluší nejvyšší moc v církvi, primát cti a pravomoci, a proto jej také vykonávali a jejich rozhodčímu slovu podrobovala se všechna církev.

a) Tak papež K l e m e n t († 100) uslyšev, že v církvi Korintské nastaly rozpory, píše Korintánům přísný list, v němž je se vši rozhodností „ve jménu římské církve“ napomíná k pokoji a ke smíru. List ten byl psán ještě za života sv. Jana apoštola v letech 67—70 neb 96—98 po Kr. Pyšní Korintané přijali přísný ten list se zvláštní uctivostí a čítali jej, jak korintský biskup D i o n y s i u s (za Marka Aurelia) svědčí, před službami Božími.

Papež V i k t o r I. († 291) rozhodl, kdy mají slaveny býti velikonoce.

K a l l i x t I. († 222) svým rozhodnutím (edictum peremptorium) upravil pro všechnu církev jednotnou praxi při veřejném pokání.

¹⁾ Montanus, kněz bohyně Kybely, sotva stal se křesťanem, učil bludům. Hlásal brzký příchod Kristův na svět a mravouku nerozumně přísnou. Žil ve 2. stol.

b) Bludaři namáhali se vždy, aby svým bludům zjednali schválení římského biskupa.

c) Biskupové, jak sv. Jeronym se zmiňuje, podávali papeži zprávy o svých diecesích a putovali ode dávna, aby svou oddanost stolci papežskému dali na jevo, ad limina apostolorum — k prahům apoštolským.

II. Památné výroky vynikajících, starodávných otců a spisovatelů, jakož i sněmů církevních.

a) Sv. I g n a t i u s, biskup antiošský († 107), nazývá církev římskou „předsedkyní sboru křesťanské lásky (προκαθημένη της αγάπης).

Sv. I r e n e j, biskup lyonský († 202), píše o církvi římské: S církví touto pro zvláštní přednost její (propter potioem principalitatem) má se shodovati každá církev. (Viz část cit. čl. 15.)

S v. C y p r i a n, biskup kartaginský († 258), svou knihou „de catholicae ecclesiae unitate“ (o jednotě katol. církve) ukazuje, že nejlepší zárukou církevní jednoty je zřízení primátu. Je známo rčení A u g u s t i n o v o ve při Pelagiově: A sede apostolica rescripta venerunt, causa finita est,¹⁾ jež obvykle bývá uváděno slovy: Roma locuta, causa finita. (Řím promluvil, spor jest ukončen. Sermo 131, 10).

b) Sněmy církevní všech století uznávaly primát papežův.

Tak sněm c h a l c e d o n s k ý r. 451 přisvědčil slovům papeže Lva Velikého zvoláním: Petr mluvil ústy papeže Lva.

Sněmy e f e s s k ý r. 431, c a ř i h r a d s k ý r. 680, f l o r e n t s k ý r. 1439 a v a t i k á n s k ý r. 1869—70 (sess. 4. c. 3.) výslovně prohlašují, že biskupu římskému přísluší v církvi primát, že jest její nejvyšší hlavou a svrchovaným pastýřem.

Jen ty s n ě m y pak jsou všeobecné (concilia oecumenica), kterým papežové buď sami předsedali, nebo při nichž svými zástupci, legáty, byli zastoupeni. A jen to rozhodnutí či ustanovení sněmu, které potvrdil papež, nabylo a nabývá dosud platnosti v celé církvi.

¹⁾ Od apoštolské stolice přišly přípisy, spor jest ukončen. Pelagius, mnich ▼ 5. stol., popíral učení křesť. o prvotním hříchu a milosti Boží.

N á z e v p a p e ž (papa, πάππας, πατήρ) původně přikládán byl od žáků učitelům. U křesťanů nazýváni byli jménem tím s počátku biskupové, papae, otcové. Od 6. století zván tak byl nejčastěji jen biskup římský. — Úřední papežské listiny jednající o důležitých věcech slovou b u l l y (bullae od přivěšené pečetě), b r e v e (brevia) jednající o věcech méně důležitých. Zevnějším odznakem papežské moci je t i a r a (trojkoruna) a p r s t e n s r y b á ř e m (annulus piscatorius).

§ 53. B) Biskupové jsou nástupcové sv. apoštolů. Kněží a jáhnové.

Po vůli Páně měl trojí úřad apoštolský, učitelský, kněžský a pastýřský trvati až do skonání světa, neměl zajíti smrti apoštolů. Z té příčiny apoštolé musili míti své nástupce.

1. Nástupcové apoštolů jsou **biskupové**.

a) Na ně, jak celá starověkost křesťanská svědčí, apoštolé přenášeli všecku moc i úřad Kristem sobě svěřený. Činili tak s počátku m o d l i t b o u a v z k l á d á n í m r u k o u. Sv. P a v e l píše k Timotheovi, biskupu v Efesu: Napomínám tě, abys opět vzbudil milost Boží, kteráž jest v tobě skrze vzkládání rukou mých. (2. Tim. 1, 6.) I Pavel a Barnabáš jsou tím způsobem povoláni k úřadu apoštolskému, t. j. biskupskému: Modlili se a vzkládali na ně ruce (starší v Antiochii. Skutk. ap. 13. 3.) Sami pak týmž způsobem ustanovovali své nástupce, představené církve, biskupy. Když opouštěli obce maloasijské, „zřídili v jedné každé církvi starší.“

Tak každý biskup v církvi po apoštolích je řádným (ordinarius) učitelem, knězem a pastýřem.

b) Trojí úřad svůj učitelský, kněžský a pastýřský biskupové vykonávali a vykonávají dosud jen ve s p o j e n í s b i s k u p e m ř í m s k ý m, s p a p e ž e m, poslouchající ho jako své nejvyšší hlavy, jako nejvyššího pastýře v církvi. Spravují papežem sobě vykázané církevní okresy (diocese, arcidiocese, patriarcháty) a účastňují se církevních sněmů za řízení papežova.

2. Na **kněze** (πρεσβύτεροι-πρέσβυς stařec, adj. přední, vážený; πρεσβύτεροι = starší) apoštolé přenesli moc kněžskou, ale ne v plnosti sobě Kristem Pánem svěřené. Každý kněz slouží platně mši sv. a uděluje platně sv. svátosti mimo

svátost břimování, pokání a svěcení kněžstva. Když knězi propůjčena jest z důležitých příčin nejvyšší hlavou církve moc udíletí svátost břimování, jest mu přece užívati k této svátosti křížma posvěceného biskupem. K udílení svátosti pokání nedostačuje pouze moc kněžská, nýbrž jest třeba také moci pastýřské, kteréž knězi může udělití pouze biskup. Na kněze světiti pouhý kněz vůbec nemůže, protože k udílení této svátosti je třeba plné moci kněžské, jaká přísluší jen biskupu.

Kněží pomáhají biskupovi ve vykonávání jeho úřadu učitelského a pastýřského, avšak v obou případech mají jen tolik moci, kolik jim jí biskup udělí, a moc jejich trvá jen do té doby, do které jim biskupem byla udělena.

Obojí moc biskup může u svých kněží buď zvýšiti nebo snížití, po případě ji i docela odejmouti, ježto tato obojí moc přináleží jen vlastně biskupu, jakožto nástupci sv. apoštolů. O kněžství v době apoštolské svědčí sv. apoštol Jakub Stůně-li kdo z vás, uveď k sobě kněží církve, a ti nechť se nad ním modlí. (5, 14.) Sv. Pavel dí: Kněží, kteří jsou dobrými představenými, jsou dvojí cti hodni. (1. Tim. 5, 17.)

3. Jáhňům (διάκονοι - διακονέω = přisluhuji) sv. apoštolé udělili moc přísluhy kněžství. Úkolem jáhňů je rozdíletí nejsv. svátost oltární a přisluhovati při slavných bohoslužbách. Také jáhňové mohou býti pomocníci biskupovi v úřadě učitelském a pastýřském, platí však o nich v této příčině totéž, co bylo řečeno o kněžích. Jáhny byli sv. Štěpán a Filip. (Skutk. ap. 6, 7.) Sv. Pavel o jáhnech dí: Jáhňové mají býti muži ctihodní. (1. Tim. 3, 8.)

Co do úřadu učitelského a pastýřského tvoří nejvyšší hlava církve papež a biskupové s ním spojení z ustanovení Páně s v a t o v l á d u (hierarchii) obojí této moci (potestas hierarchica, posvátná moc učitelská a pastýřská, ἐκκλησιαστική = posvátná vláda) a co do úřadu kněžského tvoří též z ustanovení Páně svatovládu této moci (kněžské) biskupové, kněží a jáhňové (potestas hieratica, svátostná moc kněžská).

Všichni slovou též klerici (κλήρος = úděl, odtud clerus), ježto Pán má jim býti nejpřednějším údělem. Věřící pak v církvi, kteří kleriků jako představených poslouchati mají,

nazývají se **l a i c i** (od slova λαός, lid). Tak jsou v církvi dva stavy, **d u c h o v n í** a **s v ě t s k ý**, **k l e r i k o v é** a **l a i k o v é**.

Laik přijímá se do duchovního stavu zvláštním obřadem, tonsurou (postřížinami). Přípravou ke přijetí svátosti svěcení kněžstva jsou čtyři nižší svěcení, a to: Ostiariát (ostiáři od ostium dveře), lektorát, exorcistát (ἐξορκώ = zapřisahám, zaklínám), akolytát (ἀκολουθεῖω = doprovázím). K svátosti svěcení kněžstva náležejí čtyři svěcení vyšší: Podjáhenství (subdiakonát), jáhenství, kněžství a biskupství. Mezi biskupy zvláštní místo zaujímají metropolitové (arcibiskupové, primasové) a patriarchové. Rádcové papežovi jsou kardinálové (cardo = stěžeje).

Církev sama svou ústavou je podivuhodným organismem. Je demokracií, nebo v ní každý může se státi knězem, biskupem i papežem (srovnej Lev XIII. a Pius X.), jest aristokracií, neboť jak sv. C y p r i a n dí: ecclesia est in episcopo (církev je v biskupu), jest monarchií, nebo prima sedes a nemine iudicatur (první stolice od nikoho není souzena), je theokracií, nebo Kristus Bůh jest její zakladatel a správce.

§ 54. Známky církve Kristovy.

Kristus, jak jsme již ukázali, založil jen jednu církev, která má lidi vésti ke spáse a do níž podle jeho vůle mají všichni vstoupiti. Kdo neuvěří, bude zatracen. (Mar. 16, 16.) Proto Kristus církev svou opatřil určitými známkami, aby ji lidé, kteří jsou dobré vůle, mohli poznati a ode všech jiných náboženských společností rozeznati. Kristus tak učinil. Ve své vroucí, velekněžské modlitbě po poslední večeři Kristus praví (Jan 17, 1 a násl.): Otče, přišla hodina, oslav Syna svého, aby Tvůj Syn oslavil Tebe. Jakož jsi mu dal moc nade vším tělem, aby všem, kterých jsi mu dal, dal život věčný. Oznámil jsem jméno Tvé lidem Prosím za ně. Neprosím za svět, nýbrž za ty, kterých jsi mi dal. P o s v ě t i ž je v pravdě. Řeč Tvá je pravda. A já posvěcuji (obětuji se) sebe samého za ně, aby i oni posvěceni byli v pravdě. Neprosím pak jen za ně, nýbrž i za ty, kteří s k r z e s l o v o jejich uvěří ve mne, aby všichni j e d n o byli, jako Ty, Otče, ve mně a já v Tobě, aby i oni v nás jedno byli, a b y u v ě ř i l s v ě t, ž e j s i T y m n e p o s l a l.

Kristus v této modlitbě naznačuje za známky své církve:

1. Jednotu (aby všichni j e d n o b y l i),
2. svatost (p o s v ě ě j e v pravdě),
3. katolickost, obecnost (aby v š i c h n i jedno byli),
4. apoštolskost (kteří s k r z e s l o v o jejich uvěří ve mne).

Obecný sněm nicejsko-cařihradský (r. 325) vyjádřuje známky ty výrokem: Credo unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam.¹⁾

Známky ty zračiti se musí v tom, co Kristus své církvi dal, totiž

1. v učení (pravda — učitelský úřad),
2. v kultu (milost — kněžský úřad),
3. v ústavě (moc — pastýřský úřad).²⁾

1. Církev Kristova musí býti j e d n a, t. j. j e d n o t n á. Její učení musí býti jedno, ježto Kristus jen jedině pravdě učil, její k u l t musí býti co do podstaty jeden, jeho účelem pak úcta Boží a udělování milosti lidem. Ve své ú s t a v ě církev musí býti sjednocená, neboť Kristus dal své církvi hlavu jen jedinou, Petra, kteréhož učinil jejím základem. Nebe a země pominou, ale slova má nepominou. (Mat. 24, 35.) — Unus Dominus, una fides, unum baptisma. (1. Efes. 4, 5.)³⁾ Non respondet uni Deo nisi unitas. (Aug. De unit. eccl. c. 4.)⁴⁾

2. Církev Kristova musí býti s v a t á. Máť za zakladatele samého Krista nejsvětějšího a účelem jejím jest lidstvo k svatému životu vésti, je posvětit (posvěť je v pravdě). Původcem jejího učení, kultu i ú s t a v y musí býti Kristus, její učení, kult i ústava musí lidstvo přiváděti k životu bohulibému.

Je-li svatá, budou v ní i s v a t í.

Kristus dí: Po ovoci jejich poznáte je. (Mat. 7, 16.) Budou v ní i z á z r a k y, jimiž Bůh své svaté oslavuje. Kdo ve mne věří, ten činiti bude skutky, kteréž já činím. (Jan 14, 12.) Nebudou v ní a nemusejí v ní býti však svatí v š i c h n i.

¹⁾ Věřím v jednu, svatou, obecnou a apoštolskou církev.

²⁾ Krauss, Všeobec. věrouka vyd. I. 110 a násl. Reinhold, Praelect. de theol. fund.; vyd. I. II. 152 a násl.

³⁾ Jeden Pán, jedna víra, jeden křest.

⁴⁾ Neodpovídá jedinému Bohu leč jednota.

Křtistus sám dí: Křtálovství Boží je podobno síti vpuřtěné do moře, do níž shromáždily se ryby všeho druhu, zlé i dobré. (Mat. 13, 47.) Srov. podobenství o koukolu a pšenici. (Mat. 13, 24 a násl.)

3. Všem lidem je třeba pravdy, milosti a vedení ke spáse. Křtistus jest vykupitelem všech. Proto i církve jeho musí býti pro všechny (καθ' ὅλους, καθολικός = universalis = obecný, καθ' ὅλον κόσμον, pro všechny svět), k a t o l i c k á, o b e c n á.

Její učení, k u l t a ú s t a v a bude od časů Křtistových táž, bude pro všechny časy, pro všechny národy a pro všechny stavy (ne jen pro jeden, na př. pro chudé). Jděte, učte všechny národy. (Mat. 28, 19, 20.) V církvi Křtistově nemá býti rozdílu mezi židem a pohanem. (K Řím. 10, 12.) Křtálovství nebeské, podobno jest zrnu horčičnému, jež nepatrné je, když však vzroste, stává se stromem. (Mat. 13, 31.) Na církvi Křtistově mají se ta slova naplniti.

4. Dle svědectví evangelií Křtistus pověřil a p o š t o l y, aby církve jeho šířili. Ne vy jste mne vyvolili, nýbrž já jsem vás vyvolil. (Jan 15, 16.) Proto učení církve Křtistovy musí souhlasiti s učením, které po rozkazu Křtistovu podávali apoštolé; její kult a ústava musejí býti zařízením apoštolským, ježto apoštolé vůli a rozkazy Křtistovy uskutečnili. Její biskupové musejí býti nástupci apoštolů, její papež nástupcem Petrovým. Proto církve Křtistova musí býti a p o š t o l s k á.

§ 55. Církev Křtistova jest církev římsko-katolická.

Církev Křtistova, jak jsme vyložili, musí býti jednotná, svatá, obecná (katolická) a apoštolská. Tyto čtyři známky nalézáme ve vší úplnosti na církvi římsko-katolické, t. j. na té náboženské společnosti, kteráž má biskupa římského za svou nejvyšší hlavu.

A) Církev římsko-katolická jest jedna, t. j. j e d n o t n á :

I. V e s v é m u č e n í. Za všech časů vždy témuž učila; dokazují tak dějiny nad slunce jasněji, jmenovitě:

1. O b r a z y a n á p i s y v k a t a k o m b á c h.

Katakomby byly podzemní chodby u Říma kde křesťané v dobách pronásledování se shromažďovali k bohoslužbě a kde pochovávali své mrtvé. Za častých válek v 9. století na katakomby se zapomnělo, až

dne 31. května r. 1578 nahodile jedna z nich byla nalezena. Od těch dob byly katakomby bedlivě zkoumány. Náhrobní nápisy v nich svědčí o pevné víře v jednoho Boha, v Božství Kristovo a Ducha sv., o úctě

Obr. 21. Náhrobní nápis Syntrophiona z katakomb římských.

svatých, modlitbě za zemřelé, o víře ve zmrtvýchvstání a ve věčný život. Často nalézáme tam i symboly holubici, ratolest olivovou, kohouta a jmenovitě rybu (ἰχθύς)

jako anagram jména Kristova: Ἰησοῦς Χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτὴρ — Ježíš Kristus — Syn Boží — Spasitel. (Viz obr. 21.)

2. Staří spisovatelé a to

- a) křesťanští, kteří ve svých spisech svědčí o víře své doby,
- b) pohanští, kteří na víru křesťanskou útočí,
- c) bludaři, kteří byli z církve proto vyloučeni, že se nesrovnávali s jejím učením.

3. Totéž učení církev hlásá až dodnes v š e m n á r o d ů m a v š e m s t a v ů m. Učenci jako prostému dítěti třeba věřiti v trojjediného Boha, v přítomnost Kristovu v Nejsv. Svátosti. Bohatému jako chudému církev káže smrt a sebezapření, soud a odplatu; jen způsob jest rozdílný. Totéž učení je v katechismech všech národů.

II. Ve s v é m k u l t u.

Církev slavila vždy a všude touž o b ě t, m š i s v a t o u. Sv. Justin, mučedník († 167), líčí nám obřady mešní, jež co do podstaty jsou stejné s nynějšími. Církev přisluhovala již od časů apoštolských vždy a všem týmiž s v á t o s t m i a vždy a za všechny se m o d l i l a. (Výklady modlitby „Otče náš“ podávají již Tertullian († 240) a Origenes († 254)). Její mešní kniha, missál, je všude táž.

R o z m a n i t o s t í o b ř a d ů, liturgií, neruší se nikterak jednota kultu, ježto různost ta nikdy netýká se částí podstatných. Církev hleděla tím vyhověti a přizpůsobiti se potřebám krajín, časů a lidí. Církev právě některé liturgie pro jejich starožitnost uchovává. Tak na západě uchovala se v Miláně liturgie Ambrožova, v Toledě mozza-

rabská.¹⁾ Na východě rozšířila se liturgie sv. Basilia a sv. Jana Zlat. Katolická bohoslužba koná se v řeči řecké, syrské, koptické, aethiopské, arabské, arménské, staroslovanské a latinské. Proto mluví se o katolicích (spojených) ritu řeckého, syrského atd. — Nosí-li dítky jedné rodiny různý oděv, neruší se tím jednota rodiny. O církvi platí slovo *A u g u s t i n o v o* *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.* (Dreher, Božsk. křesť. vyd. XI. 133).²⁾

III. V e s v é ú s t a v ě.

V jejím čele vždy stál *b i s k u p ř í m s k ý*. Ve spojení s ním již od časů apoštolských řídili církev *b i s k u p o v é* jako představení obcí (zprvu zvaných fary, parochiae, *παροικίαι* — *παροικέω*, vedle (chrámu) bydlím, později diecese — *διοίκησις* — *διοικέω*, rozptýleně bydlím), jimž podřízeni byli *k n ě ž í* a ostatní *k l e r i k o v é*.

Katolíci američtí mají sice jiné biskupy než my, avšak mají téhož papeže. Došlo-li někdy v církvi k rozkolům, ke *s c h i m a t u* (*σχίσμα* = rozkol — *σχίζω* = štípu), pak pochybnost platila jen té neb oné osobě, kteráž se domáhala nejvyšší moci v církvi, za to však jednotnost této moci vždycky byla uznávána a hájena. Odtud vznikly snahy rozkoly ty co možno nejdříve odstraniti.³⁾

Na církvi plní se výrok *I r e n e ů v* Ač po všem světě jest rozptýlena, církev vždy zachovávala totéž učení spásy, jakoby přebývala jen v jednom domě; věří jednomu a témuž, jakoby měla jednu duši; učí všude témuž, jakoby měla jedna ústa. Církve germanské nevěří jinak než galské a egyptské, nýbrž jako slunce v celém světě jest jedno, tak i hlásání naší pravdy je stejné všude. (*Adv. haeres. I. 10; III. 24; V. 20.*) Až na naše dny platí slovo *A t h a n a s i o v o*: *Σύμφωνοι πάντες ἐσμέν, τὸ ἐν ὁρνοῦντες.* (*De decret. Conc. Nicaen. c. 4.*)⁴⁾

B) C í r k e v ř í m s k o - k a t o l i c k á j e s v a t á. Její učení, kult a ústava jsou co do podstaty od samého Krista.

¹⁾ Liturgie mozarabská, vlastně gotická, zavedena byla ve Španělsku. Slove gotickou, poněvadž rozkvět její padá do doby panství gotského ve Španělsku, mozarabskou (zarabisovanou) pak nazvána jest od Arabů ve Španělsku proto, že byla liturgií křesťanů Arabům podrobených.

²⁾ V nutných věcech jednota, v pochybných svoboda, ve všech láska.

³⁾ Zvláštní důležitosti jsou velké schisma v církvi 1054 (Cařihrad) a na západě 1378—1415 (papeži avignonští). Poslední vzdoropapež Felix V. (1439—1449).

⁴⁾ Všichni jsme v souhlasu, jednoho a téhož smýšlení.

1. Uč en í j e j í vede lidstvo k životu mravnému, etnostnému a s v a t é m u. Srovnej učení její o svobodě vůle, o potřebě dobrých skutků, o nerozlučitelnosti manželství. Církev vždy zůstala věrna své úloze, že vedla lidstvo k nebesům. Obrácení světa bylo a jest jejím dílem. Již mučedník **Felix** volá k pohanům: Vy trestáte zločiny, u nás jest již hříchem zle

Obr. 22. Dr. Al. Musil: Žáci katolické missie v el-Keraku v Arabii Skalnaté. (Propůjčeno císařskou akademií pro vědy ve Vídni z díla Dr. A. Musila: *Arabia Petraea*.)

myslití, vy se bojíte spoluvinníků, my samotného již svědomí, bez něhož nemůžeme býti; státní vězení jest vámi přeplněno, křesťana tam však nečtí, leč je-li obviněn pro své náboženství nebo odpadlíkem. (Schanz, *Apologie křesť.* vyd. III. III. 368. M. Felix, Oct. c. 35—37.)

2. Své učení podporuje svým k u l t e m. Její m o d l i t b a posvěcuje hodinu i den, týden, měsíc a rok. (Zvonění k modlitbě; ranní a večerní modlitba, neděle, svátky, církevní rok.)

Její s v á t o s t i, jmenovitě svátost pokání, zjednávají člověku milost Boží a posvěcují všechn jeho život. Její me š n í o b ě t a všechna veřejná bohoslužba, její chrámy, její malby, hudba a zpěvy, vše to působí dojmem mocným, úchvatným na ducha a mysl lidskou.

3. Její ú s t a v a pomáhá k s v a t o s t i zavedenou

Obr. 23. Dr. Al. Musil: Žačky katolické missie v Mádabě v Arabii Skalnaté.
(Propůjčeno císařskou akademií pro vědy ve Vídni z díla Dra. A. Musila:
Arabia Petraea.)

všude řádnou duchovní správou, umožňuje dosíci i zvláštní lokonalosti v duchovních řádech, jichž členové po radě Kristově zasvěcují se chudobě, čistotě, poslušnosti a heroické ásce a obětavosti k bližnímu.

4. V církvi římsko-katolické pak skutečně vždy byli lidé, kteří za jejího vedení dosáhli vzácných a podivuhodných stností a neobyčejné výše mravní ušlechtilosti a charakteru, ně často povaha jejich tomu se vzpírala. Jen nepatrnou částí velikého počtu takových lidí jsou s v a t í c í r k e v n í,

t. j. ti, kteréž církev doporučí veřejné úctě. Než i těch je do tisíců. Církev, která dala světu světice Alžbětu, Terezií, Lidmilu, blahosl. Anežku, světce Tomáše Aquinského, Karla Borromejského, Vincence z Pauly, Aloise, Václava, Prokopa, blahoslav. Arnošta z Pardubic, zajisté musí býti a je svatá. Po ovoci jejím poznáte ji! Bůh svaté své v církvi dodnes oslavuje zázraky, jak z processů kanonisačních nad veškerou pochybnost jest jisto.

5. Že v církvi jsou i nešlechtní, nehodní lidé, není svatosti její na ujmu. Lidé ti jsou tací proto, že neřídíce se jejím učením a vedením, podléhají svým křehkostí a vášním. Pohoršení, ba i nehodní představení byli již i v církvi apoštolské (1. Kor. 5, 11). Sem hledí, co Kristus pověděl v podobenství o síti, o koukolu a pšenici.

C) Církev římsko-katolická jest obecná, katolická¹⁾:

a) Ve svém učení,

b) ve svém kultu. To je zřejmé již z důvodů uvedených pro její jednotu.

c) Její ústava umožňuje jí, že se může šířit po všem světě, nepozbývajíce při tom své jednoty. Církev se také vždycky snažila, aby se rozšířila mezi všechny národy. Proto posílala své hlasatele všude a posílá je dodnes ke všem, nečiníc žádného rozdílu. Její missionáře spatřujeme ve všech dílech světa jako průkopníky nejen lepšího poznání Boha, nýbrž i pravé osvěty a vzdělanosti. (Viz obr. 22. a 23.)

Známý Angličan Gordon vydává katolickým missionářům svědectví, nad něž nemůže býti pochvalnějšího: Nejsem katolík, musím však vyznati, že mezi všemi missionáři, s nimiž jsem se setkal v Číně, v Indii a Africe, missionáři katoličtí jsou nejvíce podobni Kristu. (Dreher, Malá Apolog. vyd. II. 43, viz Dr. Em. Holub: Druhá cesta po Již. Africe I. 367 a násl. o misiích jesuitských; Vráz: Na přích rovníkovou Amerikou 648 a násl.) (Ústavy pro vzdělání missionářů jsou: Propaganda a kollej Urbanova v Římě, missionářský seminář v Paříži, missionářský dům v Steylu v Holandsku atd.).

¹⁾ Slova *καθολικός* = universalis — obecný užívá poprvé sv. Ignatius, biskup antiošský, Ad Smyrn. cap. 8.: "Ὁπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἵσταται, ὡς περὶ οὗρου ἂν ᾖ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Kde by byl biskup, tam budiž i shromáždění, jako kde je Kristus, tam i katolická církev.

Pius IX. zřídil 160 nových biskupství a Lev XIII. měl podobný úspěch; dnes čítá církev naše přes 1000 biskupství a na 270 millionů vyznavačů.¹⁾

I ty křesťanské země, jež nejsou již katolické, děkují za své křesťanství církvi římské.

Z nepatrných počátků církev stala se stromem mohutným, v jehož stínu našli útočiště a pokoj nesčetní národové. Tak naplnila se slova Kristova a plní se stále, církev šíří se, roste a mohutní. A byť i snad někteří vlivem všelikým ji opouštěli, církev za ně jinde dochází bohaté náhrady. Na ní osvědčuje se slovo Hilariovo: *Ecclesia hoc habet proprium, dum persecutionem patitur, floret, dum contemnitur, proficit, tunc stat, cum superari videtur.* (Dreher, Božsk. křest. vyd. XI. 133.)²⁾

D) Církev římsko-katolická jest apoštolská.

1. Její učení je podáním apoštolským a souhlasí s učením obsaženým ve spisech apoštolských. Proto protestanté, na př. puseisté v Anglii, tím více blíží se k učení katolickému, čím víc a upřímněji badají ve spisech a podáních apoštolských.

2. Její kult po vůli Kristově zaváděli apoštolé, na př. svaté biřmování (Petr a Jan v Samaří), poslední pomazání (napomenutí apoštola Jakuba).

3. Její ústavu zřídili a ve skutek uvedli po rozkazu Kristově též apoštolé. Nynější představení její, papež a biskupové, jsou řádní nástupcové sv. apoštolů a zdědili od nich v nepřetržité posloupnosti svou moc a úřad. Na žádnou mezeru nelze tu ukázati. O tom svědčí svědomité vedení biskupských katalogů v prvotní církvi. Pius X., žijící papež, je 258. nástupce sv. Petra. (Viz část čítank. čl. 15.)

4. Nynější její učení, kult a ústava jsou podstatně tytéž, jako byly v prvotní, apoštolské církvi. Katolický

¹⁾ Z 1600 millionů lidí na světě je 550 millionů křesťanů = 34·4%, z toho 270 m. (= 16·9%) katolíků, 110 m. (= 6·8%) Řeků, 170 m. (= 10·6%) evangelíků, 220 m. mohamedánů (= 13·7%), 230 m. brahmanů (= 14·4%), 460 m. buddhistů (= 28·8%), 130 m. pohanů (= 8·1%) a židů 10 m. (= 0·6%). (Kraus Všeob. Věrouka vyd. I. 118.)

Slovanů páčí se na 150 m., z toho římských katolíků 35 m., pravoslavných 104 m., evangelíků 1,570.000 (Osvěta r. 1908, 89).

²⁾ Církvi jest vlastní, když je pronásledována, kvete, jsouc opovrhována, prospívá, tu stojí, když se zdá býti přemožena.

křesťan může proto říci: Byli jsme tu vždycky. Všichni jsme začali žít s Kristem, s jeho apoštoly, v něm a s nimi budeme žít dál až do konce světa. (Viz část čítank., čl. 15.)

Z toho, co jsme řekli, je zřejmé, že církev římsko-katolická, jež má svůj střed v Římě, je skutečně co do svého učení, kultu a ústavy jednotná, svatá, katolická a apoštolská. Má tedy všechny známky, jimiž Kristus opatřil svou jedinou církev. —

Ze všech ostatních křesťanských společností náboženských (konfessí = vyznání), jež též se nazývají církvemi, nelze na žádné známek těch cele a úplně spatřiti:

a) Nemají jednoty v učení ani v kultu ani v nejvyšší hlavě, dělí se na mnoho náboženských stran, tak zvaných sekt (sequor = následuji). Tak církev východní rozchází se na 8 sekt větších, církev protestantská až na 150 sekt. Qui se ab unitate praeciderunt, in quot frusta divisi sunt? (Augustinus, Sermo IV. c. 31.) ¹⁾

b) Nemají svatých zakladatelů ani světců divy oslavených. Nedochovaly v přesnosti ani učení ani všech prostředků spásy z Kristova kultu, jež k svatosti vedou (na př. zavrhl mnohé z jeho svátostí, mši sv., učení o dobrých skutecích a radách). Že přes to jsou i v nich lidé spravedliví a poctiví, dlužno vysvětliti tím, že v životě skutečném, praktickém řídí se lidé ti spíše učním staré církve katolické, než odchýlnými naukami původců oněch církví. Mimo to mají rozum a svobodnou vůli a mohou jich za pomoci Boží užívat k dobrému. K tomu i jim dostává se posvěcení křtem sv., kterým vlastně stávají se údy církve katolické.

c) Žádná z nich není katolická, obecná, protože jsou to církve pouze zemské.

d) Žádná z nich není apoštolská, protože povstaly dlouho po době apoštolské (na př. církev východní, protestantská) a všechny z církve katolické. O nich platí slovo Augustinovo: Tvoji rodiče nevěřili tomu, čemu ty učíš. (Opus imperf. IV., 10.) — Nemají pastýřů od apoštolů pocházejících a nejvyšší jejich hlavou bývá světský panovník.

¹⁾ Kterí se od jednoty odštípili, v kolik částí jsou rozděleni?

Jen církev římsko-katolická má čtyři známky jediné církve Kristovy v celé přesnosti a úplnosti, proto jen ona jest jediná, pravá církev, kterou Kristus založil. Z dosavadních vývodů sám sebou plyne známý její výměr: Ř í m s k o-

Obr. 24. Česká kollej v Římě.

katolická církev jest viditelná společnost všech pravověřících křesťanů, kteří jedno učení vyznávají, jedné svátosti užívají a římského papeže za svou viditelnou hlavu mají.

Údy církve jsou:

1. Všichni pokřtění, ježto křtem vstupujeme do církve. Ti, kdož slovo Petrovo přijali, byli pokřtěni a na ten den uvedeno bylo do církve 3000 lidí. (Skutk. ap. 2, 41.)

2. Ti, kdo bez vlastní viny křtu nepřijali a své náboženské povinnosti dle nejlepšího vědomí a svědomí plnili (neviditelní údové církve). Proto sv. Petr pravil ke Corneliovi: Nalézám v pravdě, že Bůh nehledí na osobu, nýbrž že v každém národě, kdo se ho bojí a je spravedliv, milý jest jemu. (Skutk. ap. 10, 34.)

Údy církve nejsou:

a) Nepokřtění,

b) haeretikové, t. j. kacíři (αἱρέσις = volím si), kdož se vědomě a tvrdošíjně přidržují učení, které církev jako bludné odsoudila.

c) Schismaticové (rozkolníci), kteří se odloučili od jednoty církevní, t. j. od nejvyšší hlavy.

d) Exkomunikovaní, t. j. vyobcovaní, kteří za trest pro vážná provinění jsou z církve vyloučeni. Církev tak činí, aby se polepšili. Jestliže se napravili, pak se jich církev zase ujímá jako laskavá matka. Tak sv. Pavel vyobcovał jakéhosi Korinfana, jenž vedl pohoršlivý život, z církve. (1. Kor. 5, 13.)

Církev římsko-katolická je království Kristovo na zemi, k němuž náleží:

1. Věřící na zemi (církev bojující),

2. svatí v nebi (církev vítězná),

3. duše v očistci (církev trpící).

O učitelském úřadě církve zvláště.

§ 56. A) Církev jest v úřadě učitelském neomylná. Pojem neomylnosti.

Církev má dle vůle Kristovy zjevení Boží pro všechny věky neporušeno zachovati, všem lidem hlásati a tak je vésti ke spáse. To jest jeden z nejdůležitějších jejích úkolů; proto také Kristus v ní zřídil úřad učitelský. Má-li však církev úkolu tomu dostáti, je třeba, aby sama ve zjevení Božím nikdy nemohla se mýliti a poblouditi a vždycky s naprostou jistotou věděla, co jest a co není jeho obsahem; je nutno, aby ve zjevení Božím byla prosta všeho bludu a omylu, t. j. aby byla neomylná. To však jest možno jen za zvláštní milosti a pomoci Boží. Jen Bůh sám, bytost vševědoucí a nejvyšší dokonalá, může tu církev svým přispěním uchrániti všeho bludu a omylu. Na rozum lidský, jenž jest podroben nejrozumnějším pochybením, spoléhati nelze. Jen tehdy, Bůh-li

sám církev milostí svou všeho bludu chrání, křesťan může býti jist, že slovo církve je zjevené slovo Boží, jest neporušené slovo Kristovo. Záleží proto neomylnost církve ve zvláštní milosti Boží, se kterou Bůh chrání ji ode všeho bludu, aby zastávala úřad učitelský, pravdy zjevení Božího mohla neporušenou zachovati a hlásati. Kristus milost tuto své církvi výslovně přislíbil a udělil:

1. Kristus pravil o své církvi: Brány pekelné jí nepřemohou — πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς Mat. 16, 18. — (πύλαι jest metonymie, značí vojenskou moc, poněvadž vojenská rada shromažďovala se za starých dob pod branami města), πύλαι ἄδου značí mocnosti pekelné, jež proti církvi stále útočí, avšak nepřemohou jí; přemohly by ji však, kdyby ji svedly k bludu ve víře.

2. Při poslední večeři Kristus řekl ke svým učedníkům: A já prositi budu Otce a jiného Utěšitele dá vám, aby s vámi zůstával na věky, ducha pravdy. (Jan 14, 16.)

3. Louče se před svým nanebevstoupením s apoštoly, Kristus praví: Dána jest mi všeliká moc na nebi a na zemi. Protož jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha sv., a učte je zachovávat všecko, co jsem vám přikázal; a hle, já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa. (Mat. 28, 19.)

Kristus zaslibuje tu církvi svou stálou ochranu, proto církev nemůže upadnouti v blud, nebo pak slib Kristův nebyl by pravdivý.

4. Kristus praví k apoštolům: Kdo vás slyší, mne slyší. (Luk. 10, 16.) Kristus žádá těmi slovy, abychom církve poslouchali, jako jeho samého. Chce-li tomu Kristus, pak musí církev svou uchrániti všeho omylu, jinak by sám své věrné mohl uváděti v blud.

5. Proto sv. Pavel mohl plným právem nazvati církev sloupem a základem pravdy, mohl psáti k Timotheovi: To je církev živého Boha, sloup a utvrzení pravdy (στυλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας 1. Tim. 3, 15.).

6. I rozum toho žádá. Kdyby církev v učení Kristovu mohla pochybiti, nebyla by bezpečnou a jistou cestou ke spáse a Kristus zbytečně a nadarmo by ji byl založil.

§ 57. B) Co je předmětem neomylnosti učitelského úřadu církve?

Předmětem neomylnosti učitelského úřadu církve jsou **p r a v d y z j e v e n í B o ž í h o**. Pravdy ty týkají se buď víry nebo mravů. Proto je církev neomylná, t. j. bludu prosta, v učení o v í ř e a m r a v e c h, jakož i v tom, jak je samozřejmé, čeho je třeba k vysvětlení a obhájení zjevení Božího.

§ 58. C) Komu přísluší v církvi neomylnost.

Neomylnost je výsadou učitelského úřadu církve, proto těší se jí jen ti, kteří tímto úřadem v církvi jsou pověřeni, a to:

I. P a p e ž s p o l u s o s t a t n í m i b i s k u p y:
 a) nechť jsou shromážděni na jednom místě, jako tomu je při obecných sněmech církevních (*ecclesia congregata*, *c í r k e v s h r o m á ž d ě n á*), b) nechť jsou rozptýleni po všem světě (*ecclesia dispersa*, *c í r k e v r o z p t ý l e n á*).

II. P a p e ž s á m.

K a). O b e c n ý s n ě m c í r k e v n í je shromáždění, na němž se buď všichni nebo velice četní biskupové sejdou a jež papež řídí buď sám nebo svými zástupci. Dosud bylo 20 takových sněmů, první v Nicei r. 325, nejslavnější v Tridentě (1545—1563) a poslední ve Vatikáně (1869—1870), kdež neomylnost papežova byla prohlášena článkem věroučným.

Nálezy církevních sněmů ve věcech křesťanské víry a mravů, byly-li dle pravidel církve učiněny, jsou bludu prosty a zavazují všechny věřící.

Ž e s n ě m ů m o b e c n ý m n á l e ž í n e o m y l n o s t, je patrné:

1. Již z pojmu neomylnosti. Neomylnost sluší učitelskému úřadu církve. Úřad ten však zastávají biskupové ve spojení s papežem. Proto, jest-li kdo v církvi nadán darem neomylnosti, jsou to jistě b i s k u p o v é, jimž sv. P a v e l v Miletu na rozchodnou děl: *Bdětež nad sebou i nade vším stádem, v němžto Duch sv. ustanovil vás biskupy, abyste spravovali církev Boží, kteréž dobyl svou krví.* (Skutk. ap. 20, 28.)

2. Ze slov, jimiž a p o š t o l é odůvodňují své rozhodnutí na sněmě jerusalemském: Vidělo se Duchu sv. i nám ne-

vzkládati na vás žádného více břemene kromě těchto potřebných věcí: Abyste se zdržovali od věci obětovaných modlám, od krve a udáveného a od nečistoty. (Skutk. ap. 15, 28.)

Kristovo zaslíbení o neomylnosti neplatilo však jednotlivým apoštolům, nýbrž všem společně, celému jejich sboru. Proto také neomylnost přísluší jen celému sboru všech biskupů — ovšem ve spojení s papežem — nikoliv jednotlivým jeho členům. Jednotliví biskupové mohou i poblouditi, odchýlí-li se od celku. (Viz Macedonia, Nestoria.)

K b). Z těchto důvodů těší se neomylnosti i církev rozptýlená. Čemu totiž biskupové ve spojení s papežem, jsouce rozptýleni po všem světě, souhlasně učí a čemu všechen křesťanský svět věří, nemůže odporovati zjevení Kristovu, nemůže býti bludno. Platí tu známá slova Vincence Lerinského: *Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est — hoc est vere proprieque catholicum.* (Commonit. c. 3.)¹⁾

II. Neomylností nadán jest i papež sám jako nejvyšší hlava, jako nejvyšší učitel a pastýř církve.

Papež je však neomylný jen:

1. Zastává-li úřad nejvyššího učitele a pastýře věřících (mluví-li *ex cathedra*, Conc. Vat. c. 4.) a chce-li svým rozhodnutím (definicí) vázati celou církev, nikoliv jen její část. Pokud si vede jako soukromá osoba, jako učenec, kazatel, jako biskup své diecese nebo jako zpovědník, papež není bludu chráněn. Vědecké spisy Řehoře Velikého a Benedikta XIV. nejsou neomylné. Neomylnost papežovu není zaměňovati s bezhříšností; té nikdo papeži nepřisuzuje, ani on sám, proto má také svého zpovědníka; nepřipisuje se mu proto žádná vlastnost Boží, nezbožňuje se.

2. Jen v tom, v čem je církev neomylná, tedy ve zjeveném učení o víře a mravech. Odtud nálezy papežovy v otázkách politických, uměleckých, vědeckých (viz níže proces Galileův), pokud se netýkají zjevení, nejsou neklamné. Papež svá rozhodnutí „*ex cathedra*“ uveřejňuje ve formě okružných listů, tak zvaných *encyklik*, aneb užívá k tomu slavnostních promluv, zvaných *allokucí*. Užívá

¹⁾ Čemu vždycky, čemu všude a čemu všichni věřili, to je v pravdě a vlastně katolické.

při tom slov jasných, přesných a vylučujících všechnu pochybnost.

3 Pro neomylnost papežovu v úřadě učitelském svědčí Písmo sv. Milost ta byla sv. Petrovi Kristem udělena:

a) Při poslední večeři Ježíš pravil sv. Petrovi: Šimone, satan žádal, aby vás směl čistiti jako pšenici, já však jsem za tebe prosil, aby neklesala víra tvá (ut non deficiat fides tua), nýbrž abys potvrzoval bratří svých. (Luk. 22, 31.) Měl-li sv. Petr ostatní apoštoly potvrzovati ve víře, musil sám zajisté v ní býti pevný, nemohl v ní poblouditi.

b) Pán dí sv. Petrovi: Pasiž beránky a ovce mé. (Jan 21, 15—17; viz § 51.) Sv. Petr má sytiti duše celého stáda věřících. Potravou duší je pravda, pro učedníky Kristovy zjevená pravda Boží. Má-li Petr naplniti úkol Kristem svěřený, nesmí a nemůže ve zjevené pravdě pochybiti, sice by stádo Kristovo nesytil pravdou, nýbrž otravoval bludem.

Sem hledí též slovo Kristovo k sv. Petru: Ty jsi Petr, t. j. skála a na té skále vzdělám církev svou. (Mat. 16, 18.) Má-li býti Petr skalou, základem církve a jejího učení, nemůže, nesmí se chvěti a kolísati základ, nebo pak by kolísala všechna církev.

c) Sv. Petr vede si také v církvi jako nejvyšší učitel. Svědčí o tom apoštolský sněm v Jerusalemě. Skutk. ap. 15, 6—10: Sešli se apoštolé a starší, aby věc tu rozvážili. A když sem i tam mnoho mluveno bylo, Petr povstal a řekl: Muži, bratří, vy víte, že Bůh před dávným časem vyvolil z nás, aby skrze ústa má pohané evangelium slyšeli a uvěřili. Proč nyní pokoušíte Boha a chcete uložiti učedníkům jeho, jehož by ani naši otcové ani my nésti nemohli? ¹⁾

Moc tato a milost přešla po Petrovi na jeho nástupce.

1. Sv. Petru byla dána jako hlava církve. Každý jeho nástupce má však týž úřad a týž úkol, a proto je mu třeba téže milosti.

¹⁾ Nelze uváděti naproti neomylnosti nebo primátu Petrovu slov Pavlových v listu ke Galatským 2, 11: Když pak přišel Petr do Antiochie, zjevně jsem mu odpíral, protože byl hoden domluvy. Sv. Petr totiž v Antiochii sdílel stůl společně s křesťany z pohanů. Když však sem přišli někteří křesťané ze židů z Jerusalema od Jakuba, stranil se jich. (Sv. Petr byl tu opravdu v těžké situaci, nechtěje křesťanů ze židovstva snad pohoršiti.) Bylo to pochybení v chování, nikoli ve víře, s učitelským úřadem Petrovým neměla ta věc co činiti. Sv. Pavel upozornil na to sv. Petra, tak jako poddaný upozorňuje někdy představeného, chyběl-li. Sv. Petr upozornění to pak přijal vděčně.

2. Toho přesvědčení byl všecek křesťanský **s t a r o v ě k**. Z mnohých svědectví uvádíme jen: Sv. **C y r i l l**, patriarcha alexandrijský († 444), obrací se k papeži Coelestinovi (422—432) a, oznamuje mu chování Nestoriovo, praví, že to činí, „jak obyčej církevní káže“. Ke konci zprávy dří, „aby papež rozhodl, co nyní jest činiti.“ „Musilo býti vše Tvoji Svatosti oznámeno.“ (Cyrill. Alex. ep. ad Coelest.)

Papež **L e v I.** (440—461) poslal patriarchovi cařihradskému Flavianovi list, v němž vykládá církevní učení o dvou přirozenostech v Kristu (božské a lidské). Když list ten na sněmě chalcedonském r. 451 byl předčítán, biskupové jedněmi ústy volali: To jest víra otců, to víra apoštolů i naše. *Petrus per Leonem locutus est* (Petr mluvil ústy papeže Lva).

Papež **I n n o c e n c I.** (401—417) zavrhl bludné učení afrického mnicha Pelagia, jenž učil, že milosti Boží člověku není třeba. Svatý **A u g u s t i n**, mluvě o tom před lidem r. 417, pronesl památná slova: *Iam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad sedem apostolicam; inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est, utinam aliquando finiatur error.* (Serm. 131. 10.) ¹⁾ Sv. **A m b r o ž** již před ním říkával: *Ubi Petrus, ibi ecclesia.* (Enarrat. in ps. 40.) ²⁾ **L e v V e l i k ý** dří: *In sua sede vivit potestas et excellit auctoritas, cuius dignitas etiam in indigno herede non deficit.* ³⁾ (Sermo 3. Serm. 96.)

Mnozí bludaři hleděli svým bludům zjednati papežova schválení. Tak **S e r g i u s**, patriarcha cařihradský, hleděl si získati souhlas papeže Honoria (625—638) pro své učení, že Kristus má jen jednu vůli (monotheletismus).

3. Biskupové římsí byli **n e j v y š š í m i r o z h o d č í m i** ve věcech křesťanské víry a mravů, a práva toho jim nebylo upíráno. Tak Innocenc I. zavrhl pelagianismus, jak výše již jsme se zmínili.

4. Církevní historie ukazuje, že nikdo z papežů ve víře nepochybil a bludu neučil. Neprávem a bez věčných důvodů ukazují:

a) K papeži **H o n o r i o v i** (625—638), jenž svým listem k patriarchovi cařihradskému Sergiovi prý schválil jeho blud monothele-

¹⁾ Již v tomto sporu spisy dvou sněmů poslány jsou k apoštolské stolici; odtud i přípisý přišly. Spor je ukončen, kéž již jednou se skončí i blud.

²⁾ Kde Petr, tam církev.

³⁾ V jeho sídle žije moc a vyniká vážnost, jeho důstojnost ani v nehodném dědici (nástupci) nezaniká.

tismu (učení o jedné vůli — božské-Kristově) a byl za to na VI. obecněmu cařihradském r. 680 odsouzen. Honorius však v listě tom neschvaluje monothetismu, nýbrž píše vůbec velmi zdrželivě; ne-

Obr. 25. Velký sál strahovské knihovny.

vyslovuje se určitě o onom učení, asi proto, že tehdy na západě a snad i jemu bylo ještě velmi málo známo. Otcové shromáždění stihli jej odsouzením ne proto, že s bludem Sergiovým souhlasil, nýbrž že jej opominul rozhodně zavrhnouti. Nesoudili tedy Honoriovo učení, nýbrž způsob jeho jednání. Měli za to, že Honorius svou povolností k rozšíření

haerese přispěl. Ve volbě prostředků, ve způsobu svého jednání není však papež neomylný. Bellarmin dobře dí: *Non erravit definiendo, sed tacendo et omittendo, quod definiendum fuerat.*¹⁾ (Schill, Apolog. vyd. II. 496.)

b) Na proces Galileův. Galileo - Galilei (1564—1642) učil naproti mnohým astronomům své doby pohybu země kolem slunce (system heliocentrický). Týž názor již před ním hájil slavný kanovník Mikuláš Koperník († 1543) ve svém spise „*de revolutionibus corporum caelestium*“ (o obratech těles nebeských 1543), jež věnoval papeži Pavlovi III. Ve sporu se svými protivníky Galilei stanovil nové zásady a pravidla pro výklad Písma sv., jež, jakkoli jsou správná, zdála se býti jeho současníkům příliš odvážná. V této době počátkem XVII. století byly poměry náboženské neobyčejně pohnuté, proto nebudeme se diviti, že novým zásadám Galileovým kladen byl odpor, ježto mnozí, ač neprávem, měli za to, že jsou víře nebezpečné. Výnosem papežských úřadů dne 24. února r. 1616 bylo učení Koperníkovo zakázáno. Učení to platilo tehdy ještě jen za pouhou domněnku. Galilei však zastával se učení toho dále, jmenovitě učinil tak ve svém spise *Dialogu*, vydaném r. 1633. Proto byl volán do Říma k zodpovídání, a tak došlo ke známému procesu. Proces ten byl veden s Galileim, jenž byl miláčkem papeže Pavla V. a tehdy vládnoucího Urbana VIII., s největší mírností. Po čas svého pobytu v Římě bydlel v paláci florentského vyslance Niccoliniho, svého nejoddanějšího přítele, který jej zahrnoval veškerou přátelskou pozorností. Dne 22. června r. 1633 Galilei v římském chrámě s. Maria sopra Minerva svá tvrzení odvolal a zřekl se systemu Koperníkova. Známa slova „*e pur si muove*“ (a přece se pohybuje) jsou výmyslem pozdější doby a vyskytují se teprve r. 1761. Zbytek svého života Galilei klidně strávil v Sienně, kdež byl pobytem u arcibiskupa Ascania Piccolominiho, a později ve své ville Arcetri u Florencie, zabývaje se stále učenými svými pracemi a požívaje pense, kterou mu byl Urban VIII. od r. 1630 vykázal. Zemřel r. 1642.

Jest na bíledni, že tyto výnosy papežských úřadů nemají nic činiti s papežskou neomylností a že netýkají se ani toho oboru, pro nějž Kristus papeži a církvi neomylnost přislíbil.²⁾

5. Mimo to i r o z u m u jest uznati, že bylo potřebí, aby Kristus pro zachování jednoty a neporušenosti ve víře a

¹⁾ Nechybil tím, že něco stanovil, nýbrž, že mlčel a opominul, co stanoveno býti mělo.

²⁾ Kongregace officií (officiorum) nepředstavuje neomylného úřadu církve.

mravech ustanovil v církvi nejvyššího rozsudího (jak tomu je v soudnictví světském), který by vzniklé spory a roztržky stavil, jinak nebylo by jednoty ani žádoucího klidu a pořádku v církvi. Této potřebě nevyhovují ani obecné sněmy, ježto nemohou býti každou chvíli svolávány, ani souhlas rozptýlené církve, nebo než lze zjistiti, kterak všichni biskupové o některém učení smýšlejí, uplyne dlouhá doba, tak že blud by dosti času měl, aby se rozšířil a upevnil. Pročež, kdyby nebylo v církvi nejvyššího rozsudího, bylo by nám říci, že se Kristus nedobře o svou církev postaral, čeho však nelze se domýšleti do jeho nejvyšší moudrosti.

Neomylnost je dána učitelskému úřadu církve Kristovy nikoliv, aby něčemu *n o v é m u* učila, nýbrž aby poklad zjevení Božího zachovala neporušený. To jest její mez. (Viz část čítank., čl. 19.)

Prameny zjevení Božího.

Písmo sv. a tradice.

Dar neomylnosti je dán církvi, aby pravdy zjevení Božího neporušeny zachovala a všem lidem hlásala. Pravdy ty jsou uloženy v pramenech dvou, v Písmu sv. a tradici (*depositum fidei* — poklad víry).

§ 59. Písmo sv. (bible).

1. Církev ode vždy v účtě měla Písmo sv., jakožto jeden z pramenů zjevení Božího.

Při křesťanské bohoslužbě Písmo bylo vždycky již od časů apoštolských s úctou a vážností předčítáno. Později o ně se opíralo všecko náboženské vyučování, na něm, jako na jednom z nejdůležitějších pilířů, zakládal se všecken život křesťanských národů. Nebylo knihy, která by křesťanu byla tak vzácná a duši jeho tak se zamlouvala, jako Písmo sv., bible, z níž tolik krásného zvědál o životě Kristově a jeho učení. Odtud si vysvětlíme, proč i předkové *naši*, kteří ode vždy duchem křesťanským se vyznamenávali, tak rádi v Písmu sv. čítali a tak je znali, že to až podiv vzbuzovalo u cizinců. (Viz zprávy v Kronice české Aeneáše Sylvia † 1464.)

2. Církev pak Písma sv. tak si vážila z té příčiny, že vždy byla přesvědčena o jeho božském původu, o jeho *i n s p i r a c i*

(vdechnutí, vnuknutí). I n s p i r a c í rozumíme přispění a milost Boží, se kterou Bůh pisatele knih svatých ke psaní přiměl, je při psaní bludu chránil a osvěcoval jejich rozum vyšším poznáním, aby věrně a bez pochybení napsali, čeho Bůh si přál. Tak vlastním původcem svatých knih jest Bůh

Obr. 26. Malý sál knihovny strahovské.

sám, knihy ty jsou slovo Boží. Tomu nasvědčuje sv. P í s m o četnými výroky:

a) P r o r o c i Starého Zákona často začínají svá pro-roctví: Pán řekl mi (srov. Jesaiáš, Jeremiáš). Ve S k u t c í c h a p o š t o l. čteme: Musilo se naplniti Písmo, v němž Duch sv. předpověděl o Jidášovi. (1, 16.)

Š v. P e t r dí: Duchem sv. jsouce nadšeni (inspirati, φερόμενοι), mluvili svatí muži Boží. (2. Petr. 1, 21.)

Sv. P a v e l praví: Všelike Písmo od Boha vdechnuté (scriptura divinitus inspirata, πᾶσα γραφή θεόπνευστος) užitečné jest k učení. (2. Tim. 3, 16.)

b) O inspiraci sv. knih přesvědčen byl všecken křesťanský starověk. Již sv. K l e m e n t Ř í m s k ý dí: Αὐτὸς (Χριστὸς) διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς... Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς (1. Kor. 22, 1.)¹⁾ O knihách St. Z. J o s e f F l a v i u s píše: Všem židům je vrozeno přesvědčení, že knihy ty jsou výroky Božími (θεοῦ δόγματα). Proto viděli jsme mnohé, že raději snesli veliká muka, než by byli slovo promluvili proti knihám těm. (Dreher, Božsk. křesť. vyd. XI. 140.)

Církev slavnostně to vyřkla na sněmech florentském, tridentském a vatikánském (const. de fide cathol. c. 2). Inspirací však neruší se svobodná vůle spisovatelova; inspirace nehledí ke každému slovu, k slohu, k uspořádání látky atd.

3. Které pak knihy tak za pomoci Boží jsou sepsány, to může věděti j e d i n ý B ů h a ten, komu to Bůh z j e v i l. Ve Star. Zákoně byli o tom poučení od proroků, v Nov. Zákoně dostalo se církvi toho poučení od apoštolů. Z rukou apoštolů církev křesťanská přijala jak knihy St., tak i Nov. Zákona. Jen tedy církev, jako neomylná strážkyně všeho zjevení, nás může poučiti, které knihy jsou slovo Boží, Písmo sv., bible. Proto pravíme: P í s m o s v. (b i b l e) je sbírka knih, jež od svatých mužů za zvláštní pomoci Boží, z vnuknutí Ducha sv., byly napsány a od církve za slovo Boží uznány a vyhlášeny byly. Sbírká tato sluje též k a n o n (κανὼν = pravidlo, víry totiž a mravů, též značí normální sbírku něčeho), a knihy v ní obsažené **kanonické**.

Při všech svých přednostech je však Písmo sv. jen jeden z pramenů zjevení Božího. Písmu je třeba vysvětlení a doplnění, jehož se mu dostává v ústním podání — t r a d i c i (tradere = podávati).

§ 60. Ústní podání — tradice.

Ú s t n í m p o d á n í m, t r a d i c í, rozumíme souhrn zjevených pravd, kteréž apoštolé hlásali, avšak nenapsali.

¹⁾ Sám Kristus skrze Ducha sv. tak nás vyzývá. Sem, děti, slyšte mne, bázni Boží budu vás učit.

K nim pojí se také ustanovení a předpisy, kteréž po vůli Kristově apoštolé dali anebo zavedli, o nichž však Písmo sv. nečiní zmínky. Že ústní podání, tradice, jest vedle Písma sv. druhý důležitý pramen Božího zjevení, k tomu ukazují:

1. **K r i s t u s s á m a j e h o a p o š t o l é.** Kristus hlásal své učení jen slovem a příkladem, nenapsav ničeho. Svým učedníkům pak přikázal: Učte všechny národy. Apoštolé řídili se také jeho příkazem. Hlásali Kristovo učení s počátku jen ústně — viva voce — živým slovem. Sami vycházejí ze zásady: Víra ze slyšení — fides ex auditu. (K Řím. 10, 17.)

D ě j i n y ukazují, že křesťanské náboženství již mohutnělo, ba kvetlo, než bylo napsáno jediné slovo Písma sv. Tisíce mučedníků zemřelo, aniž Písma znalo.

Sv. **I r e n e j** dosvědčuje, že celí národové žili věrně po křesťansku, ač Písem sv. neměli. Sv. Irenej udává toho příčinu: Národové ti drželi se pevně křesťanského, ústního podání, tradice. (Adv. haeres. III. 4, 1. 2.) — Svěcení neděle a přísluha některými svátostmi opírají se jen o tradici. Bez tradice bychom nevěděli, které knihy náležejí k bibli, k tomu bylo třeba ústního svědectví samých apoštolů. (Viz část čítank. čl. 15.)

2. **S a m o P í s m o s v.** ukazuje, že není jediným pramenem zjevení Božího. Ukazuje často k ústnímu podání.

Evangelista sv. **J a n** píše: Mnoho ještě jest věcí, které Ježíš konal, kdyby vše to mělo býti napsáno, knihy celého světa by toho neobsáhly. (Ev. 21, 25.) Sv. **P a v e l** napomíná Soluňany: Protož, bratří, stůjte a zachovávejte podání, jimž jste se naučili buď skrze naše slovo nebo náš list. (2. k Sol. 2, 14.)

A p o š t o l é shromáždění na sněmě jerusalemském **nejen** že poslali do Antiochie psaní, nýbrž i nejváženější z bratří, kteří křesťany tamější o týchž věcech i ústně zpraviti měli. (Skutk. ap. 15, 22.)

3. **Tradice jest uchována:**

a) V církevních vyznáních víry, tak zvaných **s y m b o l e c h**, z nichž nejdůležitější jsou symbolum apoštolské, nicejské z r. 325, kteréž bylo doplněno cařihradským r. 381, odtud sluje nicejsko-cařihradské, jež při mši sv. se modlí, tridentské z r. 1563;

b) ve výročí papežů a církevních sněmů;

c) ve spisech církevních otců a v církevních památkách.

α) Církevní otcové slují ti křesťanští spisovatelé, kteří žili za prvních křesťanských století, ve spisech svých uložili učení Kristovo a těšili se pro svou učenost a svatost zvláštnímu uznání v církvi. Nejvýznačnější z nich slují církevní učitelé. Nedostává-li se křesťanskému spisovateli některé z těchto známek, slove církevním spisovatelem.

Ze sv. otců jsou nejdůležitější ti, kteří již za věku apoštolů žili a byli jejich žáky: Klement Římský, Ignatius Antiošský, Polykarp Smyrenský. K nim pojí se nejstarší křesťanští apologetové (obhájeví křesťanství): Justin mučedník a Irenej Lyonský. Čestným názvem církevních učitelů honosí se na východě: Athanasius, Basilius, Řehoř Nazianský a Jan Chrysostom, na západě Ambrož, Jeronym, Augustin a Řehoř Veliký.

β) Mezi církevními památkami zasluhují zvláštní zmínky starokřesťanské skulptury a malby, jež jmenovitě v posledních dobách byly objeveny v katakombách. Tento „podzemní Řím“ podává nám cenné doklady ke křesťanskému učení o mši sv., o svátostech, očištění a modlitbě za zemřelé.

§ 61. Jistota spásy v církvi. Církev samospasitelná. Pravidlo víry.

I. Jistota spásy v církvi.

1. Církev jsouc od Krista pověřena neomylným úřadem učitelským, uchovává a hlásá zjevení Boží neporušeno. Vedle vůle Kristovy příslahuje též spasnými prostředky. Účelem všeho toho jest jen spása člověka. Z toho je zřejmé, že ti, kdož jsou jejími údy, mohou v ní jistě a bezpečně dojíti spásy, v pravdě bezpečněji a jistěji než mimo ni. Sv. Cyprian potvrzuje slova naše výrokem: Habere non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem (de unit. eccl. c. 6).¹⁾

2. Pouhé však členství v církvi nezaručuje věčné spásy. Má-li katolický křesťan skutečně spásy dojíti,

¹⁾ Nemůže míti Boha za otce, kdo nemá církev za matku.

musí se o ni přičiniti. Jen ten, kdo setrvává v dobrém až do konce, bude spasen. Té jistoty však nemá nikdo. Protož a p o š t o l Pavel napomíná: S bázní a třesením o své spáse pracujte! (Filip. 2, 12.) Kdo se domnívá, že stojí, hleď, abys nepadl. (1. Kor. 10, 12.)

3. Lidé, kteří b e z v l a s t n í v i n y nejsou údy církve, plní však své povinnosti dle nejlepšího svého vědomí a svědomí, mohou dojít spásky. Tak prohlásil již sv. P e t r k bohabojnému setníku Corneliovi: Bůh nehledí na osobu, nýbrž kdo se ho bojí a jest spravedlivý, nechť z kteréhokoliv národa, jest mu milý. (Skutk. ap. 10, 34 a násl.) Církev z a v r h l a větu: Všecky skutky nevěřících jsou hříšné a ctnosti filosofů nepravostmi. (Pius V. r. 1567.)

II. Církev — samospasitelná.

Úsloví *extra ecclesiam nulla salus* — mimo církev není spásky — neznačí, že jen ten bude spasen, kdo je v církvi (viz neviditelní údové církve § 55.), nýbrž že církev jistě vede ke spáse a věčné blaženosti. Plným právem tu říkáme:

a) Církev naše je ř á d n o u c e s t o u k e s p á s e, vždyť jen za tím účelem Kristus ji založil a vším potřebným k cíli tomu opatřil. Mimo tuto řádnou cestu mohou ke spáse vésti i cesty mimořádné.

b) V církvi jest možno n e j s n á z e d o j í t i s p á s y, je třeba jen svěžit se jejímu vedení. Církev stará se o své údy od kolébky až do hrobu. Učí, jak lze ovládati se, varuje před scestím, upozorňuje na nebezpečí, pomáhá snášeti obtíže, snímá hříchy a podává nejúčinnější pohnutky k tomu, aby člověk byl dobrý. Její předpisy jest možno zachovati každému, nechť si jest kteréhokoliv stavu, stáří a vzdělání.

c) Církev jest n e j b e z p e č n ě j š í v ů d k y n í ke spáse. Zná svůj cíl a ukazuje k němu cestu s tak klidnou jistotou a bezpečností, která jen plynouti může z přesvědčení, že Bůh je stále s ní svou milostí a pomocí.

III. Pravidlo víry.

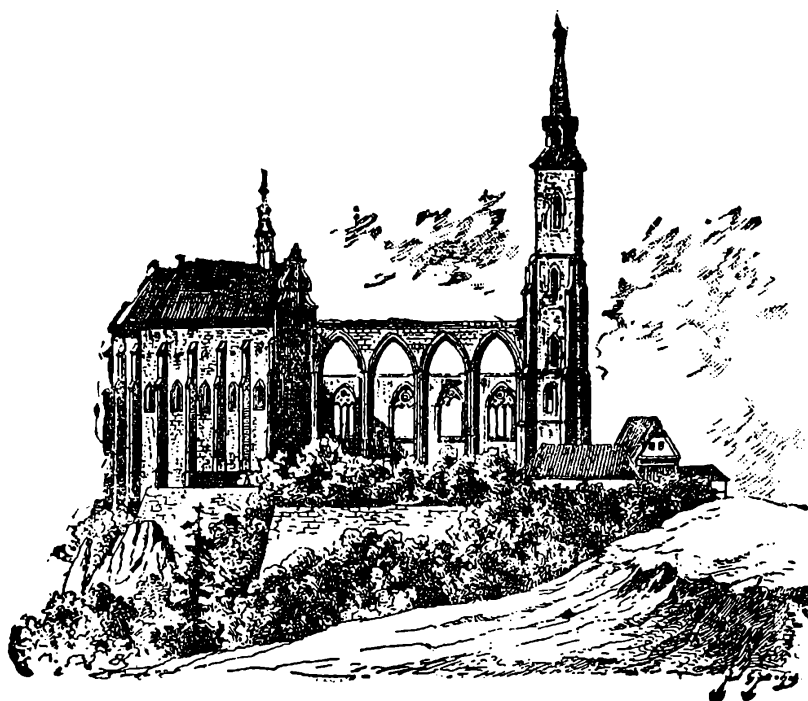
Křesťan katolický proto rád dá se vésti učením své církve a její kázní. P r a v i d l e m jeho víry bude: Věřiti všemu, co církev katolická věřiti mu předkládá. Tak naplní vůli Syna Božího, jenž řekl: Kdo vás slyší, mne slyší. (Luk. 10, 16.)

Kdo vás přijímá, mne přijímá. (Mat. 10, 40.) Pravidlem tím řídili se všichni první křesťané, uvěřivše dříve, než knihy Nov. Zákona byly napsány, a žili životem svatým tak, že pohané sami o nich říkali: Ecce coetus sanctorum, hle sbor svatých! Křesťan katolický půjde do jista za jejich příkladem a zařídí podle své víry i své skutky, aby všecek jeho život byl stálým jejím vyznáváním. Tak naplní slovo *S p a s i t e l o v o* : Po tom poznají, že jste moji učedníci, budete-li míti lásku k sobě vespolek. (Jan 13, 35.)

Doslov.

§ 62. Církev a vzdělanost.

Na svém místě jsme řekli, že křesťanství hned v prvních dobách svého trvání změnilo tvářnost země, že obnovilo a povzneslo duševně, mravně i společensky tehdejší lidstvo.

Ob. 27. Chrám na Sázavě.

Této nade vše ušlechtilé vzdělavací činnosti zůstala církev, hlasatelka čistého křesťanství, vždycky věrna. Kulturní historie evropských národů jest nám toho dokladem na každém téměř listě. Jen letmo do ní nahlédněmež a vizme činnost církve Kristovy:

1. Na poli duševním.

Když po pádu říše římské r. 476 nastaly bouřlivé doby stěhování národů, církev Kristova jediná zachránila uměny a vědy,

když prchaly před sekerou barbarů, ve svých klášteřích. **L e v V e l i k ý** (440—461) chrání Itálii před Attilou, Řím před Genserichem, Odoaker sklání se před Severinem, Totila před Benediktem a přestávají pustošiti zabrané kraje. Pak přicházejí doby klidnější a pokojnější, a církve v nich vzdělává a vychovává národy dále. Její péčí vzkvétá a zdokonaluje se místo, kde kromě chrámu možno nejlépe a nejsnáze se vzdělati a zušlechtiti — **š k o l a**. Školství těšilo se vždycky v církvi nejněžnější pozornosti. Již na úsvitě svého trvání církve zakládá školy katechetské ($\kappa\alpha\tau\eta\chi\acute{\epsilon}\omega$ = ústně učím), jež byly otevřeny všem, křesťanům i pohanům. Později při jejích chrámech povstávají školy **f a r n í**, při kláštorech **k l á š t e r n í**, při sídlech biskupských školy **k a t h e d r á l n í**. Řád **B e n e d i k t i n ů v** (zal. sv. Benediktem) kráčí tu již ve stol. VI. v čele při osvětové a kulturní práci, a jemu po bok ve stoletích následujících staví se téměř všechny řády duchovní. Benediktin **A l k u i n** upravil školství, kteréž od něho začíná se dělit na vyšší a nižší. Když pak národové na cestě za vzděláním učinili již značný krok, církve vede je výš a zakládá školy vysoké, **u n i v e r s i t y** (do 16. stol. bylo jich založeno 66). Řídí se zásadou, že všechna pravda vede k Bohu, církve vzdělávala a to hlavně na universitách, pokud za daných poměrů bylo možné, všecken obor lidských věd.

Církve pěstovala **d ě j e p i s**. Jeť Eusebíos, biskup caesarejský, otcem církevního dějepisu vůbec; pěstovala **z e m ě p i s**, jemuž služby neocenitelné prokázala svými řády a křížovými výpravami. Též o **o b j e v e n í A m e r i k y** církve zasloužila se prostým františkánem Juanem (čti Chuanem) Perezem de Marchena, jenž královnu Isabellu r. 1491 získal záměrům Kolumbovým. I **m a p y** hotovili nejvíce kněží; nejslavnějším jich hotovitelem ve středověku byl mnich kláštera sv. Michala v Benátkách, Maurus Kamalduenský.

A r c h a e o l o g i e a **j a z y k o z p y t**, tato pýcha 19. stol., našly v církvi horlivou pěstitelku. Jazykozpytu jako vědy byl dokonce původcem španělský jezuita a missionář Hervás. Karmelitán Paolino di San Bartolomeo sepsal první sanskrtskou grammatiku.

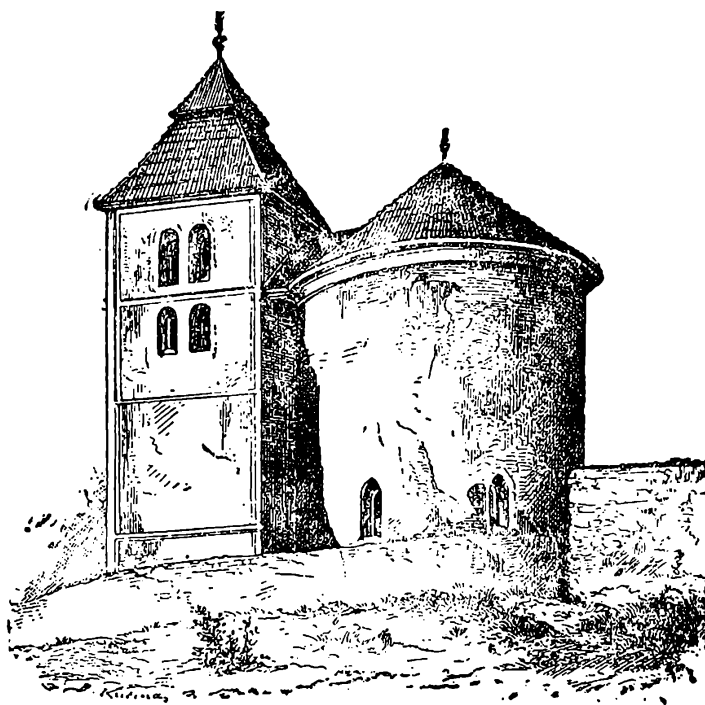
M a t h e m a t i k u, **f y s i k u** a **a s t r o n o m i i** vzdělávali své doby téměř výhradně jen učenci církevní. Je tu známo jméno Alberta Velikého, jenž již do fyziky pokusy zaváděl, Rogera Bacona a Mikuláše z Kusy, který již před Koperníkem učil, že země se otáčí kolem slunce. Nikdy nelze zapomenouti, že objevitelem nynějšího světového systému byl katolický kněz právě zmíněný, Mik. Koperník. Jen práce katolických **u č e n c ů** umožnily Řehoři XIII. r. 1582 opravu kalendáře.

Na poli filosofického církve s chloubou honositi se může světlý prvního řádu. Nezahyne do jista památka jmen, jako jsou sv. Augustin, Tomáš Aq., Pascal.

Jsouc pamětliva zásady: Zdravý duch ve zdravém těle, církev vždy bedlivě všímala si lékařství. Mniši benediktini založili první lékařskou školu v Salerně, jedinou svého druhu od 8.—14. století. Mnich Konstantin z Monte Cassina dosáhl v 11. stol. věhlasu a slávy Hippokratovy. Mniši položili základy k lázním a léčebným ústavům.

Církev nejen že zachovala nám vzácné památky klassických literatur, řecké i římské, ona budila pro ně i zájem. Jejím přičiněním jsou zřízeny na universitách stolice klassických jazyků. Papežové Mikuláš V. a Lev X. podporovali štědře studium těchto jazyků a pro „humanisty“ měli vždycky otevřenou ruku.

Křesťanské vzdělanosti mělo se však dostati všem, a proto církev nezapomíná na nikoho; i prostým, nejnižším platí její péče. Učí je katechismem, vzdělává je kazatelnou, zaplašuje jejich pověru, odstraňuje lež a podvod a tak povznáší všechny. Proto také církev horlivě ujímala se Gutenberga a jeho vynálezu knihtiskářství, aby všechny učením Kristovým mohla osvíat. Proto také překládala bibli do národních jazyků a přispěla tak k jejich nebývalému vzdělání a rozkvětu. Církev nevzdělávala však národů jen slovem, ona povznášela je i skutkem. Všecka náboženství živí umění, psal slavný sochař Canova k Napoleonovi I., žádné však tak, jako naše katolické. (Hettinger, Apolog. křesť. IX. vyd. V. 255.) A měl pravdu. Církev po dlouhé a mnohé věky pro umění byla vším. Ona vytvořila podivuhodnou architekturu chrámovou, basiliku se svatyní románskou a gotiku.

Obr. 28. Budeč.

Církev působila na zjemnění citu lidstva mistrnou malbou obrazů i dlátěm sochařovým. Obrazy Fra Angelica jsou živé modlitby jako našeho Skréty, Brandla a Rainera. Její zásluhou povstala a jsou nám dochována nesmrtelná díla Michel Angelova a Rafaelova. Církev, znajíc mocný účín hudby a zpěvu na lidské srdce, přijala již záhy tato umění ve službu svou a ve službu Boží. Hudba a zpěv rozkvetly pak opravdu líbezným květem a vydaly skvostné plody velebných církevních hymnů, zbožných písní a vzácných skladeb hudebních. Jméno Palestrinovo zníti bude vždycky v hudebním světě.

Poesie, drama i řečnictví našly v církvi své bezpečné přístřeší a v jejím náboženství nepřeborný poklad nových myšlenek. Tak církev činná byla na poli duševním. Nemenší činnost rozvinula:

2. Na poli mravním a společenském.

Církev učením Kristovým zušlechtila lidské svědomí, učinila člověka mravným a vrátila mu osobní svobodu. Řím křesťanským národům byl nové Delfi a Jerusalems. Papež stal se rozhodčím mezi králem a národem, byl strážcem práva a spravedlnosti. Svým soudnictvím církev odstranila hrozné ordalie (očistý) a soudy s čaroději.

Příčiněním církve vykvetly v lidské společnosti ušlechtilé květy v pravdě křesťanských ctností, jako jsou pokora, poslušnost, čistota, poctivost, a přinesly v jejích klášteřích plody, po nichž požehnanou památku má dodnes všecko křesťanské lidstvo. Křesťanské kláštery během staletí vypěstovaly ve svých zdech vznešené charaktery, schopné i nejtěžších činů obětovné lásky k bližnímu, po nichž marně volá moderní, Kristu odcizená doba.¹⁾ Historie ukazuje, že církev svými kláštery stala se učitelkou národů, učila je orbě, obchodu, řemeslu a průmyslu ve všech skoro odvětvích.²⁾ Benediktini vzdělali Evropu, praví Guizot. (Hettinger, Apol. křesť. IX. vyd. V. 328.) Palacký o kláštřích píše: Ústavové tito sloužili středověkosti za semenišť náboženství, ale i nauky a umy, osvěty a průmyslu, ba i hospodářství samo i řemesla všeliká jimi se víc a víc vzdělávala. Tatáž ušlechtilá snaha, která za našeho věku si libuje v zakládání a podporování spolků, učených a uměleckých akademií, vedla také v život středověké ústavy ony, jenž účely těchto bývaly vyšší a rozsáhlejší, prostředky ještě účinnější a tudíž veškeré postavení a působení ještě blahodárnější.

¹⁾ Čti J. Zeyer, Kronika o sv. Brandanu.

²⁾ Čti J. Vrchlický, Legenda o sv. Prokopu.

(Děj. národa česk. I. č. 2, 41). V Čechách jmenovitě povšimnutí zasluhují klášter sázavský a strahovský. (Viz obr. 25. 26. 27.)

Církev jako chtěla všechny vzdělati, tak chtěla i všechny učiniti šťastny. Proto ujímala se bídnych, nuzných, chudobných a opuštěných. Dům biskupův, klášter, chrám byl asylem všem utlačovaným a pronásledovaným. Kdo píše dějiny milosrdenství, i proti své vůli píše dějiny církve.

Není lidské bolesti, není utrpení, aby církev nesnažila se jich zmírniti. Proto rukou štědrou budovala nemocnice, chudobince, stavěla ústavy pro slepce, hluchoněmé, slabomyslné, opuštěné a duševně choré. Dějiny všech řádů a jmenovitě Johannitů, Lazaristů (odtud lazarety), Milosrdných bratří a sester jsou plny skutků až podivuhodného milosrdenství.

Každý klášter měl svého almužníka pro chudé a jeho brána vždy byla otevřena všem pocestným. Ano tak daleko šla v církvi láska k bližnímu, že členové řádů

založených proti otroctví sami se dávali za otroky, aby rodinám vrátili živitele.

Taková byla kulturní, osvětová a sociální činnost církve. Církev stala se v pravdě matkou, učitelkou a vychovatelkou národů.

3. V z e m i Č e s k é.

S celou Evropou i národ český, naše vlast, církev^{tu} křesťanství děkuje za mnoho. Se sv. Cyrilem a Metodějem, s křesťanstvím^{em} a církví i k nám do Čech přišla vzdělanost se vším svým požehnáním.

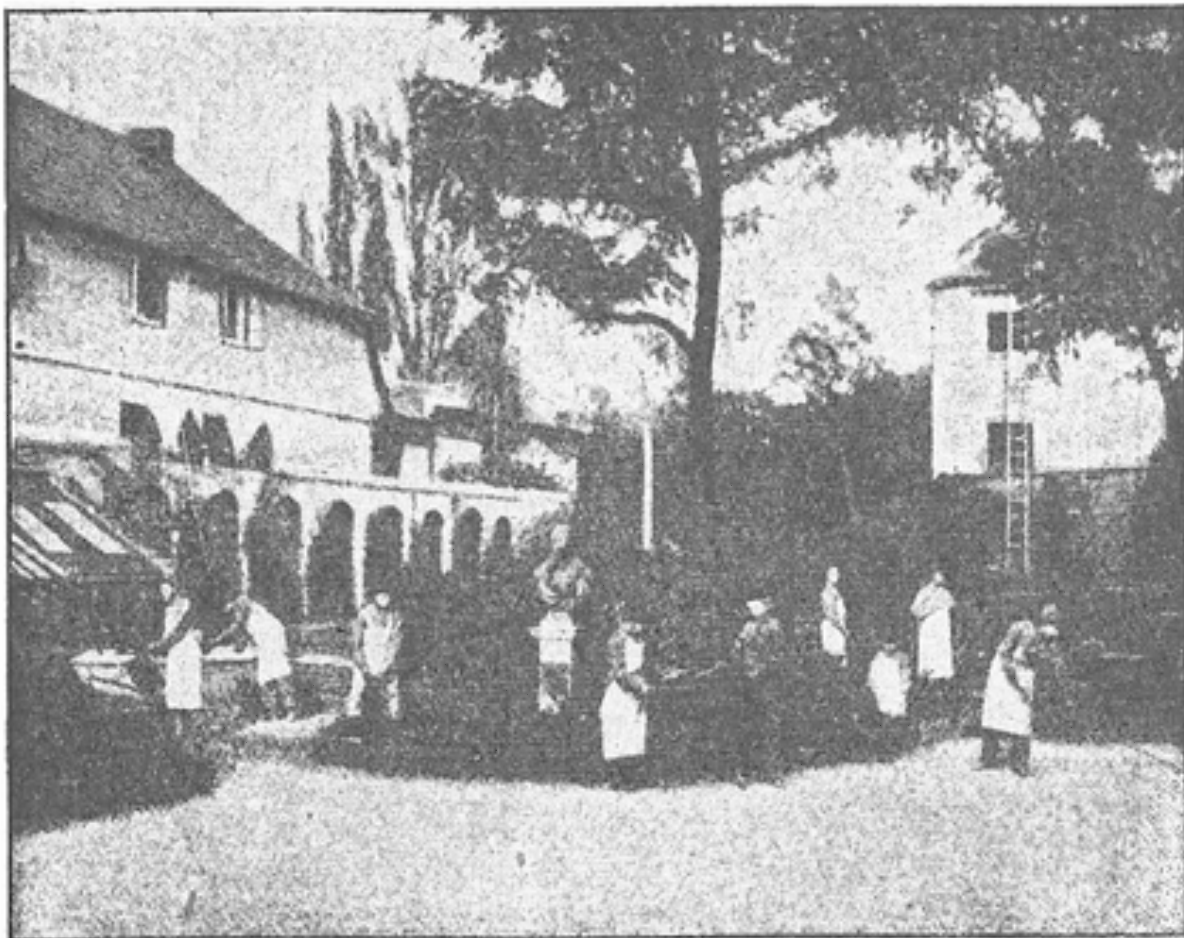
Církev v Čechách stavěla první školy, latinskou na hradě Budči (viz obr. 28.) a slovanskou na Vyšehradě. V jejích chrámech

Obr. 29. Tomáš ze Štítného.

(viz kostelík sv. Jiří na Řípu obr. 32.) poprvé ozvaly se naše vzácné písně: „Hospodine, pomyluj ny“ a „Sv. Václave“. (Viz obr. 3.)

Církev uvedla do Čech první benediktiny do Břevnova, později na Sázavu. (Viz obr. 27.) Ze slovanského kláštera s á z a v s k é h o, jehož zakladatelem byl sv. Prokop, rozlévalo se světlo domácí, české osvěty po krajích našich v š í ř i d á l. Škola sázavská odchovala nám první české

Obr. 30. Patronát mládeže v Praze.— Chovanci při práci.

spisovatele, malíře, sochaře a rolníky. Kodex vyšehradský (dar kláštera sázavského králi Vratislavovi) a rodný jeho bratr Kodex svatovítský se svými Baalbami jsou až dosud skvělým svědectvím malířského sázavského odvětví. Palacký praví: Klášter sázavský stal se nejprv semenišťem^{til} cyrillské literatury v Čechách. (Dějiny nár. česk. I. 290.) Mimo to povstává již v 11. stol. v y š š í š k o l a u kapitoly kostela sv. Víta, kdež ve 13. věku učí slovuční mistři čeští Očko, Bohumil a Řehoř, jenž vykládá tu o věcech přírodních dle Aristotela. Sláva učení toho byla taková, že i cizinci sem ve značném počtu spěchali. Začátek věku XIII.

a to rok 1204 přináší mimo to panovníku českému Přemyslu Otakarovi I. z rukou papeže Innocenta III. korunu královskou. Když pak blíží se XIV. věk a s ním největší rozkvět náboženského života a církve v Čechách, Čechy prožívají dobu nejslavnější a nejšťastnější. Je to za panování Otce vlasti Karla IV. (1346—1378; viz obr. titulní), kteréhož nám vychoval na dvoře fran-

Obr. 31. Patronát mládeže v Praze. — Chovanci při hře.

couzském kněz Petr Roger, pozdější papež Klement VI. Karel chce povznést své milé Čechy, a církev ve všem přichází mu vstříc. Papež Klement VI. zřizuje k jeho žádosti r. 1344 pražské arcibiskupství a svoluje bullou 26. ledna r. 1347 k založení univerzity v Praze. Vedle Karla pak pečuje o nově založenou universitu ze všech nejvíc ušlechtilý jeho rádce arcibiskup pražský Arnošt z Pardubic (1343—1364; viz obr. titulní). Účinnou péčí těchto dvou mužů zmohutnělo ve XIV. věku školství české tak, že, jak Palacký svědčí, nejen všechna města česká, ale i mnohé farní vesnice měly své zvláštní

školy, a že tudíž příležitosti ku vzdělání sebe dle potřeby věku tehdy bohatým i chudým nemnohem méně se naskytovalo, nežli za nynější doby. (Děj. nár. česk. III. 35.) Za zbožného Karla Praha stává se ohníkem středoevropské kultury a umění rozkvétají v Čechách nejkrásnějším květem. Dr. Kalousek napsal: Výtvarná umění nepěstovala se v Čechách v žádné době ani dřívější ani pozdější tak rozsáhlou měrou jako za Karla IV. (Dr. Kalousek, Karel IV., vyd. I. 161.)

Kvete tu stavitelství. České oko vidí z této doby před sebou díla nehynoucí krásy, dóm svatovitský, chrám Matky Boží před Týnem a velebné obrysy sv. Barbory kutnohorské. Petr Parlér a mistři stavitelé čeští roznášejí slávu stavitelského českého umění daleko po cizině. Kovová socha sv. Jiří na hradě pražském je důkazem neobyčejné vyspělosti sochařského umění za doby Karlovy. (Viz obr. 19.)

Malířství vzkvétá rovněž utěšeně. Dětrich pražský okrašluje svými malbami hrad Karlštejn a zakládá slavnou malířskou školu českou.

Křesťanský duch vysokého Karlova učení odchovává nám zakladatele domácí české filosofie, slovatného Tomáše ze Štítného (viz obr. 29.), jenž sám skláněl se v upřímném obdivu před věhlasem mistra Vojtěcha Rankova, který byl pokládán za jednoho z mužů nejucenenějších tehdy ve světě.

Za této doby rozléhají se v chrámech našich české roráty, pravé perly duchovních písní českých. Písně tyto vepsány byly později v umělecky pracované kancionály, jež dodnes svědčí o ušlechtilém, zbožném citu našich předků.

Rozkvět řemesel, průmyslu, obchodu a všech odvětví živností, nechť je to rolnictví, vinařství, lesnictví nebo chmelařství, dostupuje za Karla nebývalé výše.

Očistné soudy jsou zrušeny, poddaným dostávalo se spravedlnosti a v zemi zavládla řídká za těch časů jinde bezpečnost.

S křesťanstvím přistěhovala se do Čech i účinná láska k bližnímu. Již sv. Vojtěch bránil prodávati jatých za otroky. Křesťanskou láskou jsouce vedeni, předkové naši nejen almužnou podporovali nuzné, nýbrž i zakládali ústavy na zmírnění lidské bídy, chudoby a neštěstí. Za časů Karlových nebylo skoro města v Čechách, kde by nebyl zbudován útulek, špitál (z lat. hospitale), pro nemocné, staré a zároveň chudobné měšťany a měšťanky. Na potřebné bylo pamatováno zejména za těch dob četnými odkazy a lidumilnými nadáními, jichž téměř ani spočítati nelze.

Z toho, co jsme pověděli o době Karlově, plyne samo, že doba nejvyššího rozkvětu církve a náboženského života ve vlastech našich byla zároveň i dobou naší nejslavnější, kdy po Čechách nejvíce rozkvétala vzdělanost a umění, kdy domovem byl u nás všestranný blahobyt. A tak tomu bylo v Čechách vždycky; čím více kvetl náboženský život, tím šťastnější a slavnější bývala i vlast. Když však Čech svou církev opustil, když život náboženský po Čechách upadal, klesala s ním i česká vlast, upadal i náš lid duševně, mravně i společensky. Naše historie jest toho dokladem. Církev však neopustila lid náš ani v dobách nejhoršího zkušení a starala se oň za strastných dob pozdějších, za třicetileté války, svým ušlechtilým pražským arcibiskupem, A r n o š t e m

H a r r a c h ů, jenž lidu českému v této době prokázal nejplatnější služby.

A když po létech zkušení národ náš k n o v é m u povstával ž i v o t u, tu církev, která ve svých chrámech zachovala jeho řeč, svými „k ně ž í m i b u d í t e l i“ povzbuzuje český lid k nové práci, vede ho k nové, šťastnější budoucnosti.¹⁾

Tak plnila církev své poslání v Čechách a plní je dosud. Není oboru osvětové činnosti, aby mu církev i za časů našich nevěnovala pozornosti. Ukazujeme tu jen na č e s k o u k o l l e j pro vzdělání českých jinochů v Ř í m ě, kterou papež Lev XIII. založil. (Viz obr. 24.) Arcibiskup pražský Václav Chlumčanský jest prvním budovatelem reálných škol v Čechách, v Rakovníku a Liberci.

Všestranná jest církevní činnost charitativní. Církvi toliko vděčí svůj původ u nás za posledních dob zbudované ústavy pro hluchoněmé, slepce, pro mládež opuštěnou (útulna sv. Josefa na Král. Vinohradech, Patronát mládeže v Praze, viz obr. 30. 31. Pražské jesle), duševně zanedbanou nebo nevyvinutou a tělesně chorou. Spolky sv. Vincence a Filantropická družina v Praze hledí všude zmírniti těžký los bídy a chudoby. Duchem církve, duchem křesťanským odchováni, motlivci pamatují na potřebné i za dnů našich četnými podpůrnými n á d á n í m i (stipendii) a hledí jimi i nemajetným umožniti přístup ke vzdělání a studiím vůbec. Křesťanský duch dal nám i za dnů našich prvního z našich národních mecenášů, Josefa Hlávku. A jako si vede u nás, tak církev vede si po v š e m s v ě t ě. Jeť známa o s v ě t o v á a h u m a n n í činnost katolických missionářů a řádů. Ukazujeme jen na jedinou řeholi Salesianův (zakl. Jan Bosco), z jejichž klášterních dílen každého

¹⁾ Čti K. V. Rais, Zapadlí vlastenci, Západ; A. Jirásek; U nás. F. L. Věk.

roku vychází na tisíce jinochů, z největší části chudých a opuštěných, kteří u nich vyučili se řemeslům a jsou schopni i rukou umělou vydělati si svůj denní chléb. Mniši trappisté vzdělávají Bosnu a Alžír. Milosrdní bratři a sestry nezištně a obětavě dodnes slouží nemocným. Církev buduje domy dělníkům a snaží se vyrovnati protivy mezi nimi a zaměstnavateli. Církev staví dodnes university, na př. v Luvání v Belgii, ve Frýburku ve Švýcařích, v Baltimore v Americe, a umožňuje dosíci vzdělání i nejvyššího.

Všestrannou tuto činnost církve katolické po zásluze ocenil de Maistre výrokem: Evropa má palmu vzdělanosti proto, že jest křesťanská. (Hettinger; Apolog. křesť. vyd. IX. V. 206.)

Křesťan katolík má proto s radostí hlásiti se ke své církvi, klidně a bez bázně má vyznati před celým světem: *C h r i s t i a n u s m i h i n o m e n, c a t h o l i c u s c o g n o m e n* — j m é n o m é k ř e s ť a n, m é p ř í j m í k a t o l í k.

Obr. 32. Románská kaple na Řípu.

Část čítanková

1. Z knih Mojžíšových.

Některá z napomenutí a přikázání Hospodiny-
vých. (Viz zákonník Mojžíšův a Hammurabiho.)

3. kn. Mojžíšova 19, 13. a násl., 20, 7—8.

13. Neučiníš křivdy bližnímu svému, aniž mocí utiskneš ho. Ne-
zůstane mzda dělníka tvého u tebe až do jitra.
14. Nebudeš zlořečiti hluchému, aniž před slepým položíš úrazu,
ale báti se budeš Hospodina Boha svého, nebo já jsem Ho-
spodin.
15. Nebudeš činiti, což nepravého jest, aniž budeš nespravedlivě
souditi. Nehleď na osobu chudého, aniž cti obličej mocného.
Spravedlivě suď bližnímu svému.
16. Nebudeš hánce ani tajný utrhač v lidu. Nebudeš státi proti
krvi bližního svého. Já Hospodin.
17. Nebudeš nenáviděti bratra svého v srdci svém, ale zjevně
pokárej ho, abys neměl nad ním hříchu.
8. Nehledej pomsty, aniž pamatovati budeš na křivdu spolu-
měšťanů svých. Milovati budeš přítele svého jako sebe sa-
mého. Já Hospodin.
30. Sobot mých ostříhejte a Svatyně mé bojte se. Já Hospodin.
31. Neuchylujte se k čarodějníkům, ani se ptejte nařadačů,
abyste se neposkvřnili skrze ně. Já Hospodin Bůh váš.
32. Před šedivou hlavou povstaň a cti osobu starého, a boj se
Hospodina Boha svého. Já jsem Hospodin.
33. Bude-li bydliti příchozí v zemi vaší a bude-li se zdržovati
mezi vámi, nevytýkejte mu toho,
34. ale ať jest mezi vámi jako tu rozený, a budete jej milovati
jako sami sebe, nebo i vy byli jste příchozí v zemi egyptské.
Já Hospodin Bůh váš.
35. Nečiňte nic nepravého v soudu, v loktu, ve váze, v míře,

36. váha spravedlivá a rovná ať jsou závaží, spravedlivý korec a spravedlivý žejdlík. Já Hospodin Bůh váš, kterýž jsem vyvedl vás ze země egyptské.

K. 20. v. 7. Posvěťtež se a buďtež svatí, nebo já jsem Hospodin Bůh váš.

8. Ostříhejte přikázání mých a činite je, já Hospodin, kterýž posvěcuji vás.

2. Žalm 129, 1—8.

Dle latinského textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Z hlubokosti¹⁾ volal jsem k Tobě, Hospodine:
2. Hospodine, vyslyš hlas můj.
Ať jsou uši tvé nakloněny
k hlasu modlitby mé.
3. Budeš-li, Hospodine, nepravosti šetřiti:²⁾
Hospodine, kdož ostojí?
4. Ale u Tebe jest slitování:
a pro zákon tvůj doufal jsem v Tebe, Hospodine.
5. Doufala duše má v slově jeho,
doufala duše má v Hospodina.
6. Od bdění jitřního až do noci³⁾
doufej Israel v Hospodina.
7. Nebo u Hospodina jest milosrdenství
a hojné u něho vysvobození.⁴⁾
8. A onť vykoupí Israele
ze všech nepravostí jeho.

(Parallelismus klimatický.)⁵⁾

¹⁾ z hlubokosti t. j. bídy, neštěstí v zajetí.

²⁾ t. j. vyšetřovati, souditi.

³⁾ t. j. celý den — v každý čas.

⁴⁾ pomoc.

⁵⁾ Východní poesie libuje si v parallelismech. Parallelismus je soulad a souhlas smyslu veršů mezi sebou. Parallelismus může býti: 1. identický, v němž následují po sobě dva skorem stejné řádky nebo věty, je velmi řídký; 2. synonymní, souznačný, v němž bývá myšlenka druhou neb i třetí větou slovy, jež si odpovídají, objasněna, rozšířena nebo zvýšena. Věty mívají stejný počet souznačných slov. (Příkladem je Jesaiáš kap. 53. verš 1, 5, 6, 9, 12, 13, viz část čít. čl. 5. Sirach k. 6., verš 1, 2, 3 atd. viz část čít. čl. 4.) Je-li v jednotlivých člancích i stejný počet slov, jež si odpovídají, zve se parallelismus dokonalý; 3. protikladný, antithetický, v němž vyjádřuje druhý člen protivu první věty (viz Pří-

3. Z knihy Přísloví, k a p. 13, 1—20.

Dle lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Syn moudrý přijímá naučení otcovo,
ale posměvač neslyší, když napomínán jest.
2. Z ovoce úst svých nasycen bude člověk dobrým,
ale duše přestupníků nepravá jest.
3. Kdo stráž položí ústům svým, zachová život svůj,
kdo ale nerozvážně mluví, zlých věcí zakusí.
4. Chce se a nechce lenivému,
ale duše pracovitých bohatě nasycena bude.
5. Slovo lživé v nenávisti má spravedlivý,
ale bezbožný jiné zahanbuje a (sám) zahanben bude.
6. Spravedlnost střeží cestu nevinného,
ale bezbožnost k pádu přivádí hříšníka.
7. Mnohý bohatým se zdá a nemá ničeho,
a jiný zdá se chudým a veliké má bohatství.
8. Mnohý bohatstvím vykupuje život svůj,
ale kdo chudý jest, živ jest v pookřji.¹⁾
9. Světlo spravedlivých obveseluje,
skvělost (a sláva) bezbožných pohasne.
10. Mezi pyšnými svár jest ustavičný,
ale kteří radu přijímají, moudrostí řízení budou.
11. Bohatství rychle nabyté nemá stálosti,
které však pílí znenáhla získáno, rozmnoženo bude.
12. Naděje, dokud nesplněna jest, trápí duši,
ale stromem života jest přání vyplněné.
16. Muž opatrný všechno po úradě podniká,
ale pošetilý pošetlost ukazuje.
17. Posel bezbožného v neštěstí upadne,
ale posel věrný přináší zdraví.
18. Chudoba a hanba stihne toho, kdo kázni se vymyká,
ale kdož ochotně přijímá napomenutí, oslaven bude.

sloví kap. 13. viz část čít. čl. 3.); 4. souborný, synthetický, v němž se myšlenka první věty druhou větou doplňuje; (viz Sofoniáš kap. 3. viz část čít. čl. 6.); 5. klímatický, stupňový, kde navazuje druhá věta na slovo předcházející věty, které spolu i opakuje; tím se přispívá k doplnění první myšlenky (viz Žalm 129, Jeremiáš kap. 5.—7. viz část čít. čl. 2. a 7.)

¹⁾ t. j. nemá se co báti trestu, z něhož by se musil penězi vypláceti.

20. Kdo s moudrými obcuje, moudrým bude,
ale přítel bláznů, podobný jim učiněn bude (jim se připodobní).

(Parallelismus protikladný.)

4. Z knihy Sirachovy, k a p. 6. a 7.

Chvála přátelství a dobročinnosti.

Dle lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Nebudiž místo přítele nepřítelem bližnímu:
neboť pohanění a hanba bude dědictvím člověka zlého,
jakož i každého, kdo závistí a dvojím jazykem se prohřešuje.
2. Nepozdvihuj se jako býk v myšlení duše své,
aby síla tvá pošetilstvím nebyla zničena,
3. a to aby nestrávilo listí tvé —
a ovoce tvoje nezkazilo
a byl bys jako strom suchý na poušti.
4. Neboť duše nešlechtná zkazí toho, kdo ji má
a v posměch nepřátel ho vydává
a osud bezbožných mu připravuje.
5. Slovo vlídné získává přátele — a ukrocuje nepřátele,
a spanilá řeč člověka dobrého hojnost požehnání přináší.
6. Mnohé měj, s nimiž v pokoji živ jsi,
ale jediného přítele důvěrného z tisíců.
7. Získáváš-li přítele, v zkoušení¹⁾ získávej ho,
a důvěry své rychle mu nevěnuj.
8. Neboť mnohý přítelem jest, dokud časy příznivé jsou,
ale v den soužení nesetrvá.
9. A jest přítel, který se v nepřítele proměňuje,
a jest přítel, který nenávisť, svár a pohanění projeví.
10. A jest přítel, který jen u stolu přítelem jest,
ale nesetrvá v den potřeby.
11. Jestliže přítel v stálosti setrvá,
važ si ho jako sebe sama,
a mezi domácími tvými ať důvěrné jest jeho obcování.
14. Přítel věrný jest ochrana mocná,
a kdož jej nalezne — nalezne poklad.
15. K příteli věrnému ničehož nelze přirovnati,
a výbornosti věrnosti jeho zlatem a stříbrem nevyvážíš.

¹⁾ t. j. nejdřív ho zkus, nežli se mu svěříš.

16. Přítel věrný jest lékem života a nesmrtelnosti:
a kteří bojí se Pána, naleznou ho.
17. Kdo Boha se bojí, dobré přátele míti bude:
neboť jakým on jest, bude i přítel jeho.
18. Synu, přijímej učení od mladosti své,
a až do šedin nalézati budeš moudrost.
19. Jako ten, kdo oře a seje, přístup k ní
a očekávej výbornost plodů jejích,
20. neboť v díle jejím maličko popracuješ,
a brzo budeš jísti z užitků jejích.

K a p. 7.

29. Celým srdcem cti otce svého
a na bolesti matky své nezapomeň.
31. Ze vší duše své boj se Pána
a kněží jeho v uctivosti měj.
36. Chudému k pomoci podej ruku svou,
abys hojného došel smilování a požehnání.
37. Vděku hodná jest dobročinnost před obličejem všech živoucích
a lásky své ani mrtvému neodpírej.

(Střídá se parall. synom. se synth. a antithet.)

5. Z Jesaiáše proroka, k a p. 53, 1—12.

Jesaiáš předpovídá zástupné utrpení Messiášovo.

Dle lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Kdo uvěří slyšení našemu,¹⁾
a rámě Hospodinovo komu bude zjeveno?
2. I vzejde jako proutek před ním²⁾
a jako kořen ze země žíznivé:
nemá podoby ani krásy:
a viděli jsme ho, a nebylo vzezření
a nežádali jsme ho:
pohrdaného a nejposlednějšího z mužů,
muže bolesti a znajícího nemoc:
a jako skrytý byl obličej jeho a potupený:
pročež jsme ho sobě ani nevážili.
4. V pravdě neduhy naše on nesl,
bolesti naše on snášel:

¹⁾ slovům našim.

²⁾ malý, nepatrný výhonek.

- a my počtli jsme ho jako malomocného,
a ubitého od Boha a sníženého.
5. On pak raněn jest pro nepravosti naše,
potřín jest pro hříchy naše:
bolestí jeho pokoj náš vykoupen
a zsinlostí jeho uzdraveni jsme.
6. Všickni my jako ovce zbloudili jsme,
jeden každý na cestu uchýlil se,
a Hospodin složil naň nepravost všech nás.
7. Obětován jest, protože sám chtěl
— a neotevřel úst svých:
jako ovce k zabití veden bude
a jako beránek před tím, kterýž ho stříže, oněmí
— a neotevře úst svých.
8. Z ouzkosti a soudu vyňat jest:
rod jeho kdo vypraví?
Neb vytržen jest ze země živých:
pro nešlechtnost lidu svého udeřil jsem ho.
9. A dá bezbožného za pohřeb
a bohatého za smrt svou,¹⁾
protože nepravosti neučinil
aniž byla lest v ústech jeho.
10. A Hospodin chtěl ho potříti v nemoci,
poněvadž položil za hřích duši svou, uzří símě dlouholeté²⁾
a vůli Hospodinovu on naplní.
11. Ovoce práce své uzří duše jeho a nasycena bude:
známostí svou ospravedlní on spravedlivý služebník můj mnohé
a nepravosti jejich ponese.
12. Protož oddělím jemu mnohé
a rozdělí kořisti silných,
protože vydal na smrt duši svou
a s hříšnými počten jest:
a on hříchy mnohých nesl
a za přestupníky prosil.

(Střídá se parallelismus synonymní se synthetickým.)

¹⁾ u bezbožných, mezi zločinci určen jest mu pohřeb, ale u bohatého nalezne hrob svůj.

²⁾ t. j. následovníky, vyznavače svého učení, kteří dlouho trvati budou.

6. Ze Sofoniáše proroka, k a p. 3, 1—7:

Sofoniáš nařiká nad mravní zkažeností
v Jerusalemě.

Dle lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Běda tobě, město spurné, (od zkázy) vykoupené,¹⁾
holubice.²⁾
2. Neuposlechlo hlasu a nepřijalo kázně:
v Hospodina nepoložilo doufání svého (naděje své),
k Bohu svému se nepřiblížilo.
3. Knížata jeho uprostřed něho jako lvové řvoucí:
soudcové jeho (jako) vlci u večer,
kteří ničeho neostavují k jitru.
4. Proroci jeho muži bez smyslů a věrnosti:
a proti zákonu jednali nespravedlivě.
5. Hospodin spravedlivý uprostřed něho neučiní nepravostí:
ráno, ráno vyjeví soud svůj — a neskryje se:
bezbožný však nezastyděl se v nepravosti své.³⁾
6. Zahladil jsem národy a rozptýlení jsou úhlové jejich;
pusté učinil jsem cesty jejich,
a není, kdo by chodil po nich,
opuštěná jsou města jejich,
a nezůstalo v nich muže aniž obyvatele.
7. Řekl jsem však: Boj se mne a přijmi kázeň,
a nezhyne příbytek tvůj
pro všechny věci, ve kterých navštívil jsem tebe:
ale oni vstavše na úsvitě, porušili všecka myšlení svá.

(Parallel. synth.)

7. Z Jeremiáše proroka, k a p. 1, 4—19.

Povolání Jeremiáše za proroka.

Dle lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

4. I stalo se slovo Hospodinovo ke mně, řkoucí:
5. Prve nežli jsem tě způsobil v životě,
znal jsem tebe:

¹⁾ často od zasloužené zkázy uchované.

²⁾ město — holubice t. j. jako holubice Bohu svému odloužené.

³⁾ nekál se; nestyděl se hřešiti.

- a dříve nežli vyšel jsi z života,
posvětil jsem tebe.
6. I řekl jsem: A, a, a, Pane Bože:
ejhle, neumím mluvit,
neboť dítě jsem já.¹⁾
7. I řekl Hospodin ke mně: Neříkej dítě jsem:
neboť ke všemu, k čemu tě pošlu,
půjdeš,
a všechny věci, kteréžkoliv ti nařídím,
mluviti budeš.
8. Nestrachuj se před tváří jejich:
neboť já jsem s tebou, abych tě vysvobodil,
dí Hospodin.
9. I vztáhl Hospodin ruku svou
a dotekl se úst mých:
a řekl Hospodin ke mně:
Aj položil jsem slova svá v ústa tvá;
10. hle, ustanovil jsem tě dnes nad národy
a nad královstvími,
abys vyplenil, zkazil, rozptýlil a rozmetal,
stavěl a štípil.²⁾
11. I stalo se slovo Hospodinovo ke mně:
Co vidíš, Jeremiáši?
I řekl jsem:
Prut bdící vidím.³⁾
12. I řekl Hospodin ke mně:
Dobře jsi viděl,
neboť bdíti budu já nad slovem svým
a naplním je.
13. I stalo se slovo Hospodinovo podruhé ke mně řkoucí:
Co vidíš?
I řekl jsem:

¹⁾ t. j. mladý člověk, k úřadu prorockému nezpůsobilý.

²⁾ abys nekajícím a zatvrzelým hlásal pomstu a zkázu království jejich, kajícím a dobrým milost znovuzbudování jejich obce.

³⁾ t. j. prut mandlový, jenž nejdříve kvete, co zatím ostatní stromové v přírodě ještě spí zimním spánkem; proto slove bdící. Prutem holi značí se pomsta Boží, mandlovým prutem rychlá pomsta Boží.

- Nádobu rozžhavenou¹⁾ vidím
a tvář její od strany půlnoční.
14. I řekl Hospodin ke mně:
Od půlnoci přikvačí zlé na všechny obyvatele země.
15. Neboť aj, já svolám všechna příbuzenstva království půlnočních,
praví Hospodin:
i přijdou a postaví jedenkaždý trůn svůj ve branách
jerusalemských
a po všech zdech jeho vůkol
a po všech městech judských.
16. I souditi budu s nimi všelikou zlobu těch,
kteří opustili mne
a obětovali bohům cizím
a klaněli se dílu rukou svých.
17. Ty tedy přepásej bedra svá a vstaň,
a mluv k nim všechno, což já přikazuji tobě.
Nestrachuj se tváře jejich:
neboť nedopustím, aby ses bál obličejů jejich.
18. Já učinil jsem tě dnes za město hrazené
a na sloup železný
a zeď měděnou nade vší zemí
proti králům Judska a knížatům jeho,
proti kněžím a lidu země judské.
19. I bojovati budou proti tobě — ale nezvítězí;
neboť já jsem s tebou, praví Hospodin — abych tě vysvobodil.
(Střídá se paral. stupňový se synonymním.)

8. Z „Pláče“ Jeremiáše proroka, k a p. 1, 1—6.²⁾

Jeremiáš lká nad zbořeným městem Jerusa-
lemem.

Dle lat. textu Vulgaty upravil Vlad. Hornof.

1. Aleph. Kterak osaměle truchlí — město lidnaté,
učiněna jest vdovou — paní národů,
a kněžna krajin — v poplatnost jest uvedena.

¹⁾ Nádobu rozžhavená, t. j. plná vroucí vody bývala u východních národů znamením tuhé války.

²⁾ Je to zpěv žalostný. Žalostné zpěvy (hebr. kinoth — kinô) skládají se z veršů o dvou větách; první věta jest o něco delší než druhá a stojí v poměru jako

2. Beth. Plačíc pláče v noci — a slzy na lících jejích:¹⁾
 není, kdo by ji potěšil — ze všech milých jejích:
 všichni přátelé pohrdli jí — stali se jí nepřáteli.
3. Ghimel. Stěhuje se Juda pro soužení²⁾ — a množství služebnosti:
 bydlí mezi národy — aniž nalézá odpočínutí:
 všichni pronásledovatelé její — postihují ji v úzkostech.
4. Daleth. Cesty k Sionu kvílí,
 protože nejsou, kdož by přicházeli k slavnosti:
 všechny brány jeho jsou zkaženy,
 kněží jeho lkají,
 panny jeho jsou bez ozdob
 a on sám sklíčený hořkostí.
5. He. Učinění jsou nepřátelé — hlavou jeho,
 a odpůrcové jeho — obohaceni jsou:
 neboť Hospodin mluvil proti němu — pro množství
 nepravostí:
 maličcí jeho vedeni jsou do zajetí — před tváří uti-
 skovatele.
6. Vav. A odstoupila od dcery sionské — (všecka) okrasa její:
 a učiněna jsou knížata její jako skopcové — nena-
 lézající pastvy
 a odešli bez síly — před tváří stíhajícího.

Z EVANGELIÍ.

9. Podobenství o marnotratném synu.

Lukáš 15, 11—32.

11. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios, 12. et dixit adole-
 scentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiae, quae me
 contingit. Et divisit illis substantiam. 13. Et non post multos dies,
 congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in re-
 gionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxu-
 riose. 14. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida

3 : 2, čímž získán zvláštní rythmus, při němž pronášená myšlenka druhým členem
 jaksi zaniká. (Příkl. v. 1, 2, 3, 5, 6.)

Pláč Jeremiášův jest celý složen dle hebrejské abecedy, tak že každý verš
 začíná jiným písmenem.

¹⁾ t. j. dcera sionská = Jerusalem.

²⁾ prchají z vlasti i ti, kteří v ní ještě zůstali.

in regione illa, et ipse coepit egere. 15. Et abiit et adhaesit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. 16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant, et nemo illi dabat. 17. In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereō! 18. Surgam et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in caelum et coram te; 19. iam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercenariis tuis. 20. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem longe adhuc esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum eius et osculatus est eum. 21. Dixitque ei filius: Pater, peccavi in caelum et coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus. 22. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam et induite illum, et date annulum in manum eius et calceamenta in pedes eius, 23. et adducite vitulum saginatum et occidite, et manducemus et epulemur; 24. quia hic filius meus mortuus erat et revixit, perierat et inventus est. Et coeperunt epulari. 25. Erat autem filius eius senior in agro; et cum veniret et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum, 26. et vocavit unum de servis, et interrogavit, quid haec essent. 27. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum eum recepit. 28. Indignatus est autem et nolebat introire. Pater ergo illius egressus coepit rogare illum. 29. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, nunquam mandatum tuum praeterivi, et nunquam dedisti mihi haedum, ut cum amicis meis epularer; 30. sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam, venit, occidisti illi vitulum saginatum. 31. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt; 32. epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat et revixit, perierat et inventus est.

10. Podobenství o milosrdném Samaritánu.

Lukáš 10, 25—37.

25. Καὶ ἰδοὺ νομικός τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· Διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; 26. Ὁ δὲ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγιγνώσκεις; 27. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· »Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.« 28. Εἶπεν δὲ αὐτῷ· Ὁρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήσῃ. 29. Ὁ δὲ θέλων

δικαιοῦν ἑαυτὸν εἶπεν πρὸς τὸν Ἰησοῦν· Καὶ τίς ἐστίν μου πλησίον; 30. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν· "Ἀνθρωπὸς τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχά, καὶ λησταῖς περιέπεσεν, οἱ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα. 31. Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεὺς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἀντιπαρῆλθεν. 32. Ὁμοίως δὲ καὶ Λευΐτης, γενόμενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν, ἀντιπαρῆλθεν. 33. Σαμαρεΐτης δὲ τις ὁδεύων ἦλθεν κατ' αὐτόν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐσπλαγχνίσθη, 34. καὶ προσελθὼν κατέδωκεν τὰ τράγυματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπιβιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ. 35. Καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐξελθὼν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια, ἔδωκεν τῷ πανδοχεῖ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐπιμελήθητι αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἂν προσδ'απανήσης, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι. 36. Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστές; 37. Ο δὲ εἶπεν· Ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Πορεύου, καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως.

11. Ukřižování a smrt Ježíše Krista.

Matouš 27, 33—50.

33. I přišli na místo, kteréž slove Golgota, to jest místo popravní 34. A dali mu píti vína smíšeného se žlučí; a když okusil, nechtěl píti. 35. Když pak jej ukřižovali, rozdělili roucha jeho a metali (o ně) los, aby se naplnilo, což pověděno jest skrze proroka řkoucího: Rozdělili sobě roucha má a o můj oděv metali los. 36. A sedíce, ostříhali ho. 37. I vstavili nad hlavu jeho vinu jeho napsanou: Tentof jest Ježíš, král židovský. 38. Tehdáž ukřižování jsou s ním dva lotři: jeden na pravici a druhý na levici. 39. Ti pak, kteříž tudy chodili, rouhali se jemu, ukřivující hlav svých, 40. a říkajíce: Ha, ha, kterýž rušíš chrám Boží a ve třech dnech jej zase vzděláváš, pomozíš sám sobě; jsi-li Syn Boží, sestoupíš s kříže! 41. Podobně i knížata kněžská se zákonníky a staršími posmívajíce se, pravili: 42. Jiným pomáhal, sám sobě nemůže pomoci; jestliže jest král israelský, ať nyní sstoupí s kříže, a uvěříme jemu; 43. doufalť v Boha, ať ho nyní vysvobodí, chce-liť, nebo pravil: Syn Boží jsem. 44. Tak i lotři, kteříž byli s ním ukřižování, rouhali se jemu. 45. Od šesté pak hodiny stala se tma po vší zemi až do hodiny deváté. 46. A okolo hodiny deváté volal Ježíš hlasem velikým, řka: Eli, Eli lamma sabakthani? To jest: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil? 47. A někteří tu stojíce, a slyšíce to, pravili: Eliáše volá tento. 48. A hned jeden z nich běžel, a vzav houbu, naplnil ji octem, a vloživ ji na třeš,

dával mu pít. 49. Ale jiní pravili: Nech, ať uzříme, přijde-li Eliáš, aby ho vysvobodil. 50. Ježíš pak opět zvolav hlasem velikým, vypustil duši.

Marek 15, 22—37.

22. I dovedli jej na místo Golgota, jež se vykládá, místo popravné. 23. A dávali mu pítí víno s myrhou; ale nepřijal (ho). 24. A ukřižovavše jej, rozdělili roucha jeho a metali o ně los, kdoby co vzíti měl. 25. Byla pak hodina třetí; a ukřižovali ho. 26. A byl nápis viny jeho napsán: Král židovský. 27. I ukřižovali s ním dva lotry, jednoho na pravici a druhého na levici jeho. 28. I naplněno jest Písmo, kteréž dí: A s nepravými počten jest. 29. Ale kteří mimo chodili, rouhali se jemu, hýbajíce hlavami svými a říkajíce: Ha, kterýž rušíš chrám Boží a ve třech dnech (jej) zase vzděláváš, 30. pomoz sobě samému, a sstup s kříže. 31. Podobně i nejvyšší kněží posmívajíce se, jeden druhému se zákonníky pravili: Jiným pomáhal, sám sobě nemůže pomoci. 32. Kristus, král israelský, ať sstoupí nyní s kříže, abychom viděli a uvěřili. I, kteříž s ním byli ukřižováni, utrhalí jemu. 33. A když byla hodina šestá, stala se tma po vší zemi až do hodiny deváté. 34. A v hodinu devátou zvolal Ježíš hlasem velikým, řka: Eloi, Eloi, lamma sabakthani? což se vykládá: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil? 35. A někteří z okolo stojících slyševše to, pravili: Hle, Eliáše volá! 36. A běžel jeden, a naplniv houbu octem a vloživ na třesť, dával mu pítí, řka: Nechte, ať uzříme, přijde-li Eliáš, aby jej složil. 37. Ježíš pak zvolav hlasem velikým, vypustil duši.

Lukáš 23, 33—46.

33. A když přišli na místo, kteréž slove popravné, tu jej ukřižovali i lotry, jednoho na pravici a druhého na levici. 34. Tedy řekl Ježíš: Otče, odpust jim; neboť nevědí, co činí. A rozdělivše roucho jeho, metali (o ně) losy. 35. I stál lid, dívaje se, a posmívali se mu s nimi knížata, řkouce: Jiným pomáhal, ať pomůže sám sobě, jestliže on jest Kristus, vyvolený Boží. 36. Posmívali pak se mu i vojáci, přistupující a podávající mu octa, 37. a řkouce: Jsi-li ty král židovský, pomозиž sobě. 38. Byl pak i nápis napsaný nad ním literami řeckými, latinskými a židovskými: Tentof jest král židovský. 39. Jeden pak z těch lotrů, kteříž viseli, rouhal se jemu, řka: Jsi-li ty Kristus, pomозиž sobě i nám! 40. Odpověděv pak druhý, káral ho, řka: Ani ty se Boha nebojíš, ježto v témž odsouzení jsi? 41. A my zajisté spravedlivě, co náleží na skutky (naše, béřeme: ale tento nic zlého neučinil. 42. I řekl k Ježíšovi: Pane, rozpomeň se na mne, když přijdeš do království svého. 43. I řekl mu

Ježíš: Amen, pravím tobě: Dnes budeš se mnou v ráji. 44. Bylo pak to okolo hodiny šesté, a stala se tma po vší zemi až do hodiny deváté. 45. A zatmělo se slunce; a opona chrámová roztrhla se na dvě. 46. A zvolav Ježíš hlasem velikým, řekl: Otče, v ruce tvé poručím ducha svého. A to pověděl, vypustil duši.

Jan 19, 17—30.

17. A nesa sobě kříž, vyšel na to místo, kteréž slove popravné a židovsky Golgota, 18. kdežto ukřižovali ho a s ním jiné dva s obou stran a v prostředku Ježíše. 19. I napsal Pilát také nápis, a vstavil (jej) na kříž. A bylo napsáno: Ježíš Nazaretský, král židovský. 20. Ten pak nápis četli mnozí ze židů, neboť blízko města bylo místo, kdež ukřižován byl Ježíš. A bylo napsáno židovsky, řecky a latině. 21. Tedy řekli nejvyšší kněží židovští Pilátovi: Nepiš, Král židovský; ale že on pravil: Král jsem židovský. 22. Odpověděl Pilát: Co jsem psal, psal jsem. 23. Vojáci pak, když jej ukřižovali, vzali roucho jeho (a učinili čtyři díly, každému vojáku díl) a sukni. Byla pak sukně nesešívaná, od vrchu všicka veskrze setkaná. 24. Protož řekli mezi sebou: Neroztrhujme ji, ale losujme o ni, čím bude; aby se naplnilo Písmo, kteréž dí: Rozdělili sobě roucho mé a o můj oděv metali los. A vojáci to zajisté učinili. 25. Stály pak blízko kříže Ježíšova matka jeho, a sestra matky jeho, Maria Kleofášová, a Maria Magdalena. 26. Tedy uzřev Ježíš matku a učedníka tu stojícího, kteréhož miloval, dí matce své: Ženo, hle syn tvůj! 27. Potom dí učedníkovi: Hle matka tvá! A od té hodiny přijal ji učedník k sobě. 28. Potom vida Ježíš, že všechny věci dokonány jsou, aby se naplnilo Písmo, řekl: Žízním. 29. Byla pak tu postavena nádoba plná octa. — Oni pak vloživše houbu plnou octa na yzop, podali ústům jeho. 30. A když přijal Ježíš ocet, řekl: Dokonáno jest! a nakloniv hlavy, vypustil duši.

12. Zmrtvýchvstání Páně.

Matouš 28, 1—7.

1. Když již svítalo na první den po sobotě, přišla Maria Magdalena a druhá Maria, aby pohleděly na hrob. 2. A hle zemětřesení se stalo veliké; nebo anděl Páně sestoupil s nebe a přistoupiv, odvalil kámen a posadil se na něm. 3. Byl pak obličej jeho jako blesk a roucho jeho jako sníh. 4. A strachem zděsili se strážníci a učinění jsou jako mrtví. 5. I promluviv anděl, řekl ženám: Nebojte se vy!, neboť vím, že Ježíše, kterýž byl ukřižován, hledáte. 6. Neníť ho tuto; vstalť jest zajisté, jakož byl

řekl; pojdte a vizte místo, kdež byl položen Pán. 7. A jdouce rychle, povězte učedníkům jeho, že vstal z mrtvých; a aj předchází vás do Galilee, tamť jej uzříte; hle předpověděl jsem vám.

Marek 16, 1—7.

1. A když pominula sobota, Maria Magdalena a Maria Jakobova a Salome, nakoupily vonných mastí, aby přijdouce pomazaly Ježíše. 2. A velmi ráno první den po sobotě přišly k hrobu, když již slunce vzešlo. 3. I pravily vespolek: Kdo nám odvalí kámen ode dveří hrobových? 4. A pohlédše, uzřely kámen odvalený; byl tě velmi veliký. 5. A všedše do hrobu, uzřely mládence, jak sedí na pravici, oděného rouchem bílým, i ulekly se. 6. Kterýžto řekl jim: Nebojte se! Ježíše hledáte Nazaretského, ukřižovaného; vstalť jest, není ho tuto; aj místo, kdež jej byli položili. 7. Ale jděte, povězte učedníkům jeho i Petrovi, že vás předejde do Galilee; tam jej uzříte, jakož pověděl vám.

Lukáš 24, 1—9.

1. První pak den po sobotě velmi ráno přišly (ženy) k hrobu, nesouce vonné věci, kteréž byly připravily; 2. a našly kámen od hrobu odvalený. 3. A všedše (do hrobu), nenalezly těla Pána Ježíše. 4. I stalo se, když byly pro to na mysli zkormoučeny, aj dva muži stáli vedle nich v rouše stkvoucím. 5. Když pak se bály a tváří k zemi schýlily, řekli k nim: Co hledáte živého mezi mrtvými? 6. Neníť ho tu, nýbrž vstalť jest; rozpomeňte se, kterak mluvil vám, když byl ještě v Galilei, 7. řka: Syn člověka musí býti vydán v ruce hříšných lidí a býti ukřižován, a třetího dne vstáti z mrtvých. 8. I rozpomenuly se na slova jeho. 9. A navrátivše se od hrobu, zvěstovaly to všechno těm jedenácti i jiným všechněm.

Jan 20, 1—8.

1. První pak den po sobotě přišla ráno Maria Magdalena k hrobu, když ještě tma byla, a uzřela kámen od hrobu odvalený. 2. I běžela a přišla k Šimonovi Petrovi a k jinému učedník, jehož miloval Ježíš, i dí jim: Vzali Pána z hrobu a nevíme, kde ho položili. 3. Tedy vyšel Petr i onen druhý učedník a šli k hrobu. 4. I běželi oba spolu: a ten druhý učedník předběhl dříve Petra a přišel první k hrobu. 5. A nachýliv se, uzřel prostěradla položená, ale nevešel. 6. Tedy přišel Šimon Petr, jda za ním, a všel do hrobu, i uzřel prostěradla položená; 7. a oucl o, kteréž bylo na hlavě jeho, ne s prostěradly položene, nýbrž vzáště na jednom místě svinuté. 8. Potom tedy všel tam i ten učedník, kterýž byl první přišel k hrobu, a uzřel a uvěřil.

13. Ze Skutků Apoštolských.

Gamaliel varuje veleradu, aby neusmrtila apoštolů. Kap. 5, 27—42.

27. A přivedše je, postavili (je) v radě. I tázalo se jich kníže kněžské, 28. řka: Přísně přikázali jsme vám, abyste neučili v tom jménu: a hle: naplnili jste Jerusalem učením svým a chcete na nás uvést krev toho člověka. 29. Odpověděvše pak Petr a apoštolé řekli: Více sluší poslouchati Boha, než lidí. 30. Bůh otců našich vzkřísil Ježíše, kteréhož jste vy usmrtili, pověsivše na dřevě. 31. Toho, knížete a spasitele, povýšil Bůh pravicí svou, aby bylo dáno lidu israelskému pokání a odpuštění hříchů. 32. A my jsme svědkové těchto slov, i Duch svatý, kteréhož dal Bůh všem, kteříž jsou poslušni jeho. 33. Uslyševše to, pukali se hněvem a mysliili je zabít. 34. Tedy povstav v radě jeden Fariseus, jménem Gamaliel, zákona učitel, vzácný u všeho lidu, rozkázal, aby na malou chvíli ven vyvedli ty lidi. 35. I řekl k nim: Muži israelští, pilně se rozmyslete při těchto lidech, co máte činiti. 36. Nebo před těmito dny byl Theodas, pravě se býti něčím, jehož se přidržel počet mužů okolo čtyř set; kterýžto zabit jest, a všichni, kteříž mu věřili, byli rozptýleni a v nic obrázení. 37. Po něm byl Judas Galilejský za dnů přiznávání¹⁾ a obrátil lid po sobě; i ten zahynul a všickni, kteřížkoli mu přivolili, byli rozptýleni. 38. A protož nyní pravím vám, odstupte od těchto lidí, a nechte jich, nebo jestliže z lidí jest ta rada nebo to dílo, rozpadneť se; 39. jestliže z Boha jest, nebudete ho moci zrušiti, abyste snad nebyli nalezeni, že jste Bohu odporovali. I přivolili jemu. 40. A povolavše apoštolů a zmrskavše je, přikázali, aby již nemluvili ve jménu Ježíše, a propustili je. 41. Oni pak šli z toho shromáždění radující se, že hodni učinění jsou trpěti pohanění pro jméno Ježíšovo. 42. A nepřestávali na každý den v chrámě i po domích učiti a zvěstovati Krista Ježíše.

14. Z listů sv. Pavla.

List ke Galatským. Kap. 1. a 2.

1. Pavel apoštol, ne od lidí, ani skrze člověka, ale skrze Ježíše Krista a Boha Otce, kterýž jej vzkřísil z mrtvých.
2. i všickni bratří, kteříž jsou se mnou, církvím galatským (pozdravení).

¹⁾ t. j. k dani římské, proti níž Judas bouřil.

3. Milost vám a pokoj od Boha Otce, a Pána našeho Ježíše Krista,
4. kterýžto vydal sebe samého za hříchy naše, aby vytrhl nás z přítomného věku nešlechtného podle vůle Boha a Otce našeho,
5. jemuž jest sláva na věky věkův, Amen.
6. Divím se, že tak rychle se uchylujete od toho, kterýž vás povolal v milost Kristovu, k jinému evangeliu,
7. kteréž není jiné. Než jsou někteří, kteří vás matou a chtějí převrátiti evangelium Kristovo.
8. Ale bychom pak my, neb anděl z nebe kázal vám (něco jiného) mimo to, co jsme vám kázali, proklat buď!
9. Jakož jsme již pověděli, i nyní opět pravím. Jestliže by vám kdo (co jiného) kázal mimo to, což jste přijali, proklat buď!
10. Nebo nyní k lidem-li vedu, čili k Bohu? Zdaliž lidem se líbiti hledám? Kdybych se ještě lidem zaliboval, nebyl bych služebníkem Kristovým.
11. Známo zajisté činím vám, bratří, že evangelium, kteréž kázáno jest ode mne, není podle člověka;
12. nebo já jsem ho ani nepřijal, ani se mu nenaučil od člověka, ale skrze zjevení Ježíše Krista.
13. Slyšeliť jste zajisté o mém někdejším obcování v židovství, že jsem nad míru církvi Boží se protivil a ji hubil,
14. a prospíval jsem v židovství nad mnohé mně věkem rovné v národu svém, velmi horlivý jsa milovník svých otcovských ustanovení.
15. Ale když se zalíbilo tomu, kterýž mne byl z života matky mé (k službě své) oddělil a povolal skrze milost svou,
16. aby zjevil Syna svého skrze mne, bych jej kázal mezi národy, hned jsem nepovolil tělu a krvi,¹⁾
17. aniž jsem přišel do Jerusalema k apoštolům, kteříž byli přede mnou, ale odešel jsem do Arabie a navrátil jsem se zase do Damašku.
18. Potom po třech letech přišel jsem do Jerusalema, abych užířel Petra, a pobyl jsem u něho patnácte dní.

¹⁾ neobrátil jsem se o naučení k lidem.

19. Jiného pak z apoštolů neviděl jsem žádného než Jakuba, bratra Páně.
20. A co vám píši, hle před Bohem, žeť neklamu.
21. Potom jsem přišel do krajin syrských a kilických.
22. Byl pak jsem tváří neznámý církvím židovským, kteréž byly v Kristu;
23. než toliko slyšeli: Který se nám někdy protivil, již sám káže tu víru, kterouž byl někdy hubil;
24. a oslavovali ze mne Boha.

K a p. 2.

1. Potom po čtrnácti létech vstoupil jsem opět do Jerusalema s Barnabášem, pojav (s sebou) i Tita.
2. Vstoupil pak jsem (tam) podle zjevení a rozmlouval jsem s nimi o evangeliu, kteréž káží mezi národy, zvláště pak s těmi, kteříž se zdáli něco býti; abych snad nadarmo nyní nebo prvé byl neběžel.¹⁾

15. Z církevních sv. otců.

Církevní otec a apologeta sv. Irenej o apoštolské posloupnosti církve a tradici.

(Z 5 knih proti kacířstvím III. kn. 2, 3.)

Apoštolskou posloupnost církve římskokatolické dokazuje zvláště sv. Irenej, žák sv. Polykarpa, biskup v Lyonu (nar. r. 130). Bojuje proti bludům své doby, odvolává se na podání víry, jakéž při jednotlivých biskupských stolcích, jež od apoštolů byly založeny, našel. Praví: „Nám lze vyčísti biskupy od apoštolů ustanovené i nástupce jejich až po nás.“ (5 kn. proti kacířstvím kn. III. 3, 1.) Odvolává se zvláště na apoštolské podání církve římské, řka:

Ale že by velmi dlouhé bylo v takovém díle všech církví posloupnosti vyčítati, připomeneme podání církve největší a nejstarší a všem známé, od nejslavnějších apoštolů **P e t r a** a **P a v l a** v Římě založené a ustanovené, kteráž od apoštolů přijala, a víru lidem zvěstovanou, která posloupností biskupů až k nám se dostala, a zahanbíme tím všechny ty, kteří jakýmkoliv způsobem buď samolibostí, buď marnou chválou, buď zaslepeností a zlým úmyslem přes míru mudrují. S tou církví zajisté potřebí jest, aby souhlasila pro její výtečnější popřednictví

¹⁾ t. j. bez užítu nepracoval.

každá církev, t. j. věřící odevšad, poněvadž v ní povždy od těch, kteří jsou odevšad, zachovalo se podání od apoštolů pocházející. Založivše tedy a vzdělavše církev tu, blahoslavení apoštolé odevzdali zastávání úřadu biskupského L i n o v i. Tohoto Lina připomíná sv. Pavel ve svých listech k Timotheovi; po něm pak následuje A n a k l e t, potom pak na třetím místě po apoštolech biskupství obdržel K l e m e n t, který i viděl blahoslavené apoštoly a obcoval s nimi a kázání apoštolů ještě v uších a podání jejich před očima měl, nikoliv samojediný, ježto totiž mnozí byli tehdáž pozůstalí, kteří od apoštolů vyučeni byli. Za tohoto tedy Klementa když byla rozepře nemalá se strhla v Korintu mezi bratřími, poslala církev římská veledůležitý list Korintanům (list sv. Klementa, papeže), k usmíření je vedouc, víru jejich obnovujíc. Po tom Klementovi pak následoval E v a r i s t, po Evaristovi A l e x - a n d e r, potom šestý po apoštolech ustanoven jest X y s t u s, po něm T e l e s f o r, potom H y g i n, pak P i u s, po něm A n i k e t. Když pak po Aniketovi následoval S o t e r, nyní na dvanáctém místě po apoštolech úřad biskupský drží E l e u t h e r. Tím řádem a tou posloupností dostoupilo v církvi apoštolské podání a hlásání pravdy až k nám. I jest to veleúplným důkazem, že jest to jedna a táž oživující víra, kteráž se v církvi od apoštolů až do nynějška zachovala a opravdivě nám podána byla.

S v. I r e n e j o církevním podání (tradici).

O církevním podání (tradici) píše sv. Irenej, varuje zároveň před těmi, kteří pravdu Boží převracují, tato slova:

Pročež potřebí jich se varovati, co však církev Boží propůjčuje, s největší snažností přijímati, p o d á n í p r a v d y se chápati. Neboť což? Kdyby rozepře nastala a buď si o některou skrovnou otázku, zdali by pak neslušelo se k nejstarším církvím se utéci, ve kterých apoštolé obcovali, a od nich v té otázce bráti, co jisté a opravdu zřejmé jest? A což kdyby nám apoštolé žádných písem nebyli zanechali, zdali pak bychom tehdáž nebyli přinuceni držeti se ř á d u p o d á n í, které vzdali těm, jimž církve svěřili? A toho řádu se drží mnozí z cizích národů věřících v Krista bez papíru a černidla, majíce zápis své spásy od Ducha sv. v srdcích svých a d á v n é p o d á n í pilně zachovávajíce. (5 kn. proti kacířstvím III. kn. 4, 1. 2 dle překladu J N. Frant. Desoldy.)

Z Tomáše ze Štítného.

a) 16. Z řeči besedních.

Co jest, kde a kterak múdrost božie svět a, což v něm jest, zpořiedila, ustaviła, a zvláště o planetách nebeských a o devieti kruzích.

Děti. Vieme také, ež jest nelze chvály božie vypráviti; což koli může kto říci o Bohu, vždy nedorčeno. A však neslušie mlčeti asa ¹⁾ toho, ježto můž o něm býti povědjeno; neb die sv. Augustin: „Běda těm, ježto mlčí o tobě!“ Kakkoli také to praví, ež mluvní sú oněměli, mieně snad, ež nemohú i mluvní vypráviti všeho, ježto j' v tom chvála moci, múdrosti i dobroty božie, anebo snad, že j' Buoh tak veliká velebnost, ež i nevymluvný proto slove, ež vždy jest nad to, než můž kterým slovem pověděn býti. Pro něž die sv. Augustin: „Nenalézají toho jména v řeči, ježto by mi mohlo tolik v srdce vložiti, co mé srdce darem jeho drží o něm“

Otec. O dietky! K vysokým řečem vzbúziete mě. ²⁾ Milost ³⁾ mě nutí ten zná, která, ježto j' dal ji; mlčeti-ť nechci. Běch řekl tam napřed, ež ve čtveřech věcech bude krása a sličnosť některé věci dokonána. Najprv, aby slušně a hodně byla na svém místě. To j' očitě. Měj kto nos velmi sličný, nebude-li-ť na svém místě, nebude-ť słušeti. A také, aby co mohlo býti slušně a hodně na svém místě, musí všech svých stran slozenie hodné jmieti a pevné, a aby přístupně ty strany složeny byly. Znamenajtež všicku pokoru světa všeho, kak jest hodně uložen vešken stvor ⁴⁾ na svém místě, kak pevně, kak slušně přišly strany k stranám. A čím to lépe můžete a vtipněje znamenati, kak jest u veliké múdrosti svět zpořiezen, tiem větčí příčinu budete jmieti, nevymluvné Božie múdrosti diviti se.

Viztež, kak dalekým úmyslem, kak divnú múdrostí vešken kruh všeho stvoru spojen spolu, a tak slušně, tak přístupně a tak trpně, ⁵⁾ ež i velmě nepodobné strany k sobě jsú v jedné oboře stvoru všeho; a netolik nepodobné k sobě, ale také i protivné. Podobná-li věc k sobě tělesné přirozenie a duchovné? Těla nebeská, jakož slunce, měsíc,

¹⁾ aspěň.

²⁾ povzbuzovati.

³⁾ láska.

⁴⁾ tvor.

⁵⁾ snášelivě.

hvězdy, a ta nebesa, v nichž sú hvězdy, podobna-li sú k tělům zdejšího přirození, jakož jest země, voda, povětří, oheň, ježto čtyři slovú elementy? Ona-ť sú těla ovšem jiného, než tato těla, přirození; avšak jsú těla, nejsou duchové a mezi filosofy slovú pátý byt. Tomu, ježto sem řekl „byt“, oni říkají *essentia*. A zdali také oheň není protiven vodě, a voda ohni? Avšak múdrost Boží všecko to spojila v svět jeden, a do vůle jeho nezboří jedno druhého; a vše, jsa tak v tom pořadu, jakož vše uložil ten řemeslník múdry, potřebu činí všemu, což se urodí na tomto světě, a dává život. Kto by se nedivil Boží múdrosti tak veliké v uložení všech stran světa všeho.

Aj, kak-ť jsú trpna nebesa najvyššie. Ona, ježto stojie, nehnú se, neběží, a vše tělesné sú obklíčila, jako vajce skořipina, všudy vuokol, svrchu i vespod! Ale nad tiem-ť jest ono duchovné, slavné nebe, ježto „plamenné“ slove a po řecku „*Empireum*“. Nemluvím-ť o tom. A pak, kdež jest najdál ode všech stran toho nebe, o němž sem řeč počal, v pravém prostředku, tu jest hrubá země, na niežto my jsme; a ta j' také múdrostí Boží tak utvrzena, ež se nehne, vždy stojí, tvrdí,¹⁾ netočí se. A okolo země vody běžie, jakož vidíte; povětří nad tím také běží, ve t' čas dma²⁾ odtadto, jakož jest to nedarmo zjednala Božská múdrost. Ohnivý kruh jest nad povětřiem všudy v okol, a ten také běží a točí se; pak nad tiem nebe jedno, v němž měsíec jest; pak druhé nad tiem, v němž jest Merkurius; třetí opět nad tiem, v tom jest Venus; v čtvrtém nahoru nebi, tu jest Slunce vzloženo; v pátém Mars, ten sváry vzbúzie, války a boje; v šestém jest ten planeta, ježto dobrotu vlévá v srdce, a k smlouvám a ku přieznivé milosti táhne a dobrá činí léta, obměkčíje tvrdost Saturnovu a studenost a Marsovo horké a suché zapálenie obvláhuje; a tak jest mezi dvěma krutýma těma planetoma. V sedmém nebi jest pak ten Saturnus, a v osmém nebi jsú obecně všecky jiné hvězdy, ješto s nimi v okol vždy běží. Mněl sem dříve, by to osmé nebe těch hvězd mnoha, ješto lpie v něm, bylo prvniego běhu kruh, ješto jiné kruhy nižšie s sebú trpočí³⁾ vókol protiv jich běhu, tak, ež průze⁴⁾ je svým během trpočí, nežli jdú oni svým; ale naučen sem potom, ež jest nad tiem osmým hvězdovým nebem deváté, ješto tak běží najprúze; a nad tiem tepruv to nebe křišťálové, ješto stojí bez pohnutí, mezi nímž a mezi zemí svůj běh mají jiné věci. A o tom

¹⁾ pevní, je pevná.

²⁾ v ten čas dujíc.

³⁾ pohybují se, točí se.

⁴⁾ komp. od prudce, prudčeji

nebi krišťálovém vzmieňuje se písmo svaté; ale hvězdáři nic neřkú o něm ¹⁾

Aj, té múdrosti, kakť jie jest vše k svému miestu přivedeno! A kto stačí, by vše vypravil a vše obmyslil? Protož jen žaltárník, zře na moře, pokřikl, řka. „Divné uloženie moře! divný u výsosti Hospodin!“ A die opět: „Všecko's uložil u múdrosti!“

A zdali i to neukazuje Božie múdrosti v tom uložení a v jeden svět tento zřejmý sjednání tak protivných věcí spolu, v elementiech i ve hvězdách nebo v planetách, ješto jsú to vše strany tohoto zřejmého světa, že j' tak vše dobře obmyšleno a tak slušně? Aby strana jedna druhé nebořila, mají ty protivné věci sobě opět mezi sebou věc některú v prostřed, ješto by s oniem i s oniem v něčem podobnosť jměly a přiezň, aby to protivné k sobě skrze toto bylo připojeno a v přiezni bylo, tiem jsa smířeno, ješto k onomu tiemto, a tiemto k-onomu má podobnosť. Takéž netolik trpno, ale i krásno bude to spojené v tak mnohých proménách a v tak slušně zpořiezených.

Aj, kaká j' těžkost a hrubost země a nešvárnost protiv jiných stranám světa! A jest najniž, a nad ní ušlechtilejší elementi, až nebes kruhové: oni jako ponebie výšež, výšež! A co j' v tom, ješto nenie známo lidem! Až pak ono vrúcie miłosti, ješto slove „plamenné nebe“, ne pro žhavost horka ohnivého, ale ež plá vrúci miłostí, v němž jsú pořady andělských duchów, v němž jest bydlo svatých, a to plné královstvo nebeské v radosti a u vidění Boha. A nad to nade vše, neřku miestem, neb i ve všem všudy jest i nade vším i pode vším, jest Buoh, divný spósobcie i stvořitel toho všeho.

I to-ť jest slušno znamenati, v každé múdrosti zpořiediť Buoh časy: ne vždy den, ne vždy noc; po noci den, ješto k dieľu vzbudí a svietí, po dni noc, aby ustalí ²⁾ v práci odpočinuli. Delší den, když jest většie potřeba toho, a noc delší, když jest méně dělati třeba. A také i v tom učiniť Buoh proměny, aby někdy byl délí den noci, někdy kratčí; a někdy aby obé sobě rovno bylo, aby, bylo-li by vždy jednostajné, tesknosti lidem neučiniť; neb sie i ono činí libost. A tak opět jeř, léto, podzim, zima; ti zvlášti časové čtyři měnie postavu tohoto světa. Teplem jerným počne se svět obnovovati, letem bude jako v své síle,

¹⁾ Světový názor Štítného je věrným názorem jeho doby, je ptolemaevsky geocentrický, v němž země naše, střed to všehomíra, překlenuta je sedmi nebesy, v každém z nich pak po bludné hvězdě, nadané jistou mocí

²⁾ unavení.

a na podzim bude jako uzráv starati se, až zima jako zahubí a přemůže svět; ale opět znova Božím způsobem bude vše opět obnoveno.

Pakli jest daleké to, ježto j' tak Boží milost zpořiadila aneb jeho múdrost', a nemůže kto vysokého nebe obmysliti uloženie: ale znamenají údy těla svého. Neb nazván-ť jest člověk v Písmě „svět menší“; protož v spojení člověčím také jest znáti Boží múdrost'. Aj, když jiné tvaří nerozumné pohnuty jsou k zemi obličejem, člověk má prostý zrost a tvář svou vzhůru, aby bylo nad jiné tím ukázáno člověčí duostojenstvo, a ež má svou mysl vzhůru táhnúti k nebeským věcem, nejen k zemi, jako zvíře hloupá, ježto j' tělem i obličejem k zemi pochýlena. Aj, kaká j' proměna v tom, což záleží v hlavě, a v tom, což v nohách, a kak-ť jest každé hodně v svém místě ustaveno! Nohy drží nejnižší místo, aby nesly a držely tělo všecko; hlava nejvyšší, aby vše tělo vedla, z daleka očima upatřiec, ušima uslyšiec hodně neb nehodné, aby to pak rozum potkal hodně; ruce v prostřed masa, ježto by se držalo sílu kostí. Kak skrze některé kosti má mozek své skryté průchody, aneb žíly některé skrze kost některú kakť mají dírký sobě připravené Božím způsobem; kakť tu kosti vyrostly z masa a vynikly, kde j' třeba toho, jakož do zubův vidíme, a jinde jsou skryté; kakť jest vše maso koží obklíčeno, aby mělo vnitř svůj pokoj před úrazem protivných věcí své ušlechtilosti, ježto by hrubosti nestrpěla; až i nehty dal, jako helmy, Buoh každému prstu. A kdo-ť by vše mohl počísti strany i vnitřnie těla člověčieho, neb i jiného, kak jest vše opatrnú Boží múdrostí zpořiezeno, a každá má sobě hodně místo!

b) 17. Z knížky o ctnostech: O víře nejprvé.

O vířeť počnu, neb jest kořen a základ neb úloh všech šlechetností. Dieť o ní písmo, že bez viery nelze se jest líbiti pánu Bohu. A toť je proto, že v tej jsme slepotě otce prvného proviněním, že je nám nelze znáti Boha, ani té pravdy neb té cesty, skrze niž bychom k spasení přišli. A když Hospodin ráčil se smilovati, abychom tak nezahynuli, tak hodně viděl, abychom, odtud vstanúc, jamž jsme vpadli, počeli jíti, a poněvadž jsme v slepotu upadli, máme z té slepoty nejprvé věru vstáti, jako vodičovi dadúc ruku, aby nás vedl. A toť jest ten náš vodič církev svatá, mátie naše, tenť nás učí, co máme věriti, a kudy je k spasení přijíti. A když tomu uvěříme, dali sme ruku vodičovi, aby nás vedl, abychom tak prošli i své hubenstvo ¹⁾ všechno,

¹⁾ ubohost.

v něž jsme upadli, až také i smrt. A když to vše projdem, a budem ze všeho hubenstvie toho vyvedeni; tu poznáme, kde sme byli, odkud nám pomohla milost božie.

C o n á m p o m á h á k v i e ř e .

Máme i to Božím darem ku pomoci, že když počnem věřiti rozumějíc, potom bude něco ukázáno rozumu našemu, že poznáme, že je to pravda, ješto jsme věřili, nerozumějíc dříve. A skrze to nerozpačíme se i jinému věřiti, jemuž nerozumieme ještě. A také některé nám zde k rozumu nikdy nebude ukázáno. Neb, jakož sem řekl, skrze to, že nám bude některé k rozumu ukázáno, jemuž jsme nerozumějíc věřili, chce Buoh nás u viere posilniti v těch věcech, jimž ještě nemůžem rozuměti. Neb můžem řeci na mysli sobě, ač by kdy která rozpač v srdci chtěla proti viere v něčem, jemuž rozuměti nemůžem: A my dříve i tomuto nerozuměli a již rozumieme, že tak jest: takéž i to pravda jest, ač tomu ještě i nerozumieme. V tom pak, což věřiti máme, ač i nemůžem tomu rozuměti, chce Buoh, abychom věriec odplaty věrú zaslúžili. Neb, jakož die svatý Řehoř: „Viera nemá odplaty, když rozum člověčie dá jí dódvod.“ A také zlí neměli by miesta nevěre své, kdyby každému bylo zjevno, co je Buoh ustavil, aby bylo věreno. Protož když ti, jenž pravú vieru držie, mají něco, v němž by mohli pochybovati, nemohúc tomu rozuměti, i ti, ješto nedrží pravé viery, mají něco zjevného k rozumu, pro něž by mohli i tomu, což je skryté ještě, uvěřiti: budú s právem ti, kteříž uvěřili z viery, mieti odplatu, a ti pomstu, kteříž nevěřili. I volajíť na však den na prvé hodině: „Ktožkoli chce spasen býti, potrebieť jest najprvé, aby držal obecnú vieru, jiež ktožkoli nebude cele a neporušeně držeti bez pochybenie, na věky zahyne.“

c) 18. *Z knížky o ctnostech: Že je potreben rozum.*

Jsú, ješto říekají: „potrebie jest mnoho rozuměti,“ ale mýlét se, neb mají málo rozumu. Jakož tělesnému, zdravému oku dobro jest a utěšeno tělesné světlo, ktož po tmě jde, nevie, kam jde, tesklivě jde, strašivě kráčie, a brzo se potkne: ¹⁾ takéž jest o vnitrniem, duchovniem světlu, že jest velmi pochoten i potreben dar rozumu a utěšen, a tvrdí velmi křesťanskú vieru, jakož sem napřed mluvil o tom, že nám to rozum ukazuje, že je to rád pravý, abychom najprvé počeli jíti. A tu sem i viece takového pravil, že náš rozum drží u viere, aniť by řekl

¹⁾ klopýtne, chybí.

svatý Ambrož, „byť rozum potreben nebyl, že nie nemá učiniti človek, jemuž¹⁾ by nemohl podobné²⁾ príčiny jmieti, aneb povēdieti, kdyby otázán byl, proč je to učinil; a tohoť by nemohl, rozumu netbaje.“ A die svatý Řehoř: „Ktož čte v písmě, tolik v něm utěšení nalezne, k líko v něm nalezne rozličných rozumův užitečných, někdy tak holú pověstí utěší se, když takového něco praví písmo, někdy vezme příkladné podobenství ku potvrzení viery křesťanské, někdy obrátí k mravnému rozumu, kak se má sám v sobě mieti člověk, někdy k rozumu skrze to, což čte, přídě u vysokých věcech onoho světa nebeského.“ I řku pak: Čemu je tak rozumu býti, čemu je tolik knih? Ale řkuť i to, což je řekl Rikhardus,³⁾ že ktož z rozumu hledá utěšení, potřebie jest, aby sám sobě srozuměl najprvé, ktožť nesrozumie duchu svému, nevieť, čoť má o anjelském duchu, co o Bohu rozuměti; poněvadž sobě nemůžeš srozuměti, tomu, co je nad tě, nesrozumieš. Avšak poněvadž člověk podle duše jest obraz Boží, neb jest stvořen Bohem, jakož die Písmo, k obrazu Božiemu, v člověčie duši obrážieť se jako v zrcadle obraz Boží: ustavičně čistme to zrcadlo, držíme je a nahlédajme do něho, čistme i prach trúce s něho, držíme je, ať se nechýlí dolův k zemským věcem, a nahlédajme v ně okem rozumu. Tak počnem poznávati Boha, jakož zde móż býti, neb kdož dobře učistí to zrcadlo i od marného myšlení, a drží je právě k Bohu, a zří v ně pilně, zazří rozum jeho kakéhoś divného světla, bez něhož ani svého duchu móż spatřiti, a mysl, divieć se jasnosti toho světla, roznieť se u velikém milování; ale dalecíť jsú toho milovníci tohoto světa.

19. Lacordaire o neomylnosti církve.

Lacordaire ve své III. konferenci praví: Nes hleďajte v neomylnosti církve nějakého privileje podivného a nepochopitelného. Naopak jest to nejprostší a lidem nejpotřebnější obnovení jich styků s pravdou. Pamatujte si, církev není tvůrcem pravdy; pravda je v Bohu, je v slově, jež Bůh k lidem mluvil, a celá výsada církve jest, že učí tomuto slovu a nemůže je přeměnití v blud. Jak by bylo možno učiti lidstvo, jak od něho žádati víry a nemíti této výsady? Proto každé náboženství, které se nenazývá neomylným, samo usvědčuje se z bludu, neboť připouští, že

¹⁾ k čemuž.

²⁾ příslušné.

³⁾ Richard od sv. Viktora, viz rejstřík jmenný.

může klamati, což jest vrcholem hanby a absurdnosti při autoritě učící ve jménu Božím. Přiznává, že je pouhou filosofií, i stihne je přirozeně i osud každé filosofie.

A přece, ač tato neomylnost jest tak nutná, jediné katolická církev odvážíla se nazvati neomylnou.

Není to tak lehké, jak se zdá, nazývati se neomylným. Každé nepravé náboženství počíná člověkem: a který člověk je dosti smělý, aby prohlásil za neomylné myšlenky vlastní i svých nástupců. Kterak, na př. Luther, by se byl mohl prohlásiti neomylným, on, jenž útočil na neomylnost každé církve? Každý člověk, který chce založiti nějaké náboženství na zemi (to jest porušiti nějaké náboženství starší, neboť jenom Bůh založil náboženství na světě,) každý, pravím, kdo chová podobný úmysl, vidí před sebou nutnost i nemožnost prohlásiti se neomylným. Neprohlásí-li se jím, on i jeho nástupcové, nedojde víry ani u svých vlastních přívrženců, zahyne rozumářstvím, jež uvede do nauky jeho vždy nové a nové změny. Prohlásí-li se neomylným, dojde výsměchu v celém světě. Hle, proč nepraví vynálezcové dogmat se skrývají ve svých chrámech — anebo se odvolávají na rozumářství, jako na př. haeretikové staví na tomto písku efemerní církve, prchavá dogmata. Církev katolická prohlásivši se za neomylnou, vykonala, co bylo naprosto nutné, ale co přesahuje síly člověka. A tato neomylnost se skutečně také ukazovala v ní nerozbornou stálostí dogmat a její morálky přes veškeru různost dob, míst a lidí. — Historie nauky její opravdu dokazuje, že se jí dostalo onoho vzácného daru, jímžto obnoveno původní spojení člověka s pravdou. Všude jinde nalézáme jen ideje místní, proměnlivé, sobě odporující, kdežto katolická církev podobá se oceánu, kterýž obkličuje a obmývá všechny pevniny. (Lacordaire, O mravní a neomylné autoritě církve. III. konf. 44—47. Knihovna svět. kazatelů.)

20. Z Josefa Flavia „O válce židovské“ Οἱ Ἰουδαῖκοι πόλεμοι z knihy VI. hlava 4. a 5.

4. Žena jakás ze Zajordání Maria jménem, dcera Eleazarova, z městečka Bethesob (znamená to dům isopový), rodem i bohatstvím vynikající s ostatním množstvím do Jerusalema se utekši, byla spolu sevřena. Tyranové (násilní držitelé vlády v městě) všecko její jmění, které s sebou z Perey do města přinesla, pobrali; zbytky pak pokladů a pokrmů strážní všechny domy vybíjejíce, uchvacovali. Ženu tu proto

Obr. 33. Pohled Titovým obloukem v Římě.

veliký hněv pojal a často lajíc a zlořečíc, lupiče ty proti sobě popouzela. Když pak jí nikdo ani z hněvu ani z lítosti neusmrtil a ji pokrm pro jiné shledávati omrzelo a nad to již nemožno bylo něco někde naléztí a mimo to hlad pronikl jí vnitřnosti i kosti a když více než hlad rozpaloval ji hněv, tehdy v nouzi poslouchajíc hněvu, proti přirozenosti nastou-

pila (jednala) a dítě (bylo to pachole ještě nemluvně) uchopivši, pravila: Nemluvnátko bídné, k čemu tě ve válce, v hladu a rozbroji mám živiti? U Římanů, ač zůstaneme-li od nich na živu uchováni, otroctví nás očekává, otroctví pak předchází hlad a buřiči jsou krutější nad obě ty věci. Nuže, budiž mně za pokrm, buřičům pomstou a světu za řeč (pověst), kteréž jediné se nedostává pohromám židovským. A to mluvíc zabila syna a upekši, půl ho snědla a ostatek přikryvši, schovala. V tom přišli buřiči a vůni zločinnou pocítivše, smrtí jí hrozili, neukáže-li toho, co přistrojila. Ona odpověděvši, že jim dobrý díl zachovala, odkryla ostatek syna svého. Hrůza a zděšení pojala je a při pohledu tom ztrnuli. Ona však řekla: Můj to syn vlastní a můj skutek, jezte, nebo i já jsem jedla! Nebudte měkčí nad ženu a lítostivější nad matku! Jestli však tak bázlivi jste a mé oběti se hrozíte, tedy jakož jsem půl snědla i druhou půl dojím. Nato oni třesouce se, odešli ze strachu jen před tímto jediným skutkem, ač neradi pokrm ten matce zanechali. Hned pak město všechno plno bylo té ohavnosti a každý před očima maje nešlechtnost tu děsil se, jako by se jí sám dopustil. Proto ti, které hlad soužil, pospíchali na smrt a blahoslavili ty, kteří zemřeli dříve, než slyšeli a viděli takové věci. 5. Rychle ta neřest k Římanům se donesla; někteří tomu nevěřili, jiní se toho hrozili, většina však tím zuřivější nenávistí proti národu tomu zanevřela. Caesar pak z toho před Bohem se omlouval. (Dle originálu. Viz též překlad Frant. Sušila: Josefa Flavia „O válce židovské“ 519. 520.)

Rejstřík jmenný.

A.

	Str.
Abdiáš (hebr. Obad'â'î = služebník Jahve), prorok starozákonní	9
Abdichiba, egyptský vladař v Jerusalemě za času Amenofise IV.	76
Abel, syn Adamův	49 50 107
Abraham (= otče množství), praotec národa israelského	47, 57, 68 74 76 110
Adam (ze země stvořený, z hebr. adamâ'î = prst červená; homo od humus = = hlína (χαμαί), něm. Mensch z got. man = mysliti, mens = mysl, člověk od čela), praotec pokolení lidského	46, 47, 49
Adamovci	50, 53
Aeneáš Sylvius, pozdější papež Pius II. (1458—1464)	178
Aethiopie, nynější Nubie a Sudan, z části i Habeš	85
Afrika	166
Agrippa II. Herodes, syn Heroda Agrippy I., král v části Palestiny (53—100 po Kr.)	99
Ahura Mazda, pán nejvyššího vědění, bůh perský	19
Achaja, krajina v Řecku	85
Aischylos, slavný tragický básník řecký, zemř. r. 456 př. Kr.	18, 53 84, 97
Ajjalon (= město jelenů), město v býv. Judsku	61
Albert Veliký, znamenitý theolog a přírodopisec, působil v Kolíně n. Rýnem, zemř. r. 1280	21, 186
Albert Eduard, vynikající český lékař a spisovatel, zemř. r. 1900	21
d'Alembert (vysl. D'Alambér), francouzský spisovatel a filosof, zemř. r. 1783	22
Alexander I., papež (110—119)	213
Alexander Veliký, řecký panovník (336—323 př. Kr.)	29, 67, 90
Alexandrie, město v Egyptě při ústí Nilu	85, 102 124
Alkibiades, státník athenský, zemř. r. 404 př. Kr.	35
Alkuin (chrámu přítel), učitel Franků, organisátor školství v říši Karla Vel., zemř. r. 804	186
Alláh, Bůh, název arabský	18, 135
Aloisius z Gonzaga, slavný světec, vynikal čistotou mravů, zemř. r. 1591	166
Alžběta, dcera Ondřeje II., krále uherského, proslulá svou dobročinností a utrpením, zemř. r. 1231	166
Alžír, území v severozáp. Africe	194
Ambrož, biskup milánský, slavný c. rk. učitel, zemř. r. 397	21, 162, 175, 182
Aman, dvořan Xerxův	67

	Str.
Amenofis IV., král egyptský, panoval kolem r. 1400 př. Kr.	76
Amerika	194
Amos, prorok starozákonní (hebr. <i>Āmôš</i> = Jahve podpírá)	68
Ampère, (vysl. Ampér), výtečný francouzský matematik a přírodovědec, zemř. r. 1836	21
Anaklet, papež, zemř. kol. r. 90 po Kr.	213
Anaxagoras, filosof řecký (500—428 př. Kr.)	15
Anežka česká, dcera Přemysla Otakara I., vzor zbožnosti, čistoty a sebezáporu, zemř. r. 1282	166
Angelico Frà da Fiesole, malíř italský, zemř. r. 1455	188
Aniket, papež (157—168)	. 155, 213
Antigona, dcera thebského krále Oidipa, viz Kreon	17
Antioch IV. Epifanes, král syrský (175—164 př. Kr.)	64, 110
Antiochie, město v Syrii	85, 89, 124, 174
Apis, posvátný býk egyptský černé barvy s bílou lysinkou na čele	56
Apollo, bůh slunce	44
Appollonius z Tyany, filosof novopythagorský, žil v I. st. po Kr.	43
Arabie, západní poloostrov jihoasijský	. 105, 211
Arabie Skalnatá, krajina na východ od Mrtvého Moře	28, 164, 165
Arabové, národ bydlící v Arabii	19, 163
Aram, aramejská řeč	69
Ariové, jméno indoevropských národů bydlících v Iránu a ve Vých. Indii	19
Aristoteles, slavný filosof řecký, největší učenec starověku, zemř. r. 322 př. Kr.	. 2, 5, 14, 15, 21, 38, 126, 137, 190
Arius, kněz v Alexandrii, původce sekty Ariánů zavržené na sněmu Nicejském r. 325, zemř. r. 336	132
Arkadové, obyvatelé starověké Arkadie na Peloponnesu	55
Armenie, krajina předoeasijská	54
Arnošt z Pardubic (1343—1364), první arcibiskup pražský, zemř. r. 1364, jest pochován v Kladsku	. 166, 191
Artaxerxes I., král perský (464—424) př. Kr.)	107
Artemidor z Efesu, spisovatel řecký, žil po roce 150 po Kr.	20
Asarhadon, král assyrský (681—668 př. Kr.)	. 77
Astarta, bohyně jara a zimy, jako římská Venuše, byla ctěna ve Foinikii a Syrii kultem neřestným	34
Assuer = Xerxes.	
Aššúr, nejvyšší božstvo assyrské	19
Assyrie, krajina mezi Tigridem a Armenií, asi dnešní Kurdistan	. 64, 69
Assyřané, jich tradice o stvoření a potopě	. 19, 52
Ašurbanipal, poslední král assyrský (668—626 př. Kr.)	77
Athanasius, slavný církv. učitel, biskup v Alexandrii, zemř. r. 373	40, 163, 182
Atheny, hl. město v Attice, Atheňané	92, 120
Atlas, největší horský hřbet sev. Afriky, dosahuje výše až 4500 m	52
Attaka, horstvo při severozáp. pobřeží Rudého moře	61
Attila, král hunský, „bič Boží“ zvaný (433—453)	186

	Str.
Augustín, největší učitel církv., biskup v Hippo v Numidii v sev. Africe, zemř. r. 430 . 21, 22, 26, 35, 95, 98, 113, 120, 124, 156, 163, 168, 175, 182,	187, 214
Augustus, císař římský (31 př. Kr.—14 po Kr.)	. 91, 101
Aurelian, císař římský (270—275) .	155
Avignon, město v Provinci na levém břehu Rhônu	163

B.

Babylon, babylonské Bābilu = brána, chrám Boží, Balbel, místo zmatení jazyků	52, 69
Babylonie, starověká krajina mezi dolním tokem řek Eufratu a Tigridu	52, 54
Babyloňané, nejvzdělanější národ starověký, jejich tradice o stvoření a jiné	19, 37, 48, 52, 53, 54
Bacon Roger, anglický mnich, matematik a přírodopisec, zemř. r. 1294	186
Bacon Verulamský, věhlasný anglický filosof a přírodovědec, zemř. r. 1626	21, 36
Bakchus = Dionysos, bůh vegetativní síly přírodní	34
Baltimore (Baltimor), hlavní město sev.-amer. státu Marylandu	. 194
Barnabáš (t. j. syn prorocství), učedník Páně, zemř. asi r. 60 na Kypru dle po- věsti ukamenováním	85, 157, 212
Barrande (vysl. Barrand) Joachim, slavný franc. geolog a badatel v oboru česk. útvaru silurského, zemř. r. 1883	21
Bartolomeo Paolino, karmelitán a professor východ. jazyků v Římě, nar. r. 1748	186
Baruk (hebr. Bâruk = požehnaný), písař Jeremiášův	(8, 69
Basilides, gnostický bludař, žil za časů Hadrianových (117—138)	93
Basilus, biskup v Caesarei kappadocké, zemř. r. 379	163, 182
Bayle (vysl. Bél) Pierre, franc. filosof, zemř. r. 1706	22
Beduini, jméno kočovnického obyvatelstva arabského naproti obyva- telstvu usdlému v městech	28
Bél-Baal, bůh slunce letního, božstvo	37
Belgie, království na mezích západní a střední Evropy	194
Bellarmin Frant. Robert, slavný spisovatel církv., zemř. r. 1621	177
Benátky, přímořské město v Itálii	186
Benedikt, mnich a zakladatel řádu benediktinského, zemř. r. 543	186
Benediktini, mniši	166, 188, 190
Benedikt XIV., jeden z nejučenějších papežů (1740—1758)	173
Beni Hassan, kmen bydlící ve střední kdysi říši egyptské	59
Bersabe, starověké místo v jižním Judsku	58
Beryt = Bejrut, přístavní město v Syrii	90
Bethanie, městečko za časů Kristových na vých. svahu hory Olivetské, asi hodinu od Jerusalema vzdálené	. . 99
Betlehem, město v Judsku, jižně od Jerusalema	. 9, 104, 105
Betsaida, město při jezeře Genezaretském	86, 99
Birs Nimrūd, zbytky stupňové věže chrámu babylonského, na pravém břehu Eufratu	52
Bithynie, krajina ve starověké Menší Asii	101

	štr.
Boaz, manžel Ruth	67
Borromejský Karel, slavný arcibiskup milánský, zemř. r. 1584	166
Bosco Giovanni (vysl. Džovanni), apoštol opuštěné a zanedbané mládeže, zemř. v Turině r. 1888	193
Bosna, země rakouská	194
Bossuet (vysl. Bossy) Jacques, výtečný theolog a řečník franc., zemř. r. 1707	23, 34, 60
Bougaud (vysl. Bugó) Emile, franc. spisovatel theologický, zemř. r. 1888	93
Bouška Sigmund, básník český, nar. r. 1867	15
Brahma, bůh	37
Brandel, Petr Jan, malíř český, zemř. r. 1735.	188
Brugsch Jindřich, slavný něm. znalec staroegypt. památek, nar. r. 1827	77
Břevnov, klášter benediktinský u Prahy	190
Buddha, oprávněný náboženství u Indů, nar. kolem r. 560 př. Kr. 43, 139, 140, 145	140
Buddhismus, náboženství Indů	189
Budeč, hrad na Smíchovsku	

C.

Caesar, Gaius Julius, největší státník a vojevůdce římský a spisovatel, zemř. 44 př. Kr.	71, 97
Caesarea Filippova, město při pramenu Jordánu	109
Caesarea, město při moři v Palestině	99
Caligula Gaius, císař římský (37—41 po Kr.)	137
Canini Marco Antonio, básník italský, nar. r. 1822	33
Canova Antonio, sochař ital., zemř. r. 1822	187
Capri, ostrov u Neapole	26
Cařihrad, hl. město evropského Turecka, leží na Bosporu .156, 163, 175, 181	
Cato, Marcus Porcius Uticensis, římský státník, zemř. r. 49 př. Kr. . .	145
Cauchy (vysl. Koší), Auguste Louis, matematik a fysik franc., zemř. 1857	21
Cauly (vysl. Kolí) Ernest, franc. spisovatel theolog. nejnovější doby 2, 27, 34 35, 45, 79, 99	
Celsus, filosof platonský, žil za časů Hadrianových (117—138) 93, 102, 130, 132	
Cerinth, rodem žid, gnostický filosof, splétal křesťanství s filosofií pohan- skou, vrstevník sv. apoštola Jana	93
Ceylon, ostrov v Ind. oceánu	140
Cicero, Marcus Tullius, nejslavnější řečník a prosaik římský, zemř. r. 43 př. Kr. 10, 15, 16, 17, 20, 22, 25, 28, 32, 33, 35, 37, 44, 55, 97, 126, 138	
Claudius, římský císař (42—54 po Kr.)	89
Clausius Rudolf, němec. fysik, zemř. r. 1888	9, 21
Clemens, viz Klement papež	
Coelestin, papež (422—432)	175
Compleston (vysl. Komplestn), biskup v Colombo, angl. spisovatel nejnovější doby	140
Cornelius, setník římský	152, 170, 183
Cornelius, papež (251—253)	155

	Str.
Cosmas, zvaný <i>δ' Ἰνδικοπλευστής</i> = plavec indický, kupec z Alexandrie, cestoval po Východě, jmenovitě po Indii, své cesty popsal, jmenovitě cestu na ostrovu Ceylonu. Žil kolem r. 520 .	140
Crassus Licinius, konsul římský, správce Syrie, zemř. r. 53 př. Kr.	81
Curtius Marcus, jenž se dle pověsti r. 362 př. Kr. pro Řím obětoval	145
Curtius Rufus, dějepisec římský, žil asi za císaře Claudia . .	29
Cuvier (vysl. Kivié) Georges, veliký franc. zoolog, zemř. r. 1832 .	6, 14, 21
Cyprian Caecilius, biskup karthaginský, mučedník, slavný církv. otec, zemř. r. 258 .	156, 159, 182
Cyrill Alexandrijský, patriarcha v Alexandrii, církv. učitel a spisovatel, zemř. r. 444 .	175
Cyrill Soluňský, apoštol slovanský, zemřel v Římě r. 869	90, 189

Č.

Čech Svatopluk, spisovatel a básník český, zemř. r. 1908	15, 21, 136
Čechy, království říše Rakouské, nejsevernější všech zemí rakouských	189, 190, 193
Červenka Jan, spisovatel český, překladatel Ovidiových Metamorfos, nar. r. 1835	48
Čína, císařství na asijském Východě	166
Číňané, národ bydlící v Číně, jich tradice o ráji a potopě	19, 53, 54

D.

Dákové, starověký národ, bydlící ve vých. Uhrách mezi Tisou, Karpatami, Dunajem a Prutem .	138
Damašek, hl. město v Syrii	87, 211
Daniel, (hebr. Daniel = Bůh je můj soudce), starozákonní prorok	2, 64, 68 69, 77, 79, 107
Dante Alighieri (vysl. Aligjéry), jeden z největších básníků světových, nar. r. 1265 ve Florencii, zemř. r. 1321	113
Darwin, Charles Robert, angl. přírodopisec, zemř. r. 1882	7
David (= milý), král israelský, kolem r. 1000 př. Kr. .	62, 63, 67, 104, 105
Decius, císař římský (249—251) . . .	132, 155
Decius, Publius Mus, vojevůdce římský, byl konsulem r. 340 př. Kr., zahynul v boji s Latiny, vrhnuv se, kde seč byla nejlítější	148
Delfi, město v Řecku ve Fokidě	44, 185
Délitzsch Friedrich, němec. assyriolog., nar. r. 1850	73, 74
Demosthenes, nejlepší řečník řecký, zemř. r. 322 př. Kr.	44, 71
Descartes René (vysl. Dekárt), franc. filosof, zemř. r. 1650	2, 21
Desolda, Frant. Jan, filolog a theolog český, zemř. r. 1885	213
Devivier (vysl. Devivié) Walter, člen řádu jezuitského, franc. filosof a spisovatel theol. naší doby	14, 77, 97, 107, 137, 138
Dětrich Pražský, vynikající pražský malíř za Karla IV. (1346—1378)	192
Diderot (vysl. Didéró) Denis, franc. filosof a spisovatel, zemř. r. 1784	22
Diespiter = Juppiter	

	str.
Diocletian, císař římský (284—305), zemř. r. 313	131, 132
Diodor sicilský, řecký dějepisec za doby Augustovy (30 př. Kr.—14 po Kr.)	79
Dionysius Exiguus (Nepatrný), mnich, žil v Římě v VI. st., je původcem křest. letopočtu . .	104
Dionysius korintský, biskup za Marka Aurelia (161—180)	155
Dódóna, město v Epeiru v Řecku	44
Domitian, císař římský (81—96)	86
Domitilla, římská mučednice z rodu Flaviů . .	87
Drakon, nejstarší zákonodárce athenský, asi r. 621 př. Kr. .	68
Dreher Theodor, něm. theologický spisovatel, nar. r. 1836 .10, 113, 131, 167	
Du Bois Reymond (vysl. Dyboa Remón), něm. fyziolog, nar. r. 1818	39
Duilhé (vysl. Dyjjé) Projet, franc. přírodopisec a spisovatel bohoslovecký, ze- mřel r. 1897 .	7, 8
Durdík Josef, vynikající filosof a spisovatel český, zemř. r. 1901	21
Dvořák Rudolf, orientalista český, nar. r. 1860	67, 68
Dvořák Xaver, spisovatel a básník český, nar. r. 1858	15, 132, 144
Dyaus pitar, božstvo	19

E.

Eckermann, Jan Petr, spisovatel něm., tajemník Goethův, zemř. r. 1854	38, 94, 127
Eden (rozkoš), místo ráje při Eufratu a Tigridu	49, 50
Edomité, kmen semitský jižně od Mrtvého moře	69
Efesus, řecké město za starověku v maloasijské Ionii	86, 88, 156, 157
Egypt, turecký vasallní stát v severových. Africe	56, 58, 59, 60, 101, 104, 105
Egyptané, národ bydlící v Egyptě, jejich tradice o potopě	19, 37, 54, 55, 71
El = Bůh . . .	19
Elam, území na levém břehu dolního Tigridu	74
Eleuther, papež (177—192)	156, 213
Eleazar, hrdinný stařec ve St. Zák.	79
Eliáš, prorok starozákonní	109
Elohimovci	50, 53
Elysium, místo věčného štěstí	32
Emmausy, městečko asi 3 hodiny na severozápad od Jerusalema za časů Kristo- vých	118
Ennius Quintus, básník římský, zemř. r. 169 př. Kr.	16
Epafras, biskup ve Filippech	88
Epiktet, řecký filosof, žil v 1. stol. po Kr.	35
Esau (= srstí porostlý), syn Jakobův	58
Essejští (ze syrského hassa, což souvisí s hebr. hassidim = nábožní), sekta židovská	81
Esther (pers. stára = hvězda), královna perská, za časů Xerxa I. (458 až 465 př. Kr.), též kniha starozákonní	67, 69
Eufrat, veletok Přední Asie	49, 54
Euripides, slavný tragický básník řecký, zemř. r. 406 př. Kr.	97

Str.

Eusebius, historik církevní, biskup v Caesarei u Středozemního moře, příjímám Pamphili, zemř. r. 340	.85, 93, 100, 155, 186
Evarist, papež (asi 101—109)	213
Ezechiáš, král judský (720—692 př. Kr.)	68
Ezechiel (hebr. Jechezekël = Bůh je silný), prorok starozákonní	. 68
Ezdráš (hebr. Ezrah = pomocník), kněz a učitel lidu israelského po zajetí C4,	67, 69

F.

Faraday (vysl. Feredé), angl. fysik a chemik, zemř. r. 1867	21
Fariseové (z hebr. faraš = oddělití), sekta židovská	81, 82, 87, 91, 106, 108, 116, 117, 122
Faust, jméno legendárního badatele a čaroděje reformačního období	36
Felix, mučedník za císaře Maximiana kolem r. 303	164
Felix V., poslední vzdoropapež (1439—49)	163
Festus, Marcus Porcius, římský vladař v Palestině (60—62 po Kr.)	99
Filemon, občan v Kolossách . . .	. 88
Filip apoštol, dle podání apoštoloval ve Frygii, kde zemřel smrtí na kříži v l. 54—90 po Kr. . .	122
Filip, jáhen, žil později v Caesareji, kde dle podání koncem 1. st. zemřel	158
Filippi, město v staré Makedonii	. 88, 92
Filo, původem žid, filosof platonský, narodil se snad v Alexandrii, zemř. r. 50 po Kr.	70, 91
Filostrates, rodem z Athen, učitel rhetoriky, žil v polovici 3. stol.	132
Flavian, patriarcha cařihradský, odpůrce monofysitismu, žil v 5. stol.	175
Flavius Josephus, židovský dějepisec, nar. ok. r. 37 po Kr., zemř. ok. r. 95 po Kr. v Římě 70, 72, 85, 91, 100, 101, 102, 107, 108, 111, 112, 118, 123, 124, 180, 220	
Florencie, město ve střední Itálii na řece Arno	156, 177
Foinikie, krajina v starověké Asii, rozložená na úzkém pobřeží mezi Libanem a mořem Středozemním . . .	102
Foinikové, národ bydlící ve starověké Foinikii, jejich tradice o potopě 37,	54
Fontenelle (vysl. Fontnéll) Bernard, slavný franc. literát, zemř. r. 1757	22
Františkáni, řád mnišský, založený sv. Františkem z Assisi, jenž zemř. r. 1226	140
Frémont G., franc. řečník a bohoslov, spisovatel nejnovější doby	126
Fryburg, hl. město v kantonu Frýburském ve Švýcarech .	194

G.

Gabaon (= na vrchu postavené), město v starém Judsku na sever od Jerusalema . . .	61
Gaius, kněz římský za papeže Zefyrina (202—219)	154
Galatia, krajina za starověku ve střední Malé Asii	88
Galaté, kmen keltský, asi v 6. stol. př. Kr. přistěhoval se do Malé Asie, za císaře Augusta byli podrobeni Římu . . .	88, 210
Galenus, proslulý lékař starověký, zemř. mezi r. 201—210 po Kr., nar. r. 131 v Pergamu na Sicilii	14

	Str.
Galilea, severní část staré Palestiny na pravém břehu řeky Jordánu a na úpatí Libanonu	86
Galileo Galilei, slavný italský astronom, matematik a fysik, zemř. r. 1642	5, 173, 177
Gallio, prokonsul v Achaji v Řecku, chránil Pavla proti židům, byl bratr Lucie Seneky, na rozkaz Neronův byl popraven	92
Gamaliel, hebrejský rabbi, vrstevník apoštolů	86, 133, 210
Gedeon (= který poráží), soudce israelský	62
Genezaretské jezero leží v sev. Palestině, 208 m pod hladinou Středozemního moře. Jezerem protéká řeka Jordán	57
Genserich, král vandalský, zemř. r. 477	186
Germani, v nové době souborné jméno pro Němce, Hollandany, Dány, Švédy, Nory a Angličany; za staré doby bylo to jméno sousedů držav římských v Gallii a obyvatelů Germanie zarýnské, jich tradice o potopě	19, 54
Germanicus, znamenitý vojevůdce římský, syn Claudia Drusa, bratra císaře Tiberia, zemř. r. 19 po Kr.	144
Gessen (od města Kesem), úrodná země v dolním Egyptě za starověku	58
Gilmour J., (vysl. Gilmór), anglický cestovatel	141
Giusti (vysl. Džusti) Giuseppe, italský básník, zemř. r. 1850	25
Goethe, Jan Wolfgang, nejslavnější básník německý nové doby, zemřel r. 1832	23, 36, 38, 40, 94, 127, 130
Golgota viz Kalvarie.	
Gordon (vysl. Goardn), Charles Georg, angl. generál, spisovatel a cestovatel, zemř. r. 1885 v Chartumě	166
Grätz Jindřich, židovský theolog německý, zemř. r. 1891	130
Guizot (vysl. Gizó), François Pierre, franc. dějepisec a státník, zemř. r. 1874	188
Gutberlet Konstantin, něm. filosof a theolog. spisovatel, nar. r. 1837	35, 44
Gutenberg Jan, vynálezce knihtiskařství, zemř. r. 1468	187

H.

Habakuk (hebr. chabakúk = který zápasí), prorok starozákonní	6.
Hades, místo i bůh podsvětí	32, 53
Hadrian, Publius Aelius, císař římský (117—138)	93, 112, 124, 130
Häckel Arnošt, spisovatel německý, nar. r. 1834	8, 130
Haggaeus (hebr. Chaggaj = sváteční, snad se o nějakém svátku narodil), prorok starozákonní	64, 69, 104
Hálek Vítězslav, spisovatel a básník český, zemř. r. 1874	19, 119
Halys, starověké jméno řeky Kyzyl Irmaku v Malé Asii	44
Hammurabi, král babylonský, kolem 2250 př. Kr.	57, 74, 77, 195
Harrân (= shromážděště karavan), město a krajina v severozáp. starověké Mezopotamii	57, 58
z Harrachů Arnošt, arcibiskup pražský (1623—1667)	193
Harvey (vysl. Harví) William, slavný lékař angl., zemř. r. 1657	7
Hebreové viz Israelité.	
Hegel, Jiří Vilém, proslulý filosof něm. 19. stol., zemř. r. 1831	27

	Str
Hegesippus, církv. historik za Hadriana, zemř. ok. r. 180	155
Heine Jindřich, něm. básník, zemř. r. 1850	22
Heis Eduard, něm. matematik a astronom, zemř. r. 1877	10, 21
Hele (recte Henlein) Petr, rodilý Norimberčan, žil v l. 1480—1542	10
Heraklit z Efesu, řecký filosof, žil kolem r. 500 př. Kr.	3
Herodes Vel.—Ukrutný I., král judský, zemř. 3—4 roky př. Kr.	91, 101, 102, 104
Herodot, nejstarší historik řecký, zemř. ok. r. 424 př. Kr.	55, 97
Hervás, člen řádu jezuitského, špan. spisovatel, jazykozpytec	186
Hesiod, epický básník starořecký, žil 750—700 př. Kr.	53
Hesperidky sluly v řeckém mythu nymfy, jimž bylo bohy svěřeno ostříhání zlatých jablek v zázračné zahradě na Atlantu	52
Hettinger Frant., věhlasný bohoslovec něm.; zemř. r. 1890	6, 21, 39, 40, 45, 102, 125, 145, 187, 188, 194
Heva z hebr. châuvah = život = matka všech živých	47
Hierapolis, město za starověku v západní Frygii v Malé Asii	92, 154
Hierokles, řecký filosof na rozhraní mezi 3. a 4. stol.	102
Hilarius, biskup v Poitiers, svatý, zemř. r. 366	167
Hillél, přednost jerusalemského synedria za času Krista Pána, asi r. 10 po Kr.	81
Hippokrates, slovný lékař řeckého starověku, zemř. r. 377 př. Kr.	187
Hirn, Gustav Adolf, něm. inženýr, matematik a fysik, zemř. r. 1890	21
Hlávka Josef, stavitel, český mecenáš, zemř. r. 1908	193
Hlídka, časopis směru filosoficko-křesťanského, vychází v Brně	15, 21, 74, 75
Holub Emil, český cestovatel po Africe, zemř. r. 1902	20, 166
Homér, jmenuje se básník epopéjí Illiady a Odysseje v 9. neb 8. st. př. Kr.	20, 32, 43, 97
Honorius, papež (625—638)	132, 175, 176
Honorius, císař římský (395—423)	138
Horatius, Quintus Flaccus, básník římský, zemř. r. 8 př. Kr.	19, 35, 82, 97
Horeb (= hora suchá), hora v jižním cípu poloostrova Sinajského, dosahuje výše 2200 m	59
Hornof Vlad., spisovatel český a básník, nar. r. 1870	196—203
Hoseáš (hebr. Hōšēa = spása), prorok starozákonní	68, 105
Hübner, cestovatel po Asii v nejnovější době	140
Huc Evarist, franc. missionář, zemř. r. 1860	141
Humboldt Alexander, něm. přírodopysce a cestovatel, zemř. r. 1859	20
Hus Jan, mistr český, zemřel r. 1415	148
Huysmans (vysl. Hajsman) Joris, franc. slavný romanopisec, nar. r. 1848	113
Huxley (vysl. Hexlí), Thomas Henry, angl. přírodopysce, zemř. r. 1895	8
Hygin, papež (137—142)	213
Hyksos, semitští kmenové panující v Egyptě asi 2100—1400 př. Kr.	59
Hyrťl Josef, něm. anatom, zemř. r. 1894	21

Ch.

Chábûr, přítok Eufratu s pravé strany	65
Chaldea viz Babylonie	102
Chalcedon, město v Bithynii, na asijském břehu Bosporu	156, 175
Cham (= horký), druhorozený syn Noachův	51
Champollion (vysl. Šampolljon), Jean Fr. ml., franc. egyptolog, rozluštil písmo hieroglyfů, zemř. r. 1832	75
Cheiron Kentaur, divoký demon lesnatých pohoří v řeckých bájích; Cheiron byl z Kentaurů „nejspravedlivější“	53
Chlumčanský, Václ. Leopold, arcibiskup pražský (1815—1830)	193
Chodorlahomor, úředník kníže babylonské, vrstevník Abrahamův	77
Chorsabad, ves ve vilajetu mosulském, zříceniny starého Ninive	77

I.

Ibis, posvátný pták egyptský, náleží k ptákům čápovitým	56
Ignatius, mučedník, biskup antiošský, zemř. r. 107	92, 111, 126, 154, 156, 166, 182
Ichtyofagové, rybojedi, nazývali se ve starověku mnozí národové živící se hlavně rybolovem při pobřeží Arabského moře	79
Ilias, epická báseň řecká, viz Homer	97
Ilu, babylonský název: Bůh	19
Indové, národ bydlící v Indii v jižní Asii, jejich tradice o stvoření světa a potopě, Indie	37, 48, 53, 54, 166
Indiáni, praobyvatelé Ameriky	20
Innocenc I., papež (402—417)	175
Innocenc III., papež (1198—1216)	191
Inti, božstvo indiánské	20
Irenej, biskup lyonský, slavný otec církv., zemř. r. 202	93, 154, 155, 156, 163, 181, 182, 212, 213
Isák (= syn radosti), patriarcha starozák.	57, 58
Isabella Kastilská, královna (1474—1504)	186
Islam (z arab. salama = odevzdati se, vzdání se Bohu), náboženství Mohamedovo	141
Isop, rostlina z řádu pyskatých	220
Israelité (= bojovníci Boží), národ Bohem vyvolený v Kanaanu sídlící	53, 59, 60, 62, 64, 65, 72, 82
Itala, překlad lat. Písem sv.	94, 95
Italie, království, prostřední poloostrov jihoevropský	44

J.

Jahve, Bůh	19, 60, a násl.
Jafet (= který rozšiřuje), třetí syn Noachův	51, 52
Jakob (= lstivý), patriarcha starozákonní	58, 104, 108
Jakub starší, apoštol, jež Herodes Agr. I. dal r. 41—42 mečem odpravit, aby si získal přízeň židů	86

	Str.
Jakub mladší, apoštol, zemřel v Jerusalemě jako mučedník r. 63	.86, 89, 92, 97, 98 100, 158, 167, 174
Jan (z hebr. Jochanan = Bůh dal), apoštol a evangelista, skončil za Trajana (98—117) jako stoletý stařec v Efesu	.86, 89, 93, 97 98, 104, 112, 167, 181, 208, 209
Jan Křtitel, předchůdce Páně	85, 86, 89, 100, 105, 109, 121
Jan Zlat., patriarcha cařihradský, učitel círk., zemř. r. 407	21, 103, 182
Janus, bůh války a míru	84
Japan, veliké ostrovní císařství na východě asijském, měří 380.000 km ² .	
Japonci	19, 54
Jefta (= ten, jejž vysvobozuje Bůh), soudce israelský	62
Jensen, slavný assyriolog nejnov. doby	74
Jeremiáš (hebr. Jirmejâh = Jahve zakládá), prorok starozákonní	62, 64, 68, 79, 109, 179, 201, 203
Jericho (= vonné), město za časů Kristových při dolním toku Jordánu	61
Jeroboam (= jehož lid jest mnohý), král israelský, panoval kolem r. 933 př. Kr.	63
Jeronym, slavný círk. otec, zemř. r. 419	90, 95, 100, 156, 182
Jerusalem (= dům pokoje), hlavní město Palestiny	53, 64, 68, 85, 86, 88, 89, 92, 99, 107, 118, 121, 123, 124, 174, 188, 201, 211
Jesaiáš (hebr. Jesajah = spása Jahve), prorok starozákonní	62, 63, 68, 77 79, 105, 179, 199
Jesse = Isai, otec Davida krále	104, 105
Jetro (vznešený = kníže), pohlavár na poloostrovu Sinajském za časů Mojžíšových	59
Ježíš viz Kristus, výklad jména	65, 80
Ježíš Sirach, kniha starozákonní	68
Jidáš apoštol	90, 123, 142, 179
Jirásek Alois, spisovatel český, nar. r. 1851	193
Job (hebr. Hijjôb = pronásledovaný), patriarcha biblický	67
Joel (hebr. Joël = Jahve je Bůh), prorok starozákonní	68
Johanniti, řád rytířský, původně bratrstvo k obsluze poutníků, založené v 11. stol. vláskými kupci z Amalfi	189
Jonáš (hebr. Jônâh = holubice), prorok starozákonní	69, 95
Jordán, hlavní řeka Palestiny	61, 105, 111
Josef (= který rozmnožuje radost), patriarcha starozák.	57, 58, 77
Josef, pěstoun Páně, zemřel dříve, než Kristus svůj úřad začal konati	104, 105
Josef z Arimathie, učedník Páně	116
Josue (hebr. Jehošúa = Jahve jest spása), vojevůdce israelský	59, 61, 62, 66, 70
Josue, nejvyšší kněz vedoucí Israelity ze zajetí	64
Juda Makkabejský	67, 110
Juda, syn Jakobův	58, 104
Judas Thaddaeus, apoštol Páně, zemř. jako mučedník v Berytu nebo v Aradu v Přední Asii	90, 92, 97
Judith (hebr. Jehudith = chvála), israelská národní hrdinka; kniha starozákonní	67, 69

	Str.
Judsko, jižní část starověké Palestiny .	. 83 101, 105, 118, 121
Julianus Flavius, císař římský (361—363)	102
Juppiter, nejvyšší bůh římský	17, 19, 82
Justin, mučedník, apologeta křest., zemř. v Římě r. 167	. 85, 93, 95, 162, 182
Juvenalis, Decimus Iunius, vynikající satyrik římský, zemř. r. 140 po Kr.	. 34, 53, 71

K.

Kadeřávek Eugen, filosof a spisovatel český, nar. r. 1840	6
Kafarnaum, město za časů Kristových na západ. pobřeží jezera Genezaret-ského	85, 89, 99
Kaifáš, židovský velekněz za časů Kristových	109
Kajin (= obdržený za příspěvní Božího), prvorozený syn Adamův	. 49, 50, 53
Kallixt I., papež (219—222)	155
Kalousek Josef, historik český, nar. r. 1838	. 192
Kalvarie—Golgota (hora lebek), vrch na severozápad od Jerusalema	. 112, 144
Kana, městečko v Galilei	. 111
Kanada, země v sev. Americe	. . . 8
Kant Immanuel, slavný filosof něm., zemř. r. 1804	4, 18, 36, 130
Karel IV., panovník český (1346—1378)	. 191, 192
Karel I., anglický král (1625—1649)	142
Karlštejn, hrad	192
Karnak, ves v horním Egyptě	75
Katakomy	161
Kazatel (hebr. Koheleth), kniha starozákonní	68
Keltové čili Gallové, národ bydlící ve staré Gallii, jejich tradice o potopě	54
Kenaan (= snížený), syn Chamův	. 51, 52
Kenaan (= nížina), země israelská, Palestina	57, 58, 60, 76
Kennicot, biblický badatel nové doby	73
Kepler Jan, slavný něm. hvězdář, zemř. r. 1630	9, 15, 21
el Kerak místo v Arabii Skalnaté	164
Kilikie, starověká krajina maloasijská	86
Klement Alexandrijský, sl. učitel církv., zemř. ok. r. 217	93
Klement Římský, papež, zemř. asi r. 101	92, 152, 155, 180, 182, 213
Klement VI., papež (1342—1352)	191
Klostermann Karel, spisovatel český, nar. 1848	127
Kodex svatovítský	190
Kodex vyšehradský	. 190
Koch, František Josef, něm. spisovatel theol. nejnovější doby	. 23, 27
Kolossy, město ve Frygii v Malé Asii	. 85, 88
Kolumbus Krištof, objevitel Ameriky, zemř. r. 1506	. 186
Komenský, Jan Amos, zakladatel novověkého školství, zemř. r. 1670	. 21, 23
Konstantin, mnich benediktin, slavný lékař v 11. stol.	187
Koperník Mikuláš, reformátor hvězdářství, nar. v Toruni r. 1473, zemř. r. 1543	10, 21, 177, 186

	Str.
Korint, město v Řecku na Isthmu, za starověku to, čím nyní Londýn,	
Korintané	83, 118, 152, 155, 213
Korozaim, město za časů Kristových na západ, břehu jezera Genezaretského	99
König Arthur, něm. bohoslov. spisovatel, nar. r. 1843	10
Kosmas mnich viz Cosmas.	
Král Josef, klassický filolog český, nar. r. 1853 .	17
Královské knihy (hebr. mamlekôth, τῶν βασιλειῶν)	63
Král, Vinohrady, město u Prahy	197
Krauss Eduard, něm. spisovatel bohosl., nar. r. 1867 .	106, 160, 167
Kraus, František Xaver, znamenitý dějepisec něm., zemř. r. 1901	104
Krecar Ant. Dr., český překladatel Rousseauova Emila 14, 23, 40, 45, 99, 102, 144	
Krejčí Jan, znamenitý přírodovědec český, zemř. r. 1887	21
Kreon, syn Menoikeův. Když oba synové Oidipovi Eteokles a Polyneikes v sou-	
boji padli, převzal vládu a vyhnal Oidipa, zakázal mrtvolu Polyneikovu	
pohřbíti, čemuž se vzepřela sestra jeho Antigóné	17
Kreta, řecký ostrov v moři Středozezemním	88
Kristus, jeho jméno 65, jest Messiáš 103, jeho výroky o sobě 108, jeho dílo	
111, divotvůrce 111, jeho zmrtvýchvstání 115, nanebevstoupení 121,	
vševědoucí prorok 122, božský učitel 125, jeho svatý život a charakter 142	
Kroisos, poslední král lidský z rodu Mermnadů, zbaven byl r. 546 př. Kr.	
vlády Kýrem	44
Kroniky knihy (hebr. = dibrê hajjāmim = děje dnů nebo let, letopisy, kroniky)	67
Kudurlugmal viz Chodorlahomor	77
Kumy, město v Italii při zálivu Neapolském	44, 83
Kybelé, bohyně přírody, úrody a plodnosti	34, 155
Kypros, ostrov při jižním pobřeží maloasijském	95
Kýros, král perský (550—529 př. Kr.)	64

L.

Lacordaire (vysl. Lakordér), Jean Baptiste, kněz, spisovatel franc., zemř.	
r. 1861	219
Laodikea, město v Syrii	88
Laplace (vysl. Laplas), Pierre Simon, slavný hvězdář franc., zemř. r. 1827	4
Lavater, židovský učenec a badatel nové doby	130
Lazaristé, řád misijnářský, založ. r. 1626 sv. Vincencem z Pauly	189
Lazar, přítel Páně	99, 111
Le Jeune Apologiste = Mladý Apologeta, franc. spis	5
Leibnitz, Gottfried Wilhelm, filosof a polyhistor něm., zemř. r. 1716 . .	21
Lev I., papež (440—461)	156, 175, 186
Lev X., papež (1513—1521)	187
Lev XIII., papež (1878—1903)	9, 150, 167, 193
Leverrier (vysl. Leverjé), Urbain Jean Joseph, hvězdář franc., zemř. r. 1877	9, 21
Levi, syn Jakobův	66
Lewis (vysl. Ljúis), angl. bibl. badatelka nové doby	96
Libanius, rhetor řecký (314—393 po Kr.)	142

	Str.
Liberec, město v sev. Čechách	193
Lidmila, manželka knížete Bořivoje, zemř. r. 921,	. 166
Liebig Justus, chemik něm., zemř. r. 1873 .	6, 21
Linné Karel, přírodovědec švédský, zemř. r. 1778	. 12, 21
Linus, papež, zemř. okolo r. 79	. 213
Lipsko, město v Sasku	39
Littre Maximilian, filosof franc., zemř. r. 1881	22
Livius Titus, dějepisec římský, zemř. r. 17 po Kr.	. 102
Lot (= ukrytí), synovec Abrahamův, syn bratra jeho Arana	. 57
Lucian, řecký rhetor, zemř. r. 190	55, 102
Lucina = Juno, choť nejvyššího boha řím. Jova	84
Lucretius, Titus Carus, básník římský, zemř. sebevraždou r. 55 př. K	. 22, 29
Ludvík XVI., král francouzský (1774—1792)	142
Lukáš, (zkrácené z Lucanus, Lucanie krajina v dol. Italii), evangelista Páně, dle podání zemřel v Pataře v Achaji jako mučedník .85, 86, 91, 92, 93, 97, 98, 104, 121, 204, 205, 207, 209, 210	
Lurdy, město v jižní Francii	113
Luváň, město v Belgii	194
Lydové, starověký národ v Lydii v Malé Asii	. 55
Lyon, město ve Francii, leží při stoku Rhôny a Saôny	. 132, 212

M.

Macedonius, původce sekty Macedoniánův, odsouzené na sněmu cařihradském r. 381	173
Macrobius Ambrosius, římský grammatik, žil koncem IV. stol.	.91, 101
Mádaba, místo v Arabii Skalnaté	165
Mácha, Karel Hyněk, básník český, zemř. r. 1836	39
Máchal Jan, liter. historik český, nar. r. 1855	53
de Maistre (vysl. Městr) Joseph, politický a filosof. spisovatel franc., zemř. r. 1821	194
Makedonios, biskup křesťanského starověku	95
Makkabejci (makkaba' = kladivo)	. 64
Makkabejské knihy starozákonní	. 67, 69
Malachiáš (hebr. Maleākî = můj posel, posel Jahve), prorok starozákonní	62, 64, 69, 105
Manasses, král judský (692—638 př. Kr.)	.68, 77
Manethon, slavný dějepisec egyptský, žil mezi r. 320—260 př. K.	79
Manit, božstvo indiánské	20
Marcion, bludař gnostický, zemř. r. 170 po Kr.	93
Marduk, bůh babylonský	48
Marek, evangelista Páně, zemřel v Egyptě; slul asi původně Jan, Marek jest jeho římské příjmení	85, 86, 91, 93, 95, 97, 98, 122, 154, 207, 209
Mareš František, professor fysiologie při české universitě v Praze; naroz. 20. října 1857	. 14. 25

	Str.
Maria (hebr. Mirjám z marar = byl hořký, trpký), matka Boží, dle podání zemřela r. 48 po Kr. a byla pochována na úpatí hory Olivetské .	104, 116
Maria Magdalena z Magdaly, místa na západ. břehu jezera galilejského, pak zvaná Učednice Páně, zemřela jako přísná kajícnice v jeskyni u Ste Baume (čti Bóm) v jižní Francii	110, 208
Martyres . . .	132
Matěj, apoštol Páně	117
Matouš (= darovaný Bohem), apoštol a evangelista Páně	85, 86, 90, 91, 93, 97, 98, 104, 206, 208
Maurus, mnich kamalduenský, hotovitel map za středověku	186
Mädler Jan, něm. hvězdář, zemř. r. 1874	10, 21
Medie, krajina ve starověké přední Asii	64
Mekka, město nejposvátnější Arabům v záp. Arabii	141
Melchisedech (= král spravedlnosti), král salemský za časů Abrahamových	57, 106 107
Menu, potopní praotec indský	37
Merenptah I. (= milovaný Bohem), král egyptský (kolem r. 1348—1281 př. Kr.)	60
Messiáš z hebr. mašah = pomazal, Mašiach = pamazaný .	50, 52, 58, 60, 63, 64, 65, 69, 79, 80, 82, 84, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109 a násl.
Mesu = Mojžíš.	
Metoděj, apoštol slovanský, zemř. r. 885	90, 189
Mexičané (vysl. Mechičané), národ bydlící v Mexiku, ve spolkové republice v její jižnější části Sev. Ameriky, jejich tradice o ráji a potopě .	53, 54
Meyer V., něm. chemik, zemř. r. 1897	7
Mezopotamie, země mezi středním Tigridem a Eufratem	90
Micheáš (hebr. Mikā i Mikājā.û = kdo jest jako Jahve), prorok starozákonní	69, 105
Michel Angelo-Buonarotti, sochař; malíř a stavitel ital., zemř. r. 1564	188
Michl František, lékař český, professor univ. v Praze, zemř. r. 1900 .	21
Mikuláš z Kusy, nar. v Cues nedaleko Treviru, odtud Cusanus, matematik a astronom, zemř. r. 1464 .	186
Mikuláš V., papež (1447—1455)	187
Milán, hlavní město italské Lombardie . .	94, 162
Milet, kdysi nejslavnější řecké město v Malé Asii za starověku .	172
Milosrdní bratři, mnišský řád na opatrování nemocných, založen sv. Janem z Boha r. 1572; Milosrd. sestry, kongregace založená k obsluze nemocných sv. Vincencem z Pauly a sv. Karlem Borromejským	194
Mingti, panovník čínský v 1. st. po Kr.	84
Mlčoch Melichar, kanovník olomoucký, zasloužilý český badatel na poli biblickém, nar. r. 1833	110
Mnichov, hlavní město v Bavorsku	8
Mohamed, zakladatel islamu, zemř. r. 632 .	43, 141
Mojžíš (z egypt. mesu = dítě), osvoboditel národa isr.	46, 48, 49, 59, 60, 61, 62, 64, 70, 71, 72, 73, 79, 80, 107, 126, 195
Mokrý Otakar, básník český, zemř. r. 1899	18

	str.
Montanus	155
Monte Cassino, slavné opatství benediktinské v Itálii	187
Montesquieu (vysl. Monteskyö) Charles, spisovatel franc., zemř. r. 1755	22
Moriah, hora v Jerusalemě	63
Moudrosti kniha (σοφία Σαλωμῶνος, kniha moudrosti Šalomounovy) staro- zákonní	. 68, 69
Muratori, Ludovico Antonio, učenec ital., zemř. r. 1750	94
Musil Alois, slavný cestovatel po zemích východních, spisovatel a bohoslovec český, nar. r. 1868	28, 49, 50, 53, 54, 57, 60, 61, 62, 63, 74, 75, 164, 165
Müller Jan, něm. fysik, zemř. r. 1875	39
Müller Max., slavný jazykozpytec něm., zemř. r. 1900	20

N.

Nahum (hebr. Nachum = těšitel), prorok starozákonní	. 69
Najm, městečko v Galilei za časů Kristových	99, 111
Napoleon I., císař francouzský (1804—1814)	28, 187
Nash, Angličan, jenž r. 1902 zakoupil papyrový zlomek nejstaršího hebrejského opisu desatera	 60
Nathanael = Bartoloměj (syn Tholemeův), apoštol Páně, apoštoloval v Indii, Frygii a Armenii, dle podání zemřel v Armenii smrtí mučednickou; byla mu stažena kůže s těla, načež byl popraven	122
Naville (vysl. Navil) E., francouzský egyptolog nejnov. doby	77
Nazaret (snad z hebr. netser = prut, ratolest), městečko ve staré Galilei	. 104, 105, 108, 128, 136, 139, 143, 147
Nebo, hora na vých. od severního cípu Mrtvého moře, kde kůň Nebo (= Mer- kur) byl ctěn	. 61
Nebukadnesar II., král babylonský (605—562 př. Kr.)	64
Negrové, název obyvatelstva afrického jižně od Sahary	20
Nehemiáš (hebr. Nehemjáh = Jahve potěšil), rodem žid, byl číšníkem per- ského krále Artaxerxa Longimana; později jako perský místodržitel v Je- rusalemě staral se o jeho znovuzbudování kolem r. 444 př. Kr.	. 64, 67,
Nepál, velkoknížectví v Himálaji	139
Nero, císař římský (54—68)	26, 89, 101, 131
Nerva, císař římský (99—98 po Kr.)	86
Nestorius, původce sekty Nestoriánův, odsouzené na sněmě efesském r. 431, zemř. r. 440	 132, 173, 175
Newton (vysl. Ňutn) Isák, zakladatel novější matematiky, fyziky a astro- nomie, zemř. r. 1727	 9, 21
Nicolas Auguste, franc. bohosl. spisovatel, zemř. r. 1888	 97
Niccolini, florentský vyslanec v Římě, vrstevník Galileův	. 177
Nicea, město v Bithynii v Malé Asii za starověku	. 160, 172, 181
Nil, hlavní řeka egyptská	. 77
Ninive, hl. město assyrské za starověku na horním Tigridu, proti nynějš. Mosulu	. 69, 77
Nirvana	. 139, 140

	Str.
Nisir, krajina při řekách Zab, přítocích řeky Tigridu s levé strany . . .	54
Noach (= pokoj), biblický patriarcha . . .	49, 51, 52, 54, 107
Norton (vysl. Nortn), angl. biblický badatel nejnovější doby	95
Nsambi, božstvo u Negrů . . .	20
Numa Pompilius, král římský, snad v 8. st. př. Kr.	55

O.

Očko, mistr český	190
Odoaker, náčelník germanských žoldnéřů, později panovník v Itálii, zemř. r. 493	186
Olivetská hora na východ od Jerusalema	109
Olymp, hora v Thessalii . . .	82
Ondřej, apoštol Páně, bratr sv. Petra, působil ve Skythii, zemř. byv ukřižo- ván v řeckém městě Patrasu	89, 94, 152
Onesimos, otrok . . .	88
Origenes, slavný učenec a spisovatel círk., zemř. r. 254	93, 100, 130, 155, 162
Ostia, město při ústí Tiberu . . .	87
Ostrianum coemeterium, římské podzemní pohřebiště	154
Otakar I., král český (1197—1230)	191
Ottův Slovník Naučný	43, 44
Ovidius, Naso Publius, slavný římský básník doby Augustovy, zemř. r. 17 neb 18 po Kr.	47, 48, 53

P.

Paclt Čeněk, cestovatel český, zemř. r. 1887	20
Palacký František, buditel a historik český, otec národa, zemř. v Praze r. 1876	21, 23, 188, 190, 191
Palestina (z hebr. Pelešet, kterýmžto názvem byla původně naznačována Fili- stea), Země Sv., mezi Syrií a Egyptem, měří 29.000 km^2	53, 61, 76, 85, 91, 92, 104
Palestrina, Giovanni Pierluigi, slavný hudební skladatel ital., zemř. r. 1594	188
Pandora, první žena, choť Epimetheova	53
Papež, název, viz primát	157
Papias, biskup v Hierapoli ve Frygii, zemř. r. 163, dle podání v Pergamu smrtí mučednickou	85, 90, 92, 93, 154
Paralipomenon, knihy starozákonní	67
Parlér Petr, proslulý stavitel český, zemř. r. 1397 . . .	192
Parsové, název arijských obyvatelů Východní Indie, starověký národ	52
Paříž, hl. město ve Francii	166
Pascal Blaise, filosof, matematik a theolog franc., zemř. r. 1662 . . .	45, 94, 98 107, 124, 187
Pasteur (vysl. Pastér) Louis, chemik a lékař franc., zemř. r. 1908	8, 21
Patmos, ostrov v Aegejském moři	86
Paulsen Fridrich, slavný filosof něm., zemř. r. 1908	130

	str.
Pavel, apoštol Páně .2, 84, 85, 86, 88, 92, 93, 98, 99, 115, 118, 128, 131, 137, 150, 154, 158, 170, 171, 172, 174, 179, 180, 181, 183, 210, 212	
Pavel Samosatský, biskup v Antiochii, kol r. 260	155
Pavel III., papež (1534—1549)	177
Pavel V., papež (1605—1621) .	177
Pelagius, původce bludařů Pelagianů, zemř. za císaře Valentiana III. (425—455) . . .	156, 175
Pelasgové, kmen starořecký ve starém Epeiru sídlící	55
Pella, řecká osada v Zajordání	124
Pentateuch, knihy Mojžíšovy	66
Perea, krajina v Zajordání .	220
Perez de Marchena, františkán, vrstevník Kolumbův .	186
Perikles, nejslavnější státník athenský, nar. ok. r. 500 př. Kr. . . .	15
Peršané, národ bydlící v Persii, v zemi v jihozápadní Asii, jejich tradice o stvoření světa a potopě	19, 48, 53, 54, 55, 90
Peruanci, národ bydlící v Peru, republice v Jižní Americe, jejich tradice o potopě a jiné	54
Pesch Tilmann, člen řádu jezuitského, vynikající filosof něm., zemř. r. 1899	13
Pešitto, překlad syrský Písem sv.	94, 95, 98
Petr, apoštol Páně 85, 89, 92, 93, 94, 97, 109, 123, 147, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 167, 169, 174, 175, 179, 183, 210, 212	
Petronius, skladatel satirického románu z doby Neronovy, zemř. r. 66	29, 142
Piccolomini Ascanius, arcibiskup v Sienně, vrstevník Galileův . . .	177
Pilát Pontský, prokurátor judský (26—36 po Kr.)	100, 101, 104, 116, 117, 142
Pindar, nejpřednější mezi lyriky řeckými, zemř. r. 442 př. Kr.	11
Píseň písní (hebr. šir haširím), kniha starozákonní .	68
Pithom (= město boha Tum), město staroegyptské ve východní části Nílské delty	77
Pius I., papež (142—157)	93, 213
Pius V., papež (1566—1572)	183
Pius IX., papež (1846—78)	167
Pius X., papež (od r. 1903)	167
Platon, filosof řecký, žák Sokratův, učitel Aristotelův, zemř. r. 347 př. Kr.	11, 15, 21, 27, 32, 33, 34, 35, 37, 84, 97, 126, 128, 132, 134, 139, 144
Plinius mlad., řečník římský, místodržitel bithynský, zemř. př. r. 114 po Kr.	34, 101, 128, 136, 137, 138
Plutarch, spisovatel řecký, nar. 46 po Kr., zemř. v prvních letech vlády Hadrianova (117—138)	20, 34, 55
Podlaha Antonín, spisovatel český, nar. r. 1865	7, 8
Polívka Frant., přírodopisec český, nar. r. 1860. .	12
Polykarp, biskup smyrenský, zemř. r. 155 n. 156 .92, 93, 131, 155, 182, 212	
Pontianus, papež mučedník (230—235) .	80
Porfyrius, filosof novoplatonský, zemř. r. 304	102, 132
Portugalci, bydlí v Portugalsku na jihozápadu Evropy	140
Praha, hl. město v Čechách	90, 192
Procházka Jan, bohoslovecký spisovatel český, zemř. r. 1889	28

	Str.
Prokop (z řeckého <i>Προκόπιος</i> = vítěz), moral. původce kláštera Sázavského, zemř. r. 1053 .127, 166, 190	
Prometheus , v mytologii řecké jeden z Titanů, syn Japetův, bůh ohněnosný, jenž proti vůli Diově uchvátil z jeho krbu oheň a donesl lidstvu 53, 84	
Protagoras , filosof řecký, v letech 480—410 př. Kr. 14	
„Přehled“, týdeník věnovaný veřejným otázkám 25	
Příslaví , kniha starozákonní 68, 197	
Ptolemaeus I. , panovník egypt. (324—282 př. Kr.) . 102	
Purkyně Jan Evang., slavný fyziolog český a lékař, zemř. r. 1869 7, 21	
Pusey (vysl. Pjúzi) Eduard, angl. theol. spisovatel a církev. organisátor, zemř. r. 1882. Zakladatel nábož. hnutí v církvi anglikánské, kteréž po něm zve se puseysmus a má silný sklon ke katolicismu. 167	
Pyrrhos , král epeirský, ve 3. stol. př. Kr. 44	
Pythagoras , filosof řecký, zemř. ok. r. 507 př. Kr. 32, 35, 132	
Pythie , kněžka věštící v Delfech 44	

Q.

Quadratus , nejst. apologeta křesť. za časů Hadrianových (117—138) . 112	
Quatrefages (vysl. Katrfaž), Jean Louis, přírodovědec franc., zemř. r. 1892 20, 21	

R.

Ra , božstvo egyptské 19, 77	
Rafael Santi , slavný malíř italský, zemř. r. 1520 188	
Rainer Václ. , malíř český, zemř. r. 1743 . 188	
Rais Karel V. , spisovatel český, nar. r. 1859 193	
Rakovník , město v Čechách 193	
Ramses II. (= syn boha slunce Ra), král egyptský (asi 1348—1281 př. Kr.) 60, 77	
Ramesse (= město Ramsovo), město staroegyptské ve vých. části Nilské delty 77	
Rankův Vojtěch , slavný theolog český ve 14. stol., zemř. r. 1388 192	
Reinhold Georg , něm. bohoslovec. spisovatel přítomné doby 160	
Reinke Jan , botanik něm., nar. r. 1849 . 21	
Renan Ernest , spisovatel franc., zemř. r. 1892 . 127, 128	
Richard od sv. Viktora , člen řádu augustiniánského, filosof a mystik, zemř. r. 1173 219	
Roboam (= který rozšiřuje národ), král judský (asi 933—910 př. Kr.) . 63, 76	
Roger Petr , vychovatel Karla IV., pozdější papež Klement VI. 191	
de Rossi, Jan Baptista , otec křesť. archaeologie, zemř. v Římě r. 1894 73, 154	
Rousseau (vysl. Russó), Jean Jacques, slavný filosof. spisovatel franc., zemř. r. 1778 . 14, 23, 27, 36, 40, 45, 99, 102, 144	
Röntgen, Wilhelm Conrad , něm. fysik, nar. r. 1845 21	
Rudé moře , záliv mezi Arabií a Afrikou 60	
Ruth (= přítelkyně, družka), kniha starozákonní 67	

Ř.

Řehoř Nazianský, slavný učitel církevní, zemř. ok. r. 383—390 . .	182
Řehoř I. Vel., papež (590—604)	117, 173, 182, 218, 219
Řehoř XIII., papež (1572—1585)	186
Řehoř, mistr český . . .	190
Řekové, národ bydlící v Řecku v jižním cípu Balkánského poloostrova, jich tradice o potopě a j. .	19, 34, 44, 54, 77
Řím, hlavní město Itálie. Římané, národ starověký, bydlící v Itálii, jich tradice o potopě a j. 34, 37, 55, 87, 88, 89, 102, 103, 107, 124, 141, 154, 156, 186, 188	190, 194
Říp, hora ve středn. Čechách	190, 194

S.

Saba, území v západní Arabii	105
Sadduceové, přičítali původ svůj knězi Saddokovi, ustanovenému králem Šalomounem, sekta židovská	81, 106
Salem, starověké město v Palestině	57
Salerno, město při zálivu Neapolském	187
Salesiani, řeholní kongregace, kterou založil G. Bosco r. 1841	193
Samaritani, národ obývající ve střední Palestině	70, 81
Samaří, hlavní město království Israelského	118, 121, 167
Samson (= slunci podobný), soudce israelský	62
Samuel (= Bůh vyslyšel), soudce israelský	62, 67
Sank Ti, božstvo čínské . . .	19
Šargon II. (= silný), král assyrský (722—705 př. Kr.)	64, 77
Saturnus, staroital. bůh setby	83
Saul (= vyžádaný), první král israelský (asi 1030—1010 př. Kr.)	62, 67
Sázava, klášter na řece Sázavě	189, 190
Scipio, Publius Cornelius Africanus, slav. vojevůdce řím., zemř. r. 183 př. Kr.	43, 144
Secchi (vysl. Sekki) Angelo, člen řádu jezuitského, hvězdář ital., zemř. r. 1878	7, 21
Sedláček Jarosl., orientalista a spisovatel český, univ. professor, nar. r. 1860	78
Sefer Toledoth Jesu, kniha	130
Sem (= slavné jméno), prvorozený syn Noachův	51, 52
Seneka, Annaeus Lucius, římský filosof, zemř. r. 65 po Kr.	21, 34, 35, 82, 83, 92, 129, 136
Septuaginta, překlad Písem sv. . .	69
Sergius, patriarcha cařihradský, původce sekty monotheletů, zemř. r. 639	175
Sertillanges A. D. (vysl. Sertilanž), franc. filosof a bohosl. spisovatel nejnovější doby . . .	126
Sesak, král egyptský, vrstevník Roboamův (asi 933—916 př. Kr.)	76
Set (= daný za Abela), třetí syn Adamův	49, 50
Severín, apoštol Norika, zemř. r. 482 . . .	183
Severus Septimius, císař římský (193—211) . . .	26
Schanz Pavel, něm. filosof a bohosl. spisovatel, zemř. r. 1905	4, 23, 54, 76, 104, 111, 164
Šchäfer, něm. missionář na Ceylonu	141

	Str.
Schell Hermann, něm. učenec a apologeta, zemř. r. 1906	. . . 14, 16
Schill Ondřej, něm. filosof a apologeta nejnov. doby	. 7, 8, 14, 114
Schiller, Jan Christoph Friedr., vedle Goethe nejslav. básník něm., zemř. r. 1805	16
Schmitz, Hermann Josef, něm. bohosl. spisovatel, zemř. r. 1899	6
Siam, království ve středu Zadní Indie v Asii	20
Sibylla, starověká věstkyně	. 44, 83
Sienkiewicz Henryk, spisovatel polský, nar. r. 1846	132
Sienna, město v Střední Itálii (Toscana)	177
Sinaj (od Sin = měsíc), hora v jižním cípu Sinajského poloostrova, dosahující výše přes 2000 m	. . . 60, 96
Siracha Ježíše kniha starozák. (<i>Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ</i> ; moudrost Ježíše, syna Sirachova)	69 198
Skreta Karel, malíř český, zemřel r. 1674	188
Slované, nejčetnější kmen indoevropský nebo arijský, jich tradice o ráji	20, 53, 54, 167
Slovinci, severozápadní část jižního Slovanstva, jich tradice o potoře	54
Slowacki Julius, přední básník polský, zemř. r. 1849	18
Smyrna, přístavní město na pobřeží Malé Asie	92
Sodoma, prastaré město v jižní Palestině	57
Sofokles, největší tragický básník řecký, zemř. r. 406—5 př. Kr.	17, 97
Sofoniáš (hebr. Zefanjah = ten, jež Jahve chránil), prorok starozákonní	69, 201
Sofroniskos, otec Sokratův	144
Sokrates, veleduch starověké filosofie, zemř. r. 399 př. Kr.	15, 34, 35, 99, 102, 126, 134, 142, 143, 144, 145
Solon, athenský zákonodárce, zemř. r. 559 př. Kr.	68
Soluň, město v Makedonii při zálivu Soluňském	87
Soter, papež (168—177)	213
Soudců kniha starozákonní	67
Sozomenus, církevní historik zemř. r. 443	95
Spiridion, světec círk., zemř. r. 368	95
Steyl, město v Holandsku	106
Stoikové, přívrženci filosofie Zenonovy (340—264 př. Kr.); mají své jméno od <i>στοά</i> (sloupení) v Athenách, kde se scházeli	. 63
Strabon, řecký geograf a historik, zemř. ok. r. 24—27 po Kr.	79
Strahov, klášter premonstrátský v Praze	. 176, 189
Strauss, David Friedrich, spisovatel něm., zemř. r. 1874	. 102, 119, 130
Suetonius, Gaius Tranquillus, římský dějepisec, naroz. za Vespasiana ok. r. 75 po Kr., zemř. v polovici 2. stol. po Kristu	83, 101
Susy, hebr. a assyr. Šušān = lilie, hlavní město starověkého Elamu	77
Sušil František, bohoslovecký spisovatel český, buditel moravský, zemř. r. 1868	. 108, 124, 222
Sven Hedin, cestovatel asijský nejnovější doby	. 140, 141
Sýkora Jan, univ. professor a spisovatel český, nar. r. 1852	97
Synoptikové	86
Syrakusy, hl. město starověké Sicílie	124

S.

Šalomoun (= pokojný), král israelský (asi 960—933 př. Kr.)	26, 62, 63, 67, 68, 76, 110
Šamaj, rabi jerusalemský, kolem r. 50 př. Kr.	81
Škoda Antonín, klass. filolog český, nar. r. 1839	84
Špaček Richard, český bohosl. spisovatel, nar. r. 1864	131
Španělsko, království na jihozápadu Evropy	163
Štěpán, jáhen, první mučedník	158
Šurippak, starověké město v Babylonii	54
Švýcarský, spolkový stát ve střední Evropě	194

T.

Tábor, hora v severní Galilei	 111, 112
Tacitus Cornelius, slavný dějepisec římský, zemř. kolem r. 120 po Kr.	34, 71, 78, 83, 97, 101, 102, 123, 124, 130, 132, 133, 136
Talmud, zákonník židovský	 72, 100, 101, 112, 130
Tanis, město ve starověkém Egyptě, bývala sídlem králů, též za Hyksů	58
Tarsus, hlavní město v Kilikii, rodiště Pavlovo	86
Tatian, křesť. apologeta a pozdější gnostik, žil v 2. stol.	93
Tayget, nejvyšší pohoří v Lakonii	34
Tell el Amarna, místo v Egyptě (Chuenaten), moderní jméno zřícenin někdejšího hl. města egyp. krále Amenhotepa (Amenofise) IV.	76
Telesfor, papež (125—136 ?)	213
Tenka-Tien, božstvo japonské	19
Terasse E. (vysl. Terrass), franc. spisovatel bohosl. nejnovější doby	93, 94
Terentius, Publius Afer, vynikající římský básník, zemř. r. 159 př. Kr.	137
Terezie, křesťanská světice, zemř. r. 1582	166
Tertullian, Quintus Septimius, znamenitý lat. spisovatel církv., zemř. r. 240	93, 100, 129, 131, 154, 162
Thales, filosof řecký, zemř. ok. r. 543 př. Kr.	43
Thaut, bůh egyptský	37
Theofil, osobnost, které sv. Lukáš věnoval evangelium	85, 86, 98, 121
Thomson (vysl. Tom'son) Josef, slavný angl. fysik, zemř. r. 1907	9, 21
Thukydides, největší řecký dějep. starověký, žil mezi r. 455—400 př. Kr.	85, 97, 102
Tiber, největší apenninská řeka v Itálii	34, 131
Tiberius, římský císař (14—37)	. 26, 101, 104, 105
Tibet, krajina střední Asie, Tibetané	140
Tien, božstvo japonské	19
Timotheus, průvodčí sv. Pavla, biskup v Efesu	88, 95, 157, 213
Tischendorf, Friedrich Konstantin, protest. theolog něm., zemř. r. 1874	96
Titus, císař římský (79—81)	. 124, 221
Titus, učedník sv. Pavla, biskup na Kretě	88, 212
Tobiáš (hebr. Tobiah = dobro Jahve), kniha starozákonní	. 67, 69
Toledo, město na řece Tajo ve Španělsku	162

	Str.
Tolstoj, Lev Nikolajevič, spisovatel ruský, nar. r. 1828	27
Tomáš, apoštol Páně, působil mezi Parthy a v Indii, kde dle podání u města Kalaminy skonal jako mučedník, byv kopími ubodán	94, 97, 116, 117, 120
Tomáš Aquinský, nejslavnější scholastik církevní a filosof za středního věku, zemř. r. 1274 . . .	2, 21, 166, 187
Tomáš ze Štítného, zakladatel české filosofie, nar. asi r. 1331 ve Štítném, zemř. asi r. 1401 v Praze . . .	21, 192, 214
Tomášenci, křesťané ve Vých. Indii tak zvaní po apoštolovi Tomášovi, jenž tu dle podání evangelium šířil	140
Tomek, Václav Vladivoj, slavný historik český, zemř. r. 1905	21
Totila, král ostrogotský, v 6. stol.	186
Trajan, císař římský (98—117)	. 101 128, 138
Trappisté, přísný řád cisterciácký, jméno má od kláštera La Trappe v Nor-mandii ve Francii . . .	194
Trident, město v jižním Tyrolsku	172, 181
Trifylius, biskup z Ledry na Kypru, žil ve 4. stol.	95
Tum, božstvo egyptské	77
Týden, časopis, týdeník	10
Tyge de Brahe (Tycho), rodem Dán, slavný astronom, zemř. r. 1601	21
Tylor (vysl. Tajl'r) Edward, angl. anthropolog, nar. r. 1832	20
Tyndall (vysl. Tindel) John, vynikající fysik angl., zemř. r. 1893	8
Tyus, jméno božstva	19

U.

Ulfilas, biskup gotský, zemř. r. 381	90
Upsala, univerzitní město ve Švédsku, známé svou knihovnou	90
Urban VIII., papež (1623—44)	. 166, 177

V.

Václav svatý, kníže české (908—10 až 929), zemř. 28. září r. 929 ve St. Bole-slavi . . .	26, 166, 190
Valentin, gnostický filosof, žil v I. pol. 2. stol.	93
Valhalla, v sever. mythologii síň, kam přicházeli po smrti bojovníci padlí v bitvě	32
Varro Terentius, největší polyhistor římský, zemřel r. 27 př. Kr. . .	44, 55
Vatikán, palác papežský na pravém břehu Tiberu v Římě . . .	96, 154, 156, 172
Vavřinec, jáhen, zemřel jako mučedník za císaře Valeriana (253—260)	132
Vedy, posv. knihy indické	19
Venuše, bohyně jara u Římanů	34
Vergilius, Publius Maro, slavný epický a didaktický básník římský, zemř. r. 19 př. Kr. . .	19, 53, 71, 83, 97
Vestálky, kněžky bohyně Vesty u Římanů	141
Vídeň, hlavní město říše Rakouskouherské	164 165
Vigouroux (vysl. Vigurú), Fulcrain Grégoire, franc. biblický badatel a egypto-log, nar. r. 1837	78

	Str.
Viktor I., papež (189—199 ?)	155
Vincenc Lerinský, spisovatel církevní, zemř. ok. r. 450	173
Vincenc z Pauly, dobročinný kněz franc., zemř. r. 1660	126, 193
Virchow Rudolf, proslulý lékař něm., zemř. r. 1902	7, 8
Vojtěch sv., druhý biskup český, zemř. r. 997	192
Voltaire (vysl. Voltér), François Marie, spisovatel franc., zemř. r. 1778	6, 22
Vratislav, král český (1061—1092)	190
Vráz E. St. nar. 1860 v Trnovu v Bulharsku, slavný cestovatel český	20 166
Vrchlický Jaroslav, slavný český básník, nar. r. 1853	25, 33, 36, 38, 63, 114, 127, 188
Vulgata, překlad Písma sv.	90, 195 a násl.
Vychodil Pavel, filosof, spisovatel a literár. historik český, nar. r. 1862	12, 14, 16, 23, 44
Východní Korrespondence, něm. časopis o východních zemích	77
Vyšehrad český	189

W.

Washington (vysl. Véšington) George, zakladatel nezávislosti Spoj. Obcí severo-amer., zemř. r. 1799	27
---	----

X.

Xenofanes, filosof řecký, žil mezi r. 580—480 př. Kr.	34
Xenofon, dějepisec athenský, zemř. ok. r. 355 př. Kr.	20, 55
Xerxes I. (= král lev), král perský (486—465 př. Kr.)	67, 77
Xystus, papež (119—126)	213

Z.

Zab, přítok Tigridu s levé strany	54
Zabulon, syn Jakobův	105
Zachariáš (hebr. Zekarjah = Bůh vzpomíná), prorok starozákonní	64, 69
Zachariáš, kněz ve St. Zákoně	86
Zefyrin, papež (198—217?)	155
Zend-Avesta, posv. knihy perské	19
Zenger, Karel Václav, fysik a astronom český, zemř. r. 1908	10, 21
Zeus, nejvyšší bůh řecký	18, 19, 32, 44
Zeyer Julius, básník a spisovatel český, z nejznamenitějších zjevů novodobé české literatury, zemř. r. 1901	4, 25, 41, 107, 136, 138, 188
Zio, jméno božství	19
Zoroaster-Zarathustra, reformátor staroiránský (perský), žil snad v 7. stol. př. Kr.	145
Zorobabel, vůdce lidu isr. ze zajetí	64

Ž.

Žalmů kniha (hebr. sefer tehillim = kniha chval = žaltář)	67, 196
Živa, časopis přírodovědecký	13

Rejstřík věcný.

	Str.		Str.
A.		vota, biologický 6, z řádu a účelnosti světa, teleologický 9, ze zákona a řádu mravního a svědomí 17, historický 19	
Allokuce papežská	173		
Animismus	56		
Apokryfy	94		
Atheismus theoret. a praktický	22, 23		
Autografy Nov. Zákona	97	E.	
Azoická doba	6	Ekliptika	11
		Encyklika .	173
B.		Eozoon kanadské	8
Bathybius .	8	Evangelia viz Zákon Nový,	
Bible a Babel	72		
Biskupové nástupcové sv. apoštolů,		F.	
kněží a jáhnové	157	Fetišismus	55
Breve	157		
Bulla	157	G.	
		Generatio spontanea	7
C.		Gladiátorské zápasy	137
Církev, založená Kristem 147, je		Gravitace	9
jediná 147, viditelná 147, nepo-			
míjitelná 148, její úkol 149, její		H.	
ústava 149, její představení 149,		Hallucinace	120
nejvyšší hlava 151, známky 159,		Heliotropismus	12
neomylnost 170, jistota spásy		Henotheismus	56
v církvi 182, je samospasitelná 183		Hexaameron	48
Církev a vzdělanost 185, její zá-		Hierarchie církevní	158
sluhy na poli duševním 185,		Hmota a život	6
mravním, společenském 188,		Humanismus	187
v zemi české 189		Hypnosa	43, 114
D.		I.	
Diluvium geologické	54	Inspirace .	179
Duha	54	Instinkty výživy 12, sebezacho-	
Důkazy jsoucnosti Boží 1, pří-		vání	13
činný 1, z pohybu světa 5, ze ži-			

	Str.		Str.
J.		— při soudu ohněm bylo obžalovanému přejíti přes rozžhavené železo, při soudu vodou býval do vody pohroužen . 188, 192	
Jáhnové	158	Ordalie, viz očištné soudy.	
Jasnozření	44	Otroctví	137
K.		P.	
Kancionály	192	Panspermie .	8
Kanon knih sv.	180	Papež viz primát .	151, 153
Kláštery, jich zásluhy .	186, 188	Písmo sv., viz St. a Nov. Zákon.	
Knihtiskařství, jeho vynalezení	187	Písmo a tradice	178
Kollej česká .	169, 193	Plození samovolné	7
Kopongismus	55	Pohanství vznik	54
Kult církevní 125, 127, 160, 162, 164, 166		Pohyb světový	5
L.		Polytheismus .	56
Liturgie, její rozmanitost	162	Potopa	53, 54
M.		Pralátka světová	4
Magnetismus	43, 114	Prameny Zjevení Božího	178
Mimicry	13	Pravidlo víry .	182, 183
Missie	166	Primát	151 a násl.
Monotheismus	54	Pronásledování křesťanů	131
Mučednictví křesťanů	131	Prorocství vůbec 43, 103, Kristova	122
Mythus a evangelia	102	Překlady Písem sv.	90
N.		R.	
Náboženství, jeho pojem 24, nutnost 24, prospěšnost 25, všeobecnost 27, původ	28	Regressus in infinitum	2
Nadání .	192, 193	Roráty	192
Nanebevstoupení Páně	121	Rozkol církevní	162
Nástiny Messiášovy	107	Ř.	
Nekonečné řady příčin podmí- ných	2	Řády duchovní, jejich zásluhy vů- bec 186 a násl., v Čechách	189
Neomylnost církve .	170, 219	S.	
O.		Sabath .	48
Obřady viz kult, liturgie.		Schisma viz rozkol.	
Očištné soudy = Boží soudy, kte- rými se za starodávna rozhodo- valo o vině nebo nevině obžalo- vaného; konaly se buď soubo- jem neb ohněm anebo vodou; zakládaly se na předsudku, že Bůh nevinnosti zahynouti nedá;		Síly přírodní a pořádek světový	16
		Somnambulismus	44
		Sněmy církevní 172, cařihradský	
		157, efesský 157, florentský	
		157, nicejský 172, tridentský	
		172, vatikánský	157, 172
		Spiritismus	44

	Str.		Str.
Stipendia viz nadání.		Ústava církve	149
Svatovláda církevní viz hierarchie církv.		Ústní podání, tradice	180
Svědění . .	18	V.	
Svět mohl býti dokonalejší ?	16	Věčný oběh	3
Suggesce	43, 114	Vědy a církev, dějepis, zeměpis, archaeologie, jazykozpyt, ma- thematika, fysika, astronomie 186, filosofie 187, lékařství, klassická studia	187
Symbiosa	13		
Symbolum	181	Z.	
Š.		Zákon o setrvačnosti hmoty	5
Šamanismus	56	Zákony pohybu nebeských těles	9
Šintoismus	56	Zákon o přitažlivosti	9
Špitál	192	Zákona Starého knihy 66, jsou pravé 70, neporušeny 71, věro- hodné	72
Školství a církev vůbec 186, v zemi české	189	Zákona Nového knihy 84, jsou pravé 91, neporušeny 94, věro- hodné	97
T.		Zázraky vůbec 41, Kristovy	111
Tabuismus	55	Zjevení Boží, jeho pojem 31, nut- nost 31, možnost 37, známky	40
Tajemství a rozum	37	Zjevení přípravné, nejstarší, pra- zjevení 46, starozákonní 57, patriarchální 57, mojžíšské 59, prorocké 62, jest událost histo- rická 65, je božské	78
Totemismus	55	Zjevení křesťanské jest událost hi- storická 84, jest božské	103
Tradice o stvoření 48, o ráji 52, o potopě	54	Zmrtvýchvstání Kristovo	115
Tradice církevní viz ústní podání.		Ž.	
Typy Messiášovy viz nástiny.		Život na zemi nebyl	6
U.		Život nejstaršího lidstva	49
Učení Kristovo, jeho vznešenost 125, rozšíření 128, účinky 133, osvětový 134, morální 135, so- ciální	136		
Umění a církev vůbec 134, sta- vitelství, malířství, sochařství 187, hudba a zpěv 188, poesie, drama a řečnictví 188, v zemi české	189		

Seznam vyobrazení.

Obrazy titulní: Arnošt z Pardubic. Karel IV.

Obr. 1. Srovnání příčin a účinků.	Obr. 17. Nápis na kříži.
Obr. 2. Věčný oběh příčin.	Obr. 18. Dobrý pastýř. (Vyobrazení z katakomb římských.)
Obr. 3. Píseň sv. Václava z rukop. v knih. univ.	Obr. 19. Starožitná socha sv. Jiří na hradě pražském.
Obr. 4. Assyrský strom života.	Obr. 20. Štítek otroků.
Obr. 5. Birs Nimrud, zbytky věže v Babyloně.	Obr. 21. Náhrobní nápis Syntrophiona z katakomb římských.
Obr. 6. První žena s hadem. (Dle staromexické malby.)	Obr. 22. Dr. Al. Musil: Žáci katolické missie v el Keraku v Arabii Skalnaté. (Propůjčeno císařskou akademií pro vědy ve Vídni.)
Obr. 7. Hlava krále z kmene Hyksů. (Ze sfingy egyptské v Tanidě.)	Obr. 23. Dr. Al. Musil: Žačky katolické missie v Mádabě v Arabii Skalnaté. (Propůjčeno císařskou akademií pro vědy ve Vídni.)
Obr. 8. Semité ubírající se do Egypta. (Nástěnná náhrobní malba v Beni Hassan.)	Obr. 24. Česká kolleje v Římě.
Obr. 9. Nejstarší opis desatera Božích přikázání (tak zvaný papyrus Nash). Cambridge, universitní bibliotheka.	Obr. 25. Velký sál strahov. knihovny.
Obr. 10. Assyrský král Sargon II.	Obr. 26. Malý sál knihovny strahovské.
Obr. 11. Ukázka písma hieroglyfického.	Obr. 27. Chrám na Sázavě.
Obr. 12. Psaní Abdichyby z Urusalim (z Jerusalema) Amenofisovi IV. Berlín, museum.	Obr. 28. Budeč.
Obr. 13. Ukázka písma klínového.	Obr. 29. Tomáš ze Štítného.
Obr. 14. Hlava Kristova. (Dle malby v katakombách sv. Pontiana.)	Obr. 30. Patronát mládeže v Praze. Chovanci při práci.
Obr. 15. Sv. Petr a Pavel na medailonu z katakomby sv. Domitilly.	Obr. 31. Patronát mládeže v Praze. Chovanci při hře.
Obr. 16. Ukázka písma z Kodexu Vatikánského. Poslední sloupec evangelia sv. Marka.	Obr. 32. Románská kaple na Řípu.
	Obr. 33. Pohled Titovým obloukem v Římě.

Mapy: Země biblické potopy. Palestina za dob Kristových, Cesty sv. apoštola Pavla.

Podkladem studia k této knize byly mimo díla v textu uvedená zvláště spisy:

Z literatury české:

- Dr. J. Bilczewski — Dr. J. Tumpach: Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Fr. Tom. Cámara — A. Freer: Náboženství a věda. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Duilhé de Saint-Projet — Dr. A. Podlaha: Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních, vyd. IV., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Lev z Hammersteinů — Alois Svojsík: Od atheismu k plné pravdě (Edgar). 1. vyd., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Dr. Eugen Kadeřávek: Obrana základů víry katolické. 1. vyd., Praha, nákl. vlastním.
- Maryan Morawski — R. Korec: Večery u jezera genevského. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Dr. Al. Musil: Od stvoření do potopy. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. knihtiskárna V. Kotrba. — Po stopách událostí Star. Zákona 1. vyd., Olomouc, R. Promberger.
- Jan Pauly: Světlo v temnotách. 1. vyd., Praha. V komisi V. Kotrby.
- Dr. Jarosl. Sedláček: Úvod do knih Star. Zákona. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Dr. Jan Sýkora: Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost knih novozákonních vůbec, evangelií pak zvláště. — Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. kniht. V. Kotrba.
- Dr. R. Špaček: Božství Ježíše Krista. 1. vyd., Praha, Cyrillometh. knihtisk. V. Kotrba.
- Dr. Pavel Vychodil: Apologie Křesťanství I. a II. d., Brno, Benedikt. kniht.

Z literatury německé:

- Dr. Theod. Dreher: Göttlichkeit des Christentums 11. vyd., Mnichov, Oldenbourg.
- Dr. Const. Gutberlet: Lehrbuch der Apologetik. 3. vyd., Münster. Theissing.
- Dr. P. Hake: Kathol. Apologetik. 2. vyd., Freiburg, Herder.
- Dr. Frant. Hettinger: Apologie des Christentums 9. vyd., Freiburg, Herder.
- Frant. Jos. Koch: Leitfaden der kathol. Apologetik 2. vyd., Mnichov, Oldenbourg.
- Dr. Arthur König: Allgem. Glaubenslehre. 8. vyd., I. Th., Freiburg, Herder.

Dr. Ed. Krauss: Lehr- und Lesebuch für den kathol. Religionsunterricht. I. Th., Vídeň, Pichler.

Tilmann Pesch: Die grossen Welträtsel. 3. vyd., Freiburg, Herder.

Dr. Pavel Schanz: Apologie des Christentums. 3. vyd., Freiburg, Herder.

Dr. Jakob Schäfer: Die Evangelien und die Evangelienkritik. I. vyd., Freiburg, Herder.

Dr. Ondřej Schill: Theologische Prinzipienlehre: Lehrb. der Apologetik. 2. vyd., Paderborn, Schöningh.

Dr. J. Schmitz: Kleine Apologetik. 5. vyd., Řezno, Pustet.

Albert Maria Weiss: Apologie des Christentums. 4. vyd., Freiburg, Herder.

Z l i t e r a t u r y f r a n c o u z s k é:

E. Cauly: Cours d'instruction religieuse. Recherche de la vraie religion. 12 vyd., Paris, Poussielgue.

W. Devivier: Cours d'apologétique chrétienne. 18. vyd., Tournai, Casterman.

G. Frémont: La divinité de Jésus Christ et la libre pensée. 1. vyd., Paris, Berche et Tralin.

Le Jeune Apologiste. 7. vyd. Oeuvre de Saint Charles. Grammont.

A. D. Sertillanges: Jésus. 4. vyd., Paris, Lecoffre. Les sources de la croyance en Dieu. 1. vyd., Paris, Perrin.

Terasse: Apologetique chrétienne. I. vyd., Paris, Beauchesne.

Z l i t e r a t u r y v l a š s k é:

Corso d'i apologetica. Italský překlad Deviviera. Venezia. Typografia Emilianiana.

Z l i t e r a t u r y l a t i n s k é:

Joannes Lotini: Introductio ad sacram theologiam seu de veritate catholicae fidei. 1. vyd., Florentia, Rangoni.

Parth. Minges: Compendium theologiae dogm. generalis. I. vyd., Monachii, Lentner,

Georg. Reinhold: Praelectiones de theologia fundamentali, 1. vyd., Viennae. Kirsch.

OBSAH.

ÚVOD.

I. Bůh jest.

Světový názor theistický.

Důkazy jsoucnosti Boží:

	Str.
§ 1. Svět sám žádá první příčiny, stvořitele, Boha. (Důkaz příčinný, aitiologický.)	1
§ 2. Světový pohyb žádá svého prvního původce, Boha. (Důkaz kinesio-logický.)	5
§ 3. Život na zemi žádá svého tvůrce, Boha. (Důkaz ze života na zemi, biologický.)	6
§ 4. Řád a účelnost světa svědčí o všemohoucím a nejvyšším moudrém původci, o Bohu. (Důkaz z řádu a účelnosti světa, teleologický.)	9
§ 5. Řád mravní a svědomí ukazují k nejvyššímu zákonodárci a soudci, k Bohu. (Důkaz ze zákona a řádu mravního a svědomí, psychotheolo-gický, anthropologický.)	17
§ 6. Lidstvo a Bůh. (Důkaz historický.)	19
§ 7. Co jest souditi o atheismu. Světový názor atheistický	22

II. Náboženství a člověk.

§ 8. Pojem náboženství	24
§ 9. Náboženství jest lidstvu prospěšné, ba nutné. Všeobecnost nábo-ženství	24
§ 10. O původu náboženství	28

III. Zjevení Boží a člověk.

§ 11. Pojem zjevení Božího	31
§ 12. Zjevení Boží bylo člověku nutné. Dokazuje to:	
A) Rozum lidský (důvody rozumové)	31
§ 13. B) Historie lidstva a malomocnost filosofie (rozumového badání; dů-vody historické)	34
§ 14. Zjevení Boží jest možné	37
§ 15. Tajemství a rozum lidský	37
§ 16. Znamky zjevení Božího	40

	Str.
§ 17. Zázrak .	41
§ 18. Proroctví	43
§ 19. Důležitost zázraku a proroctví	45

IV. Zjevení přípravné, předkřesťanské.

§ 20. Zjevení nejstarší, prazjevení. Bůh stvořil svět a člověka	46
§ 21. Život lidstva v prazjevení. Adam, Abel, Kajin, Set, Noach	49
§ 22. Náboženstvím prazjevení, nejstarším náboženstvím lidstva jest monotheismus. Vznik pohanství. Fetišismus, totemismus, animismus, polytheismus	54
Zjevení starozákonní:	
§ 23. A) Zjevení patriarchální, arciovecké. Abraham, Isák, Jakob, Josef	57
§ 24. B) Zjevení mojžišské. Mojžíš a Josue	59
§ 25. C) Zjevení proročké. Soudcové. David, Šalomoun, Jesaiáš, Jeremiáš, Daniel, Malachiáš	62
§ 26. Zjevení přípravné, předkřesťanské jest událost historicky pravdivá, Písmo sv.	65
§ 27. Písmo sv. Starého Zákona: A) Knihy dějepisné, B) knihy mravoučné, C) knihy proročké	66
§ 28. Knihy St. Zákona jsou pravé:	
A) Pravý je Pentateuch	70
B) Pravé jsou i ostatní knihy St. Z.	74
§ 29. Knihy St. Zákona jsou všechny neporušeny	71
§ 30. Knihy St. Zákona jsou věrohodné:	
A) Věrohodný jest Pentateuch	72
B) Věrohodné jsou též ostatní knihy St. Z.	75
§ 31. Zjevení přípravné — předkřesťanské — jest božské	78

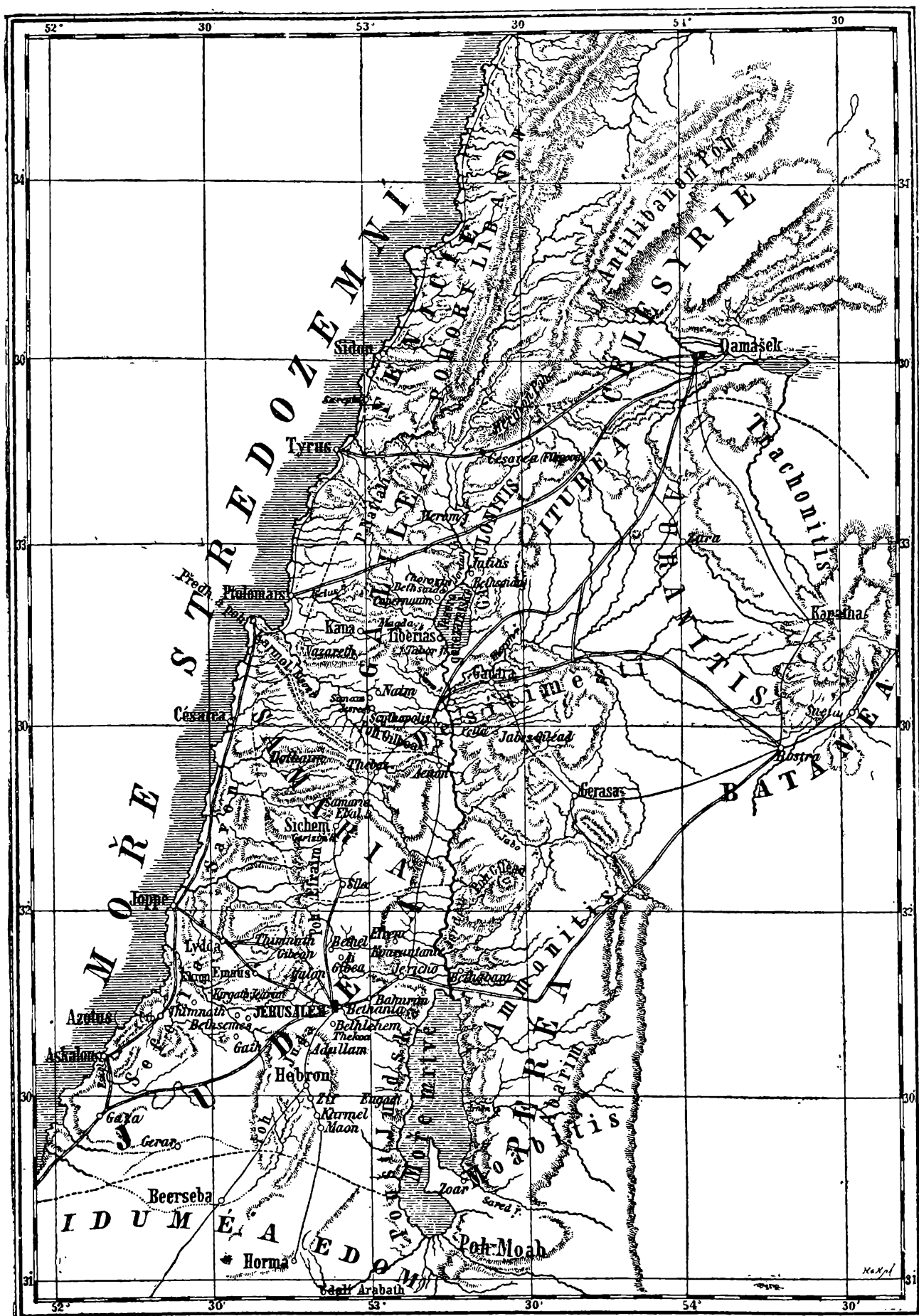
V. Zjevení Ježíše Krista — křesťanské.

§ 32. Příprava. Vykupitel, Kristus, Messiáš, byl lidstvem očekáván .	80
§ 33. Zjevení křesťanské jest událost historicky pravdivá. Písmo sv. Nového Zákona: A) Knihy historické. B) Knihy mravoučné. C) Kniha proročká	84
§ 34. Knihy Nov. Zákona jsou pravé	91
§ 35. Knihy Nov. Zákona jsou neporušeny	94
§ 36. Knihy Nov. Zákona jsou věrohodné	97
§ 37. Zjevení křesťanské jest božské. Příprava	103
§ 38. Ježíš Kristus, zaslíbený Messiáš-Vykupitel	103
§ 39. Ježíš Kristus svědčí o sobě	108
§ 40. Kristovo dílo Ježíš Kristus všemohoucí divotvůrce	111
§ 41. A) Kristovo zmrtvýchvstání	115
§ 42. B) Kristovo nanebevstoupení	121
§ 43. Ježíš Kristus vševedoucí prorok	122

§ 44. Ježíš Kristus božský učitel:	
A) Dokonalost a ušlechtilá vznešenost Kristova učení a kultu	125
§ 45. B) Rozšíření a trvání učení Ježíše Krista	128
§ 46. C) Účinky křesťanství. Obnova světa. Buddhismus a islam	133
§ 47. Svatý život a dokonalý charakter Ježíše Krista	142

VI. Ježíš Kristus a jeho církev.

§ 48. Ježíš Kristus církev založil. Pojem církve	147
§ 49. Úkol církve	149
Ústava církve	
§ 50. I. Apoštolé jsou představení církve .	149
§ 51. II. Petr jest nejvyšší hlava církve. Jeho primát	151
§ 52. III. Nástupcové sv. Petra a apoštolů:	
A) Římský biskup, papež, jest řádný nástupce Petrův v primátu	153
§ 53. B) Biskupové jsou nástupcové sv. apoštolů. Kněží a jáhnové	157
§ 54. Známky církve Kristovy . . .	159
§ 55. Církev Kristova jest církev římsko-katolická	161
§ 56. O učitelském úřadě církve zvláště:	
A) Církev jest v úřadě učitelském neomylná. Pojem neomylnosti	170
§ 57. B) Co je předmětem neomylnosti učitelského úřadu církve?	172
§ 58. C) Komu přísluší v církvi neomylnost?	172
§ 59. Prameny zjevení Božího:	
A) Písmo sv.	178
§ 60. B) Ústní podání — tradice	180
§ 61. Jistota spásy v církvi. Církev samospasitelná. Pravidlo víry	182
§ 62. Doslov. Církev a vzdělanost	185
Část čítanková; čl. 1—20	195
Rejstřík jmenný.	
Rejstřík věcný.	
Seznam vyobrazení.	

Palestina z dob Kristových.

CESTY
 APOŠTOLĀ PAVLA.
 1ⁿⁱ — 2^{hā} — 3^ucesta — cesta do Říma.
 Podstatná část

1ⁿⁱ 2^{ha} 3^acesta — cesta do Rima.

N T U S E V E N S

